

Magyar Zoltán

MÁTYÁS KIRÁLY
NARRATÍV HAGYOMÁNYKÖRE

Típus- és motívumindex

Magyar Zoltán

MÁTYÁS KIRÁLY
NARRATÍV HAGYOMÁNYKÖRE

Típus- és motívumindex

BALASSI KIADÓ · BUDAPEST

A könyv kiadását támogatta

Nemzeti Kulturális Alap

A borító

Heltai Gáspár: Chronica az magyaroknak dolgairol (Kolozsvár, 1575)
fametszetének felhasználásával készült

© Magyar Zoltán, 2017

ISBN 978-963-456-003-6

TARTALOM

BEVEZETÉS

A magyar történeti mondák és a Mátyás-hagyománykör	23
A Mátyás-hagyománykör kialakulása	31
A Mátyás-hagyományok műfaji és területi tagolódása	35
A Mátyás-hagyománykör helye a magyar történeti mondák rendszerében	40
A hagyománykör narratív csomópontjai (A Mátyás királyról szóló epikus örökség néhány jellemző típusa és motívuma)	48

A MÁTYÁS KIRÁLYRÓL SZÓLÓ TÖRTÉNETEK KATALÓGUSA

H 1–10. Mátyás ifjúsága

H 1. Mátyás király születése	71
H 1.1. Mátyás király születési helye	71
H 2. Mátyás király megkeresztelése	71
H 5. Mátyás király tanítómestere	71
H 9. Mátyás jövendölése	71
H 9.1. A királyi szék tisztessége	71
H 9.2. Mátyás és a csúfolódó németek	71

H 11–20. Mátyás királlyá választása

H 11. A megjövendölt királyság	72
H 11.1. Kapisztrán Szent János jövendölése	72
H 11.2. Az ősz öregember jóslata	72
H 11.3. A cigányasszony jóslata	72
H 11.5. Az angyali üdvözlés	72
H 11.6. Mátyás álma	72
H 12. Az lesz király, aki vasasztalról eszik	72
H 13. A kivirágzó ostornyel	73
H 14. A feldobott korona	73
H 14.1. A disznóólra szállt korona	74
H 15. Az égből érkező korona	74
H 16. Az angyali koronázás	74
H 16.1. Az angyalok értelme	74
H 17. A királyt koronázó méhraj	75
H 18. A táltos galamb	75

H 19. Miért ferde a Szent Koronán a kereszt?	75
H 20. Királyválasztás a Duna jegén	75

H 21–40. Mátyás király szerelmei

H 21. Az erdész lánya (Szép Ilonka I.)	76
H 21.1. Az erdészház helyére épült templom	76
H 22. A telkibányai leány (Szép Ilonka II.)	76
H 23. Fancsika	76
H 24. Szépike	77
H 25. Poki Eszter mondája	77
H 26. Az Eszterút	77
H 28. Bánffy Miklós felesége	77
H 28.1. Az elrejtett feleség	77
H 28.2. Mátyás király Lendván	77
H 29. Rozgonyi úr lánya	78
H 30. Mátyás király és a tündér	78
H 32. A szép juhászné	78
H 33. Egyéb szerelmi kalandok	78
H 33.1. Mátyás király ágyasai	79
H 35. Mátyás király törvénytelen fiai	79
H 35.1. Corvin János édesanyja	79
H 35.2. Királyfiakarcsa	79
H 35.3. Mátyás király és a szultán lánya	79
H 35.4. A zokolyi leány	79
H 35.5. A sátoraljaújhelyi Pánczélyk	80
H 35.6. A lipitói Korvinok	80
H 35.7. A kisújfalusi Mátyások	80
H 35.8. A bécsi Hollók	80
H 35.9. A matyók nagy orra	80
H 35.12. Egyéb fiúutódok és leszármazottak	80
H 37. A kevély bárókisasszony	80
H 38. A prágai udvarlók	81
H 39. A női ruhában megejtett hozzáférhetetlen lány	81
H 40. Mátyás király kosarat kap	81
H 40.1. Mátyás király és a nagygazda lánya	81
H 40.2. Mátyás és a molnár lánya	81
H 40.3. Selyem a selyemhez, posztó a posztóhoz	81

H 41–50. Mátyás király és felesége

H 41. A hirtelen gyógyulás	81
H 42. Mátyás király a feleségének udvarol	81
H 43. Solymár nevének eredete	82
H 44. Mátyás király fogadása	82
H 46. Mátyás király okos felesége	82

H 46.1. A szamár és a taliga	.82
H 46.1.1. A megbüntetett feleség	.83
H 46.2. Kit illet meg a borjú?	.83
H 46.3. A veszekedő asszonyok	.83
H 48. Mátyás és Beatrix fogadása	.83
H 48.1. Mátyás és Beatrix úszóversenye	.83
H 48.2. Mátyás és Beatrix építőversenye	.83
H 48.3. A halász- és vadászverseny	.84
H 49. Beatrix királyné gesztenyése (A nagymarosi szelídgesztenyék eredete III.)	.84

H 51–60. A hadviselő király

H 51. Mátyás és a cseh király	.84
H 52. Mátyás király és Holubár	.84
H 53. A husziták legyőzése	.85
H 54. A rettenthetetlen király	.85
H 55. Mátyás király megsebesülése	.85
H 56. Mátyás király fogságban	.85
H 56.1. A könyörületes Mátyás	.85
H 56.2. Mátyás váltságdíja	.86
H 56.3. Mátyás király a török szultán fogságában	.86
H 57. Mátyás király és a törökök	.86
H 57.1. Mátyás a török táborban	.86
H 57.2. A meztelen törökök	.86
H 57.3. Az elnémult török követ	.86
H 57.3.1. A császár üdvözlete	.86
H 57.3.2. A győzhetetlen szultán	.86
H 59. Mátyás király katonái	.86
H 59.1. Mátyás a katonai táborban	.87
H 59.2. Mit ér a pipa a huszárnak?	.87
H 59.3. A francia király és Mátyás király várnagya	.87
H 59.4. Macskási Imre ereje	.87
H 59.5. Mátyás román katonája	.87
H 59.7. Mátyás király nagyétkű kuktája	.88
H 60. Mátyás király udvara	.88
H 60.1. Mátyás király és Toldi Miklós	.88
H 60.1.1. A vendégrúddal mutatott útirány	.88
H 60.1.2. A malomkövön felszolgált ital	.88
H 60.1.3. A félretolt Coki-hegy	.88
H 60.1.5. Toldi segíti Mátyást az ellenség elleni küzdelemben	.88
H 60.1.7. Mátyás király feladványa	.88
H 60.1.8. Toldi Miklós Mátyás király fogságában	.89
H 60.1.10. A nem kívánt eskü	.89
H 60.2. Mátyás király és Kinizsi Pál	.89
H 60.2.1. Kinizsi Pál malomköve	.89

H 60.2.2. Mátyás király a malomban	89
H 60.2.3. A követ feje	90
H 60.2.4. Mátyás király adománya	90
H 60.2.5. Mátyás és Kinizsi fogadása	90
H 60.2.6. Kinizsi a királyi palotában	90
H 60.2.8. Kinizsi tűzzel kínálja Mátyást	90
H 60.2.9. Kinizsi segíti Mátyás királyt az ellenség elleni küzdelemben	91
H 60.3. Mátyás király és Rozgonyi	91
H 60.4. Mátyás király és Szilágyi Mihály	91

H 61–80. Mátyás király áruhában

H 61. Mátyás király áruhás kémkedése	91
H 61.1. Bécs ostroma (Mátyás mint kerekcs)	91
H 61.1.1. Mátyás király a bécsi piacon	92
H 61.1.2. Bécs elfoglalása	92
H 61.2. Mátyás király a török táborban	92
H 61.3. Szabács ostroma	92
H 63. Mátyás király áruhás országjárása	93
H 64. Mátyás király napszámban	93
H 64.1. Mátyás király a kapások között	93
H 64.2. Mátyás király szánt	94
H 64.3. Mátyás király az aratók között	94
H 64.4. Mátyás király mint favágó	94
H 64.5. Mátyás király mint kőműves	94
H 64.6. Mátyás király vályogot vet	94
H 64.7. Mátyás király mint bádogos	94
H 64.12. Mátyás király és a kis béres	94
H 65. Mátyás király és a kolozsvári bíró	95
H 65.1. A fahordás helyszínei	98
H 65.2. A hosszú orrú paraszt	98
H 65.3. A vérrel írt fahasábok	99
H 65.5. A bíró büntetése	99
H 65.6. Mátyás király megveretése	102
H 65.9. A kolozsvári Szent Mihály-templom eredete	102
H 66. Mátyás király és a felfuvalkodott kamarás	102
H 67. Mátyás király a vendéglőben	103
H 67.1. Mátyás király és a vendéglős	103
H 68. Mátyás király a kávéházban	104
H 70. Mátyás király és a gonosz miniszter	104
H 71. Mátyás király lopni megy	104
H 72. Mátyás király és a szökött huszár	105
H 73. Mátyás király és a részeges huszár (A fává változott kard)	105
H 75. Mátyás király és a favágó	106
H 76. Mátyás király a Sárreten	106

H 77. Mátyás király a Hortobágyon	106
H 78. Az akasztástól félő vendéglátó	107
H 79. Mátyás és az analfabéta cigányok	107
H 80. Mátyás király női ruhában	107

H 81–100. Mátyás király vendégségben

H 81. A szebeni özvegy	108
H 82. A szegény asszony levese (A csillagos leves)	108
H 83. A székely iskolamester	108
H 84. A zálogba tett mente	108
H 85. A megrágyázott lencse	109
H 86. Mátyás király Monokon	110
H 87. Mióta örökölhettek a lányok az apjuk vagyonát?	110
H 88. A kőleves	110
H 89. Mátyás király Micskén	110
H 90. Mátyás király keresztelőben	111
H 90.1. Mátyás király és a révi fazekas	111
H 90.2. Mátyás király Telgárton	111
H 91. Mátyás király és a szállásadó cigányok	111
H 91.1. Az akasztástól félő cigány	111
H 91.2. Aki a királynál is jobb vendéglátó	111
H 92. A porció pálinka	112
H 95. A meghálált vendégség (egyéb hagyományok)	112
H 95.1. A tányér alatt hagyott jutalom	112
H 95.2. A ruhába rejtett aranypénzek	112
H 95.3. Az étkezőedényben hagyott aranyak	113
H 95.4. Az arannyal megtöltött cipó	113
H 95.7. A jutalom gyanánt adott megrendelések	113
H 96. A viszonzott vendéglátás (egyéb hagyományok)	113
H 96.1. A feleség mellé fektetett vendég	113
H 100. Az elkergetett csavargó	113

H 101–140. Mátyás, az igazságos

H 101. Mátyás király megkapáltatja az urakat	114
H 101.1. Mátyás király vöröshagymán kapáltat	116
H 101.2. A megcserélt szerepek	117
H 101.6. Mátyás király kukoricaföldön kapáltatja meg az urakat	117
H 101.7. Mátyás király dinnyeföldön kapáltatja meg az urakat	117
H 101.9. A szőlőkapáltatás helyszínei	117
H 102. Mátyás király megkaszáltatja az urakat	118
H 103. Mátyás király fát vágat az urakkal	118
H 104. Mátyás király szántóversenye	118
H 105. Mátyás király és az ingyen nem temető pap	118
H 105.1. Mátyás király és a göcseji papok	119

H 106. Mátyás király és az ingyen nem keresztelő pap	119
H 107. Mátyás király és az önkényeskedő révész	119
H 108. A királynak küldendő font hús	119
H 108.1. Mátyás király és Vörös Márta	119
H 108.1.1. Vörös Márta fürdője	120
H 108.1.2. Mátyás király kiserkenő vére	120
H 108.1.3. Vörös Márta bőre	120
H 108.2. Mátyás király és a csókai földesúr	120
H 109. Mátyás király és a királyfalvi bíró	121
H 110. Mátyás király és a gonosz kocsmáros	121
H 110.1. A búsuló özvegyasszony	121
H 110.2. A kocsmáros kivégzése	122
H 110.3. A legyilkolt áldozatok	122
H 111. Mátyás király és az útonállók	122
H 112. A megfelezett ütlegek	122
H 112.1. A megfelezett pofonok (A körtefát ültető öregember)	123
H 113. Rókafogtacsukafogtaróka	123
H 114. Mátyás király különös ajándéka	123
H 114.1. A nagy tök	124
H 114.2. Mátyás király és a számító csizmadia	124
H 114.3. Mátyás király és a mutatványos	124
H 115. Egyszer volt Budán kutyavásár	125
H 115.5. A boldogi templomozók	126
H 116. A nagygazda hat ökre	126
H 117. Mióta kell az üres kocsinak a megrakott szekér előtt kitérni	127
H 118. Mátyás király megszünteti a robotot	127
H 119. Mátyás király felszabadítja az asszonyokat	127
H 120. A kocsikerék példázata	127
H 120.1. Mátyás király és a tisztesség	128
H 121. A szolgából lett várúr	128
H 123. Az egész napra fizetett napszám	128
H 124. Mátyás király a piacon kaszáltat	128
H 125. A szorgalmas ember reggelije	128
H 126. Mátyás király és a hivatalkereső	129
H 127. Ha Mátyás igazságos volna... ..	129
H 128. A csóri csuka mája	129
H 128.1. Mátyás király és a csukamáj	130
H 130. Mátyás király salamoni ítélete	130
H 130.1. Az igazi anya	130
H 130.2. A szüzességét veszített leány	130
H 130.3. A kapzsi kereskedő	130
H 130.4. A kocsmáros tehene	131
H 130.5. A tatai fürdő vize	131
H 130.6. A jobb szívű asszony	131

H 131. A kiszabott mezsgye	131
H 132. A lyukas tetejű házak	131
H 133. Mátyás király átveszi az őrséget	132
H 134. Mátyás király és az igazmondás	132
H 135. Mátyás király jótéteményei	132
H 137. Mátyás király megbünteti a vétkeket	132
H 137.1. A gonosz várúr	132
H 137.2. Mátyás és a bányabáró	132
H 137.3. A leváltott bírók	132
H 137.4. Mátyás király kölest hord	133
H 137.5. Mátyás király és a mészáros	133
H 137.6. Mátyás király és a börtönőr	133
H 137.7. Mátyás király mint muzsikusz cigány	133
H 137.8. Bab való a parasztnak!	133
H 137.9. A kevély birtokos	133
H 137.10. A suszter és a kovács díja	133
H 140. Meghalt Mátyás király...	133
H 140.1. Meghalt Mátyás király, oda az igazság!	134

H 141–150. Az okos király

H 141. A fordított patkó	134
H 142. Az osztrákok aranya	134
H 144. Mátyás király és az ezermester	135
H 145. A szegény ember parcellája	135
H 148. Az elásott kincs	135
H 149. A felgöngyöltett szőnyeg	135

H 151–170. Mátyás király okos bolondja

H 151. Markalf talányos válaszai	136
H 151.1. A talányos/frappáns válaszok	136
H 152. Markalf találós kérdése	137
H 153. Markalf és a megfejt bakkecskék	137
H 154. Markalf paradox feladata	137
H 155. A bolond feneke	137
H 156. Az akasztásra ítélt Markalf	137
H 157. A macska természete	138
H 158. A lehetetlen dolgok	138
H 159. Miből van a legtöbb a világon?	138
H 160. Valaki bolondságot csinál	138
H 161. A bolond replikája	139
H 161.1. Kinek a bolondja kend?	139
H 162. Nem talál a bolond feje	139
H 163. A főúr csúnya felesége	139
H 164. Markalf házassági tanácsa	139

H 165. A „szánni való” bolond	140
H 166. Márkus szekrénye	140
H 167. A budai bor	140
H 168. A macskás tejföl	140
H 169. A főtt tojás és a főtt búzaszem	140

H 171–200. Mátyás király okos alattvalói

H 171. Mátyás és a bíró lánya (A megnyúzott malomkő)	141
H 171.1. „Itt él a község bírója gond nélkül!”	142
H 171.2. Mátyás király és az okos parasztlány	142
H 171.3. Az okos lány talányos válaszai	142
H 171.4. A király találós kérdései	144
H 171.5. Mátyás király paradox feladatai	145
H 172. Az okos szakácsné	146
H 173. Mátyás király és az okos gyerek	146
H 173.1. A fiú talányos válaszai	146
H 174. Az okos parasztember	147
H 174.1. A király találós kérdései	147
H 174.2. A parasztember találósai	148
H 174.2.1. A parasztember levele	148
H 174.2.2. A szegény ember kilenc családja	148
H 175. Mátyás király és az okos juhász	148
H 175.1. A pontos idő	148
H 175.2. Juhán bácsi	148
H 177. Mátyás király és a cinkotai kántor	149
H 177.1. A király egyéb kérdései	150
H 177.2. A király által feladott paradox feladatok	152
H 177.4. A cinkotai apátság	153
H 177.5. „Itt él az ember gondtalanul!”	153
H 177.7. A királyi udvarba hívott személy (ha nem a cinkotai kántor az)	153
H 177.8. A királyi udvarban megjelenő személy	154
H 177.9. A cinkotai kántor egere	154
H 177.10. Egyéb változatok	155
H 178. A dorozsmai varjú	155
H 179. Mátyás király és az öreg bíró	155
H 180. Mátyás király és a halálra ítélt rab	155
H 182. Mátyás király és a lovát áruló öregember	156
H 184. A burkus király és Mátyás király huszárja	156
H 185. Mátyás király zsák aranya (Ki hazudik igazat?)	157
H 187. Mí ér legtöbbet?	157
H 188. A megmért hegy	157
H 188.1. Hány véka a Gellért-hegy?	157
H 188.2. Az öreg cigány és a francia király	157
H 191. A nyolc garas beosztása	158

H 192. A kakas igazságos elosztása	158
H 193. Az öt kakas elosztása	159
H 195. A visszafordított pofon	159
H 197. Hol van Mátyás király lova?	159
H 198. Fából vaskarika	159

H 201–210. Beugratásos próbák

H 201. A megfejt bakkecskék	160
H 201.1. Mátyás király talányos kérdései	162
H 201.2. A király arcképe a pénzen	164
H 201.4. A király és az öreg szántóvető párbeszédének a helyszíne	165
H 202. Huncut, aki a kanalát meg nem eszi!	165
H 204. Kell-e eső a nádnak?	165
H 206. A jó illatú kocsis	166
H 207. A „bátor” rabbi	166
H 209. A kakastrágya	167
H 210. A tarka kandúr	167

H 211–220. Leleményességek, csalafintaságok

H 211. A szerencsejátékon nyert zsold	167
H 213. Az ebédre hívott urak	167
H 215. Az aranyszőrű bárány	167
H 216. Legyen meg a te akaratod!	168
H 217. Kinek lova nincs, mehet gyalog	168
H 218. Mátyás király és az oláhfalusiak (A keresztbe vitt létra)	168
H 219. A tetvészkedők	168
H 220. Mátyás király női ruhában	169

H 221–250. Emlékezetes mondások

H 221. Szamár a csillagász, és csillagász a szamár	169
H 222. Mátyás király és Király Mátyás	169
H 224. Feljebb, feljebb!	169
H 225. Az is jó mesterség	170
H 227. Nem jó az öreg fa mellé fiatalat ültetni	170
H 228. Az elbocsátott kapitány	170
H 229. Mátyás király és a koldus	170
H 231. Járt úton fű nem terem	171
H 232. Árva Péter	171
H 233. Nincs rosszabb a sajtnál	171
H 234. Akinek nincs lova, járjon gyalog!	171
H 236. Mátyás király jó tanácsa	171
H 237. A hettényi róka	171
H 239. A negyvenedik palack bor	172
H 240. A borvíz nevének eredete	172

H 241. Tücsök, most megszorultál!	172
H 243. A székely disznó	172
H 244. Az elmaradt harangozás	172
H 245. A lovaggá ütött paraszt	173
H 248. A brassói plébános	173
H 250. Egyéb emlékezetes mondások	173

H 251–280. Viselkedésminták

H 251. Mátyás király haditanácsa	173
H 253. Mátyás király igazmondó juhásza	173
H 255. Mátyás király és a bacsó I. (Mindenki maga elöl egyen!)	174
H 256. Mátyás király és a bacsó II. (Mindenki a magáét kínálja!)	175
H 256.1. A bacsó ingyen akar enni	176
H 258. Mátyás király lustái	176
H 258.1. A lusták és a gyümölcsfa	176
H 258.2. A lustasági verseny	177
H 259. Mátyás király lusta húga	177
H 260. Az eke elé fogott lusták	177
H 262. A gyomorbajos püspök	178
H 263. Vérré válik, mint barátban a lencse	178
H 264. Ártatlan gazemberek	178
H 266. Mátyás király és a szószaporító	178
H 268. A megcserélt házaspárok	178
H 268.1. Hogyan vigasztalta meg Mátyás király az öregeket?	179
H 268.2. Hogyan örvendeztette meg Mátyás király a fiatalokat?	179
H 271. Mátyás király a szegény ember temetésén	179
H 272. Mátyás király és az álnok gyászoló	179
H 274. Mátyás király iskolája	179
H 275. A kamarás krumplija	180
H 276. Mátyás király prémgallérja	180
H 277. Mátyás király intelme	180
H 278. A szülők iránti engedelmesség	180
H 279. A csipetnyi só	180

H 281–310. Példázatszerű történetek

H 281. A boldog ember inge	181
H 282. A legszebb gyerek	181
H 283. A legnagyobb úr	181
H 285. Szabad rabló, szabad gyilkos, szabad koldus	181
H 286. A legjobb barát és a legnagyobb ellenség	182
H 288. Az asszonyok természete	182
H 289. A kőműves királysága	183
H 291. Mi hír az országban? (Mátyás király adóztat)	183
H 292. A lefőlözött adó	183

H 293. A múltkori fizetség (Mátyás király a fürdőben)	184
H 294. A pecsenye illata	184
H 295. A reménytelenség halált hoz	184
H 297. A hosszú élet titka	184
H 297.1. Az erős ital	185
H 298. Mátyás király és a fát ültető öregember	185
H 299. Mátyás király és a három öregember	185
H 301. A legjobb falat	186
H 302. Mátyás király és a kása	186
H 303. A pásztor egészsége	186
H 305. Az ereszről csepegő víz	187
H 307. Milyen Mátyás felesége?	187
H 309. Mátyás király nem szerette...	187
H 310. Egyéb példázatok	187

H 311–320. Vegyes témájú Mátyás-mondák

H 311. A nagy orru Mátyás király	187
H 312. Mátyás ujjá mint tengelyvégszeg	188
H 314. Mátyás király mint házasságszerző	188
H 315. Mátyás király kacsája	188
H 316. Mátyás király és a rablók	188
H 317. Mátyás király és a boszorkányok	188
H 317.1. A fordított beszéd	189
H 317.2. Mátyás király és a vasfogú bába	189
H 318. Mátyás király és más történelmi szereplők	189
H 318.1. Mátyás király és Mária Terézia	189
H 318.2. Mátyás király és a veres barátok	189
H 318.3. Mátyás király és Kampó táltos	189
H 318.4. Mátyás király és Bem apó	189
H 318.5. Mátyás király és Kossuth Lajos	190
H 318.8. A Mátyás királynál vendégeskedő betyár	190
H 319. Mátyás király és a buta falusiak	190
H 319.1. A rátóti deputáció	190
H 319.2. Mátyás király és a rákosdiak	190
H 319.3. Mátyás király és a székelyek köszöntése	190
H 319.4. Hogyan csinált Mátyás király világosságot?	191
H 319.5. Egy zaborvidéki falusoroló	191
H 320. Egyéb hagyományok	191

H 321–340. Mátyás király, a mitikus hős

H 321. Mátyás király kardja	191
H 323. Mátyás király táltos paripája	191
H 323.1. Mátyás király Holdas nevű lova	191
H 323.2. Mátyás király Fakó nevű lova	192
H 323.3. Mátyás király Ráró nevű lova	192

H 324. Mátyás király ugratása	192
H 324.1. A vadkantól megmentett pásztor	192
H 324.2. A Mátyás király által megátkozott templom	192
H 325. Mátyás király lovának patkónyoma	192
H 326. Mátyás király sziklába mélyedt nyoma	193
H 328. Mátyás király a Tordai-hasadéknál	193
H 330. Mátyás király és a farkas	193
H 333. Mátyás király természetfeletti képessége	194
H 333.1. Mátyás király ördögi segítője	193
H 333.2. Mátyás király szárnya	193
H 333.3. Mátyás király varázskönyve	194
H 333.4. A láthatatlan Mátyás	194
H 334. Mátyás király és a török szultán I. (Mátyás a Csonkatoronyban)	194
H 334.1. A két font hús	194
H 334.2. A szultán váltságdíja	194
H 335. Mátyás király és a török szultán II. (Mátyást akasztani viszik)	195
H 336. Mátyás király és a pogány király lánya	195
H 336.1. A pogány király lányának természetfeletti hangja	195
H 338. Mátyás király harca Istennel	195
H 340. Kozmogóniai hagyományok	196

H 341–380. Alapítási hagyományok

H 341. Mátyás király címere	196
H 341.1. A tolvaj holló	196
H 341.2. Szilágyi Erzsébet álma	196
H 341.3. Szilágyi Erzsébet levele	196
H 341.4. Mátyás király címere mint anyajegy	196
H 343. Mátyás király birtokadományai	196
H 343.1. Mátyás király kerékszőge	197
H 343.2. A körülkerített birtok	197
H 343.3. „Ahol néked Vázsonykő!”	197
H 343.4. Toldi Miklós jutalma	197
H 343.5. A megtáncoltatott királyné	197
H 343.6. Birtokadomány a királynak tett egyéb szolgálatokért	198
H 343.7. Pokol vitéz birtokadománya	198
H 343.8. Mátyás király várat adományoz	198
H 343.9. Mátyás király házat adományoz	198
H 344. Mátyás király nemesei	198
H 345. Falvak megnevesítése	199
H 346. Mátyás király városi címet adományoz	199
H 346.1. A matyó név eredete	199
H 347. A micskei dézsmamentesség	199
H 347.1. A sándorfalvi sóskút	199
H 348. Mátyás király névadásai	199

H 350. Mátyás király kijelöli a határt	200
H 350.1. A karddal meghúzott határvonal	200
H 350.2. A leszúrt fűzfavesszővel kijelölt határ	200
H 352. Mátyás király telepítései	200
H 354. Mátyás király által épített templom	200
H 354.1. A szeged-alsóvárosi templom eredete	200
H 354.2. A kolozsvári Szent Mihály-templom eredete	200
H 354.3. Templomépítés a király elhunyt kedvese emlékére	200
H 355. Mátyás király által adományozott kegytárgyak	200
H 355.1. A Szent Demeter-templom kazulája	201
H 355.2. A szegedi Fekete Mária eredete	201
H 355.3. Mátyás király harangja	201
H 356. Mátyás király által építtetett vár	201
H 356.1. Vígles várának eredete	201
H 356.2. Petkevár	201
H 356.3. Dedevár	201
H 356.5. Mátyás király és Bebek	201
H 356.6. Veneturné vára	202
H 356.10. A visegrádi visszhang	202
H 357. Mátyás király vadászkastélyai	202
H 357.1. Mátyás király vadászházai	202
H 358. Mátyás király kastélyai	203
H 359. Mátyás király palotája	203
H 360. Mátyás király háza	203
H 362. Épített kutak	203
H 362.1. A dévai vár kútja	203
H 362.2. A visegrádi királyi palota kútja (A díszkútból folyó bor)	203
H 363. Mátyás király alagútjai	203
H 364. Mátyás király hídja	204
H 364.1. Mátyás király hatalmas völgyhídja	204
H 364.2. A Király hídja	204
H 366. Mátyás király útja	204
H 366.1. A pilisi Királyút	204
H 366.3. A kocsi feltalálója	204
H 368. A pápai Szentháromság-szobor eredete	204
H 371. Mátyás király által összehordatott halom	205
H 371.1. A hoportyi Várdomb	205
H 371.2. A dercsikai Mézeshalom	205
H 371.3. A jénei Abroszka	205
H 371.4. A mezőségi Mátyás dombja	205
H 372. Mátyás király árka	205
H 374. Mátyás király halastava	205
H 375. Mátyás király majorja	205
H 375.1. Mátyás király ménese	205

H 375.2. Mátyás király tehenészete	205
H 375.3. Mátyás király pulykái	206
H 375.5. Mátyás király vadászebei	206
H 375.6. Mátyás király vadászólymai	206
H 376. Mátyás király vadaskertje	206
H 377. Mátyás király kertje	206
H 378. Mátyás király szőlőse	206
H 379. Szokások eredete	206
H 379.1. A déli harangszó eredete	206
H 379.2. Mátyás király húshagyatja	206
H 379.3. A cinkotai icce eredete	207
H 379.4. Miért rövid a gyetvai kabanyica?	207
H 379.5. Mátyás király névadásai	207
H 381–390. Mátyás király kútja	
H 381. A tatai Mária-kút	207
H 382. Mátyás király vizet fakaszt	207
H 382.1. A telkibányai Mátyás kútja	207
H 382.2. A székelyhídi Király kútja	207
H 382.3. A diósgyőri Királykút	208
H 383. Mátyás király a szomját oltja	208
H 384. Mátyás király pihenése	208
H 385. Mátyás király a lovát itatja	209
H 386. Mátyás király fürdőhelye	210
H 387. Mátyás király mulatóhelye	210
H 388. A forrás mint szerelmi légyott helyszíne	210
H 389. Egyéb hagyományok	210
H 389.1. A hosszúfalusi Oltár-kút/Bánffy-kút	210
H 389.2. A mezőcsáti Király kútja	210
H 390. A Királykút	210
H 391–400. Mátyás király fája	
H 391. Mátyás király által ültetett fa	211
H 391.1. Mátyás király idejében ültetett fa	211
H 392. Mátyás király pihenőhelye	211
H 393. Mátyás király ebédlőhelye	212
H 394. Mátyás király multságainak helyszíne	212
H 395. Mátyás király pihenő lova	212
H 396. Mátyás király törvényfája	213
H 398. „Csiribiri rossz emberek!” (A kivágott Mátyás-fa)	213
H 399. Mátyás király fájához fűződő egyéb hagyományok	213
H 399.1. A madi bicska	213
H 399.2. Mátyás király találkahelye	213
H 399.3. Mátyás király menedékhelye	214

H 401–410. Mátyás király egyéb helyi emlékei

H 401. Mátyás király kedvelt vadászterületei	214
H 402. Mátyás király mulatóhelyei	214
H 402.1. Mátyás király törzsvendéglője	215
H 403. Mátyás király ebédje	215
H 403.1. Mátyás király mézes lakomája	215
H 403.2. Mátyás király halpaprikása	215
H 403.3. Mátyás király szalonnát süt	215
H 403.4. Mátyás király rigópecsenyéje	215
H 403.5. A Mátyás királynak feltalált főtt tőgy	215
H 403.6. Mátyás király és a vakaró	215
H 403.7. Mátyás király és a vajasdi vadkörte	216
H 403.8. Mátyás király és a celnai bor	216
H 403.10. Mátyás király dombja	216
H 403.11. A jénei Abroszka	216
H 403.12. Mátyás király kőasztala	216
H 403.13. Mátyás király ebédlősziklája	216
H 403.14. Mátyás király ebédjének egyéb helyszínei	217
H 403.15. Mátyás király epigrammája	217
H 404. Mátyás király egyéb pihenőhelyei	217
H 404.1. A Királyszek	217
H 404.2. Mátyás király kőszéke	217
H 404.3. Mátyás király ágya	218
H 406. Itt járt Mátyás király... ..	218
H 406.1. Mátyás király felirata	218
H 408. Mátyás királlyal kapcsolatos helynévmagyarázó hagyományok	218
H 408.1. Mátyás király helynévadásai	218
H 408.2. Mátyás királyról elnevezett helyek	219
H 408.2.1. Néprajzi tájak néveredete	219
H 408.2.2. Mátyás királyról elnevezett települések	219
H 408.2.3. Mátyás királyról elnevezett határrészek	219
H 408.2.3.1. A Királyhágó	219
H 408.2.3.2. Királyhegy, Királydomb	219
H 408.2.3.3. Mátyás homloka	219
H 408.2.3.4. Mátyás-rét, Királyösvény	219
H 408.2.3.7. Királyné tava, Királyné pallagja	220
H 408.2.3.8. Miklós deák-völgy	220
H 408.2.3.10. Mátyás királlyal kapcsolatos egyéb helynévmagyarázó hagyományok	220
H 410. Mátyás király kincsei	220
H 410.1. Mátyás király kincsespincéje	220
H 410.2. Mátyás király aranszűrű báránya	220
H 410.3. Mátyás király lovának aranypatkója	220
H 410.4. Mátyás király aranyekéje	220

H 410.5. Mátyás király aranyborjúja	220
H 410.7. Mátyás király aranypénze	220
H 410.8. Mátyás király arany sípja	221
H 410.9. Mátyás király ezüstsarkantyúja	221
H 410.12. Mátyás király törvénykönyve	221
H 410.13. Mátyás király bögréje	221
H 411–420. Mátyás király halála	
H 411. Mátyás király halálának előjele	221
H 412. Mátyás király halálának jelei	221
H 412.1. Mátyás király kiszáradt hársfája	221
H 412.2. A mennyei szózat	221
H 412.3. Mátyás király oroszlánjai	221
H 413. Mátyás király meggyilkolása	222
H 413.1. Mátyás király merényleti	222
H 413.2. Az oroszlánok közé vetett Mátyás	222
H 413.3. Mátyás király megmérgezése	222
H 413.5. Az árnyékszéken meggyilkolt Mátyás király	222
H 413.5.1. Mátyás király utolsó szavai	223
H 415. Mátyás király temetése	223
H 415.1. Mátyás király gyászkozsija	223
H 415.2. A király temetése	223
H 415.3. Mátyás király holtteste	223
H 415.4. Mátyás király második sírhelye	223
H 417. A hegybe rejtőzött Mátyás király	224
H 417.1. Az eltévedt látogatók	224
H 418. A visszajáró Mátyás király	224
H 420. Mátyás király szobra	224
Konkordanciajegyzék	225
Motívumindex	232
Rövidítések	256
Irodalom	259

BEVEZETÉS

A magyar történeti mondák és a Mátyás-hagyománykör

Mindazon folklóralkotások, melyek a történelem eseményeire, a rég múlt korok hőseinek vagy a közelmúlt történelmi személyiségeinek tetteire, a nemzeti és lokális környezet historikus összefüggéseire reflektálnak, a magyar és a nemzetközi folklórból egyaránt bonyolult rétegzettségű kulturális örökséget alkotnak, amelyben az egyedi jellegzetességek és az internacionális jegyek többnyire egymást kiegészítve, egymással szimbiózisban találhatók meg.¹ Néprajzi evidencia, hogy a szájhagyomány és az írott kultúra, a különféle műveltségi rétegek összefonódása e hagyományok egyik legfőbb sajátossága. Ezen összefüggések filológiai igényű feltárására számos kísérlet történt a nemzetközi folklorisztikában, a különféle interetnikus hatások és a részben napjainkig továbbélő oralitás Közép- és Délkelet-Európában tovább árnyalják e képet. A történeti monda mint a magyar népköltészet egyik leginkább adatgazdag alműfaja s egyben mint a történeti tudat egyik speciális kifejeződése közvetve a folklór egészét átszövi. A folklórkutató Ferenczi Imre írja, hogy a „mondahagyomány is egyik olyan krónikája történelmünknek, amelyben egyformán nyoma van a poéta tehetségének, a dolgok okait fürkésző elmének, az írott históriának, az évszázadokon át vándorló elbeszélő motívumoknak, a múlt idealizálásának, a jelen kritikai értékelésének, a nevelésnek és a közösségi törekvéseknek”.² A ma ismert mondahagyomány nyilvánvalóan immár csak töredékeiben mondható a középkori magyarság eredendően szóbeliségből sarjadt folklórörökségének, hiszen a rögzítés ősi gyakorlata új hősökhöz, helyekhez, eseményekhez kapcsolta mindazt, amire az emlékezet az évszázadok folyamán meg-megújulóan reflektált.

A magyar történeti mondaanyag középkori rétegét illetően viszonylag kevés adat ismert. Más európai nemzetek vonatkozó szövegfolklórjáról többnyire ugyanez mondható el, aminek legfőbb oka, hogy a történeti mondák tudatos gyűjtése, feltárása és közreadása lényegében csak a 19. század elején kezdődött el.³ Bizonyára a német kultúrával való szoros kapcsolat az egyik fő oka, hogy az 1820-as évekre már a magyar szellemi élet figyelmét is mind intenzívebben foglalkoztatta e kiterjedt, sokszínű hagyományokat őrző műfaj, sőt hamarosan az első publikált szövegek is megjelentek.⁴ A reformkor költői és írói közül töb-

¹ PETZOLDT, Leander, 1989, 10–25.

² FERENCZI Imre, 1966, 62.

³ Lásd a Grimm testvérek 1816–1818-ban megjelent *Deutsche Sagen* című kétkötetes gyűjteményét, melynek előszavában a monda első definícióját is megadták: „Das Märchen ist poetischer, die Sage historischer.” (Újabb kiadása: GRIMM, Brüder, 1956. 7.)

⁴ Kivált Mednyánszky Alajosnak, a kor gyakorlatának megfelelően átirát, illetve stilizált, ám még így is egész sor folklóradatot megőrző gyűjteményei érdemelnek figyelmet (MEDNYÁNSZKY Alajos, 1826; Uő, 1829; Uő, 1832–1834.). E korszak eddigi legteljesebb áttekintése: VOIGT Vilmos, 1994.

ben maguk is végeztek gyűjtéseket a történeti hagyományok terén (Kisfaludy Sándor, Pulszky Ferenc, Garay János, Tompa Mihály, Kőváry László stb.), a korabeli uralkodó terminológia szerint a nép ajkán élő „regék” után kutatva.⁵ E gyűjtések eredményeképpen az 1850-es évek végére a létező folklórányaghoz képest minimális, ám mégis több száz történeti monda, illetve mondatöredék került lejegyzésre.⁶

A történeti mondák iránti 19. századi érdeklődés annyiban törvényszerű volt, hogy a részben vagy egészben hiányzó – rangosnak tekintett – epikus műfajok (mítosz, hőseposz, hősenek, történeti ének) helyett és azok hiányában fedezték fel a korabeli művészek és folkloristák a valóban létező magyar népmondát.⁷ Jól vette észre Ferenczi, hogy a történeti népmondák iránti érdeklődés későbbi lanyhulását is éppen ez a felfokozott várakozás idézte elő: „egyfajta desilluzio lopakodott a kutatók tudatába, mintha a ’nép’ költészetéhez fűzött remények túlzottak lettek volna. Valóban túlzott volt a romantikus eszmékből táplálkozó remény, de szerencsétlenségre nem revízió következett, amely a nép történeti tudatának alaposabb megismerését tűzi ki célul, hanem a néphagyomány forrásértékének lebecsülése.”⁸ A 19. század második felében meginduló társadalmi átalakulás – bár régióként eltérő súllyal – megváltoztatta a szóbeli hagyományozódás feltételeit,⁹ ezért is különösen sajnálatos, hogy a századforduló körüli évtizedekben, illetve a 20. század első felében alig történtek intenzív gyűjtések a történeti mondák tekintetében, s kivált szakmailag is kontrollált, hiteles gyűjtések nem. És bár a sokat hangoztatott huszonegyedik órával kapcsolatos folklorisztikai közhely szinte az egész 20. századon végiggyűrűző aktualitásként jelent meg a tradicionális folklórányag néprajzi lejegyzésével összefüggésben, a század végére, az ezredfordulóra már valóban realitássá vált ez, és behatárolhatóvá az a rendelkezésre álló idő, amíg még e tradicionális folklórszövegek megörökíthetők, s ezért vált tudományos értelemben is sürgetővé és megkerülhetetlenné egy átfogó, szisztematikus „leletmentés”. Másrészt pedig az epikus néphagyomány számos jelenségének megértése csakis a gyűjtőmunka során

⁵ A 20. századra a *rege* megnevezés fokozatosan kikopott a köztudatból, s helyét a szinonimaként szórványosan már addig is használt *monda* foglalta el (lásd még a *babonás történet – hiedelemmonda* elnevezés hasonló jellegű módosulását).

⁶ Számbelileg és folklorisztikai értelemben is számottevő anyagot közöl Tompa Mihály 1846-ban megjelent *Népregék, népmondák* című gyűjteménye, valamint az 1850-es években Ipolyi Arnold és Kőváry László egy-egy kötete is (IPOLYI Arnold, 1854; KŐVÁRY László, 1857). Noha a különféle középkori és kora újkori krónikákban szereplő mondák, valamint a középkori és barokk kori mirákulumirodalom nagyszámú szövegemléke túlnyomórészt szintén a magyar folklórhagyomány szerves részének tekinthető, fontos különbség, hogy azok megörökítése még nem folklorisztikai jelleggel történt.

⁷ VOIGT Vilmos, 1980. 539.

⁸ FERENCZI IMRE, 1966, 61. Adalékul lásd LUBY Margit, 1938. 169–176; PRÜTTING, Hildegunde, 1953. 19.

⁹ Lásd: KATONA Imre, 1962.

tett közvetlen megfigyelések útján lehetséges.¹⁰ A tervszerű gyűjtés fontossága már az ISFNR (International Society for Folk Narrative Research) 1962-es, antwerpeni konferenciáján is szóba került, jórészt a nemzeti mondatakatalógusok készítésének igénye kapcsán (ez volt aztán fő témája az ISFNR következő évi, budapesti tanácskozásának).¹¹

A történeti monda heterogén eredetű, rendkívül sokrétegű történeti tudatot tükröz, amelyben – mint utaltunk rá – a műveltségi elemek rendszerint harmonikusan ötvöződnek a rurális alapréteggel. Az európai mondahagyományban különösen fontos szerep illeti meg azokat a vándortípusokat, vándormotívumokat, melyekből aztán az egyes népek, nemzetek szövegfolklorja építkezett – egy-egy internacionális elemet lokális vonássá téve. A rögzítés ősi gyakorlatának megfelelően a nemzetközi típusok és motívumok mint idegenből érkezett szellemi javak helyhez (természeti helyszínekhez, épületekhez stb.), illetve személyhez (szentek, történeti hősök, betyárok) kötődtek, majd többnyire egy-két emberöltő alatt már a „hitelesítésük” is végbement.¹² A keresztény szentek legendáriumai kivált sok példát mutatnak a fentiekre¹³ a magyar hagyományanyagban is.

Az északkelet-magyarországi Rákóczi-hagyománykör tárgyalása kapcsán Ferenczi Imre hívta fel a figyelmet a történeti mondákban jeles vidékeken ún. „memorizált pontok” jelenlétére, melyeket a valóságos, illetve mondai események centrumaként értelmezett, és ahonnan véleménye szerint hullámgyűrűhöz hasonlóan terjedtek tovább az adott hagyományok, újabb és újabb tradícióköröket alkotva, illetve más tradíciókörökkel olvadva össze.¹⁴ E tetszetős elmélet persze elsősorban egy-egy adott mondatakörre, illetve annak törzsterületére vetítve értelmezhető, ami viszont általánosabb érvénnyel e folklorjelenségből is kitetszik, az az, hogy mennyire fontos a táji, kistáji kötődés egy adott hagyomány kialakulását és fennmaradását illetően. Azokon a területeken, ahol a már jelzett emocionális tényezők elmaradtak vagy bármi okból kikoptak a köztudatból, a történeti mondai vonatkozások is mindössze szórványosan szerepelnek.¹⁵ Ez az az egyik karakteres vonás, amely a történeti mondat műfajilag kijelöli, hiszen a regionális és táji tagolódás nagyobb jelentőséggel bír, mint más epikus műfajokban.

Míg a történeti mondat kapcsolódásait egy-egy konkrét jeles hely, illetve rendkívüli személy jelenti, élményalapját rendszerint a háborús vagy viszontagságos korok, események. „A helyi ütközet a lokális jellegű hagyományoknak, a nagy területeken végbemenő és huzamosabb ideig tartó invázió a táji vagy

¹⁰ E törvényszerűsége más kutatók is utaltak: FERENCZI Imre, 1960. 155.

¹¹ DÖMÖTÖR Tekla, 1964. 166–167.

¹² ORTUTAY Gyula, 1959. 231; KATONA Imre, 1980. 249. Dégh Linda ellenben úgy vélte, hogy a mondat elterjedéséhez két-három emberöltőnél hosszabb idő, bizonyos történelmi távlat kell (DÉGH Linda, 1952. 40).

¹³ Lásd GÜNTER, Heinrich, 1949, 194. A magyar mondaanyagban belül kivált a Szent László-mondakör ilyen (MAGYAR Zoltán, 1998a. 35–193).

¹⁴ FERENCZI Imre, 1966. 63–64.

¹⁵ UJVÁRY Zoltán, 1995. 65., 68.

még szélesebb horizontban kiterjedő élménykörnek vetette meg az alapját.”¹⁶ A közösségre kiható események emlékezete nem véletlenszerű, hiszen a nép főképpen annak emlékét őrizte, amely mélyrehatóan befolyásolta sorsának alakulását (idegen népek pusztításai, a hajdani szebb kor letűnte, a jövőbe vetett hitre okot adó hőstettek, jeles személyek stb.).

A népi tudatformák statikus (survival) és dinamikus (revival) megjelenései a történeti mondára mint folklórműfajra egyaránt, olykor egyazon szövegen belül is jellemzőek. Lényegében majd minden mondaszöveg kapcsán esetenkénti vizsgálódást igényel e tudatelemek arányának meghatározása – már amennyiben az egyáltalán lehetséges. Az eredetiség és az ún. műveltségi réteg örök kérdőjele ez, melyre számos szöveg (típus, motívum) esetében a gondos filológiai kutatás, a szövegkritika, a táj- és művelődéstörténeti adatok választ adhatnak ugyan, generális módszer azonban nem létezik a válaszkeresést illetően. Néhány támpont mindazonáltal adott. Mint Grexa Gyula írja: „A monda korának megállapításánál elsősorban magából a monda tartalmából kell kiindulnunk, a följegyzés évszáma csak azt a határt jelzi, melynél későbbi keletkezésű a monda már semmi esetre sem lehet.”¹⁷ Grexa nyomán utalhatunk itt a *Kalevala* több ezer éves részleteire, bár azok mai szövegén erősen meglátszik Lönnrot szerkesztői beavatkozása. A Siegfried-monda a századelőn a Feröer szigeteken még élt a szájhagyományban, s ha az ottani énekek nem is a monda legrégebbi idejéből származnak, akkor is legkevesebb ötszáz éveseknek kell lenniük. A Parsifal-monda esetében is minimum hétszáz éves az eredeti, amely független Chrétien de Troyes és Wolfram von Eschenbach költői feldolgozásaitól.¹⁸ Hasonló kontinuitás, belső fejlődés a magyar mondahagyományban is szép számmal található, mely folklórelemek több évszázados kontinuitása kapcsán lényegében irreleváns, hogy azok eredendően a magyar folklórban belső fejlődés következményeként mint etnikus specifikumok, avagy átvétel útján a magyar kultúra részévé vált vándorelemekként maradtak fenn.

A folkloristák többsége szerint a kontinuitás az orális hagyományban nehezen képzelhető el évszázadokon keresztül, ami nagy általánosságban igaz is, hiszen az emlékezet felfrissítéséhez időről időre tárgyi és spirituális fogódzók szükségesek.¹⁹ E tekintetben szerencsés – és korántsem kivételszámba menő – vidékeken, illetve mondahősök, mondatípusok esetében azonban a magyar anyagon belül is találunk rá számos példát. Ilyen a Szent László-mondakör nem egy eleme, de még Szent István népi hagyománykörének egyes adatai is, ilyen IV. Béla menekülésének Torna megyei emléke, ilyen a veres barátok mondája, a Bebek-monda avagy az újabb időkből II. Rákóczi Ferenc népi hagyománykörének jelentős része. És csak látszólag zavaró, hogy az e körbe sorolható narratívumok egyike-másika templomi szószékről is elhangozhatott,

¹⁶ FERENCZI Imre, 1968. 26.

¹⁷ GREXA Gyula, 1922. 28.

¹⁸ UO.

¹⁹ UJVÁRY Zoltán, 1990. 8.

illetve idővel tankönyvek, kalendáriumok, ponyvanyomtatványok, helytörténeti kiadványok lapjain is napvilágot látott. Dobos Ilonának a tarcaliak történeti tudatára vonatkozó kutatásai bizonyították, hogy a 19–20. századi írott források viszonylag csekély nyomot hagytak a helybeliek történeti tudatában, illetve történelmi ismereteikben,²⁰ és amennyiben ez mégis megtörtént, az rendszerint helyi „specialisták”, a történelem iránt érdeklődő jó elbeszélők tudásanyagaként, fokozatosan variálódván öröklődött tovább.

A történeti mondaanyag 19–20. századi rétegének többségét mindazonáltal érte az adott időszakban változó mértékű irodalmi hatás, esetenként közvetett életre hívójaként is. Számos példát lehetne sorolni folklorizációra, refolklorizációra is – igaz, a néprajztudomány máig sem adott választ arra, hogy mi az, ami miatt folklorizálódik valami, és hogy az mennyi idő alatt következik be. Másrészt úgy véljük, hogy a „lesüllyedt kultúrjavak” (gesunkenes Kulturgut) elméletét, mely szerint a népnek nem volt kultúráteremtő ereje, és csak a felsőbb osztályok műveltségét vette át vagy utánozta,²¹ mára már meghaladta a folklorisztika. Helyette leginkább Redfield ún. „kis” és „nagy” tradíciókról szóló elmélete nyert teret, mely szerint igenis létezett önálló paraszti szájhagyományozó műveltség, melyet ugyan a nagy nemzeti kultúra befolyásolt, ám annak nem függvénye volt, hiszen maga is önálló kultúráteremtő erővel rendelkezett.²²

Mint minden folklóralkotás megszületésében, továbbköltésében, továbbörökítésében, a történeti mondát illetően is meghatározó az individuumok szerepe. Már Dobos Ilona is felfigyelt arra, hogy egy adott településen három-négy átlagon felüli tudású adatközlőtől több anyag volt gyűjthető a falu történetére vonatkozóan, mint a község összes többi lakosától.²³ Ezek a „specialisták” rendszerint némileg iskolázott és „világlátott” (értsd katonaviselt) emberek közül kerültek ki, és rendszerint férfiak voltak.²⁴ Mint Ferenczi jól vette észre: „Alkotástechnikailag kettős folyamat játszódik le: egyrészt rendelkezésre áll a kollektív élmény- és formakészlet, másrészt adva van a költői tehetségű egyén primer megfogalmazása, amely aztán részben vagy egészben befogadást nyer a közösségben.”²⁵ Tehát a folklórt rendszerint konkrét (szemléletes) látásmódú személyek alkották meg, s minthogy ezek az alkotások többnyire szimbolikus

²⁰ DOBOS Ilona, 1971. 130–134.

²¹ Lásd NAUMAN, Hans, 1921. 3–7. Tény persze, hogy a „Hochkultur”, azaz a „magaskultúra” mindig is létezett és elvált a népi kultúrától, ám a kettő között az elmúlt századokban is állandó kölcsönhatás ment végbe, s eleve sem volt éles választóvonal közöttük. Kivált így volt ez a középkori magyar kultúra tekintetében.

²² REDFIELD, Robert, 1960.

²³ DOBOS Ilona, 1971. 130.

²⁴ Hasonló tapasztalatai voltak Ferenczinek is a Zempléni-hegyvidéken (1960. 432.). Itt szeretnénk utalni rá, hogy a hiedelemmondának és a vallásos tárgyú narratívumoknak is megvoltak egy-egy közösségben a maga specialistái – többnyire asszonyok.

²⁵ Uő, 1966. 61.

jelentőséggel bírnak, végeredményben művészi ihletésről (is) tanúskodnak.²⁶ Az így keletkező mondahagyományból pedig aztán a népi közösségek már mint autentikus forrásból meríthettek, és amennyiben az említett tárgyi és spirituális fogódzók is léteztek az adott vidéken vagy településen, a szájhagyományozó műveltség törvényszerűségei hosszabb időn keresztül specialisták nélkül is működtetni voltak képesek a létező helyi folklórtudás zömét.

Ambivalens megállapításnak tűnik, pedig az ismert folklórananyagot áttekintve szembetűnő, hogy a történeti monda egyik legjelentősebb ihlető forrása a néphit, amely főként két átmeneti jellegű mondacsoportban – a kincsmondákban és a bűn és bűnhődéstípusú népi elbeszélésekben – csúcsosodik ki, ám lényegi része a legendáknak (vallásos hit), és többé-kevésbé látens módon a történeti eseményekről, történeti személyekről szóló mondáknak is (a Rákóczi áruló lányáról szóló történetek például jellegzetesen ilyenek).²⁷ Az ez irányú kutatások azt is kimutatták, hogy a paraszti hitvilág erejének gyengülésével, a hiedelem és a monda közötti szoros kontaktus megszűntével az epikus megformálás lehetőségei is visszaszorultak, többnyire úgy, hogy az adott narratívum nem a korábbi teljes, hanem immár csak lerövidített, lekerekített, szüzsészerű változatban él/él tovább.²⁸ Tulajdonképpen ebből származik von Sydow azon megfigyelése is, mely szerint a legtöbb monda rövid, egyepizódos történet.²⁹

„A mondára – írja Ferenczi – a mitologikus ábrázolásmód, a művészi megjelenítés primitív formája jellemző. A konkrét-absztrakt (típusalkotás) ábrázolás helyett megelégszik az életmozzanatok, a szituációk és a történet szereplőinek sematikus tipizációjával. Perszonifikáló ábrázolásban különös súlyt kap a külső (kicsi és nagy) és a belső (jó és rossz) tulajdonság szembeállítására.”³⁰ Ez a polarizáció kivált a történeti mondákban figyelhető meg: mind a szereplők (hősök) jellemének ábrázolásában, mind pedig a narratívum alaphangjának (optimista vagy tragikus) meghatározásában. A magyar mondaanyagban a tragikus események a nyugat-európainál nagyobb súllyal vannak jelen (a történelmi körülmények által determináltak), ám azokkal összefüggésben (lásd polarizáció vagy bináris oppozíció) az optimista, sőt anekdotikus beállítás is gyakran megfigyelhető (az ellenség felett aratott győzelmek, hőstettek, Mátyás királyról szóló történetek).

A fentebb már említett, típusalkotásra való hajlamon és lokális kötődésen kívül a sajátos időkezelés jellemzi talán leginkább a történeti mondákat. Egyrészt mert a mondai események az éppen aktuális hőshöz vagy nációhoz (lásd ellenségkép: tatár – török – orosz stb.) kapcsolhatók, másrészt mert egyfajta

²⁶ Uő, 1968. 8. A fantáziának mint kulturális faktornak a szerepére már Karl Heymann is felhívta a figyelmet (HEYMANN, Karl, 1956. 6.). Lásd még PEUCKERT, Will-Erich, 1962. 1644–1645.

²⁷ Dobos Ilona mutatott rá a történeti tárgyú narratívumok képződésének vizsgálatokor, hogy a helyi értelmiség, ha sokáig falun élt, idővel elszakadt a városi kultúrától, és a faluban elfogadott hiedelmek hatása alá került (1971. 136.).

²⁸ FERENCZI Imre, 1968. 31. S mindez törvényszerű jelenség, hiszen a történeti monda továbbörökítésének egyik fő motívója éppen valamilyen élmény, az érzelmi reflektálás.

²⁹ SYDOW, Carl Wilhelm von, 1948. 74.

³⁰ FERENCZI Imre, 1968. 33.

dialektikus időkép jellemzi, mely éles kontrasztot mutat az időtlenné színezett mesei idővel szemben.

Bár alakításában és fenntartásában elvitathatatlan az egyéniségek szerepe, a szövegfolklor döntő ismerve még a 21. században is a közösségi létforma. A hagyományozódás folyamatában meghatározó jelentőségük volt a memoralizálást elősegítő nyelvi formuláknak, egyszerű gondolatmeneteknek, aktualizáló folklormechanizmusoknak, kivált a kontaminálódásnak.³¹ Bizonyos mondák szinte „slágerszerűen” terjedtek, mígnem valamilyen okból kifolyólag meg nem unták azokat (lásd veres barátok mondaköre, huszitákhoz fűződő hagyományok, illetve a hiedelemmondák sorában például a Lenore-típus).³²

A történeti mondák egyik legfőbb szervező eleme az azokban szereplő epikus hős alakja, aki rendszerint a cselekmények középpontjában áll. Az archaikus kor embere még minden határozott szándékú, felelősségteljes cselekvést rítusként értelmezett, a cselekvés végrehajtójára pedig mint mitikus hősrre tekintett. Mint Eliade írja, a hagyományos kultúrákban egy tárgy, személy vagy cselekvés csak akkor válhatott valóságossá, ha valóságosan vagy szimbolikusan archetípusát ismételte meg, élte újra. A legendás szenteket és a nagy uralkodókat is az egykori hős, az archetípus ismételőinek tekintették.³³ Így volt ez már az archaikus epikában is, melyben a kultúrhérosz vagy a nemzetségsős cselekedetei kaptak központi szerepet.³⁴ A kereszténység sohasem tudta kitörölni a népi rétegek tudatából az archetipikus szemléletet, „mely a történelmi személyiségből példaadó hőst, a történelmi eseményből pedig mitikus kategóriát alakított”.³⁵ És ezen aligha lehet csodálkozni, hiszen többnyire pozitív hősoket örökítettek meg, akik egy adott közösség (város, vidék) ideáltípusát képviselték.

Az évszázadok során a mitikus hős, a hérosz fokozatosan veszített mitikus tulajdonságaiból, s lényegi jellemzőin túl fizikailag is egyre inkább emberi jegyekkel lett teljes: már nem óriás, csupán hatalmas természetű, és nem sárkányt vagy egyéb szörnyeteget győz le, hanem (csak) az ellenséget.³⁶ Az eredeti kapocs azonban sohasem szakadt el teljesen: a mondák hősei, bár többnyire valóságos személyek, kiemelkednek a közösségből, és esetenként továbbra is öltének magukra mitikus vonásokat. Olykor a modern idők történelmi alakjai is (visszakapva a népi emlékezéstől az eredeti jelentést) archetípust vagy archetipikus cselekedetet ismételnek meg, idéznek fel³⁷ – még akkor is, ha immár az

³¹ ORTUTAY Gyula, 1959. 212.; LÜTHI, Max, 1960. 351.

³² Igaz, a kikopás folyamata falun jóval lassúbb, mint a városiasabb községekben (DOBOS Ilona, 1971. 149.).

³³ ELIADE, Mircea, 1993. 50.; COCCHIARA, Giuseppe, 1962.

³⁴ SÁNTHA György, 1943. 6–10. Chadwick szerint a mítosz az utolsó, nem pedig az első lépcsőfoka volt a hős fejlődésének (CHADWICK, Owen, 1940. 762.).

³⁵ ELIADE, Mircea, 1993. 205.

³⁶ DOBOS Ilona, 1980b. 640.

³⁷ ELIADE, Mircea, 1993. 74. Lásd még Carlyle tanulmányát a hőskeresés és hősimádás örök megújulásáról (CARLYLE Tamás, 1943). Híres elméletében Nietzsche az örök visszatérés mítoszt elevenítette föl.

ellenséges/démonizált hatalmakkal szemben kudarcot vallott embert ábrázolják, nem pedig az ideálként tisztelt legyőzhetetlen hőst.³⁸

A történeti mondák hőseinek cselekedetei mindazonáltal immár jórészt emberi normákkal mérhetők, s koruk hősideálját testesítik meg. Így váltak a kora középkor hősideáljaivá a szentek (köztük a harcosszentek és a lovagszentek), a kora újkorban, különösen a 19. században pedig a társadalmi igazságtalanság ellen fellépő legendás alakok („jó király”, szabadságharcosok, betyárok). Ezek a mondák már alkalmasabbak voltak a szociális és morális elemek kifejezésére, szemben a mítoszi, hősepikai szituációt leképező történetekkel. Dobos Ilona a Rákóczi-hagyománykör kapcsán jegyezte meg, hogy a különféle történeti személyiségek mondaköreiből „világosan kitűnik, milyen erős egy-egy tájegység hagyományának ereje, amely a mindenkori hőst övezi, és milyen keveset változtat ezen a valóságos személy és a történelmi szituáció”.³⁹ S valóban: ennek talán legmarkánsabb példája a nyírségi, szabolcs-szatmár-beregi Rákóczi-mondakör, melyen szinte „átüt” a vidék korábbi fő népi hősenek, Szent Lászlónak a hagyományköre. De lényegében a magyar nyelvterület egésze felosztható olyan, meghatározott régiókra, melyeknek folklóriját, szövegfolklóriját mintegy kijelöli egy-egy történeti hős alakja. Ilyen Szent László kapcsán Bihar, a Tornai-karsztvidék, Nógrád, Torda vidéke, Aranyosszék, a Székelyföld és Moldva nagy része, Szabolcsban Báthori Gábor, Csíokban és Gyimesben a tragikus véget ért Báthori András fejedelem, Somogyban Koppány vezér, a Délnyugat-Dunántúlon a két Zrínyi Miklós, a Felföld középső sávjában IV. Béla, Gömörben és Tornában a nemzetségalapító Bebek, Kalotaszegen Gyöngyös Gyerőfi, a Muravidéken Hadik Mihály, a már említett északkeleti régióban, valamint a Zempléni-hegyvidéken és a Szilágyságban pedig Rákóczi. Szent István, Mátyás király, Kossuth Lajos mondabeli előfordulása a fentieknél országosan egyenletesebb eloszlást mutat, bár néhány kistáj mind Szent Istvánt, mind pedig Mátyást királyt sok tekintetben szintén lokális hőségé avatta (Somogy, Mátyusföld, Észak-Moldva, illetve Csallóköz, Mátyusföld, Erdély középső részei stb.). A magyar betyármondák esetében még feltűnőbb a regionális tagolódás szerepe: majd minden kistájnak/középtájnak megvan a maga „saját” helyi betyárja, akiknek sorából mindössze Rózsa Sándor alakja vált a Kárpát-medence túlnyomó részén közismertté, más törvénykivülieket országosan legfeljebb egy-egy róluk szóló ballada vagy ponyvanyomtatvány tett időlegesen ismertté.⁴⁰

A magyar történeti mondahagyomány hőstípusai a regionálishoz közel hasonló változatossággal bírnak. A honalapító hős, a szent és az országot védő lovagkirály a magyar kultúrtörténetben a legkorábbi előfordulásai e tipológiának. IV. Béla emléke mint menekülő és az államot újjászervező uralkodóé maradt

³⁸ FERENCZI Imre, 1968. 27.

³⁹ DOBOS Ilona, 1986. 131.

⁴⁰ Utalhatunk itt mindenekelőtt Angyal Bandi, illetve Bogár Imre balladájára vagy a Patkó Bandi-nótára.

fenn a történelemben és a népi történelemszemléletben egyaránt. A rangrejtve megjelenő, álruhás, igazságosztó király alakját jelenlegi ismereteink szerint (I.) Nagy Lajos királyhoz társította elsőként a korabeli szájhagyomány.⁴¹ A szűkebb közösségéért, népéért küzdő, tenni akaró tragikus hősöknek a magyar epikus tradíció körében szinte se szeri, se száma, még a betyárok többsége is ilyen. Az ismeretlenségből királlyá magasztosuló,⁴² valamint a halhatatlan és visszaváró/visszavárt hősökről szóló narratívumok epikus személytől és tájegységtől rendszerint függetlenek,⁴³ leginkább azért, mert e történetek mélyén ott rejtőzik, gyakran ki-kiütközve, az archaikus tudatformákkal való szoros kapcsolat. És persze a népi epikára oly jellemző duális oppozíció szellemében léteznek hősök az „árnyékos oldalon” is szép számmal: negatív és ambivalens hősök (nevezetes ellenfelek, árulók, rablólovagok, pogányok). A magyar és nem magyar Mátyás-hagyományok majd minden releváns hőstípusból merítettek, ami akkor is igaz, ha a magyar hagyománykör „attribútumává” a majd minden vonatkozó folklórszöveget átható igazságos király toposza vált. Azé a kiválasztott uralkodóé, akitől népe elvárja, hogy az előkelők ellenében a szegényeket pártfogolja egy idealizált patriarchális társadalom szellemében.⁴⁴

A magyar mondahagyomány egészére is érvényesnek tekinthető, hogy a paraszti szájhagyomány bámulatos biztonsággal volt képes e műfajban összekapcsolni a különböző népek, évszázadok, sőt évezredek műveltségi elemeit. Mintegy igazolva Cocchiara azon megfigyelését, hogy a folklórban a régen túlhaladott fejlődési fokok ösztöni és szellemi megnyilatkozásai megújulhatnak, illetve visszatükröződhetnek az újonnan születő alkotásokban.⁴⁵ Mert „noha nem képes felleltározni az eseményeket, sőt akárhányszor nagyon is messze jár a valóságtól – mint Ferenczi írja –, mégis megvalósul benne a lényeglátás, a bennünk és általunk létrejövő história egészének megragadása. Ezt pedig csak azáltal tudja elérni, ha összekapcsolja a rideg valóságot és az eszményi másat, az objektív eszményt és a szubjektív igényt.”⁴⁶

A Mátyás-hagyománykör kialakulása

Noha Janus Pannonius és Galeotto Marzio feljegyezte azt, hogy Mátyás király nevezetes hadi sikereiről dicsőítő énekek szóltak, és korabeli énekmondók tevékenységéről is vannak szórványos adatok, e 15. századi eredetű, magyar nyelvű hősepika csak töredékes nyomaiban maradt ránk, s azoknak a részleteknek sem az uralkodó az elsődleges hőse. A korabeli írott források nagyfokú pusztulásán kívül

⁴¹ BONFINI, Antonio, 2. 10. 470–475. – 1496.

⁴² DUNDES, Alan, 1980. 232.

⁴³ MAGYAR Zoltán, 2001b. 79–240.

⁴⁴ KRÍZA Ildikó, 1999. 230.

⁴⁵ COCCHIARA, Giuseppe, 1962.

⁴⁶ FERENCZI Imre, 1966. 56.

nyilván a kellő történelmi távlat hiánya játszott szerepet abban, hogy prózaepikai vonatkozásban a 15. század második feléből ilyen közvetett adatok sem ismertek. A folklorista Voigt Vilmos találó, ám némileg eltúlzott megjegyzése szerint már „a nagy király életében valóságos udvari propagandairoda népszerűsítette a hírnévére reneszánsz módon kényes, döllyfős uralkodót”,⁴⁷ azonban róla szóló mondát sem Galeotto Marzio, sem az udvari történetíró, Antonio Bonfini nem örökített meg. Sem az előbbi szerző műve – amely kalendáriumi olvasmányként a 18. századtól terjedt el széles körben, és amely főként „elmés mondásai” kapcsán rajzolta meg a kor humanista elvárásai szerint a király alakját –, sem a tudós történetíró nem tartotta szükségesnek, hogy túllépjen az uralkodói és hadvezéri erények részletezésén (jóllehet elejtett félmondatok alapján nyilvánvaló, hogy ha mondát nem is, a közbeszéd részét képező pletykát/helyi mondát a királyukról valószínűleg mindketten ismertek).

Mátyás folklórhőssé válása mindazonáltal bizonyára néhány évtized alatt végbement. Valószínűleg találó Heltai Gáspár megállapítása, aki három emberöltő múltán úgy tudta, úgy látta, hogy Mátyás emlékét a halálát követően nem sok idővel bekövetkező országos romlás szépítette meg a közrendű emberek számára. Mint azt Heltai a krónikájában feljegyezte: „Életében mind az egész ország reá kiált vala Mátyás királyra, hogy igen kövély, nagyravágyó, hertelanharagó és felette igen telhetetlen vóna. Megnyúzná és megönné az országot a sok vámokkal és a nagy rovásokkal, mert négyszer rója vala minden esztendőben az országot, etc. De mihellyt meghala, minden ember ottan dicsíni kezdé őtet, mert mindjárt kezdé bomlani a békesség az országba. Ottan megelevenülének a törökek is, és az ország egyik nyavallyából a másikban esék. Akkoron kezdé minden ember megesmerni, micsoda jeles fejedelem vólt vóna az Mátyás király. És akkoron kezdének mind az emberek mondani: De csak élne Mátyás király, bátor minden esztendőben hétszer róná az országot, etc.”⁴⁸

Hogy a Mátyás-hagyományok kialakulása bizonyíthatóan már a 16. század első felében végbement, arról az is tanúskodik, hogy azok egyszersmind közép-európai kontextusban is megjelennek. Erre utal egy Mátyás-énekről szóló korabeli csehországi adat, amely az ének népszerűségéről is megemlékezik,⁴⁹ Marcantonio Nicolétti (1536–1596) híradása, mely szerint a szlovén nép körében Mátyás királyról szóló énekeket is hallani,⁵⁰ a Magyar Királyság területéről pedig Görcsöni Ambrus 1567–1568 táján szerzett éneke (*Mátyás király históriája*),⁵¹ amely Thuróczy János krónikája mellett a szájhagyományból is merített.

⁴⁷ VOIGT Vilmos, 2001. 53–54.

⁴⁸ HELTAI Gáspár, 1575. 181–182.; Uő, 1981, 402.

⁴⁹ KOMOROVSKÝ, Ján, 1957. 22–23.

⁵⁰ DÁVID András, 1971. 320.

⁵¹ GÖRCSONI Ambrus, 1990. 217–359., 556–570. Görcsöni históriájának folklór vonatkozásait részletesen elemzi: KRÍZA Ildikó, 2007. 36–54.

Görcsöni históriájában a gazdag urakat egyik udvari híve tanácsára csellemegkopsztó Mátyásról szóló derűs epizód⁵² egyike a maga korában már a szájhagyományban is élő, közkeletű prózaepikának. „Eféle trufái sokak vadnak a Mátyás királynak, kikről én most többet nem írok” – zárja a maga anekdotikus Mátyás-történetét alig tíz évvel korábban kiadott krónikájában (Benczédi) Székely István,⁵³ és hogy – feltételezhető egyéb trufák mellett – valószínűleg milyenek, arra az 1575-ben kiadott Heltai Gáspár-féle krónika a legfőbb bizonyíték, amelyben a bátor, leleményes és igazságos királyról szóló mondák kisebb csokrát adta közre a tudós erdélyi humanista (Mátyás álruhás kémkedése, a király álruhás vendégeskedése, Mátyás és a kolozsvári bíró története stb.).

A következő századok fennmaradt adatai e folklórhagyományok folyamatos továbbélésére, térbeli kisugárzására és műfaji, tematikai kiteljesedésére utalnak. Mivel Kríza Ildikó nagy jelentőségű monográfiájában és több vonatkozó tanulmányában sorra számba vette és folklorista szemszögből elemezte az elkövetkező két és félszáz évből ismert forrásműveket,⁵⁴ a továbbiakban csak néhány észrevételre szorítkozunk.

Az igazságos király közkeletű toposzát Mátyás király alakja kapcsán mindazon 16. századi feljegyzések is igazolják, melyek a dési levéltár egy peres iratának széljegyzeteként, illetve egyéb korabeli forrásokban tűnnek fel („Meg holt matias király s el költ az Igassagh”; „Nem heába mongiak keoz példába, Meghalt Mattias kyral, el keolt az Igazzagh”).⁵⁵ A következő két évszázad folklorisztikai látenciája korántsem jelenti azt, hogy a fent jelzett hagyományok kontinuitása megszakadt volna (példárá Zrínyi Miklós 1656-ban írt műve, a *Mátyás király életéről való elmélkedések*, benne egy magyar nyelvű dicsőítő ének mutatványként közölt két beszédes sorával),⁵⁶ ellenben ez az az időszak, amikor a szóbeli és írott kultúra kölcsönös egymásra hatása kalendáriumok lapjain, iskoladrámák formájában mintegy intézményesült.⁵⁷ Így például a *Győri Kalendárium* 1749–1752 között megjelent évfolyamaiban, jórészt Galeotto művéből merítve, 28 Mátyás-anekdótát és -mondát adtak közre folytatásokban, köztük egy mindaddig ismeretlen szövegtípust is.⁵⁸ Jeles honismereti írók (Bél Mátyás, Fridvaldszky János) munkáiban szintén felbukkannak az országjáró, igazságos királyról szóló, korábban ismeretlen mondák.

A Mátyás-kultusz, a Mátyásról szóló narratívumok országos elterjedésében minőségi szintet jelentett, hogy e mesék, mondák, anekdoták a 18. század végétől irodalmi periodikákban (*Magyar Hirmondó*, *Mindenes Gyűjtemény*), valamint a kor jeles írói, költői általi feldolgozásokban is jelentkeztek. Utalhatunk itt Péczeli József *Mátyás regéjére* (1788), Pálóczi Horváth Ádám *A tétényi leány Mátyás ki-*

⁵² GÖRCSONI Ambrus, Uo., 266–267.

⁵³ BENCZÉDI SZÉKELY István, 1559. 219.

⁵⁴ KRÍZA Ildikó, 2007. 46–148.

⁵⁵ SZABÓ T. Attila, 1958. 235–236.

⁵⁶ ZRÍNYI Miklós, 1983.

⁵⁷ KRÍZA Ildikó, 2007. 50–136.

⁵⁸ Uő, 1991. 674–675.; Uő, 1995, 129–130.; Uő, 2007, 58–66.

rállyal című vígjátékára (1816), Kisfaludy Károly *Mátyás diák* című vígjátékára (1825), Vörösmarty Mihály *Szép Ilonka* című (1834), valamint Garay János *Mátyás király Gömörben* című (1840) verses mondafeldolgozására. Néprajzi tekintetben különösen András Sámuel 1789-ben megjelent anekdotagyűjteménye (*Elmés és mulatságos rövid anekdoták*), Kis János 1806-ban kiadott anekdotagyűjteménye (*Kellemetes időtöltésre való elmés nyájasságok, úgymint egynehány regék Mátyás királyról*), nem utolsósorban pedig a Dugonics András által évtizedeken át gyűjtött, de csak 1820-ban publikált *Példa beszédek és jeles mondások* című kötete, amely 28 Mátyás királlyal kapcsolatos történetet és proverbiumot tartalmaz, mondható jelentősnek, hiszen például filológiai is kimutatható, hogy számos ilyen szólás Dugonics nyomán terjedt el a köztudatban.⁵⁹

A magyarországi Mátyás-folklor terjedésében, széleskörű megismertetésében a 19. század második felétől a különféle honismereti kiadványok, folyóiratok (hírlapi tárcák, tájismertető cikkek) és különösen az iskolák szerepe vált meghatározóvá, elsődlegesen az elemi iskolai tankönyvek állandó darabjaivá vált Mátyás-történetek által. E források jelentőségét annyiban azért óvatosan érdemes kezelni, hogy e tankönyvek lapjairól rendszerint ugyanazon tucatnyi narratív típus köszön vissza (Mátyás és a kolozsvári bíró, az urakat megkapáltató Mátyás története stb.), azaz inkább e történetek s kivált a helyi néptanítók kultuszformáló szerepe volt jelentős, mely kihatott/kihathatott a vonatkozó lokális hagyományok feltárására, felfrissítésére, gyakran pedig az adaptáció által helyi variánsok kialakulására.

A 16. századot követően folklorisztikai értelemben minden bizonnyal a 19. század a leginkább izgalmas, „forrongó” periódusa a honi Mátyás-hagyományoknak. Hatás és kölcsönhatás, folklorizmus és folklorizáció, új hagyományok tömeges születése és régi, lappangó adatok felszínre kerülése egyaránt jellemzi ezt a történelmi időszakot. A fentiekkel szoros összefüggésben a tudatos folklórgyűjtések megindulása is erre az évszázadra tehető. Mint említettük, Kis János és Dugonics András már félig-meddig egy néprajzkutató tudatosságával vették számba, adták ki az általuk ismert, Mátyással kapcsolatos folklóremlékeket. A kordivatnak megfelelően a Jókai Mór, majd Tóth Béla és Benedek Elek által kiadott gyűjteményekben is zömmel a Mátyás királyról szóló ismertebb anekdotikus történetek kaptak helyet,⁶⁰ folklorisztikai értelemben gyűjtött és lejegyzett mesékre és mondákra azonban lényegében a *Magyar Nyelvőr* és az *Ethnographia* szakfolyóiratok indulásáig, valamint Kálmány Lajos gyűjteményeinek a megjelenéséig várni kellett. Az azt követő száz év nagyszabású adatközlései ellenére (vagy tán éppen azért) a legendás király narratív hagyománykörének gyűjteményes összeválogatására hosszú ideig nem történt számottevő kísérlet, ami pedig mégis napvilágot látott, az túlságosan is szelektív válogatás volt. Mátyás király halálának ötszázadik évfordulójára azonban mindjárt három ilyen gyűjteményes kötet is megjelent: az Ujváry Zoltán által közreadott korpusz folklorisztikailag már csak azért is jelentős, mert egy

⁵⁹ Dugonics gyűjteményének szerepéről: Uő, 1995. 138–141.; Uő, 2007, 73–80. Ugyanitt Kríza Dugonics *Toldi* című drámájának néprajzi vonatkozásairól is értekezik (80–101.).

⁶⁰ JÓKAI Mór, 1854; Uő, 1856; BENEDEK Elek, 1894–1896. I–V.; TÓTH Béla, 1898–1903. I–V.

– a Mátyás-hagyományban az országos átlagnál gazdagabb – néprajzi tájegységen, a történeti Gömörben a 20. század második felében a szerző által gyűjtött népi elbeszéléseket adta közre.⁶¹ A mesemondó Kóka Rozália által összeállított válogatás a Mátyás-hagyománykör népszerűsítő célzatú, olvasmányos igényű keresztmetszete, bár hangsúlyozandó, hogy a bukovinai székely származású szerző feldolgozásaiban nagy számban támaszkodik a székely szájhagyományból általa ismert és gyűjtött folklórszövegekre.⁶² Népszerűsítő jelleggel készült, tudományos igényű válogatás a Kríza Ildikó által gondozott Mátyás-antológia, amely az addig ismert narratív-típusok legteljesebb keresztmetszete.⁶³ Az 1990-es évektől új lendületet kapó magyar mondakutatás és a minden korábbinál intenzívebbé váló mondagyűjtés, valamint táji mondagyűjtemények egész sorának publikálása⁶⁴ révén mára sok tekintetben a két-három évtizeddel ezelőttinél is tágabb horizonttal és rálátással tekinthetünk a magyar Mátyás-hagyományok „galaxisára”, különösen érvényes ez mindazon helyi mondák nagyszámú felszínre kerülésére, melyekről korábban nem bírt tudomással a magyar néprajztudomány.⁶⁵

A Mátyás-hagyományok műfaji és területi tagolódása

A Mátyás-hagyományok más történeti hősökével össze nem vehető gazdagságát mindenekelőtt az adja, hogy nem köthető egyetlen műfajhoz. Mint a téma legfőbb kutatója, Kríza Ildikó is hangsúlyozta: „Az eddigi kutatások szerint a következő műfajokban jelent meg: történeti ének, ballada, iskolai színjáték, csüfölgő ének, monda, mese, eredetmagyarázó, anekdota, közmondás. Ezenkívül a népi díszítőművészetben is megjelenik (applied art in folk tradition).”⁶⁶ Ugyanő a Mátyás-hagyománykör narratív-típusainak a rendszerezésére vonatkozóan is iránymutató észrevételeket tett, azokat öt nagy témacsoportba sorolva.⁶⁷ Az általa meghatározott kategóriákat (okos király, igazságos király, beugratásos próbák, viselkedésmintákat kínáló

⁶¹ UJVÁRY Zoltán, 1990.

⁶² KÓKA Rozália, 1990; Uő, 2014.

⁶³ KRÍZA Ildikó, 1990; Uő, 1994. Az utóbbi években jelent meg a vajdasági Mátyás-történet reprezentatív korpusza egy ottani mesekutató válogatásában (RAFFAI Judit, 2008).

⁶⁴ *Bihari népmondák*, 1995; *Bihari népmondák*, 2001; MAGYAR Zoltán, 2001a; Uő, 2003; Uő, 2004a, Uő, 2004c, Uő, 2005a; Uő, 2005b; Uő, 2006b; Uő, 2007a; Uő, 2007d, Uő, 2008a, Uő, 2009a; Uő, 2009b; Uő, 2009d; Uő, 2010; Uő, 2011; Uő, 2011b; Uő, 2011c, Uő, 2011d; Uő, 2012a; Uő, 2012b; Uő, 2012c; Uő, 2013a; Uő, 2014a; MAGYAR Zoltán–VARGA Norbert, 2006. Továbbá itt szükséges utalni Ferenczi Imre és Liszka József egy-egy, a téma szempontjából releváns munkájára: FERENCZI Imre, 1968; LISZKA József, 1992.

⁶⁵ Már Kríza Ildikó is utalt arra, hogy a Mátyás-kutatásban főleg a különféle helyi mondák, helynévmagyarázók kapcsán létezhet a legtöbb feltáratlan narratívum, és e téren várhatók még számottevő eredmények (KRÍZA Ildikó, 1995. 47–48).

⁶⁶ Uő, 1999. 228.

⁶⁷ Uő, 1995. 44–48.

anekdoták, helynévmagyarázók) magunk is felhasználtuk a Mátyás-narratívumok rendszerezése során.

A Mátyás királyról szóló történetek túlnyomó többsége történeti monda, de a korpusz számos darabja meseként, anekdotaként, trufaként is értelmezhető. Mint Ujváry Zoltán fogalmaz: „Gondos műfaji elemzéssel a monda, trufa, mese elkülöníthető, de éppen a Mátyás királyról szóló hagyománykör anyaga a legnehezebben osztályozható. Bizonyára ez is az oka, hogy kialakult egy külön kategória – a *Mátyás-mese* – az idetartozó történetek összefoglaló elnevezésére. Lényegében önálló csoportba is lehetne sorolni a Mátyás-történeteket, mivel jellegükben, formájukban – voltaképpen – műfaji tekintetben is jól elkülöníthetők. A történeti személyekről szóló történeteket a népszerűsítő, de a tudományos szakirodalom is a legkülönbözőbb csoportokba sorolja. A műfaji megítélésben nagy a bizonytalanság és az ingadozás. A Mátyás király alakjához fűződő, zömmel tréfás jellegű történeteket a szépirodalom többnyire az anekdota fogalmával illeti. Az anekdota gyűjteményekben szép számmal található Mátyás-történetek, így például Tóth Béla híres gyűjteményében mintegy nyolcvan Mátyás-anekdota szerepel. Ezek egy része trufa néven is publikálásra került. Az idetartozó változatokat azonban megtaláljuk a mesegyűjteményekben is.”⁶⁸

Kríza Ildikó szerint a Mátyás-mondák többsége szerkezetét tekintve „műfaji szempontból közelebb áll a meséhez, mint a mondához, mert a mese törvényszerűsége szerint a különböző kalandok, próbák után a hős elnyeri, eléri a kitűzött célt”. A Mátyás-hagyomány legtöbb alkotásában ugyanis „az eltérő eseménysort az igazságtétel zárja, ahol a jó elnyeri jutalmát, a rossz pedig a büntetését”.⁶⁹

A műfaji meghatározás sokszor alapvetően attól függ, hogy a gyűjtőt és rendszerezőt milyen szempontok irányítják. Így volt ez már a meseanyag tudományos rendszerezése során is, amikor a nemzetközi analógiákra tekintettel váltak a magyar mesekatalógus(ok) részévé az idehaza többnyire Mátyás-történetekként ismertté vált vándortörténetek (novellameseként, illetve tréfás meseként határozva meg azokat).⁷⁰ Annyiban majd minden Mátyás-történet mondai jellegű, hogy egy történeti hős alakja köré építkezik, s ha a narratív típusban az anekdotikus jelleg tűnik is meghatározónak, a cselekmény lokalizálása legalább annyira mondai árnyalatot is kölcsönöz a folklórszövegnek. A helyhez kötés Mátyás király kapcsán az eredendően mesei műfajúnak tartott népköltészeti alkotásokban sem ritka.

A sokszor kibogozhatatlannak tűnő műfaji háló kibogozása azonban tán még folklorisztikai szempontból sem a legfontosabb feladat, s ha egy átfogó igényű történeti mondakatalógus megalkotása a cél, kézenfekvő és releváns az a kutatói attitűd, hogy az összes olyan prózaepikai alkotás e tudományos rendszerezés részévé váljék, amely az idők folyamán organikusan vagy véletlenszerűen Mátyás király alakjához kapcsolódott. A műfaji kavalkád annyiban pedig még tovább is bővíthető, hogy a nevezetes proverbium kapcsán („Meghalt Mátyás király, oda az igazság!”)

⁶⁸ UJVÁRY Zoltán, 1990. 8–9.

⁶⁹ KRÍZA Ildikó, 1990. 370.

⁷⁰ Például: AaTh/ATU 921; AaTh/ATU 922, AaTh/ATU 1533.

többnyire igaz történetként elmondott adomák is a Mátyás-hagyománykör részévé váltak (MZ II. H 140.), a csak Moldvában honos Mátyás-ballada (*Talányfejtő lány*)⁷¹ kapcsán pedig a prózává oldódás tendenciája is megfigyelhető.⁷²

E ballada az archaikus, középkori rétegzettségű moldvai csángó folklórban nagy valószínűséggel a 15–17. században még létezett, Mátyásról szóló történeti énekek, verses széphistóriák genetikus öröksége, annak ellenére is, hogy az egy mai terminológiával novellamesének mondott narratívátípus (*Az okos lány*: AaTH/ATU 875) verses, énekelt változata. A valaha énekmondók által előadott Mátyás-epika másik ágát a király uralkodásával egykorú hősepike képezte (a Jajca ostromáról, Szabács viadaláról szóló énekek), mely Göröcsöni Ambrus históriáján, Zrínyi Miklós történeti bölceleti művén át az 1776-ban összeállított Veszelszki Antal-féle történeti énekbe is beszüremkedett.⁷³ Bár a hősköltészeti elemek a 19–20. századi folklóranyag ismeretében már messzemenően nem uralják a Mátyás király alakjához fűződő epikát, továbbélésük („alámerülésük”?) a mondahagyomány kapcsán is számos népköltészeti szövegben kimutatható, olyannyira, hogy ezek a folklórelemek a tudományos rendszerezés folyamán külön, önálló fejezetet igényeltek.

A már említett 16. századi feljegyzések ismeretében nyilvánvaló, hogy Mátyás király alakja (a neki tulajdonított emberi és uralkodói erények okán) a magyar szólásoknak és közmondásoknak is szerves részévé vált. Dugonics András a 18–19. század fordulóján már nem csupán a közkeletű proverbiumról tudott, hanem több mint két tucat szólást, szófordulatot, közmondást regisztrált a nevezetes király neve, alakja kapcsán.⁷⁴ Ezek közül kivált az *Egyszer volt Budán kutyavásár* és a *Mátyás és a csukamáj* típusú történetekkel összefüggésben vált szállóigévé a monda konklúziójaként is szolgáló proverbium. Közköltészeti variánsként még a 20. században is születtek a hagyománykör proverbiumkészletét gazdagító szólások („Mátyás király Gömörbe’ beleszart a gödörbe” stb.),⁷⁵ hasonlóképpen a gyerekfolklór egynemely újabb keletűnek tűnő alkotásához (a *Mátyás király mezítláb ment szántani* kezdetű gömöri dal stb.).⁷⁶ És ha már szó volt a népi díszítőművészetnek a Mátyás-kultusz részét képező voltáról, két nevezetes Mátyás-szobor kultuszformáló hatására is utalnunk szükséges: Fadrusz János 1902-ben felállított nevezetes kolozsvári lovas szobrára, valamint Holló Barnabás Fadruszéval egykorú, Sajó-gömörön álló alkotására, amely ismereteink szerint Európában az egyetlen olyan köztéri szobor, amely egy uralkodót kapával a kezében ábrázol.

A Mátyás-hagyománykör jelentős része internacionális folklórelem, vándortörténet, amelyben a történeti hős neve (lett légyen az mese-, monda- vagy anekdotahős) többnyire szimbolikus, és éppen ezért könnyen felcserélhető. Hasonlóképpen, mint

⁷¹ KALLÓS Zoltán, 1958. 52; VARGYAS Lajos, 1976. II. 528–531.

⁷² E balladatípusról további adatok: KRÍZA Ildikó, 1994. 245–252.; Uő, 2007. 148–158.

⁷³ KRÍZA Ildikó, 1995. 40–43.; Uő, 2007. 117–137.

⁷⁴ DUGONICS András, 1820. I–II. A művében szereplő proverbiumok listája: KRÍZA Ildikó, 2007. 74–75.

⁷⁵ Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma 4094/299. – Katona Imre gyűjtése, 1949 (Tiszaigar).

⁷⁶ Magyarhegymeg – Magyar Zoltán és Varga Norbert kéziratos gyűjtése, 2001.

számos más európai nemzet folklórja esetében, hiszen mindazon narratívumok némelyikének, melyeket a magyar szájhagyomány Mátyás királyhoz társít, az angol folklórban Földnélküli János, a franciában IV. Henrik, a németeknél Nagy Frigyes, az oroszoknál Nagy Péter, az osztrákoknál II. József, Itáliában Lorenzo de' Medici, a románoknál Drakula (Vlad Țepeș) a hőse.⁷⁷ S ha nem is kizárólagos érvénnyel, de találónak tűnik Kríza Ildikó azon megjegyzése, mely szerint „sok nemzetközi prózaepikum alkalmi kapcsolódása adja a Mátyás-hagyomány egészét”.⁷⁸

A nemzetköziség, sőt nemzetekfelettség amúgy is lényegi, generális vonása a Mátyás alakja körül sarjadt népi hagyománykörnek. A közép- és délkelet-európai népek egymással összefüggő, ám esetenként egymástól markánsan eltérő Mátyás-hagyományait felkészült kutatók sora tárta fel az utóbbi évtizedekben,⁷⁹ ezért azok részletes bemutatásától e lapokon eltekintünk, leginkább azért, mert e katalógizálás tárgyát csakis a Kárpát-medencei és moldvai hagyományok képezték, és annyiban azok sem teljes körűen, hogy nem magyar anyanyelvű adatközlőktől feljegyzett hagyomány az 1920 utáni időkből csak különösen indokolt esetben szerepel e regiszterben.

A Mátyás király korában, a Mátyás halálát követő évszázadokban még bizonyosan létezett magyar nyelvű (és tárgyú) hősi epika földrajzilag legközelebbi analógiái azok a szerb (kisebb részt horvát) hőséneknek, melyek több tucat darabjában Mátyás király a népköltészeti alkotás hőseként vagy epizód szereplőként tűnik fel, hasonlóképpen a törökellenes harcok több más nevezetes magyar alakjához (Hunyadi János, Kínizsi Pál stb.). E Vuk Karadžić által kiadott,⁸⁰ a 19. század első felében még a balkáni falvakban gyűjthető népköltészeti alkotások esetenként a több évszázaddal korábbi udvari, határvidéki magyar énekekből is merítettek.⁸¹ Hasonló énekekre az albán és a bolgár folklórból⁸² is ismert néhány szórványos példa. A szerbhez hasonlóan népes számú, Mátyásról szóló, szlovén epikus ének korai darabjaiban a tragikus elem az uralkodó, műfaji értelemben balladaszerűek,⁸³ s a szlovén folklór az egyedüli a magyaron kívül, amelyben Mátyás alakja körül komplex és földrajzilag is kiterjedt mondanakör sarjadt a magyar király halála utáni évszázadokban. E szlovén prózaepikai

⁷⁷ HOLLÓ Domokos, 1937. 406.

⁷⁸ KRÍZA Ildikó, 1990. 370.

⁷⁹ E témakör áttekintő igényű szerepel Kríza Ildikó Mátyás-hagyományokról írt könyvében: KRÍZA Ildikó, 2007. 159–192.

⁸⁰ KARADŽIĆ, Vuk, 1964. I–II.

⁸¹ A balkáni szláv verses epikáról a modern folklorisztika szellemében az utóbbi időben motívum-index is készült, amely mintegy negyvenre teszi az olyan epikus énekek számát, melyekben szerepel Mátyás vagy Mátyás neve (KRISTIĆ, Branislav, 1984. A szerb Mátyás-hagyomány magyar nyelvű szakirodalmi: SZEGEDY Rezső, 1916; DÁVID András, 1971; UŐ, 1978; JUNG Károly, 2002.

⁸² BOGDANOVA, L.–BOJADZIJEVA, S.–KAUFMAN, N., 1993.

⁸³ KUMER, Zmaga et alii, 1970.

tradíció⁸⁴ azonban karakteresen eltér a magyar hagyományanyagtól: míg a magyar népi elbeszélésekben kevés kivételtől eltekintve Mátyás pozitív hős, a szlovén mondákban ugyanő ambivalens személyiség, zsarnoki kényúr, aki önhittségében még az Isten ellen is harcba száll, és e nemzeti hagyománykör sarkalatos pontjaként mint Kyffhäuser-típusú halhatatlan hős valamely szlovén hegy mélyén várakozik fekete seregével együtt a visszatérésre. Faragó József kutatásaiból tudjuk,⁸⁵ hogy Mátyás királyról szóló történeti énekek a román folklórban is léteztek, az erdélyi román prózaepikának azonban – némiképp meglepő módon – csak véletlenszerű akkulturáció által része. Ellentétben a cseh⁸⁶, a szlovák⁸⁷, a horvát⁸⁸, a cipszer⁸⁹ és a ruszin⁹⁰ mondákkal, melyek a cseh tradíció esetében közvetett módon, míg a többi nemzet, nemzetrész esetében közvetlenül a magyar hagyományok átvételéről tanúskodnak. Egy szlovák vagy szepességi német Mátyás-monda a Kárpát-medence más részein is honos népszerű narratív típusok helyi, esetenként lokalizált, mindössze idegen nyelvű adaptációja, a ruszin folklór azonban néhány olyan különleges narratív típus is tartalmaz, melyek csak a Kárpátok északkeleti, Galíciával határos völgyeiből kerültek elő, s a magyar folklórörökségtől sok tekintetben független, kistáji népköltészeti örökségnek tűnnek. Noha a magyar nyelvű Mátyás-tradíció önmagában is párját ritkító gazdagságú és változatosságú népköltészeti hagyománykomplexum, így együtt különösképpen európai jelentőségű, hiszen Kárpát-medencei eredettel, Kárpát-medencei kisugárzással a nemzeti kultúrájánál is többet, egy műfajilag, nyelvileg, tematikailag egyaránt sokszínű, ugyanakkor mégis koherens közép- és délkelet-európai hagyománykört, magyar dominanciájú internacionális kulturális örökséget eredményezett és éltetett évszázadokra kiható érvénnyel.

⁸⁴ A téma legfontosabb szlovén folklorisztikai feldolgozásai: GRÜN, Anastasius, 1877. 115–128.; GRABER, Georg, 1935. 348–350.; GRAFENAUER, Ivan, 1951; MATIČETOV, Milko, 1958. A szlovén Mátyás-mondákról szóló magyar nyelvű híradások és elemzések: PRÉM József, 1868. 86–87.; VIKÁR Béla, 1890. 306–307.; BELLOSICH Bálint, 1891. 320–321.; SCHEINIGG János, 1891. 158–160.; PRÉM József, 1902. 236–241.; HERRMANN Antal, 1916. 3.; HOLLÓ Domokos, 1937. 419.; PAÁL Jób, 1938. 10; RELKOVIĆ Davorka, 1939. 61–62.; DÁVID András, 1971. 318–319.; *A szlovén irodalom kistükre*, 1973; KRÍZA Ildikó, 1992; Uő, 1994; Uő, 2007. 178–192.; LUKÁCS István, 2001; MARGITAI Gábor, 2008.

⁸⁵ FARAGÓ József, 1997; Uő, 1998.

⁸⁶ ERNYEY József, 1921; DÁVID András, 1971. 316., 320.; KRÍZA Ildikó, 1990., 401.

⁸⁷ KOMOROVSKÝ, Ján, 1954; Uő, 1955; Uő, 1957; Uő, 1972. Komorovský Mátyás-monográfiájának recenziója: UJVÁRY Zoltán, 1972. 20–21. A Mátyás királyról szóló nyugati szláv dalokról: DÁVID András, 1971. 320.; KRÍZA Ildikó, 2007. 170.

⁸⁸ VUJKOV, Balint, 1963; FRANKOVIĆ, Djuro, 1986; JUNG Károly, 1999. 282.; Uő, 2002. 254., 281–283.

⁸⁹ CAMMAN, Alfred–KARASEK, Alfred, 1981. I–II.; KRÍZA Ildikó, 2007. 170.

⁹⁰ KUZELYA, Zenon, 1906; SZÉMÁN István, 1911; GNATJUK, Volodimir, 1911; PERFECKIJ, Eugen, 1926; ORTUTAY Gyula, 1939; LINTUR, Petro, 1968; VARCHOL, Nadija–VARCHOL, Joszif, 1984; MUSKETIK, Leszja, 1998. 205–206.; KRÍZA Ildikó, 2007. 170–177.; MUSKETIK, Leszja, 2013. 281–325.

A Mátyás-hagyománykör helye a magyar történeti mondák rendszerében

Egy műfaji katalógusnak ideális esetben három fő szempontnak kell megfelelnie: lehetőleg minél nagyobb (megközelítőleg teljes) adatbázis ismeretében tegye kronológiailag, földrajzilag és tipológiailag is láthatóvá, áttekinthetővé a vizsgált hagyományokat. A három fő lényegi kritérium közül az elsőről vázlatosan már volt szó, az utóbbira pedig e tanulmány további részében térünk ki részletekbe menően. A hagyománykör táji elterjedését azok nemzetekfelettségével már szintén érintettük, mindazonáltal érdemes a magyar folklórörökség táji tagolódását is számba venni.

Mint azt korábban jeleztük, markáns regionális tagolódás Szent István király vagy Rózsa Sándor mondaköréhez hasonlóan a honi Mátyás-tradíciók esetében sem alakult ki, vagy ha esetenként mégis, a különféle műveltségi hatások, az írott források és az iskolai oktatás, legújabbán pedig az elektronikus média jóvoltából Mátyás király a magyar ökumené egészén is mindenki által ismert történeti hősé vált. A helyhez kötés ősi gyakorlata szellemében helyi és néhány településre kiterjedő lokális hagyománykörök természetesen tucatjával színezik a magyar nyelvterület egészére vetített képet (jellemzően egy-egy nevezetes földrajzi objektum – hegy, forrás, fa, építmény stb. – mondai helyszínként való szerepeltetésével), nagyobb regionális koncentrációra azonban viszonylag kevés esetben akad példa. Liszka József történeti és recens hagyományanyag felvonultatásával meggyőzően bizonyította, hogy mivel a Csallóközt „különösen szerette Mátyás király”, és „örömmel mulatott benne”⁹¹, a környékbeli nép is a szívébe zárta és szívesen mesélt róla.⁹² Sajat gyűjtési tapasztalataink szerint hasonló mondhatók el a Csallóközzel északról határos Mátyusföldről is, mely vidék egyes helyi hagyományok szerint a nevét is az igazságos királyról kapta. A néveredet ihlette azt a kistáji hagyománykört és folklorisztikus öntudatot, amely egyes források szerint a Matyóföld népét is jellemezte.⁹³

A Dunántúlon a Fejér és Veszprém megyék által határolt részekben (Székesfehérvár és Várpalota vidékén) körvonalazódik bizonyos mérvű táji Mátyás-mondakör, amely a történeti feljegyzések ismeretében akár két-három évszázadra is visszanyúlhat. Noha e zömmel várpalotai hagyományok az ottani királyi palota kapcsán valószínűleg a helyi értelmiségiek által honosodtak meg, az idők folyamán organikus jelleget öltöttek, sőt olyan országos hírűvé vált folklórhagyományt is teremtettek, mint a Vörösmarty által feldolgozott, Szép Ilonkáról szóló helyi „rege” avagy az ugyancsak e tájhoz köthető csóri csukamáj története.⁹⁴

A magyar nyelvterület északi sávja minden jel szerint a Kárpát-medencei Mátyás-hagyománykör egyik törzsterülete, ám az itt honos narratív tradíciók közül is kicsúcsosodik a különféle népköltészeti elemek nagy száma, változatgazdagsága,

⁹¹ PÉCZELI József, 1790. 157.

⁹² LISZKA József, 1992. 81–84.; Uő, 2005. 225–237.

⁹³ KÓSA László, 1984. 33.; PETŐ Margit, 1984. 129.

⁹⁴ FAKÁSZ Tibor, 2006.

sőt esztétikai minősége által a történeti Gömör, valamint a Gömörrel keletről határos Tornai-karsztvidék vonatkozó népköltészeti öröksége.⁹⁵ E sűrű történelmi levegővel áthatott, történeti tudatú kisenemesi falvakkal tarkított mikrorégióban eredendően is léteztek Mátyás-hagyományok, melyek a polgári fejlődés hatásait is magukon viselve érték el ma ismert kiteljesedésüket. Az is jól látható, hogy egy lokális kötődésű, de országos hírre szert tett folklórelem (a gömöri szőlőkapálás története) más narratív típusok környékbeli meggyökerezéséhez is elvezetett.

Kálmány Lajos, Penavin Olga, Ferenczi Imre, Raffai Judit és mások gyűjtései alapján a Szeged vidékén, a szegedi kirajzások által létesült települések kirajzolják a Mátyás-hagyományok egy lehetséges centrumát, ez azonban inkább a népköltészeti hagyományok táji „besűrűsödését” jelenti, ám helyhez kötött narratívumok ritkán fordulnak elő ezen a területen.⁹⁶ Ellentétben az Ung megyei (ruszin, szlovák és magyar) Mátyás-mondákkal, melyek néhány környékbeli vár/várom köré szerveződnek, és a magyar király hősepekai karakterének egy lokális mondakörbe ágyazott markáns színfoltját örökítik meg.

Mi sem természetesebb, mint hogy az erdélyi származású és Kolozsváron született Mátyást nagyfokú tisztelet övezte a Királyhágón túli részeken, és szinte bizonyos, hogy a Heltai által 1575-ben közreadott mondacsokor is már az erdélyi folklór terméke, azaz zömében a korabeli erdélyi szájhagyományból vétetett. Az ezredforduló körüli években szisztematikussá vált erdélyi mondagyűjtések igazolják ezt a képet (több évszázados szájhagyományozó kontinuitást is kimutatva egyes helyeken), ami azonban igazán különös, hogy a történeti Erdélyben nem jött létre közel sem olyan tipológiai változatosság, mint a felföldi részeken: jóllehet a legtöbb erdélyi kistájnak Mátyás az első számú történeti hőse, az ott lakók mindössze néhány helyi mondát, valamint vándortörténetet ismernek, s e két réteg ötvözeteként minden más hagyományt felülíróan a kolozsvári bíró megbüntetésének a mondáját. Az erdélyi folklór sok tekintetben archaikus jellegére utal, hogy noha a különféle műveltségi rétegek e tájon is áthatják e nevezetes monda ismeretét, két évtizedes terepmunka tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a magyar nyelvterület más részeinél intenzívebb volt e monda hagyományozódásában a szóbeliség, a szájhagyományozás szerepe, így aztán az sem tűnik véletlennek, hogy e narratív típus esztétikailag is figyelemre méltó darabjait túlnyomórészt erdélyi adatközlők mondták el.

A Mátyás-hagyományok táji elterjedésétől javarészt független, ám megőrzésük és továbbörökítésük szempontjából nem elhanyagolható körülmény a folklórspecialisták szerepe. A magyar folklórtörténet név szerint ismert kiemelkedő tudású mesemondóinak többsége (különösen a férfiak!) tudtak Mátyás-történeteket, azokat szívesen és többnyire alkotó módon mondták el. Veselinović Šulc Magdolna és Matijevis Lajos egy bácskai magyar mesemondó repertoárjában vizsgálta az annak hangsúlyos részét képező Mátyás-mondákat és -meséket,⁹⁷ és kivált felföldi

⁹⁵ UJVÁRY Zoltán, 1990; Magyar Zoltán, 2001a.; Uő, 2004c.; Uő, 2011c.

⁹⁶ PENAVIN Olga–KOVÁCS Ágnes, 1959; FERENCZI Imre, 1968; DOBOS Ilona, 1980. 377–380.; VESELINOVIC ŠULC Magdolna–MATIJEVIC Lajos, 1995. 167–172.; RAFFAI Judit, 2008.

⁹⁷ VESELINOVIC ŠULC Magdolna–MATIJEVIC Lajos, 1995. 167–172.

folklórgyűjtései alkalmával e sorok írója is több olyan mesemondóra lelt, akiknek folklórrepertoárján belül a Mátyás királyról szóló történetek meghatározó részt képeztek.⁹⁸ A kiskovácsvágási mesemondó, Bucsek József kifejezetten legkedvesebb történeti hőseként aposztrofálta az igazságos királyt, s mint történetmondó különösen a róla szóló mondák és novellamesék elmondásakor volt elemében; részben azért is, mert a Mátyást megidéző, lebilincselő stílusban előadott történetek Bucsek nemzeti identitásának is részét alkották.⁹⁹

A magyar történeti mondák rendszerezésére az első kísérlet Szendrey Zsigmond nevéhez fűződik, aki az általa szerkesztett *Ethnographia* lapjain az 1920-as években a történeti korszakokat követve csoportosította a magyar történelmi eseményekhez és személyekhez fűződő narratív hagyományokat.¹⁰⁰ A rendszerezés alapját képező közel 5000 tételes archívum¹⁰¹ jelentős részben felölelte a különféle publikációkban 1920-ig megjelent vonatkozó folklóranyagot, recens gyűjtést, hiteles gyűjtést azonban alig találunk közöttük. E gyűjtemény fő érdeme a határműfajokra is kiterjedő figyelme, interdiszciplinaritása, valamint az, hogy az általa kialakított csoportokat, példákat minden esetben annotálta. Ez azonban csupán kutatói alaposágnak tekinthető, mondhatni, természetes igény az ilyen jellegű munkákkal szemben, s független attól a ténytól, hogy e kronologikus felsorolás a népi történelemismeretbe engedett ugyan bizonyos bepillantást, magát a történeti mondák rendszerét azonban nem tárta fel. Érezhette ezt maga Szendrey is, hiszen egy 1922-ben publikált közleményében az általa meghatározónak tartott „főbb típusok és tipikus motívumok” vázlatát is közreadta: I. Helységalapítási mondák. II. Községnévmagyarázó mondák. III. Családnévmagyarázó mondák. IV. Címermondák. V. Birtokszerző mondák. VI. Kincsmondák. VII. Történelmi mondák. VIII. Mátyás-mondák. IX. Halommondák. X. Kővé válás. XI. Forrás-mondák. XII. Vegyes típusok.¹⁰²

Jól látható, hogy többé-kevésbé véletlenszerű és esetleges csoportosításokról van szó, amit példáz az is, hogy e rendszerezésben a Mátyás királyhoz fűződő történetek vagy a családnév-magyarázó mondák éppen olyan egységet képeznek, mint például az ún. történeti mondák. E gondolatkísérlet úttörő volta azonban felmentésre késztet a különféle jogos kifogások alól, hiszen erényei is szép számmal vannak: így a már a Szendrey-archívum kapcsán is említett progresszív interdiszciplinaritás, a kutatói szemlélet azon attitűdje, amely a rendszerezés során nyitott a különféle félnépi, illetve műveltségi hatást is tükröző (lásd krónikák, legendairodalom) alkotások felé, továbbá azon mondai alműfajok és népköltészeti határterületek irányába, melyek a kincsmondákban, bűn és bűnhődés típusú történetekben, legendákban, legendamesékben, novellamesékben stb. fogalmazódtak meg. Továbbmutató elemként emelhetjük ki azt is, hogy ezen munkája végén Szendrey a jelzett történeti

⁹⁸ MAGYAR Zoltán, 2004c. 70–92.; Uő, 2005b. 118–125.

⁹⁹ Uő, 2004c. 22–23.

¹⁰⁰ SZENDREY Zsigmond, 1923–1924. 143–149.; 1925., 48–53.; 1926. 29–35., 78–86., 132–138., 183–187.; 1927. 193–198.

¹⁰¹ A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában: ltsz. 6367.

¹⁰² SZENDREY Zsigmond, 1922. 45–61.

mondákban megmutatózó típus- (illetve motívum-) kapcsolatokra hozott fel szemléletes példákat, a történetek strukturális szerveződésébe engedve bepillantást, a lehetséges típusmutató számára ezáltal több hasznos megfigyelést is téve – átfogó mondakatalógus megalkotására azonban egy ilyenfajta megoldás nem volt alkalmas.

E megkezdett munkát Szendrey nem folytatta tovább, s az 1930-as évekre figyelme mindinkább az ugyancsak torzóban maradt *Babonaszótár* elkészítése felé fordult. A történeti mondák gyűjtése, kutatása pedig néhány évtizedre ismét hozzáértő és elkötelezett szakember nélkül maradt. Egészen az 1960-as évek elejéig, mikor is Balassa Iván karcsai hiedelemmonda-gyűjteménye, valamint az ISFNR (International Society for Folk Narrative Research) budapesti tanácskozása követendő példát és szakmai kihívást jelentő célokat egyaránt felmutatott a honi folkloristák előtt. A Szendrey által elejtett szálat Dobos Ilona vette fel újra, sőt még évtizedek távolából is jól érzékelhető lelkesedéssel vetette bele magát a történeti tudat, a történeti mondák szövegeinek gyűjtésébe, vizsgálatába. Ennek során az 1960-as években mintegy két és fél ezer vonatkozó szöveget jegyzett fel az ország különböző vidékein (jórészt Észak-Magyarországon),¹⁰³ leginkább a katalógizáláshoz elengedhetetlenül szükséges, ám alig létező adatbázis gyarapítása céljából. Mondakatalogizálási elképzeléseit Szendreyhez hasonlóan az *Ethnographia* hasábjain adta közre,¹⁰⁴ s jöllehet e munkája teljes elkészültét 1970 végére ígérte, két alcsoport (alapítási mondák, háborúk) vázlatos kialakításán kívül több végül is nem készült el belőle. Ennek oka részint az volt, hogy egy ilyen katalógus készítése során az adott műfaj majd minden problémájával kénytelen megbirkózni kutatója (folklorizáció és az eredetiség mértéke a különféle szövegekben, típuskapcsolódások és műfaji átmenetek kérdése, földrajzi elterjedés, motívumvándorlás, történeti tagolódás stb.), s bizonyára szembesülni volt kénytelen azzal is, hogy az általa ismert 3000-7000 szöveggel ellentétben nagyságrendekkel nagyobb anyag lappang a különféle írott forrásokban és archívumokban, illetve a még élő szájhagyományban, a „terepen”. S nem utolsósorban bizonyára számára is nyilvánvalóvá vált, hogy az a rendszer, melyet az ISFNR munkabizottsága 1963-ban kialakított, és amely alapján a magyar történeti mondák katalógusát ő maga is elképzelte, csak részben működőképes konstrukció.

A Szendrey és Dobos által elért részeredményekre támaszkodva, ám javarészt a már az 1990-es években megélénkülő mondakutatás önkörében, a minden korábbinál intenzívebb és eredményesebb mondagyűjtések következtében a magyar folklorisztikában az ezredforduló körüli években újra felmerült a magyar történeti mondák tudományos rendszerezésének az igénye. A diakronikus jelleggel végzett könyvtári mondafeltárás, a minden jelentősebb magyar folklórarchívumra kiterjedő szisztematikus adattári kutatások és nem utolsósorban a magyar nyelvterület közel félszáz tájegységén (a határon túli területek majd mindegyikén) két évtizeden át tartó mondagyűjtő terepmunka olyan hatalmas mennyiségű folklórszöveget tárt

¹⁰³ DOBOS Ilona, 1971; Uő., 1988. Gyűjtései a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában, valamint az MTA Néprajzi Kutatóintézete Monda Archívumában [így?] lelhetők fel.

¹⁰⁴ Uő, 1970.

fel és rögzített, amely a nemzetközi folklorisztikában is párját ritkítja (a történeti mondák tekintetében pedig egyedülálló). A 2014 végére így létrejött Magyar Történeti Mondák Archívuma a maga 108 300 mondaszövegből álló szövegbázisával a rendszerezés objektív alapját is megteremtette végre, s lehetségessé vált e közel teljes körű mondatakaszter ismeretében (és csakis az anyag ismeretében!) a tervezett műfaji katalógus fő tartalmi egységeinek, fejezetekre osztott tematikus csoportjainak a provizórikus kialakítása.

Nemzeti tematikájú történeti mondatakatalógust természetesen lehetséges megalakítani a szóba jöhető európai kapcsolódásoktól függetlenített rendszer alapján is, és noha a nemzetközi mintáktól és analógiáktól történő elvonatkoztatás a nemzeti múlt főbb alakjait és eseményeit illetően valóban szükségszerű egy nemzeti katalógus esetében, azok kisebb kompromisszumokkal beépíthetők egy nemzetközi, jelesül az európai és az észak-amerikai mondaanyagra alkalmazható katalógusvázlatba. Az alábbi tervezetben tehát, amely a magyar történeti mondaanyag alapján egy 10-12 kötetes könyvsorozat formájában valósítható meg, a második kötet (Hősök, történelmi személyek 1. Nemzeti hősök) nemzetenként változó lesz ugyan, de a többi rész a nemzetközi mondatarendszerezés számára is használható mintát és keretet kínál, a harmadik kötet első fejezete (MZ III. A.) pedig a hősmondák főbb típusait felölelő áttekintő tipológiát is megadja majd:

I. Alapítási mondák

- A. Honfoglalás, honalapítás
- B. Etnikai csoportok és nemzetiségek eredete
- C. Helységalapítási mondák
- D. Birtokalapítási mondák
- E. Család, családnév, nemesi cím és címer eredete
- F. Vár alapítása, építése
- G. Templom alapítása, építése
- H. Egyéb kultúrjavak alapítása, építése
- J. Halommondák
- K. Árokmondák
- L. Ünnepek alapítása, ünnepi szokások eredete
- M. Építőáldozat

II. Hősök, történelmi személyek 1. Nemzeti hősök

- A. Attila és a hunok
- B. A honfoglalás és a kalandozások korának hősei
- C. Szent István király
- D. Szent László király
- E. Az Árpád-kor egyéb szentjei, uralkodói és hősei
- F. IV. Béla király
- G. A magyar középkor uralkodói és hősei (14–15. század)
- H. Mátyás király
- J. A török kor uralkodói és hősei

- K. A Báthoriak
- L. II. Rákóczi Ferenc
- M. Kossuth Lajos
- N. Petőfi Sándor
- P. A 18–19. század hősei
- Q. Habsburg-házi uralkodók és hősök
- R. 20. századi hősök

III. Hősök, történelmi személyek 2. Tematikus csoportok

- A. A hősmondák főbb típusai
- B. Sárkányölő hősök
- C. Nagy erejű hősök
- D. Hős nők
- D. Ambivalens hősök 1. Pogányok, eretnekek
- F. Ambivalens hősök 2. Templomosok (veres barátok)
- G. Negatív hősök 1. Nevezetes ellenfelek
- H. Negatív hősök 2. Árulók
- J. Megszemélyesített hősök 1. Szentek ereklyéi
- K. Megszemélyesített hősök 2. A Szent Korona

IV. Háborúk, harcok, szabadságharcok

- A. Főbb típusok
- B. Hódító háborúk
- C. Honvédő háborúk 1. A tatár-török mondakör
- D. Honvédő háborúk 2. A törökvilág mondái
- E. Honvédő háborúk 3. Egyéb háborúk
- F. Függetlenségi háborúk
- G. Világháborúk
- H. Polgárháborúk
- J. Vallásháborúk, vallásküzdelmek
- K. Parasztlázadások, forradalmak
- L. Helyi jellegű konfliktusok
- M. Háborúk, csaták, kataklizmák előjelei
- N. Próféciai, eszkatológikus jóslatok

V. Legendák (Vallásos témájú mondák)

- A. Kegyhelyek, templomok mondái
- B. Kegyeképek mondái
- C. Kegyszobrok mondái
- D. Az oltáriszentséggel kapcsolatos mondák
- E. Keresztmondák
- F. Harangmondák
- G. Forrásmondák (szentkutak)
- H. Csodás gyógyulások

- J. Sziklába mélyedt nyomok
- K. Egyéb csodás módon megmutatkozó jelek
- L. Az eleve elrendeltetett sors
- M. Jelenések
- N. Látomások, vallásos álmok
- P. Angyalok
- Q. Szentek, szent életű emberek
- R. Természetfeletti tudású papok
- S. Egyéb vallásos témájú mondák

VI. Bűn és bűnhődés

- A. Kővé válás
- B. Elsüllyedés
- C. Ünneprontók
- D. A büntető mennykő
- E. A bűn nem marad felfedetlen
- F. A megátkozott bűnös
- G. A hamis eskü
- H. Isteni büntetés blaszfémia miatt
- J. Isteni büntetés keresztény szabály/tabu megsértése miatt
- K. A bűnös ember temetése
- L. A holtában bűnhődő bűnös ember
- M. Egyéb bűnök és büntetések

VII. Betyármondák (Betyárok és más törvényen kívüliek)

- A. A betyármondák főbb típusai
- B. A nemzeti betyár (Rózsa Sándor)
- C. Egyéb nevezetes betyárok
- D. Betyárokról szóló egyéb hagyományok
- E. Rablók, rablótörténetek
- F. Rituális gyilkosságok
- G. Emberevők

VIII. Kincsmondák

- A. A kincstalálás helyei
- B. A kincstalálás ideje
- C. Az elrejtett kincs jelei
- D. A kincs elrejtése
- E. A kincs őrzői
- F. Kincsásás, kincskeresés
- G. Elátkozott kincs (Szerencsétlenségek a kincsásás miatt)
- H. Sikertelen kincsásás, eredmény nélküli kincskeresés
- J. Sikeres kincsásás, szerencsés kincstalálás
- K. A kincsek fajtái

IX. Egyéb földrajzi és történeti jellegű mondák

- A. Földfelszíni elemek keletkezése
- B. Mitikus előidők
- C. Történelmi emlékek
- D. Alagútmondák
- E. Nevezetes fák
- F. Egyéb nevezetes földrajzi helyek
- G. Szerelmi témájú mondák
- H. Helynévmagyarázó mondák
- J. Egyéb történeti és helyi mondák

X. Index és bibliográfia

Motívumindex

Konkordanciajegyzék

Bibliográfia

A magyar történeti mondák katalógusában tehát a Mátyás királyról szóló történetek a kézikönyvsorozat egészén belül a nemzeti hősokeket felölelő második kötetben szerepelnek majd. E készülő műben a könnyebb kereshetőség és áttekinthetőség végett a gyakori belső utalásokon túlmenően egy külön kötetben (X.) szereplő motívumindex is el fog készülni, akárcsak a neves amerikai professzor, Stith Thompson grandiózus *Motif-Index of Folk-Literature* című műve esetében.¹⁰⁵ Bizonyára sokatmondó az, hogy e magyar katalógusban szereplő hősoke, történelmi személyek közül messze kimagaslik mennyiségi paramétereit, tipológiai változatosságát tekintve messze kimagaslik a Mátyás-hagyománykör (amely mintegy 6000-7000 folklórszöveg alapján került rendszerezésre; a sorban utána következő Szent László-, Rákóczi- és Rózsa Sándor-mondakörök a fenti adatmennyiségnek mindössze a 40-50%-át érik el).

¹⁰⁵ THOMPSON, Stith, 1958. VI.

A hagyománykör narratív csomópontjai. (A Mátyás királyról szóló epikus örökség néhány jellemző típusa és motívuma)

A mesekutató Kovács Ágnes a *Magyar Néprajzi Lexikon* lapjain Mátyás király narratív hagyománykörében 52 típust különített el,¹⁰⁶ azokat túlnyomórészt népmeseként értelmezve, noha maga is megjegyezte, hogy e folklórszövegek végső helye és klasszifikációja „csak a Magyar Népmese-katalógus, ill. Történeti Monda-katalógus elkészülte után dől el”.¹⁰⁷ Szendrey Zsigmond vázlatos katalógustervezetében fél évszázaddal korábban az általa ismert írott források és származás alapján 72 típust azonosított be,¹⁰⁸ míg Kríza Ildikó egy közelmúltban készült kéziratos tipológiájában már mintegy másfél száz narratívípust sorolt fel.¹⁰⁹ A jelzett több ezer tételes prózaepikai korpusz feldolgozását követően azonban e korábbi kutatói látásmódnál is nagyságrendileg nagyobb tipológiai gazdagság tárult fel, háromszáznál is több (315) szuverén narratívípust különítve el, és ha a különféle altípusokat és a szövegszerveződés alsóbb szintjein megjelenő egymotívumos narratívumokat is e körbe soroljuk, a Mátyás királyról szóló magyar történetípusok számát annak kétszeresében, mintegy 600, részben vagy egészben különálló szövegtípusban határozhatjuk meg.

Mátyás király narratív hagyománykörének tematikai csoportosításakor igyekeztünk egyaránt figyelemmel lenni a személyes életút kronológiájára és a vonatkozó hagyományanyag belső logikájára. A rendelkezésre álló archivált anyag már mennyiségi okoknál fogva is szétfeszítette a Kríza Ildikó által javasolt öt fő témacsoportot,¹¹⁰ másrészt a rendszerezés megkezdésekor nyilvánvalóvá vált, hogy számos egyéb olyan epikus egység is körvonalazódik a szövegkataszter alapján, melyek további tagolást igényelnek. A rendszerezés során így kialakult-kialakított 22 fő tematikus egység a király életútját követve külön-külön fejezetben jeleníti meg Mátyás ifjúságát (MZ II. H 1–10.), királlyá választását (MZ II. H 11–20.), szerelmi kalandjait (MZ II. H 21–40.) és házasságát (MZ II. H 41–50.), valamint halálának folklórhagyományait (MZ II. H 411–420.). Valamelyes életrajzi elemeket is hordoz, jellemzően azonban a Mátyás-hagyománykör archaikus rétegét képviselő hősepikai jellegű/eredetű hagyományokat foglalja össze a Mátyás háborúiról szóló (MZ II. H 51–60.), valamint az őt mint természetfeletti képességű hőst bemutató (MZ II. H 321–340.) mondák csoportja. A helyi mondák népes csoportjában – azok nagy számára tekintettel – önálló egységbe soroltuk a Mátyással kapcsolatos különféle alapítási hagyományokat (MZ II. H 341–380.), a Mátyás király kútjával (MZ II. H

¹⁰⁶ Kovács Ágnes, 1980. 533–534.

¹⁰⁷ Uo., 533.

¹⁰⁸ Szendrey Zsigmond, 1922. 53–55.; Uő, 1926. 81–86.; Kríza Ildikó, 2007. 36.

¹⁰⁹ Köszönettel tartozunk Kríza Ildikónak, hogy a Mátyás királyról szóló narratívípusok általa készített felsorolását a rendelkezésünkre bocsátotta.

¹¹⁰ Kríza Ildikó, 1995. 44–48.; Uő, 2007. 203.

381–390.), fájával (MZ II. H 391–400.) összefüggő, valamint a legendás uralkodó egyéb helyi emlékeit (MZ II. H 401–410.) megőrkítő mondákat.

Noha mint narratív motívum több témacsoportban is szerepel, az álrühában megjelenő Mátyásról szóló történetek szintén külön fejezetet alkotnak e rendszerezésben (MZ II. H 61–80.), szimbiozisban az előbbi egység alcsoportjaként is felfogható, esetünkben azonban külön fejezetbe sorolt (álrühás) királyi látogatások eseteivel (MZ II. H 81–100.). A Mátyás király fő népköltészeti attribútumaként használatos „igazságos” jelző – mint mondaképző relevanciával is bíró toposz – (több mint félszáz narratív típus által) ugyancsak külön egységet képez a teljes hagyományanyagban (MZ II. H 101–140.). Az eszes és leleményes uralkodó salamoni bölcsességét illusztráló mesék, mondák és példázatok (MZ II. H 141–150.), a fő motívum logikai szála mentén kiegészülnek a Mátyás okos bolondjáról (MZ II. H 151–170.) és okos alattvalóiról (MZ II. H 171–200.) szóló népi elbeszélések tematikus egységeivel. Részint a leleményesség is része a beugratásos próbák kisebb csoportjának (MZ II. H 201–210.) s mindazon egyéb történeteknek (MZ II. H 211–220.), melyek a király vagy az uralkodó valamely emberének elmésségét hivatottak példává tenni.

A példaadás a lényege mindazon narratívumoknak is, melyeknek Kríza Ildikó által javasolt tartalmi egységét a *Viselkedésminták* cím alatt rendeztük egybe (MZ II. H 251–280.), s a példázatokként is értelmezhető mondák, novellamesék (MZ II. H 281–310.) ugyancsak egy további tematikus egységbe kerültek e rendszerezésben. Végül a többnyire Mátyás királynak tulajdonított, esetenként szállóigévé vált emlékezetes mondák témacsoportján (MZ II. H 221–250.) kívül létrehoztunk még egy olyan vegyes csoportot is, amelybe mindazon Mátyás-motívumok, Mátyás-történetek kerültek, melyek más fejezetekbe nem voltak organikus módon beilleszthetők (sokszor azért nem, mert a vonatkozó folklórszövegben, szövegtípusban Mátyás szerepeltetése is véletlenszerű).

E kötet a Mátyás királyhoz fűződő narratív hagyományok tipológiai áttekintésére, egy népköltészeti katalógus közreadására vállalkozik, arra azonban már csak terjedelmi okokból sem, hogy e fél évezredet átívelő tradíciókört monografikus igénnyel, az egyes tartalmi elemeket konzekvensen analitikus jelleggel, történeti és összehasonlító folklorisztikai igénnyel mutassa be. Mindez már csak azért is erőn felüli feladat, mert számos, a rendszerezés részét képező szövegtípusról is önálló monográfiát lehetne összeállítani.¹¹¹ A továbbiakban tehát nem a hagyománykör egészét vesszük górcső alá, hanem egy-egy, a narratív hagyomány egészére nézvést is jellemzőnek érzett szövegtípust mutatunk be a típushoz tartozó szövegbázis és a folklorisztikai összefüggések tükrében.

A nemzetkefelettség és a folklórjavak vándorlásának eklatáns példája a Mátyás királyválasztásáról szóló mondai tradíció. Egy korábbi munkánkban részletesen

¹¹¹ Egy-egy ilyen, a magyar folklórban Mátyás nevéhez tapadt vándortörténetről a nemzetközi folklorisztikában valóban születtek is típusmonográfiák: ANDERSON, Walter, 1923; VRIES, Jan de, 1928.

kifejtették, hogy az ismeretlen hősből uralkodóvá választott hős toposza¹¹² már Szent István király mondakörének is részét képezte, s mint folklórhagyomány a szomszédos szláv népek (csehek, lengyelek) folklórában is megjelenik.¹¹³ Filológiai nehezen kibogozható, hogy a királyválasztás mitikus előjeleiről szóló hagyományok motívumvándorlás által kerültek-e át az első magyar királyról szóló tradíciókörbe, vagy fordítva, az azonban tény, hogy mind a magyar, mind pedig a környező népek népköltészeti alkotásaiban javarészt Mátyás alakja kapcsán rögzültek. A csodás királyválasztás mondája mind a magyar, mind a szerb és a ruszin folklórban három pillérre épül, illetve három változattal bír: az lesz király, aki vasasztalról eszik, akinek a kezében kivirágzik az ostornyél, akinek a fejére száll a földdobott korona (**MZ II. H 12–14.**). Heller Bernát a mondabeli vasasztal motívumának 9. századi perzsa változatát is kimutatta,¹¹⁴ azaz eredendően eurázsiai képzetkörről van szó. Közép-Európában nagy valószínűséggel magyar kulturális kisugárzásról beszélhetünk, a témával foglalkozó néprajzkutatók többsége ugyanis egyetért abban, hogy a szerb hősénekekben és a ruszin mondákban is szereplő motívumok a magyar folklórból származnak.¹¹⁵ Ennek ellenére a magyar hagyományban csak 1844-ben, Czuczor Gergely egy verses feldolgozásában (egy mátyusföldi monda nyomán) tűnik fel Mátyás kapcsán ez a történet,¹¹⁶ amelynek jelenleg mintegy tucatnyi szövegváltozata ismert, bár egy részük nyilvánvalóan folklorizáció eredménye.

A történeti hősök mondakörének általában periferikus részét képezik a házasságukkal, szerelmi életükkel kapcsolatos hagyományok. Mátyás király alakja sok tekintetben ebben is kivétel, hiszen Várpalota környékén és a Börzsöny hegység falvaiban a Mátyás-hagyományokban Beatrix királyné az uralkodó egyenrangú társaként szerepel. A Mátyás-hagyománykört e tekintetben elsősorban azok a gáláns kalandok teszik színessé, melyeknek számos szövegváltozatát és helyi redakcióját tartja számon a folklórkutatás. E Mátyás-mondák elterjedésére ösztönzőleg hatott, sőt meghatározó volt a szépirodalmi példa: Vörösmarty Mihály *Szép Ilonka* című versében (1833) és Tompa Mihály *Király kútja* című költeményében (1846) egyaránt egy-egy helyi mondat (**MZ II. H 21–22.**) dolgozott fel (a Vértes hegység/Fót vidékéről, illetve a Zempléni-hegyvidékről). Az álruhás királyba beleszerető, szerelemcsalódott leány tragikus története része IV. Henrik francia király mondakörének is.¹¹⁷ A gáláns kalandok zöme azonban korántsem sötétes tónusú. Már Bonfini is feljegyezte, hogy a dicső uralkodó „az emberi élvezeteket nem tagadta meg magától. Olykor szerelmeskedett, de a férjes asszonyoktól tartózkodott”. Vagy miként Bonfini nyomán Heltai fogalmaz: „kedvelli vala a szép asszonyiállati

¹¹² DUNDES, Alan, 1980. 224. 230.

¹¹³ MAGYAR Zoltán, 2000. 93–96.

¹¹⁴ HELLER Bernát, 1909. 269–271. Említi még: ERNYEY József, 1906. 139.

¹¹⁵ SOERENSEN, Asmus, 1897. 513–515.; KUZELYA, Zenon, 1906. 40–50.; POLÍVKA, Jiří, 1924. III. 408.; DÁVID András, 1971. 313–314.

¹¹⁶ CZUCZOR Gergely, 1899. II. 167–169.

¹¹⁷ ZOLNAI Béla, 1921. 136.

szövényeket, de más embernek feleségét soha nem bántott”. A mondahagyományban persze ennek ellenkezőjére is akad példa. Muravidéki hagyományok szerint Mátyás igenis szemet vetett a lendvai várúr szépséges feleségére (**MZ II. H 28.**), és a Jókai nyomán híressé vált Buda környéki monda, valamint a sokáig létezett, Szép juhásznéhoz címzett vendégfogadó híre inkább erősítette, mint tompította a tiltott szerelmi kalandokba is belebonyolódó Mátyásról kialakult képet (**MZ II. H 32.**).¹¹⁸ A Mátyás szerelmi kalandjairól szóló epikus tradíció legekleatásabb példáit mindazonáltal nem is e vidám/szomorú kimenetelű gálans kalandok jelentik, hanem a reneszánsz uralkodó törvénytelen gyermekeinek sora, mely hagyomány nem csupán számos, eredetét Mátyásig visszavezető nemesi család, hanem esetenként egy-egy nevezetes település lakóinak történeti tudatát is nagymértékben fokozta (**MZ II. H 35.**).

Az álruhás király (istenség) alakja kedvelt és általánosan elterjedt motívuma a nemzetközi folklórnak (Mot. K1812).¹¹⁹ A már említett európai analógiák (IV. Henrikől Nagy Péterig) mellett az álruhás hős szerepcseréjére (quid pro quo) alapozott szüzsészerkesztés¹²⁰ egyik alaprétege az arab *Ezeregyéjszaka* mesegyűjteménye, benne a palotából a nép közé kilopakodó Harún ar-Rasíd bagdadi kalifa kalandjainak társadalmi tanulságaival.¹²¹ Az álruhás, igazságosztó uralkodó toposza Bonfini szükszavú feljegyzése szerint a 14–15. századi magyarországi szájhagyományban Nagy Lajos király kapcsán is ismert volt (nota bene: vele összefüggésben volt ismert),¹²² és hogy a 16. század derekán már e motívum a Mátyás-hagyományok szerves részévé vált, azt mi sem jelzi ékebben, mint hogy krónikájában Heltai az igazságos királyról négy ilyen mondát is megörökített.

Ezek egyike a többnyire Bécs ostromával kapcsolatos álruhás kémkedés mondája (**MZ II. H 61.**). E történet, mely szerint a király egy kereseknek/tojásárusnak/stb. öltözve lopózik be a császárvárosba, kémleli ki annak gyengéit, majd a védelmi rendszer hiányosságairól megbizonyosodva immár könnyűszerrel elfoglalja azt, a magyar folklórtörténet egyik legkiforrottabbnak tűnő, középkori rétegzettségű monda fabulatja. Bár a történet központi eleme jól ismert vándormotívum, az eredeti rétege nagy valószínűséggel a honi Szent István-hagyományok körében keresendő, hiszen a somogyi Szent István-mondakörben éppen ez a monda az egyik eklatáns megtestesítője: a szent király ugyanilyen módon foglalja el ellenfele, a pogány Koppány vezér várát.¹²³ E körbe sorolhatók azok az archaikus patinájú erdélyi mondák is, melyek Mária Terézia várának kikémléséről szólnak.¹²⁴ E magyar narratív hagyomány szerves európai tradíciók közé illeszkedik, hiszen hasonló monda ismert a középkori francia folklórból is: egy 1140 előtt feljegyzett történet

¹¹⁸ E típus nemzetközi folklóranalógiái: Uo., 137.

¹¹⁹ Ízisz, Démétér és Ió álruhában keresik fel a hozzátartozóikat, Jupiter is így látogat meg egy idős házaspárt, Philemont és Baucist.

¹²⁰ KRÍZA Ildikó, 1990. 385.

¹²¹ További keleti és antik párhuzamok: ISTVÁNOVITS Márton, 1991.

¹²² BONFINI, Antonio, 2.10. 470–475.

¹²³ MAGYAR Zoltán, 1998b. 76–82.; Uő, 2000. 32–39.

¹²⁴ Uő, 2005a, 35–36., 74–79.

szerint a szaracénokat legyőző Orange-i Vilmos (Guillaume d'Orange) borkereskedőnek álcázva magát lopózik be Nîmes várába, majd foglalja el azt.¹²⁵ Magyar sajátosságának vélnénk, ám felettebb figyelemreméltó hasonlóság, hogy a francia folklórszövegben is az orra miatt állítja meg a várból kifelé igyekvő hőst a kapuőr, mondván, hogy olyan kampós orra van, mint Orange-i Vilmosnak.¹²⁶ E tartalmi egyezés azért is elgondolkodtató, mert a Mátyás nagyorrúságáról szóló, kedvelt motívum eddigi ismereteink szerint csak a 19. század második felétől szerepel a folklórszövegekben, vélhetőleg Jókainak betudhatóan. Az azonban aligha csak a Jókai-féle és egyéb feldolgozások hatása, hogy e monda számottevő elterjedéssel bír a Kárpát-medence egészében, felvetve a középkori/kora újkori réteg bizonyos mérvű továbbélésének a lehetőségét is. E hipotézisünket erősítik a lexikoníró Budai Ferenc, a folklórgyűjtő Kálmány Lajos vonatkozó adatai, a magyarországi ruszin és horvát változatok éppúgy, mint az a gyerekjáték-töredék, amely szintén e történetet jeleníti meg.¹²⁷

Fontos szerepet kap az inkognitóban tett látogatás a Mátyás király és a kolozsvári bíró típusú történetben (**MZ II. H 65.**) is. Az ősforrása e mondának is Heltai Gáspár krónikája, ráadásul máig párját ritkítóan mesteri elbeszélésben.¹²⁸ „Nem kétséges, hogy a Heltai krónikájában megjelent monda Heltai egyéni stílusát tükrözi – írja róla Kríza Ildikó –, a jó mesélőkészséget, a kiváló prózamondó adottságait. Az élőbeszéd színességével volt képes tolmácsolni mondanivalóját. Mégis fel kell figyelni arra is, hogy a népköltészeti sajátosságok jellemzik már a legelső közlést is. A zárt szerkezet, a hármas tagolás, a visszatérő szófordulatok.”¹²⁹ E stílusjegyek alapján egyértelmű, hogy Heltai e történet közzétételekor a korabeli erdélyi szájhagyományból merített, és lehetséges, hogy stílusjegyeiben sem módosított rajta sokat. A szegény néppel önkényeskedő és az áluhás királyt is favágásra/fahordásra kötelező, őt munkásként megfenyítő kolozsvári bíró leleplezésének és megbüntetésének a története 1575 után nagy karriert futott be a magyar folklórban és kultúrtörténetben. A Magyar Történeti Mondák Archívuma alapján e történet a legismertebb magyar történeti monda (512 szövegváltozatát jegyezték fel), amelynek ismeretét jelentősen befolyásolták ugyan a különféle irodalmi hatások, az oktatás és a tömegkultúra, azonban Erdélyben folyamatosan létezhetett e narratív típus szájhagyományozott folytonossága is, többnyire pedig mint szórakoztató, egyszersmind didaktikus történet állandó kétirányú mozgásban lehetett a népi kultúra és az ún. magas kultúra között. Noha az írott források és a narratívum zárt, logikus szerkezete mintegy kijelöli a változatok számára is a történetmondás kereteit, számtalan tartalmi variáns fémjelzi a kolozsvári bíró történetét. Egyes lokális variánsok még odáig is elmennek, hogy a történések helyszínét a kincses város helyett a Kárpát-medence valamely más nevezetes

¹²⁵ SOLYMOSSY Sándor, 1924. 84.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ *Budapesti Hirlap*, 1883. április 25.; SZENDREY Zsigmond, 1926. 82.

¹²⁸ HELTAI Gáspár, 1575. 179.; Uő, 1981. 396–398.

¹²⁹ KRÍZA Ildikó, 1990. 369.

településére helyezik (jellemző módon a történetmondó szűkebb földrajzi környezetébe), és a századok folyamán belekerültek a mondába kikristályosodó új tartalmi elemek is. A bécsi áluhás kémkedés történetéhez hasonlóan a „hosszú orrú” Mátyás motívumát e narratív típus is előszeretettel használja, miként szemléletes költői képként kivált az erdélyi szövegváltozatoknak része a megvert/kezét a munka közben felsértő király által bizonyítékként a tulajdon vérével megjelölt fahasábok motívuma (MZ II. H 65.3.). A Heltainál csúfos véget ért bíró (a király lefejezteti őt) a különböző szövegváltozatokban a legkülönbözőbb büntetések által bűnhődik az általa elkövetett igazságtalanságokért (Mátyás huszonötöt veret rá, felakasztatja, ló farka után kötteti, stb.).

Sok tekintetben a fenti monda párja a felfuvalkodott kamarás leleplezéséről szóló történet (MZ II. H 66.). Földrajzi és kronológiai értelemben sem távoli e párhuzam, hiszen a monda legkorábbi feljegyzője, az erdélyi bányászatról monográfiát összeállító Fridvaldszky János a történetet a Kolozsvárhoz közeli Aranyos völgyébe helyezi, és a lejegyzés idején (1767) Offenbányán azt élő hagyománynak mondva még az egyik ottani ház falán – magyar nyelven! – megörökített, a mondára utaló feliratot is közli latin nyelvű művében („Itt volt Mátyás Király, meg evett három tojást és látta az arany czészéken templomba menni a’ Kamarást”).¹³⁰ E Fridvaldszky által említett ház és felirata az idők folyamán megsemmisült, a nagy múltú bányavároska néhai magyar és német polgársága is a múlté már, de hogy a helyi Mátyás-kultusz kiteljesedésében nagy szerepe volt, arra a monda táji redakciói utalnak (a Vöő Gabriella által kétszáz évvel később a közeli Alsójárán gyűjtött folklórszöveg már a szintén Aranyos völgyi Abrudbányára lokalizálja az esetet),¹³¹ valamint a lokális hagyománykör azon momentuma, hogy még a 21. század eleji folklórgyűjtéseink idején is többen emlékeztek aranyosszéki adatközlőink közül egy, a bányaváros határában állt hatalmas tölgyfára, amely alatt a tradíció szerint megpihent az igazságos király (és amely fa különlegességét a néphit szerint az is jelezte, hogy örökké zöld volt, a leveleit soha nem hullatta el).¹³²

A rangrejtve az országot járó és egy-egy szegény sorsú embernél/családnál vendégeskedő Mátyás királyról külön történetcsoport szól a hagyománykörön belül. E témakör egyik-másik narratív típusa az idők folyamán széles körű ismertségre tett szert: *A szegény asszony levele* (MZ II. H 82.), *A zálogba tett mente* (MZ II. H 84.), *A megtrágyázott lencse* (MZ II. H 85.), mindazonáltal itt egy olyan Mátyás-történetre hívjuk fel a figyelmet, amely csak 2010 óta ismert, és az áluhás királynak egy révi fazekasnál tett látogatásáról, valamint ottani keresztapaságáról szól egy helybeli jeles mesemondó előadásában, több generációra visszamenő családi szájhagyomány alapján (MZ II. H 90.1.). E népi elbeszélés két műfaj, a történeti monda és a mese (ez esetben novellamese) határángadozik, e kettő műfaji ötvözete voltaképpen. Géczy Hegedűs Sándor olvasatában mindazonáltal elsősorban monda (noha ő a többi történethez hasonlóan ezt is részben mesének

¹³⁰ FRIDVALDSZKY János, 1767. 56.

¹³¹ MAGYAR Zoltán, 2008a. 158–159.

¹³² Uő, 2011a, I. 428–429.

mondja), hiszen a mesemondó többé-kevésbé hisz az általa elmondott események hajdani tényleges megtörténtében; „ez nemcsak mese, hanem egy dokumentum” – miként ő maga fogalmaz. S valóban dokumentumnak tekinthető abban az értelemben, hogy e történet a révi Géczik családi eredethagyománya, amelyet az idők folyamán tizenegy ágra szakadt család tagjai, leszármazottai generációról generációra örökítettek, de legalábbis a 19–20. században élt Hegedűs Géczik családi legendáriumának kimutathatóan része volt.

E családi eredetmagyarázó történet tartalmilag egyes nevezetessé vált főúri családok genealogikus hagyományainak a sorába illeszthető. A különbség mindössze annyi, hogy mint alapítási monda nem végződik birtokadományozással vagy nemesi címer megszerzésével, a családóssal történt nevezetes esemény azonban a révi folklórszövegnek is része. E nevezetes esemény pedig nem más, mint Mátyás király áluhás látogatása a Géczi Jankó Jancsinak nevezett családős portáján, akiről azt is megtudjuk, hogy ő volt az első fazekas Réven. Tehát ha úgy tetszik, e mondába oltott novellamese egyszermind a később híressé váló révi fazekasságnak is az eredettörténete. Az országot járó Mátyás király áluhás megjelenését megörökítő szöveghagyomány egyébként korántsem ritka a Mátyás-hagyománykörben (lásd Mátyás és a szegény asszony, Mátyás és a szegény kovács, Mátyás és az öt vendégül látó juhász esetét stb.), a szegény embernél/szegény ember családjánál tett látogatás ennyire regényes kifejtése azonban rendkívül ritka a magyar folklórban. A történet szerint a szegény fazekashoz koldusként bekopogtató, ott a szerény lehetőségekhez mérten vendégül látott, a házigazdának még az edények égetésénél is segédkező király ajánlkozik arra, hogy keresztszülője lesz Géczi Jankó Jancsi ikergyermekeinek, és ígéretét betartva csakhamar immár királyi pompában jelenik meg Réven, a két megkeresztelt gyereket örökbe fogadja és magával viszi, fazekas komáját pedig bőséges megrendelésekkel halmozza el, megalapozva ezáltal a család jómódját, sőt közvetve a megszülető tizenegy fiúgyermek családjainak is későbbi gazdagságát. Az életképi részletekben bővelkedő, esetenként már-már egy dramaturg szemével láttatott elbeszélés a családi érintettség okán a révi mesemondó egyik alaptörténete volt, amelyet jól láthatóan – mint alkotó típusú mesemondó – ő is cizellált valamelyest, illetve apró részleteiben tovább bővített (lásd Beatrix királyné szerepeltetését vagy a templomi jelenetet), összességében azonban ezt a „meséjét” is nagyapjától örökölte.¹³³

A koronás fők révi látogatásáról amúgy a történelmi források is megemlékeznek: Zsigmond király 1395. március 29-én és 1406-ban is megfordult az akkor még városi rangú településen, Mátyás király pedig Kolozsvárra jövet, 1468-ban utazott át Réven, hogy még aznap Váradon, a püspöki palotában szálljon meg.¹³⁴ Egyes történelmi hagyományok szerint a Réz-hegység 586 méter magas átjárója, az Erdély kapujának számító Királyhágó is ekkor kapta – Mátyásról – a nevét.¹³⁵ E hagyományok népköltészeti kiterjesztéseként még a századfordulón is muto-

¹³³ MAGYAR Zoltán, 2012b. 147–157.

¹³⁴ JUHÁSZ Viktor–JUHÁSZNÉ ORTH Ibolya, 2002. 8.

¹³⁵ KÖVÁRY László, 1853. 72.

gatták a Királyhágón az országút melletti egyik sziklában Mátyás király lovának – hatalmas méretű – patkónyomát.¹³⁶

Mint azt már másutt is hangsúlyoztuk, az igazságos király alakja a magyar folklórban leginkább Mátyás király nevéhez kapcsolódik. E hagyomány popularizálásában meghatározó szerepe volt a mondáknak, hiszen Mátyás neve mellett e jelző nem csupán egyszerű toposz, hanem uralkodóként cselekvő részese is az eseményeknek: fényt derít a visszaélésekre, igazságot oszt, megbünteti a törvényes rend ellen vétőket, a hatalmukkal visszaélőket. Ilyen – részben példázatszerű – monda az urakat megkapáltató Mátyásról szóló történet (**MZA II. H 101.**). Népszerűsége már-már vetekszik a kolozsvári bíró történetével, a felföldi részeken pedig egyértelműen ez a legismertebb, legtöbbet mesélt Mátyás-monda (182 felföldi szövegváltozatról tudunk), aligha függetlenül attól, hogy a monda helyszíne is e tájhoz köthető, leginkább Sajógömörhöz fűzik a mondai eseményeket. E monda fő motívuma is első ízben Heltai Gáspár 1575-ben megjelent krónikájában lelhető fel, ahol Heltai arról ír, hogy Mátyás Budán a kapások közé állt, mert hallani akarta, hogy mit beszélnek az ország dolgai felől a szegények. A 19. században honismereti kiadványok, újságok sora örökölte meg a történetet. Schedel (később Toldy) Ferenc *A szőlőművelők* (1826), Garay János pedig *Mátyás király Gömörben* című versében dolgozta fel. A monda a 20. században az általános iskolai olvasókönyveknek (Csehszlovákiában is) állandó tananyaga volt, ami már a gyerekkortól tudatosította az ismeretét, megteremtve az (újra)folklorizálódás lehetőségét. Ettől függetlenül a felföldi, kivált a gömör-tornai részeken emberemlékezet óta a szájhagyománynak is meghatározó szerepe volt e monda továbbörökítésében. Erre utal a nagyszámú lokális redakció, hiszen Ujváry Zoltán egy páskaházi gyűjtésében a kapáltatás helyszínéként a pelsőci szőlőhegy szerepel,¹³⁷ Putnokon és környékén pedig a putnoki szőlőhegy a történet helyszíne¹³⁸ – és a helyi adaptációk még sokáig sorolhatók.

A történet fennmaradását, felerősödését az említett irodalmi feldolgozásokon kívül elősegítette Boross Mihály *Mátyás király Gömörben* című füzete (a gimnazista Mikszáth is utal e forrására egyik önéletrajzi művében),¹³⁹ s mint azt korábban említettük, Sajógömör főterén 1912-ben felállították a kezében kapát tartó Mátyás király szobrát, mely szobor vizuális látványának személyes emléke még a száz évvel később gyűjtött felföldi folklórszövegekbe is rendre beszüremlik. A hagyomány szerint a Rimaszombatban őrzött „Mátyás kapája” is a monda emlékezetben tartását segítette,¹⁴⁰ mely szerszámot a gömöriek a 19. század derekán az aggteleki barlang cseppkőképződményei között is számon tartották.¹⁴¹ A szőlőkapáltatás mondája az idők folyamán tartalmi variánsokat is eredményezett, így terjedt el

¹³⁶ HANGAY Oktáv, 1913. 769.

¹³⁷ UJVÁRY Zoltán, 1990. 92.

¹³⁸ PALÁDI-KOVÁCS Attila, 1982. 155.

¹³⁹ UJVÁRY Zoltán, 1990. 9.

¹⁴⁰ KRÍZA Ildikó, 1990. 383.

¹⁴¹ UJVÁRY Zoltán, 1990. 9.

viszonylag széleskörűen az urakat vöröshagymán kapáltató Mátyás király mondája (**MZ II. H 101.1.**), illetve a csakis Gömörbe lokalizált, 19. századi híradásból ismert szántóverseny története (**MZ II. H 104.**).

Az igazságosztó Mátyásról szóló mondák egyik archaikus darabja a király által leleplezett gyilkos kocsmárosról szól. E mondatípus reliktszerű rablótörténetként helyi mondai kontextusban szórványosan a Kárpát-medence több tájegységén is gyűjthető, és nyilvánvalóan ez utóbbi az eredeti réteg, a Mátyás-hagyománykörön belüli felbukkanása csak a 20. század elejétől dokumentálható. E narratív típus ősforrása a Bariban nyugvó Szent Miklós püspök legendájában lelhető fel. A keresztény legenda szerint három diák egy vendégfogadóban száll meg, és a fogadó gazdája, aki sok pénzt gyanít a vándoroknál, a felesége segítségével megöli őket. A koldusként arra járó Szent Miklós szintén szállást kér a fogadóban, fölfedi a gyilkosságokat, majd az imájára megjelenő angyal feltámasztja a diákokat.¹⁴² A feltámasztás motívuma nyilvánvalóan a keresztény legendárium sajátja, a mondaszüzsé többi eleme azonban része a Kárpát-medencei mondáknak. Mint narratív típus kivált a Felföldön terjedt el, legkorábbi honi feljegyzése is e tájra utal Bartholomaeidesz László Gömör vármegyét ismertető művében.¹⁴³

A véres kocsmába betévedő / oda tudatosan betérő Mátyás királyról szóló monda a Felső-Bodroghköz történeti mondahagyományának leginkább emblematikus darabja: közel két tucat bodroghközi szövegváltozata ismert, s e tájegység peremén is több variánsát jegyezték fel (Borsi, Imreg, Széphalom, Nagyszelmenc), a felföldi magyar nyelvterület északi sávjában pedig szórványosan ugyan, de szintén ismert Mátyás királlyal összefüggésben (Erdőkövesd, Felsőfalu, Gömörsíd, Nagyszalánc). A rablótörténet összeolvadása a Mátyás-hagyománykörrel sejthetőleg csak a 19. század folyamán következett be, a 20. század elejére azonban már széleskörűen elterjedt és népszerűvé vált (példa rá Berecz Károly alsóberecki néptanító verses feldolgozása).¹⁴⁴ A monda szívós fennmaradását ez esetben is azok a földrajzi nevek és helyek segítették elő, sőt biztosították, melyek a tárgyalt vidéken a Nagykövesd és Szomotor között valaha valóban létezett országút menti kocsmá emlékében,¹⁴⁵ a nagykövesdi Akasztódomb elnevezésében és nem utolsósorban a Szomotor határában a legutóbbi időkig létező famatuzsálemben, az úgynevezett „Mátyás király fájában” testesültek meg. Különféle mondai magyarzatok ez utóbbi két objektumhoz társítva a fent jelzett mondatól függetlenül is léteznek, egységes és magas esztétikai értékkel bíró kompozícióvá azonban e különféle hagyományelemek egybeszerkesztése által váltak. A mondat alkotó narratív elemek variabilitása ugyanakkor megannyi szövegvariáns eredményezett, leginkább az azt elbeszélő

¹⁴² BÁLINT Sándor, 1977. I. 32.

¹⁴³ BARTHOLOMAEIDES Ladislaus, 1806. 523. Mint helyi mondat bővebben kifejtve közli: HUNFALVY János, 1867. CX.; SIEGMETH Károly, 1891. 64.

¹⁴⁴ Közli: NAGY Géza, 1998. 173–180. Már Ferenczi Imre is utalt e verszetre (FERENCZI Imre, 1968. 18).

¹⁴⁵ Helyét az Ompod (Zompod) határrész elnevezése máig is őrzi.

személy történetmondói képességének a függvényében. E Mátyás-monda az ismert és áttekintett előfordulások alapján az alábbi főbb elemekből épül fel:

– Véres kocsmá Szomotor és Nagykövesd között; a kocsmáros megöli és kifosztja az oda betérő pénzes utasokat.

– Mátyás király áruhában maga megy el a kocsmába, hogy kipuhatolja, igaz-e a hír.

– Mátyás megszáll egy asszonynál, akinek a férje még nem tért vissza a király-helmeci vásárról – tőle értesül az ompodi kocsmával kapcsolatos szóbeszédéről.

– A cselédlány árulja el Mátyásnak, hogy milyen veszélyes helyen jár.

– A király a gyűrűjét a szolgálólánynak adja, hogy azt felmutatva hívjon segítséget a nagykövesdi várból.

– A segítség megérkezésekor a kocsmáros már az asztal körül kergeti Mátyást, hogy megölje őt.

– A kocsmárost kivégzik.

– A kocsmárost tettetárs feleségével együtt végzik ki.

– A kocsmárost a szomotori Mátyás király fájára akasztják.

– A kocsmárost a nagykövesdi Akasztódombon akasztják fel.

– Legyilkolt áldozatok maradványaira bukkannak a kocsmá pincéjében.

– A kocsmát lerombolják.

– A kocsmá romjai az adatközlő szerint még megvannak.

– Mátyás király férjhez adja az özvegyasszonyt, illetve a szolgálólányt, és megjutalmazza őket.

Mint az e tipológiából kitűnik, s mint arra már korábban is utaltunk, fő motívumait tekintve egységes, részleteiben azonban rendkívül sokszínű szöveghagyományról van szó. A monda kiindulópontja, a rossz hírű kocsmáról szállongó szóbeszéd és Mátyás áruhás megjelenése az általunk ismert tizenöt szövegváltozat mindegyikének részét képezi, s csak az egyéb, töredékes formában feljegyzett gyűjtésekben nem szerepel. (E töredékek többnyire csak a monda végkifejletét beszélik el, a kocsmáros kivégzése kapcsán különböző helyszíneket jelölve meg.) A mondaszövegek harmadában a király egy vendégszerető asszonynál értesül a kocsmával kapcsolatos szóbeszédéről, gyanúról, míg néhány szöveg szerint kifejezetten a szolgálólánytól, a helyszínen, ugyanis a kocsmába vándorútja során véletlenül tévedt be. Ez utóbbi változat a motívum többszörös előfordulása dacára is nyilvánvalóan invariáns, ugyanakkor azonban feltűnő, hogy a nő általi figyelmeztetés motívuma szinte kivétel nélkül a Felső-Bodrogtörzs határain kívül eső településekről került elő. A kocsmába betérő Mátyás a bizonyosság végett valamennyi szövegben szinte kérkedik a nála lévő pénzzel, ellenben óvatos a kocsmárossal szemben (nem issza meg a kitöltött bort, részegnek tettet magát, stb.).

A történet következő két epizódja ugyancsak többnyire egységes a mondaszövegekben: Mátyás a szolgálólány által a gyűrűjét küldi a közeli nagykövesdi várba segítségkérés végett – a segítség azonban kis híján későn érkezik, ugyanis a kocsmáros már késsel a kezében kergeti a királyt az asztal körül. Ez utóbbi motívum egy-egy Borsiban és Kiskövesden feljegyzett szövegben azzal is kiegészül, hogy a kocsmáros megvárja, míg a király éjjeli nyugovóra tér, és csak azután ront

rá, míg a királyhelmei és a kiskövesdi gyűjtésből hiányzik a gyűrűmotívum – az uralkodó levelet küld a várba, illetve előre megbeszéli a várparancsnokkal, hogy az mikorra érkezzen.

A monda befejező részében már megannyi tartalmi variáns is feltűnik. A kocsmáros sorsát illetően persze még egységesek a szövegek: a király megbünteti, felakasztatja őt (van úgy, hogy tettestársaival együtt). A kivégzés helyszínét illetően azonban már megoszlanak a gyűjtések: négy szöveg nem szól konkrét helyszínről, hét adatközlő a nagykövesdi Akasztódombot, nyolc pedig a szomatori Mátyás-fát említette a királyi igazságszolgáltatással összefüggésben. Noha a kompakt szövegek többsége a Mátyás-fa variánst tartalmazza, nem dönthető el, hogy melyik változat volt népszerűbb a folklórban – vélhetőleg korábban is közel azonos súllyal, párhuzamosan léteztek. A kocsmá pincéjében talált emberi maradványok, valamint az épület későbbi sorsát illető információk már olyan helyi, illetve történetmondói „kis színesek”, melyek más „véres kocsmá” típusú felföldi folklórszövegekben is szerepelnek, s részbeni funkciójuk az elmondottak hitelesítése. A monda többszörös happy enddel zárul azokban a szövegváltozatokban, melyekben még egy további epizód is szerepel: az özvegyen maradt vendégszerető asszony (akinek férje a kocsmáros áldozata lett) és a királyt a veszélyre figyelmeztető, segítőkész szolgálóleány Mátyás általi férjhez adása, megjutalmazása azonban csak a karcsai és a vajdácskai gyűjtésekben tűnik fel (igaz, azokban egyöntetűen), a felső-bodrogi szöveg hagyományának e befejező momentum – ma már? – nem része.

Ellentétben a szomatori Mátyás király fája hagyományvilágával, amely tájegység szerinte még manapság is általánosan ismert. Igaz, e kivégzés motívum csak egyike azoknak a folklórtradícióknak, melyeket e fához köt a szájhagyományozó emlékezet. E (fűz)famatuzsálem többek szerint alig egy-két évtizede pusztult el, s a róla megemlékezők majd mindegyike még személyesen is járt mellette/alatta, sőt adatközlőink többsége arról is említést tett, hogy a terebélyes fa odva egy cigány asszony lakásául szolgált a második világháborút követő években (a fa végső pusztulását is többek szerint az okozta, hogy tüzet gyújtottak benne). Az említett kivégzés hagyományokon kívül volt, aki úgy tudta, hogy Mátyás e fa alatt törvénykezett (lásd a bajmóci Mátyás-fa hagyományát); maga is megpihent alatta; amikor üldözték, abban rejtőzött el; egy kiscigány adatközlőnk szerint pedig maga az igazságos király ültette.

Több részre is tagolható tematikus egységet képeznek a Mátyás-hagyománykörön belül az okos királyról és eszes alattvalóiról szóló történetek. A magyar és a nemzetközi folklórkutatás kivált *Az okos lány* típusú novellamesével (ATU 876) foglalkozott mélyrehatóan, amely a Mátyás alakjához tapadt hagyomány talán leginkább nemzetközi darabja (MZ II. H 171.). Széles körű nemzetközi párhuzamokkal bír a Mátyás királyról és a cinkotai kántorról szóló közkedvelt novellamese is (MZ II. H 177.), amelynek szövegvariánsai a magyar folklórban többnyire mondai jelleget öltöttek. E narratív típus (ATU 922), amelyről a *Folklore Fellows' Communications* sorozat részeként önálló monográfia is megjelent,¹⁴⁶ a 9. században élt

¹⁴⁶ ANDERSON, Walter, 1923.

arab Ibn Abdul Hakim feljegyzéséig vezethető vissza, a nagy hatással bíró *Gesta Romanorum*-ban és számos későbbi középkori német írott forrásban is megtalálható. A legkorábbi magyar változatok vélhetően egy itáliai forrásműre, az 1400-ban elhunyt firenzei Franco Sacchetti *Háromszáz elbeszélés* című gyűjteményének egy meséjére (*Az apátúr és a molnár*) vezethetők vissza.¹⁴⁷ Magyarországi elterjedését nagyban befolyásolta, hogy Andrád Sámuel (1789) és Kis János (1806) közlését követően több korabeli kalendáriumban is megjelent (Győri Kalendárium, 1794; Szegedi Kalendárium, 1808; Vátzi Kalendárium, 1828), és a 19. század első felében népszínművek formájában színpadi feldolgozásai is sorra születtek. Pálóczi Horváth Ádám *A tétényi leány Mátyás királynál* (1816), Láng Ádám *Mátyás Deák, vagy a lovászi deputáció* (1824), Balogh István *Mátyás diák vagy: a czinkotai nagy itcze* (1833) című vígjátékában dolgozta fel a történetet. Általánossá váló ismeretét a különféle olvasókönyvek és ponyvakiadványok (pl. Tatár Péter *Rege kunyhója*), továbbá Jókai, Mikszáth, Benedek Elek, Tóth Béla feldolgozásai is elősegítették.¹⁴⁸ Kríza Ildikó véleménye szerint a jelzett feldolgozások egy része minden bizonnyal a magyar szájhagyományból merített, erre utal Kresznerics Ferenc 1807-ben írt közmondásgyűjteménye, amelyben a cinkotai kántorhoz intézett három fő kérdés már ott szerepel.¹⁴⁹ És valóban, nagy valószínűséggel a 18–19. század fordulójától már számolhatunk e történet narratív jelenlétével a honi szájhagyományban is, hiszen a találós kérdéseken alapuló, derűs hangvétellű novellamesék mindig is kedvelt darabjai voltak az epikus népköltészetnek, melyeket a közösségi összejöveteleken előszeretettel meséltek, s ha ez az orális tradíció a különféle műveltségi hatások által folyamatos megerősítést is nyert, az értelemszerűen csak mintegy ráerősített arra, hogy ne kerüljön ki az elbeszélői kánonból.

Hogy e történet még a 20. században is e közösségi tudás szerves részét alkotta, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a magyar nyelvterületen közel száz szövegváltozatát jegyezték fel az utóbbi száz évben. Széles körű tartalmi variálódása is e típus ismertségét és népszerűségét jelzi. Különösen a király által feladott találós kérdések és a királyi udvarba hívott/oda megérkező személy kilétét illetően vannak eltérések. E történet annak epikus távlati és dramaturgiai lehetőségei miatt a kiemelkedő tudású mesemondók repertoárjában is gyakran feltűnik. A kiskovácsvágási Bucsek Józsefnek például deklarálta ez volt a legkedvesebb története, amely e felvidéki magyar mesemondót teljes előadói eszköztárával egyetemben mutatta meg; elmondásakor minden benne volt, ami e narratív típusra és magára az előadóra is jellemző: humor, ironia, életbölcesség, korrajz, jellemrajz, aktualizálás, távolságtartó megítélés vagy éppen a szereplőkkel azonosuló belehelyezkedés, va-

¹⁴⁷ A típus legfontosabb összehasonlító folklórisztikai jellegű irodalma: BARÁTH Ferencz, 1889, TÓTH Béla, 1896. 45–46; KATONA Lajos, 1900; BINDER Jenő, 1902; IMRE Lajos, 1909; GÁBOS Rezső, 1911; KÖRÖSI Sándor, 1923–1924; GYÖRGY Lajos, 1934. 103–104.; HONTI János, 1937. 124–125.

¹⁴⁸ GYÖRGY Lajos, Uo. 103.

¹⁴⁹ KRÍZA Ildikó, 1990. 394.

lamint azok a történetet meghatározó párbeszéddek, melyek narrációs-dramaturgiai eszközével a mesemondó kivált előszeretettel élt.¹⁵⁰

A három találós kérdés (és a kérdésekre adott talányos válaszok) képezik epikai alapját *A megfejt bakkecskék* típusú novellamesének is (MZ II. H 201.; ATU 921; Mot. H1024), amelyről Heller Bernát írt alapos tanulmányt az *Ethnographia* hasábjain.¹⁵¹ E típust a Kriza Ildikótól kölcsönzött terminológiát követve a hagyománykör azon darabjai közé soroltuk, melyek Mátyás egy-egy beugratásos próbáját beszélik el. A magyar változatok szüzséi többnyire három jól elkülöníthető részből épülnek fel: a király kérdéseit és a megkérdezett öregember/obsitos katona talányos válaszait követi a tulajdonképpeni beugratásos rész a király kíséretében lévő urak „megfejtésével”, ami a magyar szövegváltozatokban rendszerint kiegészül *A király arcképe a pénzen* (MZ II. H 201.2.; ATU 922B) típusú narratívummal. E Mátyás királyról szóló novellamese (amelyben az igazságos király valójában csak mellékszereplő), a kolozsvári bíró és az urak megkapáltatásának története után, a hagyománykör harmadik legnépszerűbb narratív típusa – aligha függetlenül attól, hogy a már más típusok recepciója kapcsán is említett népszerűsítő feldolgozásokban ez a Mátyás-történet is rendre ott szerepel. Legkorábbi előfordulása Péczeli József *Király és kapás* című verse (1788), a 19–21. századi néprajzi gyűjteményekből 183 szövegváltozatát jegyezték fel. E viszonylag egységes szerkezetű népi elbeszélést tartalmilag ez esetben is a talányos kérdések és a kérdésekre adott talányos válaszok teszik sokszínűvé, s noha a cinkotai kántor története kapcsán szórványosan akadnak olyan variánsok is, melyek a típust más magyar uralkodó személyéhez kötik,¹⁵² e narratívumot túlnyomórészt Mátyás alakjához társítják a mesélők.

A Mátyás-hagyománykör egy további epikus csoportja a hagyományos erkölcs és illem tematikája köré szerveződik. A viselkedésmintákról szóló narratív tradíció egyik leginkább költői darabja a juhásznál inkognitóban vendégeskedő Mátyás története (MZ II. H 255.). A fiatal Mátyást a helyi szokásra tapintatosan/erélyesen figyelmeztető vendéglátó nem sok idővel később a királyi udvarban találja magát, ahol Mátyás azt várja el a vendégétől, hogy tegyen úgy, miként odahaza: tanítsa jó modorra az uralkodói asztal körül helyet foglaló urakat. E példázatszerű mondból kinövő novellamese számos esetben egy további típust is magába olvasztva szerepel. Ez utóbbi, a magyar és a nemzetközi mondatakatalógusban nem jelölt típus (*Huncut, aki a kanalát meg nem eszi*: MZ II. H 202.; MNK 921G*) a királyi lakomán kap szerepet, s az oda vendégségbe meghívott juhász leleményességét hivatott megörökíteni.

A hagyománykör egyes archaikus rétegzettségű, különösen költőinek tetsző folklórszövegei Mátyást mint mitikus hőst ábrázolják. E mondákban a király táltos lováról és a ló nevééről is említés tételik. A Csaplár Benedek által a 19. század derekán megörökített szegedi népi elbeszélés szerint Mátyás király Holdas nevű lova olyan különleges paripa volt, hogy világító homlokával éjjel az egész tájat

¹⁵⁰ MAGYAR Zoltán, 2004c, 22–24., 77–91.

¹⁵¹ HELLER Bernát, 1936.

¹⁵² BÁRDOSI János, 1961. 55–56.; MAGYAR Zoltán, 2006a. 76–79.

bevilágította (MZ II. H 323.1.). Várpalota környékén, a Bükk hegység vidékén és a Tisza középső folyása mentén egyaránt ismert az a Szent László-hagyománykörrel rokon tradíció, hogy táltos lova hátán Mátyás király nagy (esetenként több száz kilométeres) távolságra is képes ugratni (MZ II. H 324.), s többnyire e hagyományokkal függ össze, hogy az ugratás helyszínén (végpontján) a király/a király lovának sziklába mélyedt nyomát is számon tartják, emlegetik (MZ II. H 325.).

Táltos lova van Mátyásnak azokban a mondákban is, melyek egy természetfeletti képességű lényel/személlyel való küzdelmét beszélnek el (MZ II. H 336.). E különböző néven emlegetett mágikus ellenfél (Pogan Divka, Pogandivicsi: Pogány király lánya, Rossz lány) legyőzésének története jelenlegi ismereteink szerint kizárólag a hajdani Ung vármegye ruszinok lakta falvaiból ismert, nem a magyar királyhoz társított folklóranalógiáit azonban az ukrán néprajzkutatók a Kárpátok keleti oldalán is fellelték.¹⁵³ Ennek az archaikus motívumok sorát tartalmazó mondának/mondaciklusnak részét alkotja az a csak a Szent László-mondákból ismert narratív típus is, mely szerint a pozitív hős úgy győzedelmeskedik a túlerőben lévő ellenség felett, hogy az éjszaka folyamán mindenféle állatot összegyűjtve, a fiakat az anyaállatoktól elválasztva, a jószágok nyakába csengőt, a hátukra égő gyertyát kötve vonul az ostromolt vár falai alá/az ellenség hadsora felé, akik, megrémülve a szokatlan látványtól és a hatalmas lármától, nem tudván az okát, elmenekülnek.¹⁵⁴

A Mátyás-hagyománykör egészén belül hangsúlyos részt foglalnak el mindazon narratív hagyományok, melyek helyi mondákként is értelmezhetők, a lokális kötődés ugyanis meghatározó bennük. A különféle alapítási hagyományok java része is ilyen (MZ II. H 341–380.), és nagyon gyakran Mátyásról/Mátyás által elnevezett határrészekhez fűződnek ezek a hagyományok, történetek. Helyi mondák sora szól arról, hogy az igazságos király átutazóban vagy éppen vadászat céljából járt az adott vidéken/településen (MZ II. H 357., 401.). Változatos folklórhagyomány örökíti meg Mátyás ottani táborozásának, multságainak, lakomáinak az emlékét is (MZ II. H 402–404.), mely gyakran – miként a történeti hősök esetében számos alkalommal – a fakultusszal is összekapcsolódik (MZ II. H 391–400.), illetve forrásmondaként is értelmezhető (MZ II. H 381–390.). A *Szép Ilonka* típusú Mátyás-monda telkibányai redakciója is szervesen összeforrott egy ottani forrás, a Király kútja (Királykút, Mátyás kútja) helyi megnevezésével, a madiak által önkényesen kivágott csallóközi Mátyás-fa hagyományát pedig már a földrajztudós Bél Mátyás is megörökítette, a 18. század első felében.¹⁵⁵

A nevezetes epikus hősök életrészeinek átmeneti rítusai közül számos esetben a hős halálához fűződő hagyományok a legkiterjedtebbek.¹⁵⁶ E tematika a magyar Mátyás-hagyományokban nem meghatározó, mindazonáltal az igazságos király halálát megörökítő folklórhagyomány is változatos képet mutat. E hagyományok

¹⁵³ VARCHOL, Nadija–VARCHOL, Jozsif, 1984. 179.; MUSKETIK, Leszja, 2009.

¹⁵⁴ MAGYAR Zoltán, 1998a. 143–144., 174–175.

¹⁵⁵ BÉL Mátyás, 1735. I. 245. A madi Mátyás-fa hagyománykörének néprajzi összefoglalása: LISZKA József, 1992.

¹⁵⁶ DUNDES, Alan, 1965. 142–157.

egyike az a mondatípus, amely az árnyékszéken orvul meggyilkolt Mátyás király tragikus végzetéről szól (MZ II. H 413.5.). E Voigt Vilmos által folklorisztikai hungarikumnak titulált narratívípus¹⁵⁷ a 19. század végétől tűnik fel a folklórgyűjtések között, ám hogy ízig-vérig népi eredete mellett nagyobb múltra is visszatekinthet, azt Sándor István 18. század végi feljegyzése¹⁵⁸ és Budai Ferencz lexikonjának Sám-boki Jánosra hivatkozó adatai¹⁵⁹ is bizonyítják. Nem utolsósorban pedig az egyéb középkori folklóranalógiák. Joannész Kinnamosz bizánci történetíró a szerémségi Zimony 1165-ös ostroma kapcsán említi azt az átnyilazott ülepű magyar nőt, akire a vár elfoglalása után akadtak rá,¹⁶⁰ és Anonymus is feljegyzett egy hasonló itáliai adatot a kalandozó magyarok ottjárta kapcsán, mely szerint az ostromolt vár urának testvérét, midőn az illető félrevonult a szükségét elvégezni, a véce nyílásán át érte halálos nyíllövés.¹⁶¹ A Mátyás király kortársának és hívének számító predjamai rablólovagot, Lueger Erasmust a szlovén hagyomány szerint szintén az árnyékszéken érte utol a végzet, ahol egy jól irányzott ágyúlovással küldték a másvilágra várának ostromlói egy áruló szolga segítségével (aki égő gyertyával jelezte ura tartózkodási helyét).¹⁶²

A holtában is jelenvaló, halhatatlan és visszatérésre váró Mátyás király alakja a szlovén folklórban általánosan ismert. A magyar néphagyomány alig néhány ilyen adatról tud Mátyás kapcsán, azonban az nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy e motívum a ma ismertnél lényegesen elterjedtebb lehetett Mátyás magyarországi mondakörében is. Erre történik utalás – igaz, enyhe kérdőjellel – már Ipolyi híres monográfiájában is: „De nyilván így jó elő még Mátyásról népünknel a hit, hogy él elrejtve, s még egyszer fekete seregével meg fog jelenni.”¹⁶³ Mint arra Kríza Ildikó utal, Ipolyi valószínűleg ismert egy ilyen értelmű ponyvanyomtatványt, amelyről azonban nem tudni semmi közelebbit.¹⁶⁴ A 17. századtól több irodalmi műben is megfogalmazódott Mátyás visszatérésének óhaja (Zrínyi Miklós, Missovitz Mihály, illetve a *Thököly haditanácsa* című költemény [Thököly-kódex]),¹⁶⁵ amely minden bizonnyal folklórpárhuzamokból is töltekezett. A múlt század második felében Thaly Kálmán *Mátyás király* című verse már a hőst nevesítve is egy ilyen narratív hagyományra utal: „majd egykor – mond a rege – még *felébred* / Nem búra, de meglátni a boldog népet. / Még *főlébred* s megszakad mély álmodása. / Hogy a magyar népet ismét nagyinak lássa.”¹⁶⁶

Kérdés persze, hogy a Thaly által hivatkozott szöveg magyar nyelvű volt-e, vagy sem. Szkepszisünket erősítheti, hogy még a folklór reliktumok sokaságát a

¹⁵⁷ VOIGT Vilmos, 2001. 53–54.

¹⁵⁸ SÁNDOR István, 1791. 109.

¹⁵⁹ BUDAI Ferencz, 1805. II. 299.

¹⁶⁰ MORAVCSIK Gyula, 1984. 233.

¹⁶¹ ANONYMUS, 53. fejezet; ANONYMUS, 2003. 71.

¹⁶² MARGITTAI Gábor, 2008. 39.

¹⁶³ IPOLYI Arnold, 1854. 346., 356.

¹⁶⁴ KRÍZA Ildikó, 1994. 216.

¹⁶⁵ VERSÉNYI György, 1902. 202., 210.

¹⁶⁶ Közli: VERSÉNYI György, Uo. 221.

feledéstől megmentő Kálmány Lajos is úgy nyilatkozott, hogy nem tud az „örökéletűséget” tartalmazó magyar Mátyás-mondákról.¹⁶⁷ Ugyanakkor maga sem zárta ki, hogy Mátyás ilyen szerepkörben is szerepelhetett a magyar folklórban, a konkrét példákra térvén azonban ő is csak szlovén adatokra utalt.¹⁶⁸ Ellenben Dobos Ilona éppen Dél-Magyarországról jelezte, hogy Mátyás király kapcsán tud ilyen hagyományról¹⁶⁹ – közelebbi helyét, illetve forrását azonban nem jelölte meg, s ilyen értelmű szövegre a Dobos-hagyatékot átnézve sem a Monda Archívumban (Magyar Tudományos Akadémia Néprajztudományi Intézet), sem az Ethnológiai Archívumban (Néprajzi Múzeum) nem leltünk. Valójában csak két hiteles pozitív példát ismerünk, azok azonban nagyon is beszédesek. Az egyik folklórszöveget Erdész Sándor jegyezte fel 1967-ben a szatmári Kállósemjénben. Adatközlője a hegyben alvó Mátyás király történetét varázsmesékből ismert elemekkel kiegészítve mondta el (MZ II. H 417.).¹⁷⁰ Egy mezőszéki mesemondó, az ördögösfüzesi Hideg Anna repertoárjából a legutóbbi időkben, ám szájhagyományozott tradícióként került felszínre a budai hegybe rejtőzött Mátyás mondája:

„Hát az [ördögösfüzesi] öregasszonyoktól hallottam, hogy mennyi ellensége volt Mátyás királynak. Mivel olyan igazságos király vót, mennyi ellensége vót. És sokan legyőzték a seregét, nagyon kicsi seregével maradt meg. De azért ’ ő is győzött le az ellenség seregeiből, nem mind csak veszített, ő is győzött le. De már olyan kicsi seregével maradt meg, katonaseregével, hogy egy hársfa árnyékában megfértek. S oda lepihentek. Egy nagy tisztáson, én is így hallottam az öreg Ági nénitől, hogy hogy magyarázta, a Mátyás királlyal mi történt. Hogy annyira má’ legyőzték, hogy kicsiny serege maradt, s a hársfa árnyékában egy nagy tisztáson letelepedtek.

De közbe Mátyás király mégis bevonult a Buda vára alá. Hát a Buda-hegység megnyílt egyszer előtte – mer’ annyira igazságos király vót Magyarországnak, hogy még a hegyek is megnyíltak előtte –, megnyílt a hegy, s abba a nagy üregbe bevonult a kis seregével oda. Akik a hársfa alatt vótak, az egész sereggel oda bevonult. És mai napig is – azt mondta Ági néni –, hogy ott van abba a nagy üregbe egy nagy kőasztal. S az egész vitézei ott alszanak, meg Mátyás királynak a szakálla annyira megőszült, hogy a kőasztal mellett egy nagy aranytallér van, s az aranytalléron keresztültekeredett az az ősz nagy szakálla Mátyás királynak. Már egyszer megtekeredett. És hogyha ha másodszor is, harmadszor is megtekeredik, akkor Mátyás király felébred az egész seregével, s még akiket legyőztek, azok a seregek is, akik ott meghaltak azon a nagy tisztáson a harc mezején, mind feltámadnak, s az egész seregével innen az üregből kijön Mátyás király, megint a hársfa alá viszi az egész seregét, ahonnan elindult, oda fog visszatérni, és mindig, ezután is le fogja győzni

¹⁶⁷ Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma 2875/113 (Kálmány-hagyaték).

¹⁶⁸ Uo. 230.

¹⁶⁹ DOBOS Ilona, 1980. 378.

¹⁷⁰ Közli: KRÍZA Ildikó, 1994. 216–217.

a törököket, mindig diadalt fog nyerni, az egész világot le fogja győzni a seregével ez az igazságos Mátyás király.”¹⁷¹

Már az ukrán Zenon Kuzelya, majd nyomában Herrmann Antal is felhívta a figyelmet egy stájerországi szlovén mondára, amely arról szól, hogy Mátyás király harcosaival a Buda melletti Szent Hegyben (talán a Pilis volna ez?) van elrejtőzve.¹⁷² Csekély azonban a valószínűsége, hogy ennek az adatnak bárminemű kapcsolata lenne a magyarországi hagyománykörrel, illetve annak középkori rétegével – a monda helyszíne bizonyára csupán a király személyére való tekintettel került a szövegbe. Egy Kálmány Lajos hagyatékából előkerült Csongrád megyei mese ugyan visszajáró, de saját palotájába szellemként visszajáró Mátyás királyról szól, s a tárgyalt mondatípussal legfeljebb annyi lehet a kapcsolata, hogy Mátyás a fogságban sínylődő Kossuth visszatértét (kiszabadulását) segíti elő.¹⁷³ Hasonlóképpen nincs kimutatható kapcsolata a magyar Mátyás-hagyománykörben is elterjedt narratív motívumnak (az ostornyél kihajt – zöldbe boruló, kivirágzó száraz fa) a tárgyalt hagyományokkal, hiszen az a magyar anyagban kivétel nélkül Mátyás megkoronázásával hozható összefüggésbe.

A már jelzett gazdag szlovén Mátyás-mondahagyományban ellenben éppen a Kyffhäuser-típus a legelterjedtebb.¹⁷⁴ S általában is e mondák sajátossága, hogy azok jellegükben igen komoly mértékben eltérnek a Mátyás kapcsán ismert magyar rurális hagyományoktól. S a közös elemek megjelenése sem Mátyás személyével, hanem – miként Kríza Ildikó írja – „a folklórban érvényesülő történeti-tipológiai összefüggésekkel és egyéb okokkal magyarázható”.¹⁷⁵

Már előljáróban is leszögezhető, hogy a Kyffhäuser-mondatípus teljes motívumkészletét megtalálhatjuk a szlovén Mátyás-mondákban (egy barlangban alszik; szakálla háromszor, illetve hétszer fonja körbe az asztalt; alvás közben fejét a vasasztalra hajtja; akkor ébred fel és tér vissza népét az ellenségtől megmenteni és igazságot tenni, ha a barlang előtt a száraz ág kivirul stb.). A legkorábról ismert szlovén folklóradatra, amely Mátyás királyról szól, Marcantonio Nicoletti friauli történetíró már említett művében lelhetünk, aki 1550 táján feljegyezte, hogy a „tolmeinciek Mátyás magyar királyról és saját népök hírneves hőseiről énekelnek”.¹⁷⁶ Egy 1809-ben feljegyzett szlovén verstöredékben pedig már a Kyffhäuser-típus első szlovén szövegváltozatára is ráismerhetünk: a vers szerint a fekete sereg hét

¹⁷¹ Magyar Zoltán gyűjtése, 2016.

¹⁷² KUZELYA, Zenon, 1906. IX.; SZÉMÁN István, 1912. 143.; HERRMANN Antal, 1916. 3. Lengyel Dénes és Pável Agoston ugyancsak szlovén mondára hivatkozva írja, hogy Mátyás kicsiny csapatával a budai hegy üregébe rejtőzött el (LENGYEL Dénes, 1988. 163.; Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma 8895), s több egymástól független délszláv adat szerint is egy Magyarország közepén található barlangban (*Fővárosi Lapok*, 1868. január 28., 86–87; GRÜN, Anastasius, 1877. V. 12.; Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma 122/a – Bellosich Bálint gyűjtése Lendva vidékéről, 1940).

¹⁷³ ORTUTAY Gyula–KATONA Imre, 1951. 275–276. (az 1910-es évekből).

¹⁷⁴ LUKÁCS István, 2001; Uő, 2009.

¹⁷⁵ KRÍZA Ildikó, 1994. 218.

¹⁷⁶ SCHNEINIGG János, 1891. 391.

király találkozása alkalmával életre kel és békét teremt.¹⁷⁷ A hegyben pihenő Mátyás mondája a 19. század második felétől különféle német nyelvű gyűjteményekben is megjelent.¹⁷⁸

A 20. században nagy lendületet vett szlovén folklórgyűjtések a helyi Mátyás-hagyományok terén kifejezetten gazdag anyagra leltek. Kivált a mondahagyomány feltárása vezetett szép eredményekre. Ivan Grafenauer, a téma első monográfusa negyvenhat szlovén Mátyás-mondát adott közre, melyek zömükben – részben vagy egészben – a Kyffhäuser-típust képviselik.¹⁷⁹ Grafenauer nyomán kivált Milko Matičetov e téren végzett munkássága emelendő ki, aki a téma kutatástörténete és a vonatkozó szövegek elemzésén kívül a recens adatok feltárásában is jeleskedett: a Grafenauer által közétett közel ötven típust nyolcvanötre bővítette (különféle redakciókban ezek többsége szintén a Kyffhäuser-típust képviseli).¹⁸⁰

Mint azt már korábban is említettük, Mátyás a szlovén folklór legfőbb népi hőse. Bár magyar kötődéseit is említik olykor, szinte teljes mértékben a magukénak tudják: Mátyás szlovén volt, a szlovének királya volt, és a nép által, szlovén földön (a Gosposvetsko poljén, ahol a középkorban a karintiai hercegeket választották) avatták királlyá. S a korra, amelyben élt és uralkodott, a magyarokhoz hasonlóan, mint aranykorra tekintettek.¹⁸¹ E történeti mondák és epikus énekek a szlovén törzsterületeken kívül Friuli és Karintia egyes vidékein is elterjedtek, sőt a mondák egy része a karintiai osztrákok szájhagyományába is bekerült. Noha ez utóbb említett hatás csak a mondahős személyére érvényes, nyilvánvaló, hogy maga a mondatípus a német nyelvterület felől érkezett (a német-osztrák hatást, illetve az egyes szövegeken belül előforduló konkrét egyezéseket már Grafenauer is kimutatta¹⁸²). Annál érthetőbb mindez, ha tudjuk, hogy Krajna a Német-római Császárság egyik tartománya volt, hűbérurai-birtokosai egészen a 19. századig németek, illetve osztrákok voltak, valamint hogy a szlovének többsége a salzburgi püspök főhatósága alá tartozott.¹⁸³

A szlovén Kyffhäuser-mondák helyszíne általában a Szlovén-Alpok nevezetes csúcsa, a Triglav (Három-fej) hegy, valamint a Cerknica melletti Slivnica és Karintiában a Pecsica (Male Pece). Olykor – mint láttuk – mondatípusként Magyarország egy-egy hegye is szerepelhet. E szlovén történetek fő jellemzője, hogy Mátyás a hegyben (barlang mélyén) rendszerint fekete seregével (crna vojska) pihen, s ha elérkezik a megjelölt idő, az egész sereg megelevenedik. Akkor üt a megváltás órája, ha a király szakálla háromszor/hétszer körülszövi az asztalt, amely mellett pihen. Egyes tolmeini változatok szerint akkor ébred fel, ha a terem boltozatát tartó

¹⁷⁷ MATIČETOV, Milko, 1958a. 103.; KRÍZA Ildikó, 1992. 67.; Uő., 1994. 215.

¹⁷⁸ GRÜN, Anastasius, 1877. V. 115–128; GRABER, Georg, 1935. 348–350.

¹⁷⁹ GRAFENAUER, Ivan, 1951.

¹⁸⁰ MATIČETOV, Milko, 1958a.; Uő, 1958b.

¹⁸¹ RELKOVIĆ Davorka, 1939. 60.

¹⁸² GRAFENAUER, Ivan, 1951. 53–61.

¹⁸³ Bizonyára e salzburgi kapcsolat magyarázza, hogy miért éppen II. Frigyes vonatkozó népi hagyományaival mutat legközelebbi rokonságot a szlovén Mátyás-mondakör.

vasoszlop a bibliai Malchus ütései alatt keresztülykad.¹⁸⁴ Wippachban (Vipava), Görz (Gorica) vidékén úgy mesélték, hogy a mennyezetről egy kard csüng alá, s a kardról vér csöpög egy vederbe: ha az megtelik, felébred a király és a serege.¹⁸⁵ Ehhez egyes szövegekben annyi is elég, hogy a király vagy egy betévedő idegen kivonja a hüvelyéből Mátyás kardját. Van úgy, hogy a barlang boltozatáról egy arany harang csüng alá, és annak kondulása ébreszti fel a sereget.¹⁸⁶ Gyakori motívum a szlovén mondákban is, hogy a betévedő pásztort/rőzsegyűjtő asszonyt Mátyás megkérdezi, hogy ki uralkodik most, majd a válasz után tovább alszik, mondván, még nem érkezett el az ébredés ideje.¹⁸⁷ Vannak olyan szlovén változatok is, melyek szerint a sereg éjfélkor mindig felébred, megköszöri a kardját, majd egy órákor újból elalszik.¹⁸⁸ A legelterjedtebb változat szerint akkor érkezik el a megfelelő idő, ha egyszer majd karácsony éjjelén egy zöld hársfa nő a barlang előtt: ez a hársfa éjfélkor egy óráig olyan édes illattal fog virágozni, hogy az betölti az egész környező vidéket; egy órákor azonban hirtelen elszárad. Erre a száraz hársfára akasztja majd a pajzsát Mátyás Szent György napján,¹⁸⁹ mire a hársfa újra virágba borul, és Mátyás a földön végre igazságot tesz.

Gyakori típus a krajnai és karintiai Mátyás-mondákban, hogy a barlangba tévedő környékbeli szegény ember meggazdagodik az ott talált pénzből, s van úgy, hogy valamely, a barlangból elvitt holmi (például széna) válik a napvilágnál arannyá.¹⁹⁰ Ugyancsak ismeretes a főként a németországi hagyományokban szereplő „jüteborgi kovács” története: Mátyást fegyverkovácsa a szabadság napjáig szolgálja, illetve véletlenül kerül oda, s jó pénzért a király lovát kell patkolnia (a mitikus méretekre jellemző, hogy a patkók egyenként hét mázsa ezüstöt nyomnak).¹⁹¹

A Kyffhäuser-típus markánsan szlovén változatait képezik azok az alkotások, melyek Mátyást mint hatalmában elbizakodott, Istennel is dacolni merő fejedelmet, illetve mint magát az Antikrisztust mutatják be.¹⁹² E mondák többsége annyiban kötődik a tárgyalt mondatípushoz, hogy a monda főmotívumára (barlangba zárt király és serege) keres magyarázatot. Jellemzően szlovén népi változatok azok a szövegek, melyekben arról esik szó, hogy Mátyás az Istennel is dacolni mert. Egy ilyen monda szerint Mátyás egy vilát (tündért) és egy parasztlányt egyaránt sze-

¹⁸⁴ A büntetés analógiájaként lásd a bolygó zsidó mondáját.

¹⁸⁵ RELKOVIĆ Davorka, 1939. 51., 61. (Jakob Kelemina gyűjtései nyomán).

¹⁸⁶ VIKÁR Béla, 1890. 306–307.; GRABER, Georg, 1935. 106.

¹⁸⁷ KELEMINA, Jakob, 1930. 50.

¹⁸⁸ Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma 8895.

¹⁸⁹ Szent György napja az európai népek többségéhez hasonlóan a délszlávok hagyományaiiban is központi jelentőséggel bír: a tavaszi évkezdet ünnepi rítusai és hiedelmek egész sora kapcsolódik hozzá. A magyar Szent György-hagyományok monográfiája: MAGYAR Zoltán, 2006c.

¹⁹⁰ KUZELYA, Zenon, 1906. IV.; GRABER, Georg, 1935. 106.

¹⁹¹ KELEMINA, Jakob, 1930. 10. 68.; RELKOVIĆ Davorka, 1939. 62–63.

¹⁹² II. Frigyes és Mátyás hagyománykörének ilyen egyezéseire már Grafenauer is felfigyelt (GRAFENAUER, Ivan, 1951. 240–250.). E mondacsoport lehetséges eredete a II. Frigyes és a Szentszék közötti politikai küzdelmekben, illetve Róma ezzel összefüggő negatív propagandájában lelhető meg (lásd még párhuzamként a különféle eszkatológikus hagyományokat).

retett. Hűtlensége miatt a vila megharagudott rá, és altatót kevert a király borába, akinek addig kell aludnia, míg csak sértett kedvese úgy akarja.¹⁹³

Egy Stájerországban honos monda szerint „Mátyás uralkodásakor még igen sok vadállat volt. Ezért a király megparancsolta katonáinak, irtsák ki az erdőket. Mikor a Szent Hegyhez (Sveta Gora) értek, amelynek aljában forrás fakadt, katonái nem merték a fákat kivágni, mert ott vilák [tündérek] laktak. Erre a király maga ütötte fejszóját egy fenyőbe, de nem bírta visszahúzni azt, a hegyről pedig mennydörgésszerű hang hallatszott: 'Jaj neked, Mátyás király!' A következő pillanatban a hegy megnyílt, s a királyt harcosaival együtt elzárta, azóta is a hegy belsejében alszanak.”¹⁹⁴

Görzi hagyományok szerint Mátyás háborút kezdett a mennyország ellen, de Illés próféta tüzes villámaival megfutamtította a seregét, Mátyást pedig a föld alá süllyesztette.¹⁹⁵ Gyakoribb az a változat, mely szerint az ellene szegülő királyt Isten úgy büntette meg, hogy Mátyás és katonái fölé hegyet teremtett (vagy ködöt, mely megmerevedett), a világ végezetéig bezárva oda őket.¹⁹⁶

¹⁹³ KELEMINA, Jakob, 1930. 47.

¹⁹⁴ Uo., 54. Közli: RELKOVIĆ Davorka, 1939. 61. Már Zenon Kuzelya is jelzi e monda szüzséjét (KUZELYA, Zenon, 1906. IX.; SZÉMÁN István, 1912. 143).

¹⁹⁵ KUZELYA, Zenon, Uo.; SZÉMÁN István, Uo.; MATIČETOV, Milko, 1958a. 52. sz. Folkloranalógiaként említendő az a fehérvárcsurgói monda, amely azt beszéli el, hogy a környéket dúló tatárok az ég felé lödöztek nyilaikkal, s büntetésül Isten kővé változtatta táborukat (GÁL Péter József–MOLNÁR V. József, 1999. 288–289.).

¹⁹⁶ MATIČETOV, Milko, 1958a. 52–53., 60/9. sz.; Kríza Ildikó, 1994. 217–218. Végül szeretnénk felhívni a figyelmet a tárgyalt téma két ikonográfiai előfordulására: manapság a ljubljanaí Néprajzi Múzeum gyűjteményében (ltsz. 2388) található az az 1877-ből származó, fára festett életkép (ládás), amely Mátyást a mondabeli asztalnál ülve, kétoldalt katonái társaságában ábrázolja. A király szakálla két oldalra ágazva átkarolja az asztalt, és leér a földre. Kilétére a képen látható felirat (Kral Matiaš) is utal. (Képét közli: MATIČETOV, Milko, 1958a. 119.) Ugyancsak az alvó Mátyás fából faragott – e századbeli – szobra látható máig is az 1718 méter magas Male Pece Mátyás-barlangjában (fényképe: GRAFENAUER, Ivan, 1951. 37).

A MÁTYÁS KIRÁLYRÓL SZÓLÓ TÖRTÉNETEK KATALÓGUSA

H 1-420. MÁTYÁS KIRÁLY

H 1–10. Mátyás ifjúsága

H 1. Mátyás király születése. Mátyás király édesanyját, Szilágyi Erzsébetet a Szilágyságból jövet Kolozsváron lepik meg a szülési fájdalmak, és egy ottani polgár/szőlőműves házában szüli meg Mátyást. Szülőháza a főtérre nyíló utca egyik régi – korabeli – emeletes háza.

ER: Kolozsvár (Heltai Gáspár, 1575. 83.; Uő, 1981. 203.; Kőváry László, 1866. 302–303.); Kolozsvár (Vasárnapi Ujság, 1870. 4.); Magyarvista (MZA 38335 – Magyar Zoltán gy., 2001); Magyarborzás (MZA 28564 – Orbán Dániel gy., 2002).

H 1.1. Mátyás király születési helye. Mátyás a kolozsvári óváros emléktáblával megjelölt házának keleti, emeleti szobájában született.

ER: Kolozsvár (Vasárnapi Ujság, 1870. 4.); Kolozsvár (Jakab Elek, 1888. 15.).

H 2. Mátyás király megkeresztelése. Az újszülött Mátyást egy Tuz nevű kikezserztelkedett zsidó tartja a keresztvíz alá.

ER: Kolozsvár (Vasárnapi Ujság, 1870. 4.; Szendrey Zsigmond, 1926. 81. – Liszti László széljegyzete Antonio Bonfini történeti művéhez, 16. század).

H 5. Mátyás király tanítómestere. Az apja külföldi iskolákba akarja küldeni Mátyást, de ő azt válaszolja, hogy attól akar tanulni, akinek a fia.

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. II. 102.).

H 9. Mátyás jövendölése. A még gyermek Mátyás megjövendöli saját majdani dicsőségét.

H 9.1. A királyi szék tisztessége. Amikor gyerekként királyosdit játszanak, egy idősebb gyerek maga ül a királyi székbe, míg Mátyást egy alacsonyabb székre ülteti. Mátyás azt feleli erre, hogy nem a hely teszi naggyá az embert, hanem a sokra hivatott személy ad tisztességet a helynek.

KM: H n. (Dugonics András, 1820. I. 99.).

H 9.2. Mátyás és a csúfolódó németek. A gyermek Mátyás a fogságában a vele csúfolódó németeknek azt feleli, hogy fog még felettük is uralkodni.

KM: H. n. (Budai Ferencz, 1805. II. 284.).

H 11–20. Mátyás királyválasztása

H 11. A megjövendölt királyság. A fiatal Mátyásnak egy különleges adottságokkal megáldott személy/természetfeletti lény jósolja meg, hogy Magyarország királya lesz.

H 11.1. Kapisztrán Szent János jövendölése. Kapisztrán Szent János megjövendöli Mátyás közelgő trónra lépését.

KM: H. n. (Magyar Sion, 1869. 335–336. – 15. század második fele).
→MZ II. G 143.

H 11.2. Az ősz öregember jóslata. Egy, a határban megjelenő, majd hirtelen eltűnő nagy szakállú, ősz öregember jövendöli meg Mátyás királyságát.

FF: Sajórecske (Ujváry Zoltán, 1990. 14.).

H 11.3. A cigányasszony jóslata. A vásári sokadalomban egy öreg cigányasszony a fiatal Mátyás tenyeréből jósolja meg annak közelgő királyválasztását.

AF: Margitta (Bihari népmondák, 2001. 95–95.).

H 11.5. Az angyali üdvözet. Mátyásnak/Buda főbírájának álmában angyalok jelentek meg / maga Jézus Krisztus közli vele leendő királyválasztását.

DT: Rácalmás (Dobos Ilona, 1981. 421–422.).

AF: Egyházaskér (EA 2771/III. 490.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 316–317.; Magyar népmesék, 1960. 141–142.; Bálint Sándor, 1980. 496.; Penavin Olga, 1993. 234.; Kálmány Lajos, 2015. 380. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Földeák (Kálmány Lajos, 2015. 379. – 19. század vége); Margitta (Bihari népmondák, 2001. 95–96.).
SZ: Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 5.).

H 11.6. Mátyás álma. Mátyás megálmodja, hogy másnap őt választják királlyá.

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 92–93. – Fábrián Imre gy., 1995).

H 12. Az lesz király, aki vasasztalról eszik. Az országban az a jövendölés terjedt el, hogy az lesz király, aki a királyválasztás napján vasasztalról eszik. Mátyás egyszerű parasztleány, aki a határban szánt a gazdájával, és nem törődik a leendő királyválasztással. Amikor eljön az ebédidő, Mátyás felfordítja az ekevasát, és azon költi el szerény elemőzsiáját. Mindenki meglepetésére a korona az ő fejére száll, s így őt választják meg királlyá.

DT: Mátyusföld (Czuczor Gergely verses feldolgozása, 1844 – Czuczor Gergely, 1899. II. 167–169.; Ernyey József, 1906. 137.; Heller Bernát, 1908. 19–20.; Uő, 1909. 269.; Egyetemes Philológiai Közlöny, 1910. 428.; Ujváry Zoltán, 2014. 50–52.); H. n.* (Ujváry Zoltán, uo. 54–55. – Erdélyi János: Mátyás, a szántó című verse, 19. század közepe); Nagydém (EA 338 – Horváth Imre gy., 1928: Czuczor versének egy népi változata); Dévényújfalu* (Bošković-Stulli, M. szerk., 1997. 350. – horvát telepeseiktől feljegyezve).

FF: Lengyelország: H. n.* (Ernyey József, 1906. 136. – 19. század); Sajószentkirály (Ujváry Zoltán, 1975. 181.; Uő, 1990. 12.); Béna (Nagy Zoltán–Benedek Katalin, 2010. 471.).
AF: Egyházaskér* (EA 2771/III. 490.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 316–317.); Magyar népmesék, 1960. 141–142.; Bálint Sándor, 1980. 496.; Penavin Olga, 1993. 234.; Kálmány Lajos, 2015. 380. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Karcsa (Nagy Géza, 1985. II. 652–654.); Tiszakeresztúr* (KMFA ltsz. n.; MZA 103231. – Tart Katalin gy., 2008).
ER: H. n.* (Vrabély Mihály, 1893. 160. – ruszin változat); Szilágykerked (Magyar Zoltán, 2007a. 139.); Magyarborzás (Magyar Zoltán, 2011a. II. 124–125.; Uő, 2012a. 155–156. – Orbán Dániel gy.).
SZ: Székelykeve (Penavin Olga, 1984. 316.); Székelykeve (Uo. 316.; Jung Károly, 2001. 43.); Gyimes: Hidegség pataka (Salamon Anikó, 1987. 188.); Bukovina – 2 (Kóka Rozália, 1990. 5., 7–9.); Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 2001. 99.); Gyimes: Sántatelek (Magyar Zoltán, 2003. 188.).

H 13. A kivirágzó ostornyel. Azt jövendölik, hogy az lesz király, akinek az ostornyele levelet hajt, kivirágzik. Noha Mátyás szegény parasztleány, és az ő ostornyele/üsztkéje/botja virul ki. / Az ország királyválasztásra készül, és Mátyás, a szegény béresgyerek azt jelenti ki, hogy akár ő is lehet király. A gazdája kineveti, és azt mondja neki, hogy akkor lesz király, ha a kezében tartott vessző kivirágzik. A csoda bekövetkezik: amint leszúrja a földbe, Mátyás botja/ostornyele/üsztkéje levelet hajt és virágba borul, mire őt választják meg az ország királyának.

DT: Mátyusföld (Czuczor Gergely verses feldolgozása, 1844 – Czuczor Gergely, 1899. II. 167–169.; Ernyey József, 1906. 137.; Heller Bernát, 1908. 19–20.; Uő, 1909. 269.); Nagydém (EA 338 – Horvát Imre gy., 1928: Czuczor versének egy népi változata); Gárdony (EA 3669/19. – Nagy Géza gy., 1870–1906); Böde – 2 (EA 2699/19., 20. – Szentmihályi Imre gy., 1951); Rácalmás (Dobos Ilona, 1981. 421–422.).

FF: Kapuszög* (Szémán István, 1911. 236.; Ortutay Gyula, 1939. 29–32.); Ung megye* (Kriza Ildikó, 1998. 131–132. – Petro Lintur gy., 1962); Homonna vidéke: Ublya* (Varchol, Nadija–Varchol, Jozsif, 1984. 179–180.); Sajószentkirály (Ujváry Zoltán, 1975. 1818.; Uő, 1990. 12.); Vilke (MZA 84124 – Varga Norbert gy., 2009); Balogfalva, Felsőrás (MZA 92496, 92507 – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006).

AF: Egyházaskér (EA 2771/III. 490.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 316–317.); Magyar népmesék, 1960. 141–142.; Bálint Sándor, 1980. 496.; Penavin Olga, 1993. 234.; Kálmány Lajos, 2015. 380. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Földeák (EA 2771/III. 489.; Kálmány Lajos, 2015. 379. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Bihartorda (Végh József, 1944. 122.); Ajak (EA 30219/35–36. – Bodnár Bálint gy., 1956); Bodrogszentes (Ferenczi Imre, 1968. 12.; Uő, 1981. 273.; Magyar Zoltán, 2009b. 45–46.); Obecse (Penavin Olga, 1984. 47.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 92–93. – Fábíán Imre gy.).

ER: Rév (MZA 94198. – Magyar Zoltán gy., 2012).

SZ: Székelykeve – 2 (Penavin Olga, 1984. 316.); Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 1993. 16.); Hadikfalva (Kóka Rozália, 1990. 7–9.); Hertelendyfalva (Bosnyák Sándor, 2001. 99.).

H 14. A feldobott korona. Úgy választanak királyt, hogy feldobják a levegőbe a koronát, és akinek a fejére száll, az lesz az uralkodó. A királyválasztás során akárhányszor (háromszor) dobják fel a koronát, az mindannyiszor a szegény szolgafű fejére száll, s így végül az urak is belenyugodnak abba, hogy Mátyás lesz a király.

FF: Ung megye* (Kuzely, Zenon, 1906. V.); Kapuszög* (Szémán István, 1911. 236.; Ortutay Gyula, 1939. 29–32.); Homonna vidéke: Ublya* (Varchol, Nadija–Varchol, Jozsif, 1984. 179–180.); Felsőrás (MZA 92507. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006).

AF: Bácska* (Raić, Blaž, 1923. 80. – bácskai bunyevác adat); Bodrogszentés (Ferenczi Imre, 1968. 12.); Éradony – 2 (Bihari népmondák, 1995. 80., 93–94. – Dandé Bálintné gy., 1980); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 92–93. – Fábíán Imre gy.).
SZ: Hadikfalva (Kóka Rozália, 1990. 7–9.).

H 14.1. A disznóólra szállt korona. Mátyás mint parasztleány is felmegy Budára a királyválasztásra. Akárhányszor repítik fel a koronát, az mindig Mátyás fejére száll. A felháborodott urak bezárják Mátyást egy disznóólba/Mátyás, nem bízva abban, hogy az urakkal felveheti a versenyt, elbújik egy disznóólban, de a korona a disznóól tetejére száll. Mátyás lesz a király.

AF: Bodrogszentés (Ferenczi Imre, 1968. 12.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 92–93. – Fábíán Imre gy., 1995).

H 15. Az égből érkező korona. A királyi korona isteni rendelés folytán magától száll a szegény parasztleány, Mátyás fejére.

DT: Zalaszentmihályfa, Böde – 2 (EA 2699/17., 19., 23. – Szentmihályi Imre gy., 1951); Csonka-hegyhát (EA 6207/4. – Szentmihályi Imre gy., 1956).

AF: Egyházaskér (EA 2771/III. 490.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 316–317.; Magyar népmesék, 1960. 141–142.; Bálint Sándor, 1980. 496.; Penavin Olga, 1993. 234.; Kálmány Lajos, 2015. 380. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Földeák (EA 2771/III. 489.; Kálmány Lajos, 2015. 379. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Nyírvasvári (EA 8388/20. – Dobos Ilona gy., 1967); Margitta* (Bihari népmondák, 2001. 95–96.).

FF: Kapuszőg* (Szémán István, 1911. 237–238.); Ung megye (Musketik, Leszja, 1993. 76.; Uő, 1998. 205.).

SZ: Gyimes: Jávárdi pataka (Salamon Anikó, 1987. 44.); Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 1993. 16.); Gyimesbükk (Antal Mária, 2004. 43–44.).

H 16. Az angyali koronázás. Egy angyal hozza/angyalok hozzák az égből a koronát, és helyezik azt a szegény parasztleány, Mátyás fejére.

DT: Mátyusföld (Czuczor Gergely verses feldolgozása, 1844. – Czuczor Gergely, 1899. II. 167–169.; Ernyey József, 1906. 137.; Heller Bernát, 1908. 19–20.; Uő, 1909. 269.); Nagydém (EA 338 – Horvát Imre gy., 1928: Czuczor versének népi változata); Gárdony (Magyar Népköltési Gyűjtemény VIII., 1906. 484. – Nagy Géza gy., 1870–1906).

FF: Lengyelország: H. n.* (Ernyey József, 1906. 136. – 19. század); Ung megye* (Kríza Ildikó, 1998. 131–132. – Petro Lintur gy., 1962); Sajórecske (Ujváry Zoltán, 1990. 14.); Balogfalva (MZA 92494. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2005); Béna (Nagy Zoltán–Benedek Katalin, 2010. 471.).

SZ: Bukovina (Bukovinai székely népmesék II. 1981. 108.); Székelykeve – 2 (Penavin Olga, 1984. 316.); Gyimes: Hidegség pataka (Salamon Anikó, 1987. 188.); Hadikfalva (Kóka Rozália, 1990. 5.); Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 2001. 99.).

H 16.1 Az angyalok intelme. Angyalok helyezik Mátyás fejére a koronát, és közben minden jelenlévő füle hallatára szózatot intéznek hozzá, felszólítva arra, hogy királyként járja az országot, büntesse az igazságtalanságokat és támogassa a szegényeket.

FF: Balogfalva (MZA 92496. – Varga Norbert gy., 2005).

H 17. A királyt koronázó méhraj. Mátyás, a szántóvető parasztlegény fejére nagy zúgással egy méhraj viszi a koronát/egy méhraj száll a fejére, mintegy koronát képezve. Így lesz Mátyásból király.

DT: Dévényújfalu* (Bošković-Stulli, M. szerk., 1997. 350. – horvát telepesektől feljegyezve).

H 18. A táltos galamb. Az országban úgy választanak királyt, hogy elengednek egy táltos galambot, és akinek a vállára száll a galamb, az lesz a király. Mátyás mint szegény vándorlegény érkezik a királyválasztó városba. Az eseményekre kíváncsian felmászik egy oszlopra, és az elengedett galamb egyenesen az ő vállára száll. Az urak felháborodnak az eredményen, és újra felröptetik a madarat, de az újra csak Mátyás vállára száll. A táltos galamb akaratát tiszteletben tartva Mátyás lesz a király.

MO: Klézse (Bosnyák Sándor, 2001. 99–100. – 1965; Kóka Rozália, 2004. 35–36.).

H 19. Miért ferde a Szent Koronán a kereszt? Amikor a korona Mátyás fejére száll, az megijed a váratlan eseménytől/a koronát hozó angyalok szárnyzuhogásától, és botjával (ostornyelével/ösztokéjével) reflexszerűen a feje fölé csap. Az ütés a korona keresztjét éri, és azóta van elferdülve a Szent Koronán a kereszt.

DT: Mátyusföld (Czuczur Gergely verses feldolgozása, 1844 – Czuczur Gergely, 1899. II. 167–169.; Ernyey József, 1906. 137.; Heller Bernát, 1908. 19–20.; Uő, 1909. 269.); Gárdonyi (Magyar Népköltési Gyűjtemény VIII. 1906. 484. – Nagy Géza gy.); Dévényújfalu* (Bošković-Stulli, M. 1997. 350.).

FF: Ung megye* (Krizsa Ildikó, 1998. 131–132. – Petro Lintur gy., 1962); Maconka (Bosnyák Sándor, 2000. 139.; Uő, 2001. 133.); Rudna (Magyar Zoltán, 2011c. 82.).

AF: Egyházaskér (EA 2771/III. 490.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 316–317.; Magyar népmesék, 1960. 141–142.; Bálint Sándor, 1980. 496.; Penavin Olga, 1993. 234.; Kálmány Lajos, 2015. 380. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Almápuszta (MOA 14115 – Bosnyák Sándor gy., 1971).

ER: Magyarborzás (Magyar Zoltán, 2011a. II. 124–125.; Uő, 2012a. 155–156. – Orbán Dániel gy.).
SZ: Székelykeve (Penavin Olga, 1984. 316.); Gyimes: Hidegség pataka (Salamon Anikó, 1987. 188.); Bukovina – 2 (Kóka Rozália, 1990. 5., 7–9.); Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 2001. 99.); Székelyvarság (Magyar Zoltán, 2011a. I. 202.).

H 20. Királyválasztás a Duna jegén. Miközben Buda várában az urak az új király személyéről tanácskoznak, a befagyott Duna jegére sereglő nép közfelkiáltással Mátyást választja királlyá. Az urak nem mernek ellenszegülni a népakaratnak, és beleegyeznek a döntésbe.

KM: H. n.* (Thuróczy, 1488. 258.); H. n. (Oláh Miklós, 2000a. 30. – 1536); H. n. (Heltai Gáspár, 1575. 114.; Uő, 1981. 267.).

DT: Ukk (Ferenczi Imre, 1968. 12–13.).

AF: Kiskunfélegyháza (EA 7678/44. – Szentmihályi Imre gy., 1949).

H 21–40. Mátyás király szerelmei

H 21. Az erdész lánya (Szép Ilonka I.). Mátyás király álruhában, királyi vadászként téved az erdőben lévő vadászházba, ahol szíves fogadtatásban részesítik. A vendégeskedés közben egymásba szeretnek az erdész szép lányával, ám az ifjú idegent hamarosan elszólítja a kötelessége, és a lány többé hiába várja őt. Amikor egyszer a lány az apjával Buda várában jár, egykori vendégüket ismerik fel a királyban. A lány rádöbben, hogy szerelme nem teljesülhet be, és csakhamar belehal a bánatába.

KM: H. n. (Aurora, 1830. 273–289. – Bajza József elbeszélése)*; H. n. (S. Szabó József, 1900.; Vörösmarty Mihály, 1960. 450.).

DT: Páty (EA 3517/17. – Hofer Tamás gy., 1952); Páty (EA 7516/93. – Dobos Ilona gy., 1965); Botykapeterd (Baranya megye földrajzi nevei I., 1982. 474.; Pesti János szerk., 2002. 408.); Vállus (Petánovics Katalin, 1991. 86–87.).

FF: Regéc (Bosnyák Sándor, 2001. 122.).

AF: Fót (Aurora, 1834. 179–185.; Vörösmarty Mihály, 1960. 131–135.; Környei Elek, 1960. 36–37. – Vörösmarty Mihály verse, 1833).

H 21.1. Az erdészház helyére épült templom. Mátyás király templomot épített az erdészház helyére Szép Ilonka emlékére. Rigmus is fennmarad róla: „Ahol állt az ősz Peterdi háza, / Ott van ma az Úrnak imaháza.”

DT: Botykapeterd (Baranya megye földrajzi nevei I. 1982. 474.; Pesti János szerk., 2002. 408.).

H 22. A telkibányai leány (Szép Ilonka II.). Az abaúji hegyekben vadászgató Mátyás király Telkibánya határában egy szép parasztlánnyal találkozik, aki vízért megy a forráshoz. Mátyás vizet kér tőle, és amikor a lány megmeríti a korsóját a kútban, az ismeretlen vadász megcsókolja a lányt. A lány meglepetésében elejti a korsót, amely darabokra törik. A lány szívében szerelem gyúl az idegen iránt, ám hiába is várja, többé nem jön a vadász, és a lány elsorvad szerelmi bánatában. Sírja is ott van a forrás közelében, a hideg vizű kút pedig azóta Királykútnak nevezik a környékbeliek.

FF: Telkibánya (Tompai Mihály, 1846. 76–79.; Uő, 1870. 527–529.); Abaúj megye (Részó Ensel Sándor, 1881. 3.); Telkibánya (Jókai Mór, 1887. 574–575. – Jókai írása); Telkibánya (Hanusz István, 1902. 73.); Telkibánya (EA 10041/114. – Tilesch Nándor gy., 1934); Telkibánya (Kollacsokovszky Lajos, 1936. 316.); Telkibánya (Kasztner Andor, 1943. 151.); Nagybozsva (Berta Gábor–Molnár Ferenc–Vohradnyik Géza, 1971. 282.); Nyíri (HOMNA 6481/I. – Parlag Szilvia gy., 1994); Telkibánya (EA 21090/22. – Illés Emese és Gömöri Sándor gy., é. n.); Nagybozsva, Nyíri (Kováts Dániel, 2000. 79., 245.); Pányok (MZA 99946. – Magyar Zoltán gy., 2014).

H 23. Fancsika. A Tisza mentén vadászgató Mátyás meglát egy szép leányt, aki a folyóban éppen a vásznát fehéríti. A király nyomban megszereti a Fanni nevű leányt, akit ő későbbi találkozásai alkalmával Fancsikának becézget. Midőn Mátyás elhagyja a vidéket, nem feledkezik meg kedveséről, a lányt birtokkal ajándékozza meg, s az ott található falu a lány nevéreől kapja a Fancsika nevet.

AF: Fancsika (Keresztély Balázs szerk., 1992. 75. – Hudák Elvira gy.).

H 24. Szépike. Mátyás király Vajdahunyad várából gyakran kijár pásztorórákra egy telekfalvi lányhoz, akinek azonban falubeli szeretője is van. Egy alkalommal a lány gonosz tréfát űz udvarlóival: egyszerre hívja őket a folyó menti találkára, és amikor mindketten odaérnek, piros szoknyáját az örvény forgatagába dobja. Az udvarlók azt hiszik, hogy Szépike odaveszett. Sok-sok évvel később egy vén koldusasszony fordul meg a faluban, aki, miközben alamizsnát kéreget, egyre csak azt hajtogatja, hogy őt valaha egy király szerette. A helybeliekben feléled a gyanú, hogy ez a koldusasszony a sok-sok évvel korábban vízbe fúlt, halottnak hitt Szépike.

ER: Vajdahunyad (MTA NTI K 648/7–9. – Dóczyiné Berde Amália gy., 1930-as évek).

H 25. Poki Eszter mondája. Mátyás király elszereti egy szegény falusi legény elől a választottját, Esztert. A legény nem akarja, hogy a lány másé legyen, ezért csónakázni hívja, és amikor beveznek a folyó közepére, átöleli és magával együtt a Rába vizébe fojtja.

DT: Vág (EA 20086/18–20. – Nagy Imre gy., 1978, verses feldolgozásban); Rábaszentandrás (EA 20855/9. – Nagy László gy., 1980).

→MZ IX. G 12.1.

H 26. Az Eszterút. A Rábával párhuzamosan húzódó töltést, melynek Eszterút a neve, Mátyás király építteti, hogy kényelmesebben járhasson Eszter nevű környékbeli szeretőjéhez.

DT: Gyirmót, Tét (Pesty Frigyes, 1864. Győr vármegye, 301., 409.); Tétszentkút (Győr vármegye, 1908. 64.); Várkesző (Verebélyi Kincső szerk., 1998. 54. – Berta Imre gy., 1914); Pápvád, Marcaltó (EA 6367/508. – Szendrey Zsigmond gy.); Kemenesszentpéter (EA 18549/20. – Baka József gy., 1974); Várkesző (EA 17808/2. – Horváth Gusztáv gy., 1973), Kemenesalja (EA 20349/78–79. Molnár Dezső gy., 1979); Rábaszentandrás – 2 (EA 20855/9. – Nagy László gy., 1980); Várkesző, Egyházaskesző (Veszprém megye földrajzi nevei II., 1987. 58., 80–81.).

H 28. Bánffy Miklós felesége.

H 28.1. Az elrejtett feleség. Mátyás királynak megtetszik Bánffy Miklós felesége, aki a király látogatásának a hírére féltékenységből Pozsonyból lendvai várába küldi az asszonyt. A megérkező Mátyás, értesülve az esetről, haragjában fogságra veti Bánffyt.

KM: H. n./Keszthely (Tóth Béla, 1898. I. 159–162. – egy 16. századi latin nyelvű kézirat alapján); H. n. (Budai Ferencz, 1804. I. 107.); H. n. (Budapesti Hírlap, 1891. május 12.).

DT: Lendva (Bátorfi Lajos, 1877. IV. 20–41.); Pápa vidéke (Beke Ödön, 1905. 42.).

H 28.2. Mátyás király Lendván. Mátyás Lendván is felkeresi a szép Bánffynét és egy vadászat alkalmával megmenti annak életét egy rátámadó vadkantól. A megsebzett asszonyt a hosszúfalusi Bánffy kútja mellett saját kezűleg ápolja.

DT: Lendva (Bátorfi Lajos, 1877. IV. 40–41.); Lendva, Hosszúfalu (Bellosics Bálint, 1892. 209–210.); Lendva (Magyar Zoltán, 2010. 68. – Kapos Ernő gy., 1913–1940 k.).

H 29. Rozgonyi úr lánya. Mátyás beleszeret a gazdag földesúr, Rozgonyi lányába, de a lánynak már van szíve választottja. Hogy a királyt a visszautasítással ne sértse meg, azt mondja a lány Mátyásnak, hogy pünkösd napján megtarthatják az esküvőt, de csak azzal a feltétellel, ha a király pítymallatkor indul el Budáról, és megérkezik Tiszakeszire a beharangozásra. A király elfogadja a feltételeket, ám táltos lovával akkor ér a templom elé, amikor a harangozás éppen abbamarad. Dühében elátkozza a templomot, amely nyomban elsüllyed. Minden év Szent György-éjszakáján hallani lehet a templommal együtt elsüllyedt násznép éneklését: lehangosabban Rozgonyi lánya énekel, aki addig nem juthat be a mennyországba, amíg él Mátyás király emléke a nép között.

AF: Tiszakeszi (EA 14145/4–5. – Papp Károly gy., 1965; Papp Károly, 1970. 296–300.).

H 30. Mátyás király és a tündér. Mátyás egyszerre szeret egy parasztlányt és egy tündért. A tündér féltékenységében altatót kever a király borába, akinek addig kell aludnia, amíg a tündér úgy akarja.

DT: H. n.* (Relković Davorka, 1939. 61. – magyarországi szlovén adat).

H 32. A szép juhászné. Mátyás király a budai hegyekben vadászgatva szemet vet a juhász szép feleségére, és attól kezdve nemcsak a vadászat miatt, hanem a juhászné kedvéért is gyakran ki-kijár az erdő szélére. A szerelmi légyottok emlékét örökíti meg a helyszínen épített, Szép juhásznéhoz nevű vendégfogadó, amelynek cégéjén Mátyás helybeli szerelmét festették meg.

DT: Buda (Auróra, 1828 – Kiss Károly elbeszélése); Buda (Vasárnapi Ujság, 1866. 229.); Budapest (Tóth Béla, 1898. VI. 154–158.); Budapest (Thirring Gusztáv, 1900. 57.); Budapest (Zolnai Béla, 1921. 136.); Budapest (Asztalos Miklós, 1940. 7–9.); Uraiújfalu (EA 3777/14. – Dömötör Sándor gy., 1952); Uraiújfalu (EA 8891/2–3. – Kuntár Lajos gy., 1958); Páty (EA 7516/93. – Dobos Ilona, 1965); Budapest (Hegedűs Sándor, 1995. 44–45.).

FF: Baraca (B. Kovács István, 1994. 162–163.).

H 33. Egyéb szerelmi kalandok. Mátyás király egyéb szerelmi kalandjai, melyek országjárásai és vadászatai közben estek meg vele.

DT: Érd (Budapesti Hírlap, 1899. október 6.; Szendrey Zsigmond, 1926. 84.); Pozsonyeperjes (Ujváry Zoltán, 1975. 182.); Kenyeri (EA 20349/37. – Molnár Dezső gy., 1979); Várpalota (EA 25053/12. – Németh Béla gy., 1992); Écs (EA 27478/20–21. – Orbán László gy., 1995); Rábaszentmihály* (EA 27439/5. – Takács Judit gy., 1996); Zsigárd (MZA 90129 – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

FF: Jolsva vidéke (Magyar Hírlap, 1852. 3791.); Balog völgye (Pesty, 1864. Gömör vármegye, 61.); Sáros vármegye: Abos, Eperjes (Tóth Sándor, 1910. II. 286., 363.; Uő, 1912. III. 662.); Hanva (GA 770/1. – Dankó Imre gy., 1967); Nagybózsza (Berta Gábor–Molnár Ferenc–Vohradnyik Géza, 1971. 282.; Kovács Dániel, 2000. 78.); Zsély (MZA 88962 – Danczi Lajos gy., 1975); Veresvágás* (Gömörország, 2008/4. 61.); Uzapanyit, Szeleste (MZA 92536 – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).

ER: Magyarvista (Magyar Zoltán, 2004a. 153.).

H 33.1. Mátyás király ágyasai. Mátyás királynak negyven ágyasa volt.

SZ: Székelybere (Magyar Zoltán, 2007b. 36.).

H 35. Mátyás király törvénytelen fiai. Mátyás király olyan szerelmi kalandjai, melyekből gyerekei is születtek.

H 35.1. Corvin János édesanyja. Corvin János édesanyja egy csallóközi lány/a rákói kovács leánya/egy hollóközi lány/egy lipthói szlovák lány volt.

DT: Pered (MZA 90131. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

FF: Gömör megye (EA 6367/2369 – Szendrey Zsigmond gy., 1922); Hollókő (Gajzágó Aladár, 1958. 6.); Liptó megye (Új Hírek, 1940. február 18.; Ujváry Zoltán, 1990. 123.); Kokava* (Ortutay Gyula, 1966. 269.).

H 35.2. Királyfiakarcsa. Mátyás király szeret a Csallóközben időzni, és csallóközi szerelmeinek egyike fiúgyermekkel is megajándékozza. A király a megszületett fiúnak és édesanyjának ajándékozza a tizenkét faluból álló csallóközi Karcsákat. Az egyik falut az újszülöttről Királyfiakarcsának nevezik el.

DT: Csallóköz (Bartal György, 1860. 107., 114–115.); Csallóköz (Demeter Dénes, 1895. 242.); Csallóköz (Hét, 1969/10. 10–11.); Csallóköz (N. László Endre, 1979. 56.); Királyfiakarcsa (Trugly Sándor, 1990. 5.); Csallóköz (Liszka József, 1990a. 11.; Uő, 2005. 229.); Csallóköz (Timaffy László, 1992. 159.); Taksony (Bosnyák Sándor, 2001. 120.); Hidaskürt (MZA 90128. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

H 35.3. Mátyás király és a szultán lánya. A hadakozások közben a fiatal Mátyás és a török szultán lánya egymásba szeretnek. A szerelemből egy fiú születik, akit a lány dajkával neveltet. Egy árvíz elsodorja a gyerek bölcsőjét, amelyet egy török fogságba került magyar asszony ment ki a vízből, és a talált gyereket a sajátjaként neveli fel. A magyar asszony a szultán udvarába kerül, ahol a szultán lánya a gyerek lábán lévő anyajegyéről ráismer saját gyermekére. Szabadon bocsátja az asszonyt, és Mátyás királyhoz küldi őket azzal a gyűrűvel együtt, amelyet annak idején a magyar királyfítól kapott. A fiú híres vitéz és Mátyás leghűségesebb testőre lesz.

DT: Nemespátró („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 75–77. – Godena Albertné gy., 1962).

H 35.4. A zokolyi leány. Sárosi vadászatai közben, mint egyszerű vadász találkozik Mátyás az abosi forrás mellett a szép zokolyi leánnyal, Tarr Lenkával, és ott egymásba szeretnek. A szerelem gyümölcse egy fiú lesz. Egy év múltán Mátyás újra keresi a lányt, és megtudja, hogy az várandósan Kassára költözött. Mátyás Kassára is utánuk megy, és várat, sárosi birtokot ajándékoz újszülött fiának, aki kisköszegi vára után a Köszegi János nevet kapja, az abosi forrást pedig, ahol Mátyás először találkozott Tarr Lenkával, Mátyás király kútjánat kezdik nevezni.

FF: Sáros vármegye (Igazmondó, 1868. 284.); Abos (Máriássy Béla, 1902. 12.); Abos* (Tóth Sándor, 1910. II. 286.).

H 35.5. A sátoraljaújhelyi Pánczélyk. A sátoraljaújhelyi Pánczély család Mátyás és az udvari csillagász leányának szerelméből született fiúgyermek leszármazottja.

FF: Sátoraljaújhely (Budapesti Hirlap, 1893. 59. szám, 6.).

H 35.6. A lipatói Korvinok. A lipatói szlovák falvakban sok a Korvin nevet viselő ember, akik büszkén állítják magukról, hogy ők Mátyás király leszármazottai.

FF: Liptó megye* (Új Hírek, 1940. február 18.; Ujváry Zoltán, 1990. 122–123.).

H 35.7. A kisújfalusi Mátyások. Mátyás szeret Érsekújvár környékén vadászni, és ottani időzése alkalmával 17 leányt és asszonyt ejt teherbe. A megszületett gyermekek a Mátyás vezetéknevet kapják, mely családok máig is a király leszármazottainak tartják magukat.

DT: Kisújfalu (Liszka József, 1988. 54.; Uő, 1990a. 11.; Uő, 1994. 321.).

H 35.8. A bécsi Hollók. Mátyás király Bécs ostroma közben álruhában belopódzik a városba, és teherbe ejti a molnár leányát és a helybeli patikus lányát. E szerelmi kalandok következménye, hogy a molnár és a patikus leszármazottai máig is a Holló nevet viselik Bécsben.

ER: Magyarvista (MZA 488. – Magyar Zoltán gy., 2001); Magyarvista (Magyar Zoltán, 2004a. 153.).

H 35.9. A matyók nagy orra. Mátyás király szívesen tartózkodik Mezőkövesden, különösen a szép helybeli menyecskék miatt. Ezért is hívják Mezőkövesd és a két szomszédos település népét matyóknak, és ezért tartják azt, hogy Mátyás király ottani szerelmi légyottjainak a következménye, hogy a matyók többségének nagy az orra.

FF: Mezőkövesd (Pető Margit, 1984. 129.).

H 35.12. Egyéb fiú-utódok és leszármazottak.

FF: Kishartyán (EA 6358/16. – Nagy Dezső gy., 1951).

AF: Árokszállás* (Lukinich Imre, 1923. 328–329. – 1781).

ER: Mezőbodon (Szendrey Zsigmond, 1926. 85.).

H 37. A kevély bárókisasszony. Egy báró kihirdeti, hogy annak adja a lányát, aki megmondja, hogy neki milyen tulka van. Mátyásnak is megtetszik a szép bárókisasszony, és a báró kocsisát megvesztegetve megtudja, hogy a kocsis gazdájának tetűkből készített tulka van. Mátyás cigánynak öltözve elmegy a báróhoz és közli vele, hogy mi a titka, mire a báró kénytelen-kelletlen neki adja a lányát. A cigánynak öltözött Mátyással a kevély bárókisasszony vándorútra indul. Egy hét múlva, amikor Mátyás már látja, hogy a bárókisasszonyt az átélt viszontagságok megtanították a szerénységre, felfedi magát előtte, és megtartják a királyi esküvőt.

AF: Kék (Ferenczi Imre, 1968. 18–20.).

H 38. A prágai udvarlók. Az ifjú Mátyás és egy öreg özvegyember egyszerre udvarol egy leányszónak. Mátyás nevetségessé teszi az öregembert.

→MZ II. H 227.

H 39. A női ruhában megejtett hozzáférhetetlen leány.

→MZ II. H 80., 220.

H 40. Mátyás király kosarat kap.

H 40.1. Mátyás király és a nagygazda lánya. Mátyás parasztruhába öltözve feleségül kéri egy nagygazda lányát, de az visszautasítja mondván, hogy akad neki különb kérője is. Amikor Mátyás átöltözik királyi ruhába, a lány már bánja döntését.

AF: Éradony (Magyar Zoltán, 2012c. 60.).

H 40.2. Mátyás és a molnár lánya. Mátyás király álruhában Telkibányán/Szád-előben járva feleségül kéri a molnár szépséges leányát, de az kikoszarazza őt. Évek múltán újra a malomnál járva Mátyás meglepetéssel látja, hogy a lány időközben hozzáment a molnár csúnya, kancsal, ragyás segédjéhez. Amikor az okát tudakolja, hogy az inashoz miért ment hozzá, őhozzá pedig annak idején miért nem, a lány azt válaszolja, hogy azért, mert Mátyás akkor kérte, amikor rossz kedve volt, a lány a molnárlegény ellenben akkor, amikor jó hangulatban volt.

FF: Telkibánya (Jókai Mór, 1887. 574–575.; Tóth Béla, 1898. I. 97–100.); Telkibánya (Kolaczkovszky Lajos, 1936. 315.); Jósvafő, Szin (Magyar Zoltán, 2001a. 190–191.).

H 40.3. Selyem a selyemhez, posztó a posztóhoz. Mátyás feleségül kér egy szép parasztlányt, de az visszautasítja azzal, hogy mást szeret/hogy nem akar királyhoz menni, mert úgysem illenének össze.

DT: Alsónyék (WMMEA 223-75/16–17. – Tóth Nándor gy., 1970).

FF: Kisölvéd (MZA 102955. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).

ER: Nagybánya-Veresvíz (Magyar Zoltán szerk., 2010. 61. – Görbe István gy., 1958–1960).

H 41–50. Mátyás király és felesége

H 41. A hirtelen gyógyulás. Mátyás felesége arra a hírre, hogy férje egy szép juhászlányhoz járogat, lelki beteggé válik, és ágyynak esik. A király arra a hírre, hogy a felesége már haldoklik és még utoljára látni szeretné, váltott lovakon Budára vágat. Beatrix megpillantva az urát, örömeiben azon nyomban meggyógyul.

DT: Écs (EA 27478/20–21. – Orbán László gy., 1995).

H 42. Mátyás király a feleségének udvarol. Mátyás király vadászruhában udvarolgat a szép juhásznénak, aki szívesen fogadja, ám a titkos látogatójáról annak férje is tudomást szerez. A juhász panaszra megy a királynéhoz, aki elhatározza,

hogy megleckézteti Mátyást. Beatrix tanácsára a szép juhásznő beleegyezik az éjjeli találkába, ám a kunyhó sötétjében nem ő, hanem a királyné fogadja a csapodár királyt. A pásztoróra végén a királyné felfedi a kilétét a meglepődött Mátyásnak, de egyúttal meg is bocsát neki rendhagyó hűtlensége miatt.

DT: Buda (Auróra, 1828. – Kiss Károly elbeszélése); Budapest (Tóth Béla, 1898. VI. 154–158.); Budapest (Zolnai Béla, 1921. 136.); Budapest (Asztalos Miklós, 1940. 7–9.); Uraiújfalu (EA 3777/14. – Dömötör Sándor gy., 1952); Uraiújfalu (EA 8891/2–3. – Kuntár Lajos gy., 1958).
FF: Baraca (B. Kovács István, 1994. 162–163.).

H 43. Solymár nevének eredete. Mátyás király valami apróságon összekülönbözik a feleségével, és napokig nem szólnak egymáshoz. Vadászni mennek a Buda környéki hegyekbe, és Solymár felé járva Mátyáskirály/Beatrix királyné töri meg a csendet: „No, sólj [szólj] már!” A király/királyné békülő szaváról kapja nevét az ott alapított falu, Solymár.

DT: Solymár (Pesty, 1864. Pest-Pilis-Solt vármegye, 371.); Solymár (Tóth Béla, 1898. I. 158.); Solymár (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye II., 1911. 33.); Solymár (Thirring Gusztáv, 1900. 98.); Solymár (Ráduly Márta, 1958. 13.); Érd (Kóka Rozália, 1990. 105–107.).
FF: Alsószuha (Ujváry Zoltán, 1981. 129.; Uő, 1990. 86.).

H 44. Mátyás király fogadása. Mátyás fogad az udvari urakkal, hogy a kutyája jobban szereti és hűségesebb hozzá, mint a felesége. Másnap egy vadászat alkalmával megveri a kutyáját, amely vinnyogva húzódik félre. Este, a mulatozás közben a király egyszer csak felborítja a borral teli serleget, és a vörös bor a királyné ruhájára ömlik. Beatrix méltatlankodik miatta, mire Mátyás ad egy pofont a feleségének. A királyné sírva elrohan és bezárkózik a szobájába. Másnap az ebédnél Mátyás kutyája már újra ott sündörög gazdája körül és dörgölődik a lábához, ellenben a királyné szobája üres: az inas jelenti, hogy az úrnő reggel visszaindult a szüleihez. Az urak belátják, hogy Mátyásnak volt igaza, a király pedig a tőlük nyert pénzzel engeszteli ki a feleségét.

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 116–118. – Sass Erzsébet gy., 1995)

H 46. Mátyás király okos felesége.

H 46.1. A szamár és a taliga. A király távollétében két koldus érkezik Mátyás udvarába azzal a kéréssel, hogy tegyenek igazságot a vitájukban. Nézetkülönbségük lényege az, hogy az egyikük szamara éjszaka a másik taligája mellett ellett meg, és a taliga gazdája éppúgy a magáénak vallja a kicsi szamarat, mint a szamarat birtokló koldus. Mátyás király távoztában meghagyja, hogy nélküle senki ne törvénykezzen, ennek ellenére a királyné igazságot szolgáltat: azé a koldusé a kicsi szamár, akié a nagy, a taliga ugyanis nem szülhet szamarat. A hazaérkező Mátyás felháborodik azon, hogy a felesége nem tartotta tiszteletben az akaratát, és kijelenti, hogy másnap már nem akarja látni a királyi palotában. A királyné mindössze annyit kér, hogy magával vihesse azt, ami a legkedvesebb számára. Mátyás ebbe beleegyezik. Vacsora közben a királyné álomport kever férje italába, majd az alvó

királyt felnyalábolva őt viszi magával. A reggel magához térő Mátyás látva felesége ragaszkodását, megbocsát neki.

KM: H. n.* (Magyar Hirmondó, 1792. I. félév, 31–33.; Kis János, 1806. 7–10.; Tóth Béla, 1898. I. 146–147.).

DT: Berzence* (Seemayer Vilmos, 1938. 218–219.); Varga (Banó István, 1941. 278–281.; Uő, 1988. 165–167.); Öcsény (EA 5560/28. – Molnár Rózsa gy., 1948).

FF: Gyöngyös* (ifj. Káplány József, 1873. 275–276.; Simonyi Zsigmond, 1902. 60.); Rimaszécs (B. Kovács István, 1998. 77–79.); Zagyvaróna (Bosnyák Sándor, 2001. 109–110.); Barslédec (Magyar Zoltán, 2002. 61.); Varsány (Folkmagazin, 2013/4. 10. – Bumberák Mária gy.); Nemesoroszi (MZA 102954. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).

AF: Balsa (Ortutay Gyula, 1935. 231–232.); Csóka* (Penavin Olga–Kovács Ágnes, 1959. 110–111.); Mátészalka* (Ferenczi Imre, 1968. 20–22.); Püspökladány (Csenki Sándor, 1974. 39–41.); Jászárokszállás (Faragó Jánosné, 1985. 42–45.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 125–130.); Temerin (Raffai Judit, 2008. 29–30. – Csorba Béla gy.).

ER: Pürkerec (Magyar Népköltési Gyűjtemény X., 1908. 107–112. – Horger Antal gy.).

SZ: Istensegítség (Bosnyák Sándor, 1984. 157–158.; Kóka Rozália, 1990. 42–45.).

H 46.1.1. A megbüntetett feleség. Mátyás király felesége a férje távollétében igazságot tesz a két koldus vitájában. A hazatérő király kivégezteti a feleségét, mivel az megszegte a törvényt, hogy a király távollétében senki ne ítélkezzen helyette.

FF: Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 83.); Sajóháza (Magyar Zoltán, 2011c. 83–84.).

H 46.2. Kit illet meg a borjú? Két gazda perlekedésében tesz igazságot Mátyás felesége: a kölcsönadott tehén a szomszédban borjúzik meg, és a szomszéd csak a tehenet adja vissza a gazdájának. Mátyás felesége elengedi a borjút, hogy amelyikük udvarára szalad a borjú, azé lesz a jószág. A borjú az anyjához szalad.

SZ: Istensegítség (Bosnyák Sándor, 1984. 157–158.).

H 46.3. A veszekedő asszonyok. Mátyás király felesége két veszekedő asszony között tesz igazságot.

DT: Berzence (Seemayer Vilmos, 1938. 219.).

H 48. Mátyás és Beatrix fogadása.

H 48.1. Mátyás és Beatrix úszóversenye. Mátyás fogad a feleségével, hogy melyikük a jobb úszó, ki ér át előbb a tó túlsó partján álló fa alá. Mátyás gyorsan átúszik, de gondolja, hogy nem megy azonnal a fához, hanem lefekszik egy kicsit a napra, amíg megérkezik Beatrix is. A leheveredő királyt elnyomja az álom, és így a később partra érő feleségéé lesz a győzelem.

DT: Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 118–119.).

H 48.2. Mátyás és Beatrix építőversenye. Mátyás és Beatrix fogadnak: a királyné azt mondja, hogy olyan kastélyt épít, amelynek ablakából halászni tudja a halakat, a király pedig olyant, amelynek ablakából löni tudja a vadakat. Megegyeznek, hogy

a munka befejezésének a jele egy ágyúlövés lesz. Beatrix kastélya előbb készül el, ám a királyné úgy dönt, hogy az ágyú elsütése helyett inkább személyesen viszi meg a hírt a férjének. Még félúton sem jár, amikor meghallja az ágyúszót, amely Mátyás kastélyának elkészültét adja a tudtára. A királyné bánatáról, miszerint nem szólaltatta meg időben az ágyút, kapja nevét a várpalotai Bánta.

DT: Tés (Vasárnapi Ujság, 1867. 65.; Nagy Miklós szerk., 1868. II. 279.); Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 120.).

H 48.3. A halász- és vadászverseny. Mátyás és Beatrix fogadnak: a királyné halászni, a király pedig vadászni megy, és abban állapodnak meg, hogy akinek előbb kedvez a szerencse, az a győzelmét egy ágyúlövéssel adja a másik tudtára. Beatrix csakhamar ki is fog a Kikeri-tóból egy gyönyörű halat, úgy gondolja azonban, hogy azáltal kétszeres diadalt arathat, ha a halat megsüti, és úgy küldi el a Bakony erdeiben vadászó férjének. A hal meg is sül, és Beatrix futárral küldi Mátyásnak a finom halat, amikor megszólal Mátyás mozsárágyúja. Beatrix megbánva könnyelműségét, amely miatt a fogadást elvesztette, alig eszik a Mátyás által elejtett szarvasból. A királyné bánatáról kapja nevét a hajdani Bánta-tó, a későbbi Bánta puszta.

DT: Várpalota (Singer Ábrahám, 1976. 72.); Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 119–120.).

H 49. Beatrix királyné gesztenyése (A nagymarosi szelídgesztényék eredete III.). Beatrix királyné hozatja az első gesztenyefákat Itáliából, és ülteti el a Visegráddal szemközti Nagymaroson.

FF: Nagymaros (Döbrössy Mihályné Valentin Kriszta, 2015. 9.).

H 51–60. A hadviselő király

H 51. Mátyás és a cseh király. A csehekkel hadakozó Mátyást a cseh király gyalogpárbajra hívja ki, de ő lovagi párbajt javasol, arra hivatkozva, hogy gyalogosan verekedni csak a parasztoknak való. A kövér cseh király meghátrál.

KM: H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 131.).

H 52. Mátyás király és Holubár. Mátyás lovagi párviadalban legyőz egy hatalmas erejéről híres cseh vitézt, Holubárt. Csak amikor a viadal végeztével leemeli a páncélsisakját, ismerik fel a diadalmas lovagban a királyt.

KM: H. n. (Marzio, Galeotto, 1979. 46–48. – 1485; Kőváry László, 1857. 12–13.); H. n. (Dugonics András, 1894. 266–267. – 1794).

DT: Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 107.).

AF: Deszk: Kukutyini major (EA 2771/III. 528.; Kálmány Lajos, 2015. 406. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Kisvárdai (EA 30219/41–42. – Bodnár Bálint gy., 1958); Újvidék (Penavin Olga, 1984. 142.); Vári (Ferenczi Imre, 1984. 126.).

H 53. A husziták legyőzése. Mátyás legyőzi az ország egyes részeit uralmuk alatt tartó cseh rablókat. Seregüket szétveri, erődítményeiket leromboltatja, elfogott vezéreiket pedig kivégezteti.

DT: Uraiújfalu (EA 3777/15. Dömötör Sándor gy., 1952); Uraiújfalu (EA 5824/1. – Dömötör Sándor gy., 1953).

FF: Zagyaróna (Mocsáry Antal, 1826. I. 215.); Sajónémeti (Fényes Elek, 1851. III. 138.); Végardó (Zombory Gusztáv, 1860. 271.; Tamáskó Ödön, 1958. 26.); Derencsény (Pesty, 1864. Gömör vármegye, 61.); Garbócbogdány (Uő, 1864. Abaúj vármegye, 124.); Alsótelekes (Uő, 1864. Borsod vármegye, 19.); Alsózsolca, Sály (Tóth Péter, 1988. 30., 301. – Pesty, 1864. Borsod vármegye); Jókó (Nyitra vármegye, 1899. 114.); Végardó (Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely, 1905. 135.); Nógrád megye (Nógrád vármegye, 1911. 112.); Kostyán (Az Országos Magyar Régészeti Társaság Évkönyve, 1920–1922. 107.; Szendrey Zsigmond, 1926. 82.); Kostyán (Ernyey József, 1923. 107.); Markaz (Gabányi János, 1925. 170–180.); Hoporty (Szendrey Zsigmond, 1925. 17.; Uő, 1926. 82.); Heves megye (Uő, 1926. 82.); Sajónémeti (GITL ltsz. n.; MZA 99211. – Genthon István gy., 1956); Telkibánya (HOMNA 2485/20. – N. N. gy., 1971); Cserépfalu (EA 18373/54. – Turós Lászlóné gy., 1974); Sajóvadna (EA 21090/37. – Simkó Sarolta gy., 1981); Sárospatak (EA 21090/45. – Vinnai Katalin gy., 1981); Telkibánya (EA 21090/20. – Gömöri Sándor gy., 1981); Sajónémeti (Paládi-Kovács Attila, 1982. 155.); Nyíri (HOMNA 6481/1. – Parlag Szilvia gy., 1994); Felsőregmec (Kováts Dániel, 2000. 95.); Fülekkelecsény (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 98.).

AF: Alsóberecki (Berecz Károly, 1925. 14.); Zemplénagárd (EA 21090/15. – Farkas Edit gy., 1981).

H 54. A rettenthetetlen király. Mátyás király a háborúban a legnagyobb ágyú-dörgés közepette is nyugodtan tud aludni.

KM: H. n. (Marzio, Galeotto, 1977. 62–63. – 1485).

H 55. Mátyás király megsebesülése. Mátyás királyt a husziták/moldvaiak elleni csatában nyílvessző sebesíti meg. Sérülten is folytatja a küzdelmet/bosszúból földig romboltatja az ellenség várát.

DT: Mohács (Kriza Ildikó, 1999. 140. – Bosnyák Sándor gy.).

FF: Zagyaróna (Mocsáry Antal, 1826. I. 215.); Zagyaróna (PMNA 991/40. – Molnár Péter gy., 1988); Somoskőújfalu (Frics Gyula–Varga Norbert, 2007. 237.).

H 56. Mátyás király fogságban.

H 56.1. A könyörületes Mátyás. Mátyás király a csehek/poroszok fogságába kerül. Eke elé fogják, úgy kínozzák. Egy galamb által küld üzenetet édesanyjának, hogy küldjön segítséget neki. Amikor fordul a kocka, megbocsát az ellenség elfogott vezérének. Az ellenséges vezér Mátyás könyörületességének hatására katolikus hitre tér.

SZ: Gyimes: Jávárdi pataka (Salamon Anikó, 1987. 44–45.).

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 97.).

→MZ II. J 182.1.

H 56.2. Mátyás váltságdíja. Mátyást fogságba ejti a cseh király, és csak tetemes váltságdíj ellenében szabadul. A cseh követnek egy arannyal teli ládát mutatnak, majd lezárják azt a király pecsétjével. Amikor a csehek felbontják a ládát, csak akkor jönnek rá, hogy Mátyás becsapta őket: a láda homokkal van tele, csak a tején van elhintve egy réteg arany.

KM: H. n.* (Tóth Béla, 1898. I. 132.).

H 56.3. Mátyás király a török szultán fogságában.

→MZ II. H 334–335.

H 57. Mátyás király és a törökök.

H 57.1. Mátyás a török táborban.

→MZ II. H 61.2.

H 57.2. A meztelen törökök. Szabács várának elfoglalását követően Mátyás sok török hadifoglyot ejt, és előbb a ruhájukat, majd őket magukat árverezi el. Míg a fényes ruhák gyorsan elkelnek, a meztelen törökök senkinek sem kellenek. Mátyás mindezt látva e szavakkal fordul az embereihez: „Fiaim, íme, miért hadakoztunk! Íme, kikkel hadakoztunk!”

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. II. 4.; Tóth Béla, 1898. I. 111.).

H 57.3. Az elnémult török követ.

H 57.3.1. A császár üdvözlése. Mátyás a fényes visegrádi palotában/Bécsújhely ostroma közben fogadja a szultán követét, aki elámulva a királyi palota pompáján/megrettenve a király tekintetétől/a hadi lármától, elfelejti a mondandóját, és mindössze annyit tud kinyögni: „A császár üdvözlő! A császár üdvözlő!” Mátyás visszaküldi a követet a szultánhoz azzal az üzenettel, hogy legközelebb küldjenek hozzá ennél különbet.

KM: H. n./Visegrád (Oláh Miklós, 2000a. 23. – 1536; Budai Ferencz, 1805. II. 298.; Jókai Mór, 1856. 13–14.; Uő, 1914. 12–13.; Hunfalvy János, 1856. I. 22.; Tóth Béla, 1898. I. 134–135.); H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 129. – Gregoriantius Pál feljegyzése nyomán).

H 57.3.2. A győzhetetlen szultán. A Mátyás király elé járuló török követ keleti szokás szerint győzhetetlennek nevezi urát a magyar királyt köszöntő beszédében. Mátyás a „győzhetetlen” szó hallatán ráripakodik, hogy kezdje újra a beszédét, mert ezt a szultán neki nem üzenhette. A követ ijedtében nem tud többet szólani, és kioldalog a trónteremből.

KM: H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 132–133.; Asztalos Miklós, 1942. 18.).

H 59. Mátyás király katonái.

H 59.1. Mátyás a katonai táborban. Mátyás király szemlére indul a táborban, és látja, hogy egy magyar és egy német katona ül a tábortűz mellett. Tüzet kér a német katonától, mert látja, hogy az éppen rá akar gyújtani. Amíg a német a zsebében keresgél tapló után, a magyar katona belemarkol a parázsba, és abból nyújt át egy marékkal a királynak. Azóta mondják a tűztől óvakodó emberre: „Te is olyan ügyes vagy, mint az egyszeri német katona!”

AF: Nagyszalonta (EA 470/51. – Domokos János gy., 1915).
→MZ II. H 60.2.8.

H 59.2. Mit ér a pipa a huszárnak? Mátyás a német császárral együtt mustrálja a sereget. A császár dicséri Mátyás katonáit, de szóvá teszi, hogy a pipázástól mocskosak. Mátyás megkérdezi az egyik huszártól, hogy mi végre pipáznak, mire az úgy válaszol, hogy ha egy jó csomag dohányt elszív, és mellé megihat egy icce tokajit, tizenkét németet is legyőzne. Mátyás szaván fogja a katonáját, aki jó lova nyergébe pattanva valóban mind a tizenkét ellene küldött német katonát legyőzi, s csak egyet hagy meg közülük hírmondónak.

DT: Uraiújfalu (EA 8891/4–5. – Kuntár Lajos gy., 1958).

H 59.3. A francia király és Mátyás király várnagya. A francia király kíváncsi Mátyás vitézeire, ezért az előszólítja egyik várnagyát. A várnagy, pipás ember lévén, köp egyet a királyi palotában, mire a franciák disznónak nevezik, és párbajra hívják a várnagyot. A párviadalban a várnagy egyetlen csapással kétfelé vágja a francia királyt és a lovát is. Amikor a franciák hírt kapnak e vitézi tettről, írnak Mátyás királynak, kérve, hogy küldje el nekik azt a csodálatos kardot, amely még ilyesmire is képes. Mátyás elküldi a kardot, de azt a franciák meg sem bírják mozdítani, és reklamálnak, hogy bizonyára nem ugyanaz a kard. Mátyás válasza: „A kard az a kard, de a kar nem az a kar!”

AF: Szeged (EA 2771/III. 529.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1956. II. 321–322.; Kálmány Lajos, 2015. 407. – Kálmány Lajos gy., 1910-es évek).
→MZ II. K 83.

H 59.4. Macskási Imre ereje. Mátyás csakis válogatott legényeket soroz be a seregébe. Az egyik vitéz, aki Kinizsiéhez hasonló testi erővel van megáldva, a patkót két ujja közé fogva hajlítja meg.

AF: Kisújszállás (DJMNA 2561-86/II. 203. – Makra Sándor gy., 1986).

H 59.5. Mátyás román katonája. Mátyás a moldvai fejedelemmel hadakozik, amikor a csatában egy román katona egyenesen feléje rohan és meg akarja ölni. A testőrei mentik meg a királyt, és le akarják fejezni a román vitézt, de Mátyás megkegyelmez neki azzal a feltétellel, hogy a saját fajtája ellen harcol. Az ő segítségével verik meg a románokat, és Mátyás egyik legmegbecsültebb katonája válik belőle.

SZ: Istensegítség (Bosnyák Sándor, 1984. 165–166.).

H 59.7. Mátyás király nagyétkű kuktája. Mátyás a csehekkel hadakozik, és a cseh király dicsekszik Mátyásnak, hogy neki meg van egy olyan erős katonája, hogy az ökröt felveszi és leteszi Mátyás elé. Úgy is történik. Mátyás azt válaszolja, hogy neki van egy olyan kuktája, aki nemcsak felveszi a földről, de meg is eszi azt az ökröt. Fogadnak ebben. Elkészítik az ökröt, és feltálatják a kuktának, aki egy ültő helyében elfogyasztja azt. Amikor már csak néhány falat van belőle, azt mondja, hogy lassan vihetik neki az ökröt is, nehogy ez a kis előétel elvegye az étvágyát. A fogadást ezáltal Mátyás nyeri meg, és a magyaroké lesz a győzelem.

AF: Apátfalva (MZA 10468 – Sinkó Rozália gy., 1999)

ER: Olthévíz (AFAR Mg. 1533. II. g. – Faragó József gy., 1967).

H 60. Mátyás király udvara.

H 60.1. Mátyás király és Toldi Miklós.

H 60.1.1. A vendégrúddal mutatott útirány. Toldi egy jobb kezébe fogott szekérrúddal/nyomtatórúddal mutatja meg Mátyásnak a Budára vezető utat.

FF: Palócföld (Lisznyai Kálmán, 1851. 156.); Hasznos (Bosnyák Sándor, 2000. 141.); Kövecses (MZA 92530. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).

H 60.1.2. A malomkövön felszolgált ital. Toldi egy malomkövet tálcaként ragadva meg szolgál fel egy pohár vizet a megszomjazott Mátyás királynak.

DT: Kenéz (SMNK 1474/III. 1. – Bárdosi János gy., 1960).

FF: Alsótold (Bosnyák Sándor, 2001. 93.).

AF: Tyukod (Bosnyák Sándor, 2001. 95.).

H 60.1.3. A félretolt Coki-hegy. Mátyás király a feleségével és Toldival utazik Nógrád megyében, amikor egyszer csak egy nagy hegy állja el az útjukat. A hatalmas erővel rendelkező Toldi úgy teszi szabaddá az utat a királyi pár előtt, hogy félretolja a hegyet, az útba eső kisebb dombokat pedig félredobálja. Hálából Mátyás Toldinak adományozza a környező vidéket, és a hegy félretolásáról ő adja Toldinak és a szomszédos községnek a „Told” nevet.

FF: Palócföld/Alsótold (Lisznyai Kálmán, 1851. 156–159.; Ipolyi Arnold, 1854. 178.; Részó Ensel Sándor, 1890. III. 10.; Hanusz István, 1900. 64.; Az Osztrák-Magyar Monarchia irásiban és képbén XVIII., 1900. 134.; Bán Aladár, 1917. 23.).

H 60.1.5. Toldi segíti Mátyást az ellenség elleni küzdelemben.

DT: Göcsej: Kisziget (Gönczi Ferenc, 1903. 440.).

H 60.1.7. Mátyás király feladványa. Mátyás megharagszik Toldira, mert az néhány vitézét agyonverte. Azt rója ki rá büntetésül, hogy csak akkor térhet vissza az udvarba, ha megfelel néhány talányos feltételnek: ne jöjjön gyalog, és mégis gyalog jöjjön, valamint hozza el magával a legjobb barátját, a legnagyobb kincsét és a legnagyobb ellenségét. Toldi kutyaháton megy a királyhoz, aki egyszersemind

a legjobb barátja is, a legnagyobb ellenségeként a feleségét, legbecsesebb kincseként pedig a fiát viszi magával. Mátyás megbocsát Toldinak.

FF: Alsótold (Pesti Hirlap, 1882. október 18. 1–2.).
→MZ II. H 171.5.

H 60.1.8. Toldi Miklós Mátyás király fogságában. Mátyás király megharagszik Toldira, és börtönbe záratja. „Kő közé rakatja”, azaz csak a fejénél hagynak annyi helyet szabadon, hogy táplálni tudják. A törökök támadása miatt Mátyás szabadon bocsátja a vitézt, aki segít neki legyőzni az ellenséget. Mátyás király megbocsát Toldinak.

DT: Szakcs (Magyar népmesék, 1960. 143–148. – Andrásfaly Bertalan gy., 1953); Szakcs (WMMEA 13-74/8–13. – Andrásfaly Bertalan gy., 1958).
AF: Szeged (Magyar Népköltési Gyűjtemény XIII. 1914. 475–479.; A tengeri kisasszony, 2006. 345–347. – Debreczeni János gy., 19. század közepe).

H 60.1.10. A nem kívánt eskü. Mátyás király a katonai táborban áruló után nyomozva a tisztjei közül egyedül Toldit nem kötelezi esküre, annyira megbízik a hűségében.

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. I. 270.; Szendrey Zsigmond, 1926. 133.).

H 60.2. Mátyás király és Kinizsi Pál.

H 60.2.1. Kinizsi Pál malomköve. Kinizsi tálca gyanánt egy malomkövön szolgál fel egy pohár vizet a megszemjázó Mátyás királynak. Mátyás elcsodálkozik a molnárlegény hatalmas erején, és felveszi őt a seregébe.

DT: Szentgál (Magyar Népköltési Gyűjtemény VIII. 1902. 11–12.); Nagyvázsöny (Darnay Kálmán, é. n. 165.); Szilvásszentmárton (RRMNA 448/24–27. – Nagy Ilona gy., 1966); Alsóőr (Gaál Károly, 1988. 373.); Nagyvázsöny (EA 25053/19. – Németh Béla gy., 1992); Nagyvázsöny (Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 387.); Kürt (MZA 103104. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).

FF: Sajórecske (Ujváry Zoltán, 1975. 173.; Uő, 1990. 80.).

AF: Szeged vidéke* (Kálmány Lajos, 1891. III. 25.); Biri (BIMA 142-83/33. – Ratkó Lujza gy., 1980); Nagyszántó (Bihari népmondák, 2001. 138. – Tóth Andrea gy.).

ER: Szilágyzóvány (Magyar Zoltán, 2007a. 154.); Ördöngösfüzes (MZA 106192. – Magyar Zoltán gy., 2016).

SZ: Bukovina (Bukovinai székely népmesék II., 1981. 297.).

H 60.2.2. Mátyás király a malomban. Mátyás király értesül Kinizsi hatalmas erejéről, és személyesen is elmegy, hogy meggyőződjön róla. Diáknak öltözve tölt egy éjszakát a molnárnál, s mivel Kinizsinek már nem jut pohár, ő a boroshordót megragadva koccint Mátyással. Amikor Mátyás színleg szidni kezdi a királyt, Kinizsi indulatosan utasítja rendre a vendéget. Mátyás jutalmat hagy hátra, és Budára hívja Kinizsít.

DT: Uraiújfalu (EA 5824/3–5. – Dömötör Sándor gy., 1953); Szilvásszentmárton (RRMNA 448/24–27. – Nagy Ilona gy., 1965).

AF: Deszkimajor (Kálmány Lajos, 1914. I. 150–151.); Nyíradony (EA 6667/1–9. – Béres András gy., 1957); Püspökladány (Csenki Sándor, 1972. 123–128.; Uő, 1974. 34–38.).
SZ: Hármásfalu (Ráduly János, 1994. 284–285.; Uő, 1997. 50–51. – 1958).

H 60.2.3. A követ feje. Mátyás valamely kedvezőtlen hírrrel Kinizsit akarja követségbe küldeni a török szultánhoz. A király azzal bátorítja a vitézét, hogy ha a törökök leütnék a fejét, ő harmincezer töröknek a fejét vágatná le. Mire Kinizsi válasza: „Igen ám, de a harmincezer közül egy sem fog illeni az én nyakamra!”

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. II. 16.); H. n. (Erdélyi János, 1851. 138.); H. n. (Vas Gereben, 1856. 217.); H. n. (Szvorényi József, 1889. 90.); H. n. (Asztalos Miklós, 1942. 20.).

SZ: Istensegítség (Bosnyák Sándor, 1984. 160–161.).

→MZ II. G 169.

H 60.2.4. Mátyás király adománya. Mátyás király Kinizsi Pállal Nagyvázsöny környékén vadászat, és az erdőben eltévednek. Hosszas bolyongás után Mátyás végre megpillantja a várat, és így kiált fel: „Pál, ahol néked Vázsonykő!” Kinizsi kapva e szavakon, Mátyás lábaihoz borul, és megköszöni királyának, hogy nekiadta Vázsonykő várát. Mátyás mosolyogva jóváhagyja a nem tervezett adományt.

DT: H. n./Nagyvázsöny (Vályi András, 1799. III. 605–606. – Bél Mátyás nyomán); Nagyvázsöny (LDMNA 311/18. – Zsiray Lajos gy.).

→MZ II. G 175.

H 60.2.5. Mátyás és Kinizsi fogadása. Mátyás király szeretné megszerezni Kinizsi Pál lovát, de Kinizsi nem adja neki. Végül mégis rááll az alkura, azzal a feltétellel, hogy a király valakivel ki tudja nyittatni az ő ököibe szorított kezét. Mátyás bekötteti Kinizsi szemét, és a jegyesét hívja oda, aki megcirógatja párja kezét. Örömeben Kinizsi a kedvese keze után kap, és ezzel Mátyás megnyeri a fogadást, hiszen vitéze mégiscsak kinyitotta a kezét.

AF: Nagyszalonta (EA 629/224. – Oltyán Sándor gy., 1915).

→MZ II. G 171.

H 60.2.6. Kinizsi a királyi palotában. Kinizsi Mátyás király hívására felmegy Buda várába. Mikor bevezetik Mátyás aranyos szobájába, a vitéz mind a négy fal felé meghajtja magát. Az ajtónállók jelentik Mátyásnak, hogy Kinizsi mit csinált. Amikor a király megkérdezi Kinizsitől, hogy mi célja volt e cselekedettel, Kinizsi azt válaszolja, hogy régebben úgy hallotta, hogy a királyi palotában még a falaknak is füle meg szeme van.

DT: Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 122.).

→MZ II. G 170.

H 60.2.8. Kinizsi tüzzel kínálja Mátyást. Mátyás király tüzet kér Kinizsitől, mert meg akarja gyújtani a cigarettáját. Kinizsi a tenyerébe vesz egy marék paraszt, és azt nyújtja oda a királynak, hogy gyújtson rá.

DT: Alsóőr (Gaál Károly, 1988. 373.).

H 60.2.9. Kinizsi segíti Mátyás királyt az ellenség elleni küzdelemben.

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. I. 98.)
→MZ II. G 151–180.

H 60.3. Mátyás király és Rozgonyi. Mátyás király megharagszik kedves vitézére, Rozgonyira, és kitiltja az udvarából. Pár nap múlva találkoznak a kertben, de Mátyás hátat fordít neki, mire a vitéz a király után szól: „Látom, hogy felséged nem az ellenségem, mert Mátyás király soha nem mutatja az ellenségnek a hátát!” A király az elmés szavak hallatán megbocsát Rozgonyinak.

AF: Nagyvárád (Bihari népmondák, 2001. 138. – Nedişan Teodora gy., 1995)

H 60.4. Mátyás király és Szilágyi Mihály. Szilágyi Mihály, Mátyás nagybátyja tiszteletlenül beszél a királyával, ezért az megharagszik rá. „Idehallgass, bátyám, Hunyadi Mátyással beszélhetsz így, de Mátyás királlyal nem!” – mondja neki, és Világos várába záratja. Utóbb megbocsát neki, és kiengedi a börtönből.

KM: H. n. (Taxonyi János, 1759. I. 184., 190.)
AF: Kisújszállás (DJMNA 2561-86/II. 193–194. – Makra Sándor gy., 1986).

H 61–80. Mátyás király álrühában

H 61. Mátyás király álrühás kémkedése.

H 61.1. Bécs ostroma (Mátyás mint kerekes). Mátyás király Bécszet ostromolja, és álrühát öltve (mint paraszt/bognár/drótostót/fúvaros/kerékgyártó/kovácsinas stb.) belopódzik a városba. Ott kikémeleli a védelem gyenge pontjait/látja azt, hogy a bécsieknek már alig van élelmük, majd megebédel egy vendéglőben, és távozáskor a tányér alatt hagy egy cédulát, hogy ő volt Mátyás király. Keresni kezdik Mátyást, de ő felvesz a földről egy javítandó szekérekereket, és azt maga előtt hajtva igyekszik kifelé a városból. A városkapuban megállítják az örök, és egyikük megjegyzi, hogy éppen olyan nagy orra van, mint Mátyás királynak, de végül is hagyják kimenni. Mátyás a kikémelelt információk birtokában hamarosan beveszi Bécs (Kassa/Crudim stb.) városát.

KM: H. n. (Jókai Mór, 1854. 13.; Uő, 1856. 14–15.; Uő, 1914. 13–14.; Uő, 1856. 14–15.; Tóth Béla, 1898. I. 102.).

DT: Tököl (SZFMA 146-69/2. – Deisinger Margit gy., 1952); Dályhegy (EA 4412/4. – Milko Matičetov gy., 1953); Resznek (EA 6208/3. – Szentmihályi Imre gy., 1956); Becsvölgye: Varga-szeg (EA 6305/13. – Szentmihályi Imre gy., 1958); Csókakő (EA 10384/4–5. – Gémes Balázs gy., 1960); Ukk (Ferenczi Imre, 1968. 13.); Pozsonyeperjes (Ujváry Zoltán, 1975. 182.); H. n.* (Franković, Djuro, 1989. 33. – magyarországi horvát adat); Mohács – 2 (Krizsa Ildikó, 1999. 157., 157–158. – Bosnyák Sándor gy.); Kémes (Bosnyák Sándor, 2001. 128–129.); Maradék (Raffai Judit, 2008. 89. – Brezovszki Tímea gy.); Maradék (MZA 91142. – Magyar Zoltán gy., 2010).
FF: Zemplén megye: Ulics-Utcás* (Szémán István, 1911. 239–240.); Ung megye* (Gnatjuk, Volodimir, 1911. 191.); Ung megye* (Ortutay Gyula, 1939. 34.); Érsekivádkert (MZA 11161 – Körner

Tamás gy., 1966); Felsővály (Liszka József, 1988. 53.); Alsószuha, Sajórecske (Ujváry Zoltán, 1990. 182.); Hárskút, Perkupa, Szimpetri (Magyar Zoltán, 2001a. 183.); Kolon (Uő, 2002. 62.); Sirak (MZA 83853. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010); Sajóháza (Magyar Zoltán, 2011c. 81.). AF: Szeged – 2 (EA 2771/III. 573., 574.; Kálmány Lajos, 2015. 396., 396–397. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Kiskunfélegyháza (EA 7678/43. – Szentmihályi Imre gy., 1949); Zenta (EA 4412/6. – Milko Matičetov gy., 1952); Kállósemjén: Újfaluréti (JAMNA 293-67/933–934. – Erdész Lajos gy., 1963); Óbecse, Adorján (Penavin Olga, 1984. 51., 76.); Magyarittabé (Uő, 1995. II. 283.); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 28.); Arad-Mossóczytelep (Kovács Ferenc, 1995. 19–20. – 1950-es évek); Jászkarajenő (EA 27519/13. – Tóth Klára gy., 1997); Kiskunfélegyháza (Bereznai Zsuzsa, 1999. 46.); Oromhegyes (Dala Sára szerk., 2006. 13–14.; Raffai Judit, 2008. 91–92.); Mohol (Raffai Judit, 2008. 93.); Végvár (MZA 90963. – Magyar Zoltán gy., 2010). ER: Olthévíz – 2 (Magyar Zoltán, 2011a. I. 263. – Faragó József gy., 1967); Magyarvista, Magyarléta (MZA 488., 614. – Magyar Zoltán gy., 1999–2001); Magyarvista* (Magyar Zoltán, 2004a. 153.); Szamosardó (Uő, 2007a. 154.); Györgyfalva (Uő, 2011a. I. 474.); Rév (MZA 97823. – Magyar Zoltán gy., 2013). SZ: Gyergyóalfalu (KJNTA 1381-04/8. – Gálné Kovács Irma gy., 1971); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 162.); Hertelendyfalva (Uő, 2001. 129.); Bikafalva (Zsigmond Győző, 2001. 32.); Gyimes Farkasok pataka (Magyar Zoltán, 2008b. 70.); Nagyajta (Uő, 2011b. 72.).

H 61.1.1. Mátyás király a bécsi piacon. Mátyás király egy kosár tojást és vaját véve a hátára árusként megy be Bécs városába, és a piacon azokat mint saját áruját árulja. Kifigyelve a védelem gyengéit, hamarosan elfoglalja a várost.

KM: H. n. (Heltai Gáspár, 1575. 178.; Uő, 1981. 396.; Budai Ferenc, 1805. II. 297.; Tóth Béla, 1898. I. 102.).

H 61.1.2. Bécs elfoglalása. Mátyás király álruhában kikémeleli Bécsset, majd elfoglalja a várost. Tizenkétezer huszár vonul be Bécsbe, és tizenkétezer osztráknak a fejét húzzák karóba. Azóta haragszanak az osztrákok a magyarokra, és azóta mondják, hogy: „A magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket!”

ER: Magyarvista (MZA 488. – Magyar Zoltán gy., 2001); Magyarvista (Magyar Zoltán, 2004a. 153.).

H 61.2. Mátyás király a török táborban. Mátyás király gabonaárusnak öltözve bemegy a török táborba, és egész nap árpát árul, nem messze a szultán sátrától. Az éj leszálltával sértetlenül tér vissza a magyar táborba, és másnap megírja a szultánnak, hogy jelen volt a sátra közelében, s még azt is tudja, hogy ebédre milyen étkeket evett. A szultán, attól tartva, hogy Mátyás legközelebb a sátrába is behatol, sietve felszedeti a táborát és visszavonul.

KM: H. n. (Bonfini, Antonio, 4. 8. 260–265.; Uő, 1995. 899. – 1493); H. n. (Heltai Gáspár, 1575. 178–179.; Uő, 1981. 396.; Budai Ferenc, 1805. II. 299.; Tóth Béla, 1898. I. 91.; Kóka Rozália, 1990. 157–159.).

FF: Ipolyhidvég (MZA 89728. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

SZ: Homoródremete (Magyar Zoltán, 2011d. 77.).

H 61.3. Szabács ostroma. Szabács várának ostroma közben egy éjjel Mátyás csónakba szállva elindul kikémelelni a várfalak állapotát. Mátyás akkor sem hagyja abba a felderítést, amikor az őrk a bástyákról felfedezik az ellenséges csónakot,

és egy mozsárgyúval ellövik a király mellől az inasát. Az ostromot folytatják, és hamarosan Mátyás elfoglalja a törököktől Szabács várát.

KM: H. n. (Heltai Gáspár, 1575. 178.; Uő, 1981. 396.; Tóth Béla, 1898. I. 119.).

DT: Kenyeri* (EA 18429/90. – Horváth István gy., 1974).

H 63. Mátyás király álruhás országjárása. Mátyás király álruhába (koldusnak/parasztnek stb.) öltözve járja az országot, hogy megtudja, hogyan élnek az alattvalói, miként mennek a dolgok valójában. Ha visszaélést tapasztal, felfedi valódi kilétét, és igazságot tesz, megbünteti a vétkeket.

KM: H. n. (Heltai Gáspár, 1575. 179.; Uő, 1981. 396. – 1575); H. n. (Tompai Mihály, 1946. 76.; Uő, 1870. 527.).

DT: Szigetsép (EA 10413/1. – Dobos Ilona gy., 1969); Nagyarsány (EA 33011/17. – Dömötör Ákos gy., 1966); Kiskőszeg (Gabányi János, 1992. 78–84.); Maradék (MZA 91140. – Magyar Zoltán gy., 2010); Réte, Vághosszúfalu (MZA 90113., 91114. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010, 2011).

FF: Hámoros (Ferenczi Imre, 1968. 13.); Ipolynyék (MZA 83852. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

AF: Deszk: Kutyini major, Szeged – 3 (Kálmány Lajos, 2015. 392–393., 404–406. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Gödöllő (CKMA 470-68/2–8. – Garamszegi Rezső gy., 1967); Ároktó (HOMNA 4321/3. – Szűcs Szergej gy., 1980); Kecel (VKMA 373-84/3. – Korkecs Zsuzsa gy., 1984); Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 386.); Órszállás (Raffai Judit, 2008. 90.); Szirénfalva (MTA 101919. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013); Nagypél (MZA 857. – Magyar Zoltán és Harangozó Imre gy., 2014).

ER: Csománfalva*, Iza* (Dupka György–Zubánics László szerk., 2014. – 119–120., 120–122. – 20. század közepe); Kolozs (Kolozsi Gergely István, 1996. 138–150.); Bodonkút, Magyarvista, Rákod (MZA 82429., 566., 1508. – Magyar Zoltán gy., 1999–2006); Zsobok (Magyar Zoltán, 2004a. 146.); Kusaly (Uő, 2007a. 139.); Szentmargita (MZA 85092. – Orbán Dániel gy., 2009); Rákod (Magyar Zoltán, 2009d. 95.).

SZ: Firtosvára (Zsidó Ferenc, 2000. 81.); Erdőfüle (MZA 69982. – Magyar Zoltán gy., 2009).

H 64. Mátyás király napszámában. Mátyás király egyszerű embernek öltözve maga is munkát vállal, és a nép között ekképpen elvegyülve tapasztalja meg/értesül arról, hogy milyen a sorsa a szegényeknek, hogyan mennek a dolgok az országban.

H 64.1. Mátyás király a kapások között. Mátyás Budán álruhában a kapások közé áll, mert a saját fülével akarja hallani, hogy az egyszerű emberek miként vélekednek róla és a kormányzásáról.

KM: H. n. (Heltai Gáspár, 1575. 179.; Uő, 1981. 396.).

FF: Széphalom/Karcsa (MZA 96865. – Balassa M. Iván gy., 1964); Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 84.).

AF: Szeged (EA 2771/III. 527.; Kálmány Lajos, 2015. 405–406. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 391.); Orosháza (Beck Zoltán, 1996. 56.).

H 64.1.1. Mátyás megjutalmazza azt a szegény embert, aki segít neki a szőlőkapálásban.

AF: Szeged (EA 2771/III. 527.; Kálmány Lajos, 2015. 405–406. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége).

H 64.2. Mátyás király szánt.

KM: H. n. (Ujváry Zoltán, 2014. 50–52. – Erdélyi János: Mátyás, a szántó című verse, 19. század közepe).

DT: Sáska (EA 12896/3. – Tóth Joachim gy., 1961); Sáska (Veszprém megye földrajzi nevei I., 1982. 101.).

AF: Temerin (Burány Béla, 2007. 927.); Csóka (Penavin Olga–Kovács Ágnes, 1959. 107–108.); Karcsa (Papai Istvánné Páhi Emma–Huszár Andrea Magdolna, 2008. 40–45.).

ER: Felvinc (Keszeg Vilmos, 2004. I. 155–156.).

H 64.3. Mátyás király az aratók között. Mátyás király az aratók közé áll, akik eleinte lefitymálják, hogy ez az idegen meg se tudja fogni rendesen a kaszát, ám csodálkozva látják, hogy mindannyiukat lepipálja a munkában. Amikor eljön az uzsonna ideje és Mátyás kigombolja a kabátját, csak akkor jönnek rá, hogy valójában kivel is kaszáltak.

AF: Szeged – 2 (EA 2771/III. 524.; Magyar népmesék, 1960. 195–196.; Kálmány Lajos, 2015. 404., 404–405. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége).

H 64.4. Mátyás király mint favágó.

ER: Apáca (Magyar Zoltán, 2011a. I. 238.).

SZ: Gyimes: Bükkhavas pataka (MZA 445. – Magyar Zoltán gy., 1996).

H 64.5. Mátyás király mint kőműves.

DT: H. n. (Csefkó Gyula, 1927. 267.; Kóka Rozália, 1990. 117.).

AF: Balmazújváros (MOA 74 26. – Varga Antal gy.).

H 64.6. Mátyás király vályogot vet.

AF: Temerin (Csorba Béla, 1988. 213.).

H 64.7. Mátyás király mint bádogos.

SZ: Csíkmenaság (Magyar Zoltán, 2011a. I. 134.)

H 64.12. Mátyás király és a kis béres. Mátyás király álruhában járva az országot egy helyen meglát egy jómódú gazdát, aki egyedül szánt. Kérdezi tőle, hogy mi az oka annak, hogy egyedül dolgozik, mire a gazda azt feleli, hogy van neki szolgálja, de a gyerek már három napja beteg, a hideg rázza. Mátyást a gazda fel fogadja fogni az eke szarvát. Amikor este a fizetésre kerül a sor, Mátyás az egész aznapi bérért odaadja a beteg kis béresnek, és a gazda előtt felfedi magát./Amikor látja, hogy a gazda vonakodik kifizetni a bért a beteg gyerekeknek, szigorú büntetést helyezve kilátásba, fedi fel előtte valódi kilétét.

KM: H. n. (Kríza Ildikó, 1990. 384. – Erdélyi János *Mátyás, a szántó* c. verse, 1844).

DT: Pilisvörösvár (EA 8387/25. – Dobos Ilona gy., 1967).

AF: Csóka* (Penavin Olga–Kovács Ágnes, 1959. 107–108.; Kríza Ildikó, 1990. 384.); Adorján (Penavin Olga, 1984. 74.; Kóka Rozália, 1990. 20.); Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 386–387.); Szalárd (Bihari népmondák, 2001. 96.).

SZ: Hertelendyfalva (Ujváry Zoltán, 1975. 173.; Uő, 1990. 121–122.); Székelykeve (Penavin Olga, 1984. 317.).

H 65. Mátyás király és a kolozsvári bíró. Mátyás király álrühában Kolozsvárra látogat, és látja, hogy az emberek hordják be a fát a bíró udvarára. A bíró észreveszi a nézelődő idegent, és utasítja a hajdúját, hogy küldje azt a csavargót is fát hordani. Amikor Mátyás rákérdez a bérére, korbácsütést kap válaszul, mondván, hogy ez a fizetsége. Mátyás a többiekkel együtt egész nap hordja a méterfát, s egy óvatlan pillanatban három fára egy krétával/saját kiserkenő vérével ráírja: Mátyás. Este, a munka végeztével fizetség nélkül távozik. Harmadnapra királyi díszben, kísérete élén jön vissza Kolozsvárra, ahol a bíró nagy ünnepélyességgel fogadja. Mátyás a bírói udvarban magasodó farakások iránt érdeklődik, mire a bíró azt mondja, hogy azokat a nép számára szeretetből, szívésségből hordta. Mátyás széthányatja a farakást, odahívja a bírót, és megmutatja neki azt a három fát, melyen a király neve szerepel, bizonyítva, hogy azokat személyesen a király rakta. Mátyás példásan megbünteti a népnyzó bírót, a kegyelemért esdeklő hajdúnak azonban megbocsát, mert az csupán parancsra cselekedett.

DT: Babosdöbréte (Gönczi Ferencz, 1909. 439.; Uő, 1914. 532.); Erdősokonya (EA 1388/27. – Pittner Károly gy., 1914); Böde (EA 2699/20. – Szentmihályi Imre gy., 1951); Kisbajom (Dobos Ilona, 1962. 348–349.); Izbég (EA 8387/22. – Dobos Ilona gy., 1967); Kőszeg (EA 8894/6. – Dobos Ilona gy., 1968); Kislengyel (NIFA 252/16–17. – Körner Tamás gy., 1968); Pozsonyepertes (Ujváry Zoltán, 1975. 174.); Csicsó (Liszka József szerk., 2007. 71. – Fehérváry Magda gy., 1980); Mosontarcsa (Gaál Károly, 1985. 361.); Alsóór, Felsővály (Liszka József, 1988. 51.); Kopács* (EA 25257/10. – Lábadi Károly gy., 1993); Kapca, Lendva, Radamos (MZA 1723., 1725., 1724. – Magyar Zoltán gy., 2008); Dobronak, Kapca, Zsitkóc (Magyar Zoltán, 2010. 66–67.); Alsószelei, Deáki, Hegysúr, Jóka – 2, Nagymácséd – 2, Nemeskajal, Pered, Vezekény – 3 (MZA 71456., 90115., 990118., 71451., 87697., 71455., 90116., 71454., 90119., 71452., 71453., 90117. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010–2011).

FF: Palócföld/Fülek (Végváry Gábor, 1885. 9–10.); Sárospatak (EA 5560/76–78. – Mató József gy., 1914); Hont megye* (Polívka, Jiří, 1923–1931. 152/8b.); Zemplén megye* (Ortutay Gyula, 1939. 33.; Uő, 1952. 294.); Kondó (EA 2134/4. – Gaz Mária gy., 1947); Gimes (NIFA 337/211–213. – Ortutay Gyula és Sima Ferenc gy., 1957); Széphalom/Karcsa (MZA 96865. – Balassa M. Iván gy., 1964); Érsekivádkert (MOA 712 – Körner Tamás gy., 1966); Rozsnyó, Sajórecske – 2, Sajószentkirály (Ujváry Zoltán, 1975. 173–176.; Uő, 1990. 42., 44–46., 48–49.); Szentsimon – 2 (HOMNA 4449/8., 21–22. – Tisovszki Zsuzsanna gy., 1981); Szepesség* (Camman, Alfred–Karasek, Alfred, 1981. 187. – szepesi német adat); Bodrogkeresztúr (Dobos Ilona, 1988. 263.); Kecső, Pelsőc (Lukács László, 2013. 83. – 1990); Ung megye* (Musketik, Leszja, 1993. 75.; Uő, 1998. 205.); Baraca (B. Kovács István, 1994. 154–155.); Imreg, Garany (Géczi Lajos, 1994. 210., 211.); Debrőd, Kiskovácsvágása, Perkupa, Szádelő (Magyar Zoltán, 2001a. 172–175.); Alsócsitár, Kolon (Uő, 2002. 54–56.); Feled: Aduspuszta, Ipolyvarbó, Szécsénykovácsi (MZA 92524., 7668., 25616. – Varga Norbert gy., 2002–2005); Béd, Bódvavendégi, Debrőd, Egyházasbást, Garampáld, Gimes, Hárskút, Jósvalfő, Nyitraegerszeg, Nyitraeszte – 2, Perkupa, Péterfala – 2, Pográny, Rakacaszend, Somodi, Szalóc, Szinpetri, Tajti, Torna, Tornagörgő, Zsére (MZA 1143., 340., 117., 1178., 83640., 1133., 1452., 100., 1137., 1132., 1142., 197., 1175., 1182., 1134., 333., 194., 1453., 101., 1176., 199., 230., 1162. – Magyar Zoltán gy., 1995–2006); Herencsény (Magyar Zoltán, 2004b. 159–160.); Martonyi (Uő, 2005b. 125.); Dobfenek (Uő, 2006b. 32–33.); Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 84–85.); GömörSID (Uők, 2007. 90–97.); Buzita, Csécs, Felsőrás, Fülekpilis, Gömörmánás, Harmac, Ipolyfödemes – 2,

Ipolyhídvég, Ipolyvarbó, Ipolyvilke, Jánok, Jeszte, Melléte, Miglécnémeti, Komaróc, Köve-
 cses, Lökösháza, Lukanénye, Nagycétyény, Nagyhind – 2, Nagyszalanc – 2, Oldalfala, Osgyán,
 Otrokocs, Palást, Pereszlény, Reste, Sajógömör, Sőreg, Szalatnya, Uzapanyit (MZA 84477.,
 84476., 92510., 1226., 93345., 93347., 71333., 71338., 89727., 84126., 84125., 1789., 92509.,
 92516., 1792., 1790., 92512., 92511., 71363., 83510., 1592., 1598., 84706., 84707., 92517., 1227.,
 92505., 83854., 89726., 1791., 92513., 1225., 83855., 93346. – Magyar Zoltán és Varga Norbert
 gy., 2003–2011); Krasznahorkaváralja, Várhosszúrét (Magyar Zoltán, 2011c. 78–79.); Garany
 – 2, Nagytoronya (MZA 97568., 99728. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013–2014);
 Garamdamásd, Kisölvéd (MZA 102950., 102951. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).
 AF: H. n. (Legujabb Alföldi Naptár, 1872. 24–25.); Szeged (EA 2771/III. 509.; Kálmány Lajos,
 2015. 394. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Kucura (Gnatjuk, Volodimir, 1910. 191–193.);
 Tiszaiagar (EA 4094/337. – Katona Imre gy., 1949); Kiskunfélegyháza (EA 7678/43. – Szent-
 mihályi Imre gy., 1949); Margitta (AFAR F 1529. – Könczei Ádám gy., 1954); Biri (JAMNA
 221-67/40–42. – Polónyi Péter gy., 1955); Tiszalök (JAMNA 506-71/36–40. – Bodnár Bálint gy.,
 1955); Ramocsaháza (EA 7901/C. 466–473. – Erdész Sándor gy., 1960); Kállósemjén-Újfalurét
 (JAMNA 293-67/957–959. – Erdész Sándor gy., 1963); Kenézlő (MOA 468. – Nagy Ilona gy.,
 1965); Nyírvasvári (EA 8388/21. – Dobos Ilona gy., 1967); Nyíregyháza (JAMNA 454-69/VII.
 1131–1144. – Erdész Sándor gy., 1968); Szamosszeg (Erdész Sándor, 1968. III. 18–21.); Vajdácsa
 (Ferenczi Imre, 1968. 14.); Padé (NIFA 185/III. 46–47. – Katona Imre és Tóth Ferenc gy., 1972);
 Piros (Matijevics Lajos–Veselinović Šulc Magdolna, 1980. 83–84.); Kunszentmárton (MOA
 12676. – Villányi Péter gy., 1981); Kiskunfélegyháza – 3 (HOMNA 4732/188–195. – Tóth Judit
 gy., 1983); Kecel (VKMA 373-84/3. – Korkes Zsuzsa gy., 1984); Tiszabökény, Vári (Ferenczi
 Imre, 1984. 120., 120–121.); Palló*, Homok*, Nagyberég*, Nagydobrony*, Nagybégány* (Uo.,
 121.); Adorján – 2, Bezdán, Padé, Újvidék – 2 (Penavin Olga, 1984. 77–78., 138–140., 150–151.,
 168–169.); Karcsa (Nagy Géza, 1985. II. 644–646.); Kisújszállás (DJMNA 2561-86/II. 204–205.
 – Makra Sándor gy., 1986); Biri (Ratkó Lujza, 1987. 98–99.); Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989.
 388–389.); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 27.); Beregújfalu (Penckőferné Punyó Má-
 ria, 1993. 223–224.); Arad-Mikelaka (Kovács Ferenc, 1995. 22–23.); Feketics (Penavin Olga,
 1995. II. 99.); Jászkarajenő (EA 27519/II. – Tóth Klára gy., 1997); Apátfalva – 2 (MZA 7945.,
 28407. – Sinkó Rozália gy., 1999); Csanádapáca, Medgyesbodzás, Orosháza (Beck Zoltán, 1996.
 43., 45., 57.); Lakitelek (Bereznai Zsuzsa, 2001. 98–99.); Nagyszalonta (Bihari népmondák,
 2001. 105–106. – Bondár Irén gy.); Éradony (Uo., 107–108.); Karcsa (Pápai Istvánné Páhi Em-
 ma–Huszár Andrea Magdolna, 2008. 40–45.); Csóka (Raffai Judit, 2008. 59. – Kónya Sándor
 gy.); Muzslya (Uo., 56–57. – Palatinus Aranka gy.); Temerin (Uo., 51–53. – Csorba Béla gy.);
 Udvarszállás (Uo., 58. – Krizbai Hajnalka gy.); Ludas, Órszállás (Uo., 60–61. – Boros Viktória
 gy.); Ludas, Magyarzentmihály (Raffai Judit, é. n.); Tiszakeresztúr (MZA 94135. – Tar Kata-
 lin gy., 2008); Kiskövesd, Battyán (Magyar Zoltán, 2009b. 50., 50–51.); Bodrogszentmária,
 Érkeserű, Érmihályfalva – 2, Érolaszi, Értarcsa, Gálospetri, Kiszéres – 2, Nagybodófalva,
 Nagygéres – 2, Nagykágya, Rad, Szalacs, Zétény – 2 (MZA 1576., 74450., 742465., 74246.,
 74240., 74241., 74242., 1518., 1577., 90962., 1574., 1575., 74244., 1573., 74243., 1571., 1572.
 – Magyar Zoltán gy., 2005–2010); Csongrád – 2 (Katona Imre, 2011. 207–211. – 20. század
 közepe); Magyarcsaholy (Magyar Zoltán, 2011a. II. 435.); Érkeserű, Érkörtvélyes (Uő, 2012c.
 55–56.); Dercen, Salánk (MZA 94194., 94193. – Magyar Zoltán gy., 2012); Iske, Nagyráska
 (MZA 101932., 101918. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013); Bélzerénd, Feketegyarmat
 (MZA 99511., 99512. – Magyar Zoltán és Harangozó Imre gy., 2014).
 ER: H. n./Kolozsvár (Heltai Gáspár, 1575. 179–180.; Uő, 1981. 396–398.; Kríza Ildikó, 1990.
 405. – német nyelvű fordítás: Lyrum, Larum, Lyrissimum, 1700. 317.; uo, 1726. 327.; Magyar
 Hirmondó, 1792. 236.; Kis János, 1806. 22–27.; András Elek, 1807.; Kőváry László, 1857a.
 19–23.); Vasárnapi Ujság, 1870. 72–73.; Müller, Friedrich, 1885. 478.; Asztalos Miklós, 1942. 21.;
 Tóth Béla, 1898. I. 115–118.); H. n./Kolozsvár (Új Magyar Múzeum, 1856. I. 268. – Kolozsvár

Síralmai, 1699); Nagymoha (AFAR Mg. 1584. II. f. – Faragó József gy., 1967); Alsójára (AFAR Mg. 2205. II. c. – Vöö Gabriella gy., 1973); Szer (EA 25534. – Orbán Zselyke gy., 1994); Magyarország (EA 26026/4. – Zsigmond Győző gy., 1994); Kraszna (Mitruly Miklós, 1999. 146.); Felvinc (MZA 4369. – Keszeg Vilmos gy., 1990-es évek); Harasztos (Zsigmond Győző, 2000. 60.); Magyarborzás – 2, Noszoly (MZA 28564., 60345., 76838. – Orbán Dániel gy., 2002–2010); Felvinc (Keszeg Vilmos, 2004. I. 155.); Bábonya, Ketesd, Magyarvalkó (Magyar Zoltán, 2004a. 146–148.); Balavásár, Bethlenszentmiklós, Küküllővár, Nagykend (Uő, 2005a. 57–58., 217.); Petenye, Szilágykerked, Szilágygörcsön, Szilágypanit (Uő, 2007a. 139–143.); Magyalapád (Berezna Zsuzsanna, 2007. 345.); Istvánháza, Magyarbükkös, Maroscsúcs (Magyar Zoltán, 2008a. 155–157.); Csernakeresztúr (Uő, 2009d. 96.); Barcaújfalu, Krizba, Alsórákos, Héjjasfalva, Halmágy, Nagymoha, Várfalva, Kövend, Kolozspata – 2, Györgyfalva (Uő, 2011a. I. 238., 264., 302., 338., 338–339., 429., 430., 472–474.); Ördöngösfüzes – 2, Bonchida, Magyarborzás, Fickó, Sajószentandrás, Várkudu, Felőr, Domokos, Koltó, Hosszúmező (Uő, 2011a. II. 39–40., 125., 177–178., 224., 260., 261., 310. 349., 384.); Ürmös (Uő, 2011b. 72.); Ádamos – 2, Ajton, Alsótök, Apáca, Aranyosrákos, Baca, Barcaújfalu, Belényesújlak, Benedekfalva – 2, Bethlenszentmiklós, Bodonkút, Bogdánd, Bonyha, Botháza, Buza, Búzásbocsárd – 2, Csegez, Csicsókeresztúr, Csombord, Dányán, Désakna, Dészázta, Diósad – 2, Dobra, Egrespatak, Enyedszentkirály – 2, Esztény, Felenyed, Felőr, Felsőtök, Győróvásárhely, Györgyfalva, Héderfája, Holtmaros, Jegegye – 2 (MZA 1315., 1316., 1629., 71065., 67118., 62681., 67681., 67117., 1677., 1769., 896., 903., 1317., 82433., 961., 1318., 76827., 76826., 1005., 1006., 62682., 1676., 976., 1324., 73543., 958., 959., 960., 1655., 957., 975., 996., 71067., 995., 1675., 71066., 954., 1631., 1319., 1624., 495., 577. – Magyar Zoltán gy., 2002–2011); Kalotadámos, Kendilóna, Kide, Királyfalva, Kisbács, Kisdoba, Kisesküllő, Kiskend, Kispetri, Kispulyon, Kissolymos, Kolozs – 2, Kolozsborsa, Körösjánosfalva, Köröstárkány – 2, Kusaly, Küküllőszéplak, Küküllővár, Lecsmér, Lele, Lőrincréve, Magyarbagó, Magyarbece, Magyarbikal, Magyarborzás, Magyarfráta, Magyargoroszló, Magyargyerőmonostor – 2, Magyarkakucs, Magyarkályán, Magyarkapud, Magyarkecel, Magyarkiskapus – 3, Magyarköblös – 2, Magyarléta, Magyarmacsás – 2, Magyarnemegye, Magyaró, Magyarókerেকে, Magyarózd – 2, Magyarpalatka, Magyarpéterfalva – 2, Magyarremete, Magyarszarvaskend, Magyarszentbenedek, Magyarszovát, Magyarvalkó, Magyarvista – 3, Marosdécse, Marosgombás – 2, Marosvécs, Menyő, Méra, Mezőkereszű – 3, Mezőversegyháza, Mákófalva, Miriszló – 2, Mocsolya, Monó, Nádasdaróc, Nagydoha, Nagykapus – 2, Nagymedvés, Nagymon, Nagypetri, Nagysármás, Novoj, Nyárszó (MZA 555., 71070., 71061., 1314., 557., 955., 71068., 1320., 556., 76828., 993., 1628., 1630., 71069., 1767., 1768., 956., 1322., 1321., 950., 951., 994., 988., 990., 561., 85057., 76829., 953., 558., 559., 87659., 76833., 989., 952., 71734., 486., 494., 578., 82430., 560., 71073., 82432., 1678., 1626., 562., 986., 991., 76830., 1323., 1325., 88416., 82431., 992., 76834., 563., 564., 565., 571., 984., 985., 987., 1625., 889., 568., 76835., 76831., 76832., 76836., 1313., 982., 983., 887., 949., 493., 888., 567., 570., 979., 885., 487., 76837., 569. – Magyar Zoltán gy., 1998–2011); Ördögkeresztúr, Ördöngösfüzes, Rákosd, Ráton, Rév, Sárosmagyarberkesz, Selymesilosva, Somlyóújlak, Sülelmed, Szamosardó – 2, Szászújfalva – 2, Szék, Szer – 2, Szilágykerked, Szilágygörcsön, Szilágynagyfalva, Szilágyperencesen, Szilágyhámsón – 3, Szilágyuszeg, Szilágyuszentkirály, Szilágyzovány, Sztána, Szucság – 2, Tacs, Torockó, Torockószentgyörgy, Tuson, Túr, Türe, Válaszút, Vajasad, Vajdakamarás, Várfenes, Varsolc, Vérvolgy, Vice – 2, Visa – 2, Visk, Zsibó – 2 (MZA 71072., 1711., 1507., 886., 91019., 1651., 882., 884., 883., 893., 894., 980., 981., 76840., 881., 890., 869., 891., 576., 892., 880., 902., 916., 879., 900., 897., 575., 573., 574., 978., 977., 76842., 1004., 572., 71071., 1694., 76843., 88418., 895., 901., 76841., 76845., 76846., 76844., 91136., 898., 899. – Magyar Zoltán gy., 1999–2011); Magyarborzás, Ördöngösfüzes – 3, Tacs (Magyar Zoltán, 2012a. 156–160.); Rév – 5. (MZA 94189–94192., 94199. – Magyar Zoltán gy., 2012); Rév (Magyar Zoltán, 2012b. 191.); Dedradszéplak, Ördöngösfüzes (MZA 106111., 106190. – Magyar Zoltán gy., 2016).

SZ: H. n. (Benedek Elek, 1896. V. 420–423.; Uő, 1926. 94–100.; Uő, 1967. 122–125.); Sepsiszentgyörgy (EA 902. – Bodor Dénes gy., 20. század eleje); Maroshévíz (BBE MIK D-23/123–124. – Bodor József gy., 1964); Gyimesfelsőlök (AFAR Mg. 1972. I. t. – Vőő Gabriella gy., 1969); Farkaslaka (MOA 12594. – Nagy Ilona gy., 1970); Bukovina (Bukovinai székely népmesék II. 1981. 294–295.); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 167–168.); Gyimes: Jávárdi pataka (Salamon Anikó, 1987. 44–45.); Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 81–82.); Kibéd (Ráduly János, 1994. 173–174.); Árvátfalva (Zsigmond Győző, 1995. 86.); Gyergyószentmiklós – 2 (EA 27257/29., 30. – Gergely Katalin és Gergely Ildikó gy., 1995); Bikafalva (Zsigmond Győző, 2001. 32.); Gyimes: Áldomás pataka, Farkasok pataka (Magyar Zoltán, 2003. 190., 190–191.); Gyimes: Ciherek pataka (Uo., 188.; Uő, 2006d. 57–58.); Gyimes: Áldomás pataka (Antal Mária, 2004. 45–46.); Nyárádszentimre, Székelybere (Magyar Zoltán, 2007b. 31–33.); Seprőd (Magyar Zoltán, 2007b. 33. – Dósa Erika gy.); Hertelendyfalva (Raffai Judit, 2008. 54–55. – Kovács Mária gy.); Gyimes: Farkasok pataka (Magyar Zoltán, 2008b. 71.); Csinód – 3 (Uő, 2008a. 258–260.); Abásfalva, Bág, Berekeresztúr, Felsőrákos – 2, Gyimes: Antalok pataka, Barackos pataka, Bükkhavas pataka, Csinód, Gyepece – 2, Homoródjánosfalva, Homoródkarácsonyfalva, Homoródrete, Köpec, Mikháza, Nagybacon, Nyárádmagyarós, Nyárádselye, Oroszhegy, Székelyzsombor – 2, Torboszló, Vargyas, Zetelaka (MZA 70445., 70450., 1327., 69983., 69984., 464., 447., 426., 1516., 344., 446., 70446., 70444., 70449., 69986., 1627., 69985., 1319., 1328., 65974., 70447., 70449., 69986., 1627., 69985., 1329., 1328., 65974., 70447., 70448., 1326., 87266., 62684. – Magyar Zoltán gy., 1996–2011); Gyimes: Csinód, Nyárádrete, Székelyvarság – 2 (Magyar Zoltán, 2011a. I. 94–95., 174., 201–202.); Bibarcfalva, Nagyajta, Olasztelek (Uő, 2011b. 70–71.); Homoródkarácsonyfalva, Homoródkeményfalva (Uő, 2011d. 76., 76–77.); Gyergyótölgyes: Tűlsóvíz, Gyergyóholló* (MZA 106123., 106124. – Magyar Zoltán gy., 2016). MO: Lujzikalugar (MZA 66794. – Miklós Zoltán és Ilyés Sándor gy., 2001).

H 65.1. A fahordás helyszínei. Mátyás királyt nem Kolozsváron, hanem valamely más településen (Kalocsa/Szeged/Debrecen/Sajógömör/Eger/Torda/Ürmös) kényszeríti ingyen dolgozni a bíró, illetve egy nevesítetlen uraság.

AF: Padé (NIFA 185/III. 46–47. – Katona Imre és Tóth Ferenc gy., 1972); Adorján, Újvidék, Bezdán, Padé (Penavin Olga, 1984. 77., 139–140., 150–151., 168–169.); Garany (Géczi Lajos, 1994. 211.).

ER: Maroscsúcs (Magyar Zoltán, 2008a. 155–157.); Ürmös (Uő, 2011b. 72.).

SZ: Kibéd* (Ráduly János, 1994. 173–174.).

H 65.2. A hosszú orrú paraszt. A bíró/bíró hajdúja hosszú orrú parasztnak szólítva küldi fát hordani az álrúhás Mátyás királyt.

DT: Csicsó (Liszka József szerk., 2007. 71. – Fehérváry Magda gy., 1980); Alsóór (Gaál Károly, 1988. 373.); Kapca (MZA 1723. – Magyar Zoltán gy., 2008); Nagymácséd (MZA 90116. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

FF: Széphalom/Karcsa (MZA 96865. – Balassa M. Iván gy., 1964); Gimes (NIFA 337/211. – Ortutay Gyula gy., 1957); Szentsimon (HOMNA 4449/8. – Tisovszki Zsuzsanna gy., 1981); Baraca (B. Kovács István, 1994. 154–155.); Somodi, Bódvavendégi (MZA 194., 340. – Magyar Zoltán gy., 1996); Szécsénykovácsi (MZA 25616. – Varga Norbert gy., 2002); Szádelő (Magyar Zoltán, 2001a. 172–173.); Alsócsitár (Uő, 2002. 55–56.); Herencsény (Uő, 2004b. 159–160.); Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 84–85.); Gömörsíd (Uők, 2007. 90–91.); Buzita, Feled: Aduspuszta, Felsőrás, Garampáld, Harmac, Ipolyhídvég, Oldalfalva, Palást, Sajógömör (MZA 84477., 92514., 92510., 83640., 93347., 89727., 92517., 83854., 92513. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2005–2011); Krasznahorkaváralja (Magyar Zoltán, 2011c. 78–79.).

AF: Biri (JAMNA 221-67/40–42. – Polónyi Péter gy., 1955); Ramocsaháza (EA 7901/C. 466–473. – Erdész Sándor gy., 1960); Nyírvasvári (EA 8388/21. – Dobos Ilona gy., 1967); Kunszentmárton (MOA 12676. – Villányi Péter gy., 1981); Kiskunfélegyháza (HOMNA 4732/192–194. – Tóth Judit gy., 1983); Vári (Ferenczi Imre, 1984. 120.); Apátfalva (MZA 28407. – Sinkó Rozália gy., 1999); Éradony (Bihari népmondák, 2001. 107–108.); Tiszakeresztúr (MZA 94135. – Tar Katalin gy., 2008); Nagybodófalva (MZA 90962. – Magyar Zoltán gy., 2010); Csongrád (Katonna Imre, 2011. 207–2011.); Magyarcsaholy (Magyar Zoltán, 2011a. II. 435.); Dercen (MZA 94194. – Magyar Zoltán gy., 2013).

ER: H. n./Kolozsvár (Tóth Béla, 1898. I. 115–118.); Magyarborzás (MZA 28564. – Orbán Dániel gy., 2002); Magyarvalkó (Magyar Zoltán, 2004a. 146–147.); Küküllővár (Uő, 2005a. 57.); Szilágykerked (Uő, 2007a. 141–143.); Istvánháza, Maroscsúcs (Uő, 2008a. 156., 157.); Csernakeresztúr (Uő, 2009d. 96.); Alsórákos, Héjjesfalva, Halmágy, Várfalva (Uő, 2011a. I. 264., 302., 338., 429.); Bonchida, Magyarborzás, Domokos (Uő, 2011a. II. 39–40., 125., 310.); Ürmös (Uő, 2011b. 72.); Apáca, Bodonkút, Bogdánd, Héderfája, Jegenye, Köröstárkány, Lecsmér, Lőrincréve, Magyarborzás, Magyarfráta, Magyarkakucs, Magyarremete, Nagypetri, Nagykapus, Szilágykerked, Szilágyszeg, Válaszút, Visk (MZA 67118., 82433., 961., 1319., 577., 1768., 950., 994., 85057., 76829., 87659., 88416., 487., 570., 869., 879., 71071., 91136. – Magyar Zoltán gy., 1999–2011).

SZ: Hadikfalva (Kóka Rozália, 1990. 81–82.); Gyimes: Áldomás pataka (Magyar Zoltán, 2003. 190.); Gyimes: Ciherek pataka (Uo., 188.; Uő, 2006d. 57–58.); Nyáradszentimre, Székelybere (Uő, 2007b. 31–32., 33.); Hertelendyfalva (Raffai Judit, 2008. 54–55.); Gyimes: Csinód – 2 (Magyar Zoltán, 2009a. 258., 259–260.); Gyimes: Áldomás pataka, Csinód, Homoródkarácsonyfalva (MZA 464., 1516., 70444. – Magyar Zoltán gy., 1996–2008); Nyárádremete, Székelyvarság (Magyar Zoltán, 2011a. I. 174., 201–202.); Olasztelek (Uő, 2011b. 71.); Homoródkeményfalva (Uő, 2011d. 76–77.).

H 65.3. A vérrel írt fahasábok. Mátyás király a fahordás közben/a hajdú verése következtében megsérti a kezét, és saját vérével írja fel a nevét arra a három fára, amely bizonyítékként szolgál majd a kolozsvári bíró ellen.

AF: Újvidék (Penavin Olga, 1984. 139–140.); Éradony (Bihari népmondák, 2001. 107–108.).

ER: Bethlenszentmiklós, Lecsmér, Sztána, Rákosd (MZA 1317., 950., 575., 1507. – Magyar Zoltán gy., 1999–2007); Ketesd (Magyar Zoltán, 2004a. 147–148.); Balavásár (Uő, 2005a. 57.); Szilágypanit (Uő, 2007a. 139–140.); Krizba, Kolozspata (Uő, 2011a. I. 238., 472.); Bonchida, Fickó (Uő, 2011a. II. 39–40., 177–178.).

SZ: Bukovina (Bukovinai székely népmesék II., 1981. 294–295.); Bágy (MZA 70450. – Magyar Zoltán gy., 2008); Rév – 3 (MZA 94192., 94199., 97822. – Magyar Zoltán gy., 2012–2013).

H 65.5. A bíró büntetése. A Mátyás által leleplezett kolozsvári bíró elnyeri méltó büntetését. Leváltják a hivatalából, valamint más, súlyosabb büntetést is kirónak rá.

H 65.5.1. Büntetésül Mátyás egész nap fát vágat a bíróval.

ER: Nagykapus (MZA 570. – Magyar Zoltán gy., 1999); Ördögösfüzes (MZA 106190. – Magyar Zoltán gy., 2016).

SZ: Gyimes: Gyepece (MZA 446. – Magyar Zoltán gy., 1996).

H 65.5.2. Büntetésül Mátyás elrendeli, hogy egész nap fejjel lefelé kapáljon/kaszáljon a bíró (és a többi urak).

DT: Vezekény (MZA 90117. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

FF: Jósvafő (MZA 100. – Magyar Zoltán gy., 1997).
ER: Magyarborzás (MZA 60345. – Orbán Dániel gy., 2002).

H 65.5.3. Mátyás az összehordott fát odaadja a munkásoknak/szétosztja a szegények között.

DT: Alsóőr (Gaál Károly, 1988. 373.).
AF: Tiszabökény (Ferenczi Imre, 1984. 120–121.).

H 65.5.4. A bírónak visszamenőleg is minden munkás számára meg kell fizetnie a járandóságát.

FF: Sajórecske – 2 (Ujváry Zoltán, 1975. 173–174., 174.); Egyházasbást (MZA 1178. – Magyar Zoltán gy., 1998).
SZ: Gyimes: Csinód (Magyar Zoltán, 2009a. 259–260.).

H 65.5.5. Mátyás elkobozza a bírót teljes vagyonát, és világgá kergeti.

AF: Újvidék, Bezdán (Penavin Olga, 1984. 138–139., 150–151.); Karcsa (Nagy Géza, 1985. II. 644–646.).
ER: Nagymoha (AFAR Mg. 1584. II. f. – Faragó József gy., 1967); Alsórákos (Magyar Zoltán, 2011a. I. 264.); Rév (MZA 91019. – Magyar Zoltán gy., 2011).
SZ: Hadikfalva (Kóka Rozália, 1990. 81–82.); Nyárádszentimre (Magyar Zoltán, 2007b. 31–32.).

H 65.5.6. Mátyás király deresre húztatja a bírót, és huszonöt botot veret rá.

DT: Kisbajom (Dobos Ilona, 1962. 348–349.); Kislengyel (NIFA 252/16–17. – Körner Tamás gy., 1968); Pozsonyeperjes (Ujváry Zoltán, 1975. 174.).
FF: Kondó (EA 2131/4. – Igaz Mária gy., 1947); Gímes (NIFA 337/213. – Ortutay Gyula gy., 1957); Sajószentkirály (Ujváry Zoltán, 1975. 174–175.); Debrőd, Hárskút, Szinpetri (MZA 117., 1452., 101. – Magyar Zoltán gy., 1996–2003); Csécs, Felsőrás, Ipolyfödemes, Otrókocs (MZA 84476., 92510., 71338., 92515. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006–2010); Kisölved (MZA 102951. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).
AF: Szeged (EA 2771/III. 509. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Margitta (AFAR F 1529. – Könczei Ádám gy., 1954); Nyíregyháza (JAMNA 454-69/VII. 1131–1144. – Erdész Sándor gy., 1968); Szamosszeg (Erdész Sándor, 1968. III. 18–21.); Kunszentmárton (MOA 12676. – Villányi Péter gy., 1981); Újvidék (Penavin Olga, 1984. 139–140.); Mikelaka (Kovács Ferenc, 1995. 22–23.); Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 388–389.); Temerin, Udvarszállás, Őrszállás (Raffai Judit, 2008. 51–53., 58., 60–61.).
ER: Felvinc (MZA 4369. – Keszeg Vilmos gy., 1990-es évek); Bábony (Magyar Zoltán, 2004a. 147.); Magyarzarvaskend (MZA 82431. – Magyar Zoltán gy., 2006); Hoszúmező (Magyar Zoltán, 2011a. II. 384.); Rév (Uő, 2012b. 191.).

H 65.5.7. Mátyás király kalodába zárhatja a bírót.

AF: Zétény (MZA 1572. – Magyar Zoltán gy., 2005).

H 65.5.8. Mátyás király börtönbe zárhatja a bírót.

DT: Zsitkóc (Magyar Zoltán, 2010. 66–67.).
FF: Sárospatak (EA 5560/76–78. – Mató József gy., 1914); Széphalom/Karcsa (MZA 96865. – Balassa M. Iván gy., 1964); Torna (MZA 199. – Magyar Zoltán gy., 1998); Debrőd (Magyar

Zoltán, 2001a. 174–175.); Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 85.); Garamdamásd (MZA 102950. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).
AF: Vajdácská (Ferenczi Imre, 1968. 14.); Imreg (Géczi Lajos, 1994. 210.); Lakitelek (Bereznai Zsuzsa, 2001. 98–99.); Battyán (Magyar Zoltán, 2009b. 50–51.).
ER: Nagypetri, Sztána, Várasfenes (MZA 487., 575., 88418. – Magyar Zoltán gy., 1999–2008).
SZ: Maroshévíz (BBE MIK D-23/123–124. – Bodor József gy., 1964); Bukovina (Bukovinai székelig népmesék II., 1981. 294–295.); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 167–168.); Kibéd (Ráduly János, 1994. 173–174.); Seprőd (Magyar Zoltán, 2007b. 32.); Hertelendyfalva (Raffai Judit, 2008. 54–55. – Kovács Mária gy.).

H 65.5.10. Mátyás király kivégezteti a kolozsvári bírót.

FF: Zemplén megye* (Ortutay Gyula, 1939. 33.).
AF: Bácska: Kucura (Gnatjuk, Volodimir, 1910. 191–193.); Ramocsaháza (EA 7901/C. 466–473. – Erdész Sándor gy., 1960); Vári (Ferenczi Imre, 1983. 120.).
ER: Somlyóújlak (MZA 884. – Magyar Zoltán gy., 2000); Petenye (Magyar Zoltán, 2007a. 140.).
SZ: Gyergyótölgyes: Túlsóvíz (MZA 105123. – Magyar Zoltán gy., 2016).

H 65.5.11. Mátyás király golyó általi halálra ítéli a bírót.

FF: Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 84–85.).

H 65.5.12. Mátyás király felakasztatja a bírót.

DT: Középpulya (Gaál Károly, 1988. 273–274.).
FF: Rozsnyó (Ujváry Zoltán, 1975. 175–176.); Kiskovácsvágása (Magyar Zoltán, 2001a. 173.; Uő, 2004c. 76.); Dobfenek (Uő, 2006b. 32–33.); Nagyszalánc (MZA 84706. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008).

H 65.5.12.1. Mátyás király Kolozsvár főterén akasztatja fel a bírót.

ER: Kolozspata (Magyar Zoltán, 2011a. I. 473.).

H 65.5.13. Mátyás lefejezteti a bírót.

FF: Baraca (B. Kovács István, 1994. 154–155.); Kolon, Alsócsitár (Magyar Zoltán, 2002. 54–55., 55–56.).
AF: Nyírvasvári (EA 8388/21. – Telago József gy., 1967); Kiskunfélegyháza (HOMNA 4732/188–192. – Tóth Judit gy., 1983).
ER: H. n./Kolozsvár (Heltai Gáspár, 1575. 179–180.; Uő, 1981. 396–398.; Kis János, 1806. 22–27.; Tóth Béla, 1898. I. 115–118.); Nagykend (Magyar Zoltán, 2005a. 58.); Szilágypanit (Uő, 2007a. 139–140.); Visk (MZA 91136. – Magyar Zoltán gy., 2010.); Héjjasfalva (Magyar Zoltán, 2011a. I. 302.); Magyarborzás (Uő, 2011a. II. 125.; Uő, 2012a. 157–158. – Orbán Dániel gy.); MO: Lujzikalugar (MZA 66794. – Miklós Zoltán és Ilyés Sándor gy., 2001).

H 65.5.13.1. „Akasztófát érdemelnél, de fejedet üttetem, te nép sanyargatója!”

ER: H. n./Kolozsvár (Heltai Gáspár, 1575. 179–180.; Uő, 1981. 396–398.; Kis János, 1806. 22–27.; Tóth Béla, 1898. I. 115–118.); Nagykend (Magyar Zoltán, 2005a. 58.); Szilágypanit (Uő, 2007a. 139–140.); Visk (MZA 91136. – Magyar Zoltán gy., 2010).
AF: Nyírvasvári (EA 8388/21. – Telago József gy., 1967); Kiskunfélegyháza (HOMNA 4732/188–192. – Tóth Judit gy., 1983).

H 65.5.13.2. Mátyás király a bíró két hajdúját is megbünteti: azt, aki őt is megverte, jobb keze levágására ítéli és felakasztatja, a másik hajdút pedig pellengérré állíttatja, megcsapatja és számúzi az országból.

ER: H. n./Kolozsvár (Heltai Gáspár, 1575. 179–180.; Uő, 1981. 396–398.; Kis János, 1806. 22–27.; Tóth Béla, 1898. I. 115–118.).

H 65.5.14. Mátyás karóba húztatja a bírót.

ER: Magyarfráta (MZA 76829. – Magyar Zoltán gy., 2010).

H 65.5.15. Mátyás egy ló farkához kötteti a bírót, és úgy hurcoltatja végig a városon/lovakhoz kötve szakíttatja szét.

FF: GömörSID (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 90–91.).

AF: Piros – 2 (Matijevics Lajos–Veselinović Šulc Magdolna, 1980. 79–81., 83–84.).

ER: Gyimes: Ciherek pataka (Magyar Zoltán, 2003. 188.; Uő, 2006d. 57–58.); Gyimes: Áldomás pataka (Antal Mária, 2004. 45–46.); Magyarbükkös (Magyar Zoltán, 2008a. 155–156.).

H 65.5.16. Mátyás király kétfelé vágatja/felnégyelteti a bírót, és testét intő példaként kitűzeti a város sarkaira.

AF: Padé (NIFA 185/III. 46–47. – Katona Imre és Tóth Ferenc gy., 1972); Padé (Penavin Olga, 1984. 168–169.); Apátfalva (MZA 28407. – Sinkó Rozália gy., 1999).

H 65.6. Mátyás király megveretése. Mátyást többször is megvereti a bíró, míg a király fel nem fedi valódi kilétét.

AF: Karcsa (Nagy Géza, 1985. II. 644–645.).

H 65.9. A kolozsvári Szent Mihály-templom eredete. Mátyás király kolozsvári fahordása emlékére építteti a főtéri templomot.

→MZ II. H 354.2.

H 66. Mátyás király és a felfuvalkodott kamarás. Mátyás király kamarása rendkívüli bőségben és fényűzésben él, sőt felfuvalkodottságában még a templomba is csak úgy hajlandó járni, ha a szolgálai aranytalakat tesznek a lába elé, hogy azokon lépdeljen. Hírét veszi ennek Mátyás király, és álruhát öltve elmegy Aranyosbányára (Abrudbányára/Verespatakra/Besztercebányára/Gömörbe/Szegedre), hogy személyesen megtapasztalja az igazságot. Mátyás végignézi a kamarás templomba menetelét, majd a vendéglőben megebédel, és ezt az epigrammát hagyja az asztalon/írja a ház falára: „Itt járt Mátyás király, megevett hat tojást, / S látta aranytálon járni a kamarást.” Amikor a kamarás Mátyás ottjártáról tudomást szerez, annyira megretten a király haragjától, hogy elbujdosik/megüti a guta.

ER: Offenbánya/Aranyosbánya (Fridvaldszky János, 1767. 56.; Benkő József, 1999. I. 206. – 1778; Kőváry László, 1852. 258–259.; Uő, 1857a. 24–25.; Müller, Friedrich, 1885. 479.; Tóth Béla, 1898. I. 130.); Offenbánya/Aranyosbánya (Vojth, 1857. 319.); Offenbánya/Aranyosbánya (Csáki Árpád, 2015. 24. – Pesty Frigyes, 1864. Alsó-Fehér vármegye); Offenbánya/Aranyos-

bánya (Vasárnapi Ujság, 1874. 486.); Alsójára (Magyar Zoltán, 2008. 158–159. – Vöő Gabriella gy., 1973.); Magyarszovát (EA 26026/1. – Zsigmond Győző gy., 1994); Kraszna (Mitruly Miklós, 1999. 147.); Csicsókeresztúr (MZA 1676. – Magyar Zoltán gy., 2005–2008); Vice (MZA 76853. – Tomisa Ilona gy., 2008); Marosdécse (Magyar Zoltán, 2008a. 159.); Várfalva (Uő, 2011a. I. 428–429.); Szépkenyereszentmárton (Uő, 2011a. II. 41.; Uő, 2012a. 161.); Magyarszovát (Uő, 2012a. 161.); Váraszfenes (Uő, 2013a. 40–41.).

DT: Kákics (Berze Nagy János, 1940. II. 583–584.; Magyar népmesék, 1960. 201–202.); Kopács (Lábadai Károly, 1994. 392.); Maradék, Tornóc (MZA 91144., 87696. – Magyar Zoltán gy., 2010, 2011).

FF: Felsőfalu, Alsószuha, Sajószentkirály (Ujváry Zoltán, 1990. 35–36., 36–40., 105–112.); Baraca (B. Kovács István, 1994. 158.); Miksi (MZA 84138. – Varga Norbert gy., 2003).

AF: Újvidék (Penavin Olga, 1984. 140–141.); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 20–22.); Csanádapáca (Beck Zoltán, 1990. 4.; Uő, 1996. 26.); Orosháza (Uő, 1996. 24.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 109.); Lelesz (Magyar Zoltán, 2009b. 53.); Értarcsa (MZA 74241. – Magyar Zoltán gy., 2010); Csongrád (Katona Imre, 2011. 211.); Iske, Mokcsakerész (MZA 101932., 101917. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013); Erdőhegy (MZA 99858. – Magyar Zoltán és Harangozó Imre gy., 2014).

SZ: Siménfalva (KJNTA 1381-04/12. – Gálné Kovács Irma gy., 1969); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 161.); Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 113.); Székelyszombor (MZA 70451. – Magyar Zoltán gy., 2007); Homoródalmás (Magyar Zoltán, 2011d. 77.).

H 66.1. Mátyás király az alábbi verset írja az aranytálon járó kamarás házának kapujára: „Szégyelld magad, döllyfös páva, / Látott az ország királya!” A kamarás elolvasva e két sort, megrémül és elbujdosik az országból.

AF: Csanádapáca (Beck Zoltán, 1990. 40.; Uő, 1996. 26.).

H 67. Mátyás király a vendéglőben. Mátyás álruhában járja az országot. Egy vendéglőbe betérve rendel magának hat tojást, és az ebéd végeztével, a távozás előtt egy cédulát hagy a tányér alatt az alábbi írással: „Itt volt Mátyás király, megevett hat tojást.” Amikor a vendéglős megy, hogy összegyűjtse az étkezésletet, megtalálja a cetlit, és meglepetéssel látja, hogy ki járt ott, ki volt az az idegen.

DT: Mohács (Kriza Ildikó, 1999. 157–158. – Bosnyák Sándor gy.); Mohács („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 84–85. – Hegedűs Antalné gy.).

FF: Zemplén megye: Ulics-Utcás* (Szémán István, 1911. 239–240.); Ung megye* (Gnatjuk, Volodimir, 1911. 191.); Zemplén megye* (Ortutatay Gyula, 1939. 34.); Sajórecske (Ujváry Zoltán, 1990. 82.); Kolon (Magyar Zoltán, 2002. 62.); Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 85–86.).

AF: Szeged (Kálmány Lajos, 2015. 396. – 19. század vége); Óbecse (Penavin Olga, 1984. 51.); Péterréve (Raffai Judit, é. n. 8.).

ER: Brassó* (Sattelit, 1844. 137.; Müller, Friedrich, 1885. 475.); Györgyfalva (Magyar Zoltán, 2011a. I. 474.).

H 67.1. Mátyás király és a vendéglős. Mátyást nem szolgálja ki a vendéglős, mert szegényes ruhába van öltözve, és azt gondolja róla, hogy nincsen elég pénze.

DT: Mohács („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 84–85. – Hegedűs Antalné gy., 1995).

H 68. Mátyás király a kávéházban. Mátyás király rongyos ruhába öltözve betér egy kávéházba és kér magának egy csésze kávé. Nem szolgálják ki, mert nincs megfelelően öltözve/mert azt gondolják róla, hogy nem tudná kifizetni azt. Mátyás távozik, majd úri ruhát ölt szegényes gúnyjára, és úgy tér vissza a kávéházba. Rendel egy dézsa kávé, amin csodálkoznak ugyan, de teljesítik a kívánságát. Amikor a pincérek előhozzák a dézsányi gőzölgő kávé, Mátyás leveti fényes úri ruháját, beledobja a dézsába, és azt mondja: „Nesze, igyál, ruha, mert téged tisztelnek, nem az embert!”

FF: Jánok (MZA 84478. – Magyar Zoltán gy., 2008); Rozsnyó* (Ujváry Zoltán, 1975. 177.).
AF: Temerin (Csorba Béla, 1988. 213–214.; Uó, 2006. 148–149.); Medgyesbodzás (Beck Zoltán, 1996. 46.); Nagyszántó (Bihari népmondák, 2001. 108. – Tóth Andrea gy., 1995); Mohol (Raffai Judit, 2008. 128. – Kalapis Zoltán gy.); Magyarszentmihály* (Uo., 105.).

ER: Magyarvista (MZA 618. – Magyar Zoltán gy., 2001); Magyarvista (Magyar Zoltán, 2004a. 153.).
MO: Pokolpatak (Bosnyák Sándor, 2001. 125–126.).

H 70. Mátyás király és a gonosz miniszter. Mátyás királynak/királyt egy kártyavető cigányasszony megjósolja/egy, az ablakára szálló madár/egy hang (az őrzőangyala) háromszor figyelmezteti, hogy ha másnap reggelig/a neve napjáig nem megy el lopni, meg fog halni. Mátyás álruhát öltve kimegy a városba, és tanácsstalanságában betér egy kocsmába. Összeismerkedik egy ott poharazgató katonával, aki bevallja neki, hogy lopni készül. Mátyás vele tart, és éppen a főminiszter házába törnek be. Ott a sötétben elrejtőzve kihallgatják/a katona kihallgatja a miniszter és felesége beszélgetését arról, hogy másnap megmérgezik majd a királyt, és így a miniszter lesz az uralkodó. A másnapi reggelinél szokásától eltérően karddal az oldalán jelenik meg Mátyás király. Amikor felszolgálják a kávé, Mátyás a saját csészejét nyújtja a miniszternek, aki vonakodik elfogadni azt. Végül a király parancsára kénytelen meginni a csésze tartalmát, és azon nyomban holtan fordul le a székéről. Azért, mert megmentették az életét, Mátyás megjutalmazza (generálissá nevezi ki/hozzáadja a miniszter feleségét) a bakát, akivel lopni ment, s felkerestetve a jósasszonyt, azt is nagy jutalomban részesíti.

DT: Szilágy (Berze Nagy János, 1940. II. 587–588.); Debród (Magyar Zoltán, 2001a. 192–193.);
Ipolyfödemes – 2, Kövecses (MZA 71295., 83863., 92531. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009–2010).

AF: Kecskemét (Dékány Ráfael, 2004. 84–92. – 19. század második fele; Ortutay Gyula–Katoná Imre, 1955. II. 332–345.; Magyar népmesék, 1960. 170–184.; Kóka Rozália, 1990. 21–32.);
Ramocsaháza (EA 7901/c. 428–448. – Erdész Sándor gy., 1960); Piros* (Matijevics Lajos–Veselinović Šulc Magdola, 1980. 84–85.); Jászárokszállás (Faragó Jánosné, 1985. 38–42.);
Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 375–380.); Bajsa (Penavin Olga, 1995. 89.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 99–105.).

SZ: Csehétfalva (Zsidó Ferenc, 2000. 81.); Gyimes: Ciherek pataka (Magyar Zoltán, 2003. 195–196.; Uó, 2006d. 59–60.).

H 71. Mátyás király lopni megy. Mátyás király katonaruhába öltözve betér egy kocsmába, és leül az ott mulató katonák közé. Iszogatás közben összebarátkozik egyikükkel, aki a pénze fogytával lopni indul, és Mátyást is magával viszi. A katona

megtanítja lopni Mátyás királyt: a pénzesládából mindig csak keveset vegyenek el, hogy a gazda ne vegye észre a hiányt, és maradjon neki arra is, hogy folytathassa az üzletet. Amikor Mátyás azt indítványozza, hogy menjenek és rabolják ki a királyt is, a katona elzárkózik az ötlet elől, mondván, a király jó ember. Mátyás meghívja magához vendégségbe a katonát, és már királyi mivoltában gazdagon megajándékozza, de figyelmezteti is, hogy a szegényekről meg ne feledkezzen. Mikor Mátyás évek múltán rongyos ruhában betoppan hozzá, a katona felesége kikergeti a házból. Mátyás megfeddi a katonát, és felszólítja, hogy távolítsa el a házból a rossz asszonyt, ám végül is megbocsát neki.

DT: Szombathely (EA 3733/1–8. – Varga Gábor gy., 1901); Lúzsok (Hegedűs Lajos, 1946. 148–149.).

FF: Varbóc (Magyar Zoltán, 2001a. 184–185. – Györffy Györgyné gy., 1949).

AF: Hódmezővásárhely: Gyopárosi szőlő (Kálmány Lajos, 1914. I. 140.); Rozsály – 2 (Béres András, 1967. 278–280.).

MO: Klézse (Bosnyák Sándor, 2001. 107–108.).

H 72. Mátyás király és a szökött huszár. Mátyás király idejében egy huszárt sokat sanyargatnak a feljebbvalói, ezért megszökik a seregből. Bujdosás közben az erdőben találkozik a vadászruhába öltözött Mátyás királlyal, és együtt keredzkednek be egy házikóba, hogy ott majd megháljanak. A kunyhóban lakó öregasszony figyelmezteti őket, hogy az ő fiai rablók és hamarosan hazaérkeznek, de a huszár ettől sem retten meg. A huszár egyenként végez a betoppanó rablókkal, majd, megtöltve tarisznyáját a rabolt kincsekkel, a királyhoz indul, hogy mindazt neki ajándékozza. Mátyás hazasiet, és amikor megérkezik a huszár a kincsekkel, felfedi magát előtte/azt a feladatot adja neki, hogy ismerje fel a társát. Mátyás a dezertálásért megbocsát a huszárnak, a hűségéért pedig megjutalmazza: a huszárezred parancsnokának teszi meg.

DT: Alsóór* (Gaál Károly, 1988. 386.).

FF: Parád (Magyar Népköltési Gyűjtemény XIII., 1914. 481–483.; A tengeri kisasszony, 2006. 887–888. – Debreczeni János gy., 19. század közepe); Beje (Ujváry Zoltán, 1981. 127.); Zádorfalva, Putnok (Ujváry Zoltán, 1990. 29–30., 30–34.).

AF: Nyírbátor (JAMNA 435-68/109–116. – Erdész Sándor gy., 1962).

SZ: Sepsikilyén (Konsza Samu, 1957. 136–137. – Pósa Géza gy., 1948).

H 73. Mátyás király és a részeges huszár (A fává változott kard). Az álsruhás Mátyás a kocsmában összebarátkozik egy huszárral, és együtt mulatnak. Amikor elfogy a pénzük, a huszár felajánlja a kardját zálog gyanánt, és annak az árából isznak tovább. A huszár a valódi helyett egy fakardot tesz a hüvelybe, és úgy tér vissza a laktanyába. Másnap Mátyás király hadiszemlét rendel el, és tréfából azt parancsolja a huszárnak, hogy vágja le annak a barátjának a fejét, aki nem sokkal korábban valamilyen kihágást követett el. A huszár, mielőtt lelepleződne a turpisság, feltalálja magát, és Istenhez fohászkodik: „Uram, változtasd fává ezt a kardot, hogy ne kelljen legjobb barátomat megölni!” – majd kihúzza a kardját, hálát ad Istennek, hogy csodát tett. Mátyás megkegyelmez mindkét katonának.

DT: Felsőőr (Varga Ignác, 1903. 183–184.); Magyaregregy (Banó István, 1941. 242–243.; Uő, 1988. 168–169.; Magyar népmesék, 1960. 168–169.; Pesti János szerk., 2002. 32–33., 242–243.; Lengyel Dénes, 1972. 431–432.).

FF: Rákosszentmárton (EA 453/83–88. – Végh Ferenc gy., 1912).

AF: Hódmezővásárhely: Gyopárosi szőlő (Kálmány Lajos, 19014. I. 140.); Kisvárdá (Bodnár Bálint, 1980. 143–149. – 1956); Beregújfalu (Penckőferné Punykó Mária, 1995. 202–203.); Nyírbátor (JAMNA 435-68/109–116. – Erdész Sándor gy., 1962).

MO: Klézse (Bosnyák Sándor, 1993. 27.).

H 75. Mátyás király és a favágó. Mátyás vadászat közben az erdőben eltévedve egy favágóval találkozik. Kéri, hogy kalauzolja ki az erdőből, és útközben megkérdezi tőle, hogy szeretné-e látni a királyt. A kérdésre, hogy a királyt miről ismeri majd fel, Mátyás azt válaszolja, hogy egyedül a király lesz kalapban. Amikor kiérnek az erdőből, mindenki örvend, hogy előkerült az uralkodó, és tiszteletük jeléül leveszik a kalapjukat. A favágó meglepetten fordul a társához: „Te, vadász, mindenki hajadonfőtt van, csak mi ketten vagyunk kalapban! Vajon kettőnk közül ki a király?” „Egyikünk bizonyosan” – neveti el magát Mátyás, és a favágót egy zacskó arannyal jutalmazza meg.

AF: Kisújszállás (DJMNA 2561-86/II. 208. – Makra Sándor gy.); Margitta (Bihari népmondák, 2001. 115. – Fügedy Antal gy.).

SZ: Bukovina (Bukovinai székely népmesék II., 1981. 150–151.; Kóka Rozália, 1990. 75–77.); Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 2001. 123.).

H 76. Mátyás király a Sárréten. Mátyás király álruhát öltve járja az országot, és vándorútja közben a Nagysárrétre is elvetődik. Egy juhász a legelőn ebéddel is megvendégeli, és szalonnasütés közben a juhász és egy környékbeli pákász azon vitatkoznak, hogy mi lenne hasznosabb a nép számára: ha megőriznék vagy ha lecsapolnák a mocsarat? Mátyás igazságot tesz a vitában: nem sok idő múlva megérkezik a királyi rendelkezés, mely szerint a Sárrét mocsara szárazzá tétessék, és fele legelőnek, másik fele pedig szántóföldnek méretessék ki a szegények számára. A helyet, ahol Mátyás szalonnát sütött, azóta is Mátyás halmának nevezi a környékbeli nép.

AF: Kistrábé (Szűcs Sándor, 1977. 106–112.).

H 77. Mátyás király a Hortobágyon. Mátyás király főhadnagyi ruhába öltözve vetődik el a Hortobágyra, és ott megtetszik neki a gulyás lánya. Titokban feleségül veszi, gyermeke is születik a lánytól. Amikor visszatér Budára, meghagyja a feleségének, hogy az elásott kincset nyolc évnél hamarabb ne vegye elő, mert különben baj éri őket. A gulyás lánya hét évig megtartja férje kívánságát, de amikor a fia eléri a hetedik életévét, mégiscsak kiássa a kincset. A lányt hamarosan baleset éri, a fiát pedig a rokonság, csak hogy megszerezze annak értékeit, elúzi a háztól. Mátyás fia Budára kerül cselédeskedni, de egy kocsmában, ahová az újra álruhát öltött király is betér, találkozik az apjával. Mátyás a nyakában viselt medálról felismeri saját fiát, és maga mellé veszi.

AF: Püspökladány (Csenki Sándor, 1972. 76–90.; Uő, 1974. 241–256.).

H 78. Az akasztástól félő vendéglátó. Mátyás király rongyos ruhában vándorolva egy falu határában találkozik a község cigánykondásával. Az meghívja az idegent a kocsmába egy fél liter pálinkára, majd, beesteledvén, a kis cigány kunyhóba éjjeli szállásra, noha azt a törvényt tiltja. A cigány felesége a vacsorához készülve a szoknyája szélével törölgeti ki a fazekat. Ezt látva Mátyás nem akar venni az ételből, de a cigány pofon vágja, hogy ne utálja azt, ahogyan ők élnek. Amikor lefekszenek, a cigány fekszik középre, nehogy a vendég az éjszaka folyamán hozzányúljon a feleségéhez. Mátyás reggel eltávozik, de hamarosan üzenet érkezik a faluba a királytól, hogy a cigány menjen fel Budára, mert az uralkodó hívhatja. A cigány megjegyzi, hogy vajon miért hívhatja őt a király: gondolja, biztos fel akarja akasztatni azért, mert szállást adott egy idegennek. Mátyás rongyos ruhában elébe megy, és meghívja ő is magához vendégségbe, egy kicsi kunyhóba. Ő is pofon vágja a vendégét, amikor az a másnapi kivégzéstől való félelmében nem akar enni az ételből, és ő is középre fekszik, nehogy a cigánynak bűnös gondolata támadjon az éjszaka folyamán. Másnap felfedi valódi kilétét a cigány előtt, és gazdag adománnyal bocsátja haza.

FF: Palást* (MZA 83861. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2007).

AF: Szeged–Alsóváros (Csefkó Gyula, 1927. 267–268.); Beregújfalu (Penckóferné Panyakó Mária, 1993. 66–72.; Uő, 1995. 66–72.); Sarkad (Grin Igor, 2005. 262–263.).

H 79. Mátyás és az analfabéta cigányok. Három cigány fel akarja köszönteni a szolgabíró a neve napján, de a vállalkozás balul sül el, a cigányok megjegyzednek a szolgabíró kutyájától, és a dicséret helyett szidalmak és csúnya szavak hagyják el a köszöntők száját. A szolgabíró jó képet vág a hallottakhoz, és levelet állít ki a cigányoknak, hogy azt vigyék be a városba a hajdúnak, ahol majd nagy ajándékot kapnak érte. Az „ajándékért” igyekvő cigányok útközben találkoznak a diáknak öltözött Mátyás királlyal. Megkéri, hogy olvassa el, mi áll a levélben, milyen ajándék vár rájuk a városban. Mátyás felolvassa, hogy mi van beleírva, ám nem hiszki el neki, hogy a köszöntésért ajándék helyett huszonöt botot kapnának. Mátyás elhatározza, hogy megtréfálja a cigányokat: gyorsan átöltözik, és az úton újra eléjük megy. A cigányok nem ismerik fel, és megkéri, hogy olvassa fel nekik a levelet. Mátyás csupa értékes dolgot „olvas” fel nekik, amiért még egy aranytallérral is megjutalmazza. A cigányok beérkeznek a városba, ahol azonban a hajdú, elolvassa a levelet, deresre húzatja őket, és huszonöt botot csap a hátsó felükre. A verés közben eleget sopánkodnak a cigányok: „Mégiscsak az első diák tudott jól olvasni!”

AF: Tiszabökény (Ferenzi Imre, 1973. 48.; Uő, 1984. 124–125.).

H 80. Mátyás király női ruhában. Mátyás király női ruhába öltözve megejti a hozzáférhetetlen lányt.

FF: Kárpátalja* (Kuzelya, Zenon, 1906. X.).

H 81–100. Mátyás király vendégségben

H 81. A szebeni özvegy. Mátyás király álruhában megy be Nagyszeben városába, és ott egy szegény özvegyasszonynál száll meg. Három napig lakik nála, s egy pénteki napon, amíg az özvegy borért megy, Mátyás leveszi a tűzhelyről a bőjti ételként főzött olajos káposztát, és jóízűen elfogyasztja azt. Távozásakor egy aranyat hagy a káposztás csupor fenekén. A három nap alatt megbizonyosodván a szebeni bíró igazságtalanságairól, hamarosan fejét véteti a városi előljárónak.

ER: H. n. (Heltai Gáspár, 1575. 180.; Uő, 1981. 398.; Tóth Béla, 1898. I. 114–115.; Zolnai Béla, 1921. 131.).

H 82. A szegény asszony levese (A csillagos leves). Mátyás király álruhában egy szegény asszonynál száll meg éjszakára, aki szívesen fogadja az idegent, és egyetlen tyúkját is levágja, csak hogy méltóképpen megvendégelhesse. Mátyást meghatja a szegény asszony vendégszeretete, és távozáskor annyi aranyat ad neki, ahány zsírcseppet megszámlolt a húsleves tetején. A kapzsi szomszédasszony/egy kapzsi úr/Mátyás király szakácsa, értesülve Mátyás busás ajándékáról, a legkövérébb tyúkot vágva le főz húsleveset a királynak, de a felettébb zsíros étel nem ízlik az uralkodónak, és jutalom helyett megbünteti az illetőt/csak egy krajcárt ad neki.

DT: Szigetbecse (EA 16955/6-7. – Németh Erzsébet gy., 1971); Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 118–119.).

FF: Zagyvaróna (Nagy Zoltán, 1984. 201–202.; Uő, 1987. 48.); Zagyvaróna (Nagy Zoltán, 1987. 61–63.); Garany (Géczi Lajos, 1994. 216–217.); Szepsi* (Magyar Zoltán, 2001a. 189.); Ipolykér* (MZA 84128. – Varga Norbert gy., 2002); Osgyán (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 96.); Szalatnya (MZA 83862. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010); Töhöl (MZA 102953. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).

AF: Temerin (Penavin Olga, 1984. 31.; Jung Károly szerk., 1990. 46.; Kóka Rozália, 1990. 137–139.); Jánoshalma (Karsai Ferenc, 1987. 478.); Ung-vidék – 2 (Géczi Lajos, 1989. 375–380., 387–388.); Kiskunfélegyháza (Bereznai Zsuzsa, 1999. 50.); Bors (Bihari népmondák, 2001. 114.); Kisgéres* (Magyar Zoltán, 2009b. 52.).

ER: Szilágycseh*, Szilágysámszon* (Magyar Zoltán, 2007a. 150.); Nagysármás* (Uő, 2012a. 167–168.).

H 83. A székely iskolamester. Mátyás király magát királyi tanácsosnak mondva egy székely iskolamesternél száll meg éjszakára, aki őt káposztás hússal vendégeli meg. Hálából a király ezüst kengyelét ajándékozza vendéglátójának, majd később Budára is meghívja, és birtokot adományoz neki.

KM: H. n. (Telegdi Miklós, 1580; MNK 7/C. 1989. 104.).

ER: H. n. (Hatvany Pál, 1796. 258.; Tóth Béla, 1898. I. 91.; Zolnai Béla, 1921. 131.).

H 84. A zálogba tett mente. Az álruhában országot járó/a Király-hegyen vadászó Mátyás egy szegény tanítóhoz/kovácsához állít be, és szállást kér éjszakára. A házigazda szívesen fogadja, látva azonban, hogy üres a kamra, az étel és az ital fejében az ünneplő ruháját a kocsmárosnál hagyja zálogban. A tanító/kovács házában olyan jókedv kerekedik, hogy a házigazda a szolgálóval, a király pedig

a házigazda feleségével ropja a táncot. A távozó Mátyás másnap a kocsmába is betérve figyelmes lesz a felakasztott kabátra, és megtudja, hogy az hogyan került oda. Meghívja magához vendégségbe a vendéglátóját, aki csak Budára érkezve jön rá arra, hogy maga a király volt nemrég a vendége. A királyi lakoma is mulatsággal zárul, ahol Mátyás vendége még a királynőt is megtáncoltatja. A mulatság végeztével Mátyás a lakomán részt vevő összes úr mentéjét ráadatja a tanítóra/kovácsra, és e gazdag jutalommal bocsátja haza.

DT: Dályhegy (EA 4412/2. – Milko Matičetov gy., 1953).

FF: Szeszta (Magyar Hirmondó, 1792. I. félév, 230–232. – Kis János gy.; Kis János, 1806. 10–14.; Tóth Béla, 1898. I. 119–122.; Zolnai, 1921. 131.); Szeszta (MZA 84468. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008); Kishartyán (EA 2744/9.; NIFA 744/9–10. – Pesovár Ernő gy., 1951); Baraca (Gömöri népmesék, 1990. 42–44.; B. Kovács István, 1994. 157.); Csucsom (Magyar Zoltán, 2011c. 81.).

AF: Rákosszentmárton (EA 5560/191–192. – Végh Ferenc gy., 1912); Szeged: Gyopárosi szőlő (Kálmány Lajos, 1914. I. 141–143.; Magyar népmesék, 1960. 185–187.); Újvidék (Penavin Olga, 1984. 136.; Kóka Rozália, 1990. 135–137.); Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 381.; Kónya László szerk., 2003. 9–10.); Margitta (Bihari népmondák, 2001. 124–125. – Fügedy Antal gy.); Gádoros (Beck Zoltán, 1996. 19.).

ER: Torockószentgyörgy (Magyar Zoltán, 2008a. 161.); Feketelak (Uő, 2012a. 168–169.).

SZ: Nyárászentimre (Magyar Zoltán, 2007b. 33–34.).

H 84.1. Amikor Mátyás meg akarja ajándékozni a tanítót, annak mindössze az a kívánsága, hogy Szesztán nagyobb legyen az icce. Azóta nagyobb ott, mint más abaúji községekben.

FF: Szeszta (Magyar Hirmondó, 1792. I. félév, 230–232.; Kis János, 1806. 10–14.).

H 85. A megtrágyázott lencse. Mátyás király álruhában a Székelyföldön járva egy szegény embernél/székely vitéznél (Benet úrnál) száll meg éjszakára, aki lencsével kínálja. A házigazda némi zsírral hinti meg („trágyázza meg”) a lencsefőzeléket, hogy az finomabb legyen, és az idegen jobb étvággal fogyaszthassa. Mátyás hálából meghívja magához vendégségbe a házigazdát, aki Budára megérkezve meglepetéssel tapasztalja, hogy maga a király volt a vendége. Amikor a vacsorára kerül sor, Mátyás kihozat egy tányér ezüstöt, majd maga is „megtrágyázza” azt, ő zsír helyett aranytallérokka. A vendéglátó a királyi ajándéknak köszönhetően gazdag ember lesz/gazdag emberként tér haza.

DT: Dályhegy (EA 4412/2. – Milko Matičetov gy., 1953).

AF: Ramocsaháza (EA 7901/I. 1591–15602. – Erdész Sándor gy., 1960); Szalárd (Bihari népmondák, 2001. 89–90.).

ER: Magyarszovát (Kriza Ildikó, 1999. 108.; Magyar Zoltán, 2012a. 168. – Zsigmond Győző gy., 1994); Szilágypanit (MZA 939. – Magyar Zoltán gy., 2000); Koltó (Magyar Zoltán, 2011a. II. 349–350.); Rév (MZA 94200. – Magyar Zoltán gy., 2012).

SZ: Bereck (Orbán Balázs, 1869. III. 124–125.); H. n./Bereck (Budapesti Hirlap, 1882. október 19. – Jókai Mór verses elbeszélése; Ujváry Zoltán, 1990. 94–104.; Kisgyörgy Zoltán, 2008. 166.); Bereck (Kisgyörgy Zoltán, Uo., 165–166. – Mikszáth Kálmán feljegyzése, 1890); H. n. (Ujváry Zoltán, 2014. 41–43. – Pósa Lajos verses mondafeldolgozása); H. n. (Borsos Vilmos, 1895. 59–62.); Bereck (Benedek Elek, 1896. V. 301–305.; Uő, 1926. 88–94.; Hanusz István,

1900. 181.; Radnóti Dezső, 1901. 391.; KJNTA 138-98/8-9. – Balogh András gy., Benedek Elek nyomán); Lemhény (MZA 57546. – Fülöp Imre gy., 1974); Hertelendyfalva (Ujváry Zoltán, 1975. 169–171.; Uő, 1990. 115–119.); Nyárádmagyarós (MZA 1331. – Magyar Zoltán gy., 2004; népszínmű nyomán elbeszélve); Homoródremete (Magyar Zoltán, 2011d. 77.).

H 86. Mátyás király Monokon. Mátyás király Monokon járva vadászöltözetben állít be egy faluszéli házba, pedig a grófhhoz is mehetne. A szegény asszony babfőzelékkal vendégeli meg Mátyást, aki a vacsorát egy arannyal hálálja meg. A monoki Forrai család máig is kegyelettel emlékszik arra, hogy valaha maga a király volt a család vendége.

FF: Belsőböcs (Hegyaljai Kiss Géza, 1929. 58–59.); Monok (HOMNA 1897/6. – Zsuffa Tibor gy., 1958).

H 87. Mióta örökölhetik a lányok az apjuk vagyonát? Mátyás király vándor-diáknak öltözve kéredzkedik be éjszakai szállásra egy családhoz, ahol egy gazda él a feleségével és egyetlen leányával. A diákot szívélyesen fogadják, mindenben a rendelkezésére állnak. Vacsora közben Mátyás megkérdezi a házigazdát, hogy van-e valamilyen bánata, mi hiányzik a teljes boldogságához, hiszen láthatólag mindene megvan. A férfi azt válaszolja, hogy valóban megvan mindene, ám aggódik a lányáért, hogy halála után mi lesz vele, hiszen olyan törvény van hatályban, hogy a lány nem örökölheti a vagyonát. A diák megígéri, hogy elmegy a királyhoz és megkéri arra, hogy változtassa meg a jogszabályt. Másnap reggel a diák elköszön, és amikor a lány beveti a vendég ágyát, a párna alatt egy írást talál: „Itt járt Mátyás király. Köszöni a szállást!” Hamarosan futár hozza a pecsétetes levelet, mely szerint a király megváltoztatta a törvényt: immár a lányok is örökölhetnek az apjuk után.

AF: Szamosszeg (Erdész Sándor, 1968. III. 21–26.; Kóka Rozália, 1990. 125–127.).

H 88. A kőleves. Mátyás király egy szegény családhoz tér be éjszakai szállásra, ám a háziak nem tudják megkínálni, mert semmijük sincs éppen. Mátyás azt mondja nekik, hogy semmi baj, akkor majd főz ő egy darab kőből kőlevest. Ad nekik pénzt, hogy a boltból hozzanak zsirt és lisztet, és a követ a fazék aljába téve hozzáfog annak megfőzéséhez. Nemsokára elkészül a leves, egy adagot Mátyás jóízűen kikanalaz belőle, majd elbúcsúzik tőlük, és meghagyja nekik, hogy a kő még puhul, csak egy óra múlva egyék meg. Mikor eltelik az idő, odamennek a leveshez, és meglepetéssel látják, hogy a fazék alja tele van arannyal, amit távozása előtt Mátyás király tette bele.

AF: Szeged (EA 2771/III. 492.; Kálmány Lajos, 2015. 382. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Kóty (Móra Ferenc, 1984. 29–32. – 20. század eleje; Ujváry Zoltán, 2008. 28.); Oroszáza (Beck Zoltán, 1996. 58.).

H 89. Mátyás király Micskén. Mátyás király álruhában a micskei szőlőhegyen egy pincébe kéredzkedik be éjszakai szállásra, de a gazda csak csigerral tudja megkínálni, étellel nem, mert az előző nap vitték el az adószedők mindenüket a dézsma fejében. Másnap reggel Mátyás eltávozik, s a gazda takarítás közben a szék

alatt egy aranypénzt talál, a falon bevésve pedig az M. K. betűket. Néhány nap múlva pecsétetes levél érkezik a királytól, amelyben az áll, hogy Mátyás az ottani határrészben készült borokat mentesíti a dézsma megfizetése alól.

AF: Micske (Gavallér Lajos, 2007. 69.); Micske (Nagy-Máté András szerk., 2007. 71.); Micske (Magyar Zoltán, 2011a. II. 475–476.).

H 90. Mátyás király keresztelőben.

H 90.1. Mátyás király és a révi fazekas. Mátyás király koldusnak öltözve vándorol Kolozsvárról Budára, és Révre érkezve betér egy szegény fazekashoz, aki szívesen fogadja, és tőle telhetően megvendégeli az idegent. Mátyás segít a fazekasnak kiegészíteni az edényeket, és másnap, mielőtt továbbindulna, elvállalja, hogy a feleségével a keresztszülei lesznek a fazekas nemrég született ikergyerekeinek. Megegyeznek, hogy a koldus két hét múlva visszatér hozzájuk a feleségével, és megtartják a keresztelőt. Mátyás titokban intézkedik, hogy a fiatal fazekas edényeit jó pénzért vásárolja meg a szomszéd faluban lakó zsidó. Még nagyobb lesz a fazekas csodálkozása, amikor a keresztszülők hintón, királyi ruhában jelennek meg Réven. Az ikergyerekeket Mátyás és Beatrix tartja a keresztvíz alá, ám a királynénak annyira megtetszenek a gyerekek, hogy felajánlja a fazekasnak, hogy örökbe fogadják és magukkal viszik őket. A révi fazekas némi rábeszélés után ígert mond az ajánlatra, hiszen a felesége újra gyermekáldásnak néz elébe. Még tizenegy gyermekük születik az elkövetkező években, mindannyian fiúk, akik a bőkezű királyi adományoknak köszönhetően tehetős emberek lesznek a községben. Az ő leszármazottaik a révi Géczik.

ER: Rév – 2 (MZA 91021., 91086. – Magyar Zoltán gy., 2011); Rév (Magyar Zoltán, 2012b. 147–157.); Rév (MZA 99445. – Magyar Zoltán gy., 2014).

H 90.2. Mátyás király Telgárton. A késő este vadászgató Mátyás eltéved, és Telgártba beérkezve abba a házba kopog be, ahol még ég a lámpa, és ahol éppen keresztelőt tartanak. Mátyást szívesen fogadják, etetik-itatják, sőt még meg is táncoltatják az asszonyok, ugyanis Telgárton az a szokás, hogy a keresztelőkön csak az asszonyok jelennek meg, s ha netán mégis odatéved egy férfi, engedelmeskednie kell az asszonyoknak. Mivel Mátyás elégedetten távozik másnap, e szokást továbbra is helybenhagyja.

FF: Telgárt* (Gömörország, 2008. 4. szám, 60.).

H 91. Mátyás király és a szállásadó cigányok.

H 91.1. Az akasztástól félő cigány.

→ MZ II. H 78.

H 91.2. Aki a királynál is jobb vendéglátó. Mátyás király vadásznak öltözve egy cigány családhoz tér be éjszakai szállásra. Jól tartják, megvacsoráztatják, s amikor a házigazda megkérdezi a vendégtől, hogy vajon enne-e még valamit, Mátyás

azt válaszolja, hogy egy ürgecombot még megenne. A cigány nem jön zavarba, felküldi a feleségét a padlásra, hogy hozzon le egy ürgecombot a vendégnek. Másnap a távozó Mátyás meghívja vendégségbe a cigányt, aki csak a palotában ismer rá királyi vendégére. A lakoma végeztével Mátyás is megkérdezi a cigányt, hogy fogyasztana-e még valamit, mire a cigány azt mondja, hogy egy tavalyi bíbicnek harmadéves tojásából még szívesen enne. Mátyás elismeréssel fogadja a teljesíthetetlen kérést megfogalmazó elmés választ, és gazdagon megjutalmazza a cigányt.

AF: Kisújszállás (DJMNA 26561/II. 194–195. – Makra Sándor gy., 1986).

H 92. A porció pálinka. Mátyás király falun járva megszólít egy asszonyt, aki egy korsóban visz éppen pálinkát a férje halotti torára. Kérdezi tőle, hogy adna-e neki egy porció pálinkát. Az asszony szabatkozik, hogy ő adna szívesen, de nincsen porciója, mire Mátyás azt válaszolja, hogy nem baj, mert a szája éppen egy porciónyi. Elveszi a korsót, a szájához emeli, és úgy tesz, mintha egy jó nagyot húzna belőle, majd busásan kifizeti az el sem fogyasztott pálinkát.

ER: Ördögösfüzes (MZA 1698. – Magyar Zoltán gy., 2008); Ördögösfüzes (Magyar Zoltán, 2011a. II. 43.; Uő, 2012a. 169–170.).

H 95. A meghálált vendégség (egyéb hagyományok). Mátyás király álruhában megszáll egy szegény családnál, akik szívesen fogadják, és erejükhez mérten jól tartják. Távozása előtt Mátyás felfedi valódi kilétét a vendéglátói előtt, és gazdagon megjutalmazza őket.

KM: H. n. (Kóka Rozália, 1990. 101–103.).

DT: Rábaszentmihály (EA 27439/8–9. – Takács Judit gy., 1996); Mesterháza (A Répce mente meséi és mondái, 1996. 112.).

FF: Szécsény (EA 2356/5–7. – Solymos Ede gy., 1949); Érsekvadkert (MZA 11162. – Körner Tamás gy., 1966); Lillafüred (EA 24040/6–7. – Szabó István gy., 1989); Szeszta (MZA 84469. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008).

AF: Deszk: Kukutyini major (EA 2771/III. 507.; Kálmány Lajos, 2015. 392–393. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Ócsöd (Kálmány Lajos, 1914. I. 143–144.); Szeged-Alsóváros (Csefkó Gyula, 1927. 267.; Kóka Rozália, 1990. 133–134.); Szeged vidéke (Móra Ferenc, 1984. 19–24. – 20. század első fele); Zenta-Felsőhegy (Penavin Olga–Kovács Ágnes, 1959. 108–109.); Adorján (Penavin Olga, 1984. 73.); Újvidék (Uo., 137.; Kóka Rozália, 1990. 131–132.); Hajdúnánás (EA 24415/75. – Draviczy Imre gy., 1990); Csongrád (Katona Imre, 2010. 207–211.); ER: Iza* (Dupka György–Zubánics László szerk., 2014. 120–122. – 19. század közepe). Csehország: Brod* (Kóka Rozália, 1990. 159–163.).

H 95.1. A tányér alatt hagyott jutalom. Távozáskor Mátyás király a tányér alatt hagy egy aranyat, valamint egy cetlit, amelyen felfedi kilétét vendéglátói előtt.

FF: Taktaszada (Szabó Lajos, 1975. 322.).

AF: Piros (Matijevec Lajos–Veselinović Šulc Magdolna, 1980. 82.).

H 95.2. A ruhába rejtett aranypénzek. Mátyás király a vendéglátóinak ajándékozott ruha/a kocsmárostól kiváltott mente zsebeit arannyal rakja tele, s ekképpen hálálja meg a szíves vendéglátást.

DT: Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 118.).

AF: Egyházaskér (EA 2771/III. 491–492.; Kálmány Lajos, 2015. 381–382. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Isaszeg (EA 10088/2–7. – Szatmári Zoltán gy., 1958); Nádudvar* (Szűcs Sándor, 1977. 11–114.); Újvidék (Penavin Olga, 1984. 136.); Margitta (Bihari népmondák, 2001. 124–125. – Fügedy Antal gy., 1995); Gádoros (Beck Zoltán, 1996. 19.).

H 95.3. Az étkeződényben hagyott aranyak. Mátyás király az étkezés végeztével a köcsög/fazék aljára aranyakat csúsztat viszonzásul a szíves vendéglátásért.

DT: Neszmély (Komáromi Lapok, 1881/41. 2.); Mosdós (EA 720. – Gál Dénes gy., 1951);
→ MZ II. H 81., 88.

H 95.4. Az arannyal megtöltött cipó. Mátyás király köszönetképpen arannyal tölti meg a vacsorához adott cipó kivájt belsejét, és ezáltal teszi gazdaggá vendéglátóit.

FF: Palást (MZA 83861. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2007).

AF: Szeged-Alsóváros (Csefkó Gyula, 1927. 267–268.); Sarkad (Grin Igor, 2005. 262–263.).

H 95.7. A jutalom gyanánt adott megrendelések. Mátyás király a szíves vendéglátásért viszonzásul nagy mennyiségű/élethosszig tartó megrendeléssel látja el az őt vendégül látó fazekast/kalapost/seprűkészítőt/kalácsütőt.

FF: Nagycétény (MZA 83514. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2007).

AF: Bihar (Bihari népmondák, 1995. 83–85.); Csongrád (Katona Imre, 2011. 207–211.).

ER: Rév (MZA 91086. – Magyar Zoltán gy., 2011); Rév (Magyar Zoltán, 2012b. 147–157.).

H 96. A viszonzott vendéglátás (egyéb hagyományok). Mátyás király álruhában vendégeskedik egy szegény családnál, és búcsúzáskor meghívja magához őket/a házigazdát. Csak a királyi palotában derül ki Mátyás valódi kiléte, aki gazdagon viszonozza a szíves vendéglátást.

DT: Babócsa (A három muzsikus cigány, 2003. 123–129.).

FF: Perkupa (Magyar Zoltán, 2001a. 188.).

AF: Tizsakürt (Kálmány Lajos, 1914. I. 141.); Újvidék (Penavin Olga, 1984. 136–137.); Bihar-diószeg (Bihari népmondák, 1995. 85–86. – Kovács Ilona gy.).

ER: Iza* (Dupka György–Zubánics László szerk., 2014. 120–122. – 19. század közepe).

Alsórákos, Erőd (MZA 91229., 91325. – Magyar Zoltán gy., 2010, 2011).

SZ: H. n. (MTAK Irod. 4r. 409/I. 19–21. – Kriza János gyűjtőhálózata, 19. század közepe).

→MZ II. H 83–85. →MZ II H 91.1–2.

H 96.1. A feleség mellé fektetett vendég. Mivel álruhás vendégeskedése alkalomával Mátyás királyt a házigazda a felesége mellé fekteti le, míg ő a lócán alszik, viszonzásul a szegény embernek is a királynő mellett ágyaznak meg éjszakára.

FF: Perkupa (Magyar Zoltán, 2011a. 188.).

H 100. Az elkergetett csavargó. Az álruhás Mátyás király először egy gazdag ember házába kopogtat be éjjeli szállást kérni, de az elkergeti a szegényes kinézetű idegent. Mátyás ezt követően megy tovább egy szegény emberhez. Azokat, akik befogadták, gazdagon megjutalmazza, a lelketlen gazdag embert pedig megbünteti.

DT: Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 139–141.).
FF: Érsekvadkert (MZA 11162. – Körner Tamás gy., 1966).
AF: Szeged-Alsóváros (Csefkó Gyula, 1927. 267.); Újvidék (Penavin Olga, 1984. 137.)
Csehország: Brod* (Kóka Rozália, 1990. 159–163.).

H 101–140. Mátyás, az igazságos

H 101. Mátyás király megkapáltatja az urakat. Mátyás király látogatása tiszteletere nagy lakomát rendeznek, és a jelen lévő urak sorra mondanak pohárköszöntőt sok mindenre. Egy idő után Mátyás szavá teszi, hogy azokra is illenék köszöntőt mondani, akik a szőlőt megművelik. Az urak közül többen tiltakoznak Mátyás felvetése ellen, és lekicsinylően nyilatkoznak mind a parasztokról, mind pedig a szőlőmunkával járó fáradalmakról. E szavak hallatán a király megparancsolja, hogy mindenki ragadjon egy-egy kapát, és próbálják meg, hogy a szőlőmunka milyen is valójában. Mivel Mátyás is nekilát a kapálásnak, az urak sem tehetnek másként, ők is beállnak a sorba. Hogy a munka még nehezebb legyen, Mátyás király fentről lefelé kapáltat a szőlőhegyen, ami sokkal derékfájdítóbb és fásasztóbb, mintha lentől felfelé tennék ugyanazt. Kis idő múlva a nehéz fizikai munkához nem szokott urak izzadva-lihegve könyörögnek Mátyásnak, hogy e munkával ne kínozza tovább őket, és ígéretet tesznek arra, hogy a poharukat attól fogva elsőként a szőlőt megművelő parasztokra ürítik majd.

DT: Baranya vármegye (Jókai Mór, 1914. 19–20. – 1854); Babosdöbréte (Gönczi Ferencz, 1903. 439.; Uő, 1914. 532.); Kákics (Berze Nagy János, 1940. II. 584.); Böde (GMA 5/24. – Szentmihályi Imre gy., 1951.); Zalaszentmihályfa, Böde (EA 2699/18., 23. – Szentmihályi Imre gy., 1951); Tököl (SZFMA 146-69/2. – Deisinger Margit gy., 1952); Páty (EA 3517/18. – Hofer Tamás gy., 1952); Kemendollár (EA 4196/2. – Szentmihályi Imre gy., 1953); Lendvajakabfa (EA 6208/2. – Szentmihályi Imre gy., 1956); Csonkahegyhát (EA 6207/4. – Szentmihályi Imre gy., 1956); Zselicség (MZA 54848. – Eperjessy Ernő gy., 1950-es évek); Csákvár (EA 8051/15. – Dobos Ilona gy., 1966; Lukács László, 2010. 67.); Pilisvörösvár (EA 8387/26. – Dobos Ilona gy., 1967); Kőszeg (EA 8894/6. – Dobos Ilona gy., 1968); Kislengyel (NIFA 252/17. – Körner Tamás gy., 1968); Középpulya, Alsóőr (Gaál Károly, 1988. 274., 374.); Mohács („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 84. – Hegedűs Antalné gy.); Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 114–115.); Maradék (Raffai Judit, 2008. 88. – Brezovszki Tímea gy.); Göntérháza, Hosszúfaluhegy, Lendvahegy (Magyar Zoltán, 2010. 67–68.); Radamos – 2, Maradék – 2 (MZA 1726., 1727., 91145., 91146. – Magyar Zoltán gy., 2008, 2010); Deáki, Hegysúr, Jóka, Zonctorony (MZA 90120., 90122., 90121., 90123. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010–2011).
FF: H. n. (Sédel Ferenc, 1826. 600. – A³ szőlőművelők c. vers); Gömör vármegye (Garay János, 1886. 191–192.; Uő, 1902. 76–77. – 1840: a Mátyás király Gömörben c. vers; Tóth Béla, 1898. I. 103–105.); Gömör vármegye (Magyar Hazai Vándor, 1841. 59–60.: A³ szőlőkapáló király c. vers); Garamszentbenedek (Pesty, 1864. Bars vármegye, 308); H. n. (Mikszáth Kálmán, 1858. 45. – 19. század vége: *Ne okoskodj, Pista* c. elbeszélésben); Sajógömör (Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen XVIII. 1900. 150.); Sajógömör (Gömör-Kishont vármegye, 1903. 91.); Rákosszentmárton (EA 453/79–80. – Végh Ferenc gy., 1912); Sajógömör* (Holló Barnabás szobra, 1912); Gömör vármegye (Gömör és Kishont vármegyei naptár, 1913); Sárospatak (EA 494/75–76. – Mató József gy., 1914); Putnok (Paládi-Kovács Attila, 1982. 155.; Ujváry Zoltán, 1990. 7. – 1926. felirat egy helyi présház homlokzatán); Sajógömör (Solymossy Sándor, 1935.

223.); Sajógömör (Fehérvári István, 1937. 17.); Sajógömör (EA 3163/47–48. – Cszimadia Ernő gy., 1942); Kolon (NIFA 337/15. – Ortutay Gyula gy., 1957); Széphalom/Karcsa (MZA 96865. – Balassa M. Iván gy., 1964); Szécsényfelfalu (MOA 12552. – Nagy Ilona gy., 1969); Taktaszada – 4 (Szabó Lajos, 1975. 317–322.); Sajórecske, Sajószentkirály, Rozsnyó, Sajógömör, Pelsőc, Páskaháza, Sajónémeti (Ujváry Zoltán, 1975. 176–179., 182., 184.; Uő, 1990. 6., 16., 18–20., 88., 92.); Szepesség* (Camman, Alfred–Karasek, Alfred, 1981. 187. – szepesi német adat); Szentsimon (HOMNA 4449/6., 20. – Tisovszki Zsuzsanna gy., 1981); Sajónémeti (Paládi-Kovács Attila, 1982. 155.); Felsővály – 2 (Liszka József, 1982. 14.; Uő, 1988. 52.; Uő, 2002. 321–322.); Aggtelek (GA 958/21. – Zádori Zsolt gy., 1988); Gömör megye (Gömöri népmesék, 1990. 11.); Kecső – 3, Pelsőc (Lukács László, 2013. 81–82. – 1990); Zabar (Villányi Péter, 1992. 110.); Putnok (DE MNYT K-1107/51. – Sándorné Gyurgyik Erika gy., 1992); Baraca (B. Kovács István, 1994. 158–159.); Imreg, Garany (Géczi Lajos, 1994. 209., 219–220.); Felsőregmec (Kovátsd Dániel, 2000. 95.); Pásztó (Bosnyák Sándor, 2000. 140.); Kelemér (Uő, 2001. 115.); Aggtelek, Áj, Ajnácskő, Béd, Berzété, Berzétékőrös, Bolgárom, Egyházasbást, Garampáld, Gimes, Gömörsíd, Jánok – 2, Jólész, Jósfaő (MZA 196., 195., 1215., 1121., 1459., 1458., 29196., 1191., 83641., 1124., 1209., 1795., 84474., 1456., 100. – Magyar Zoltán gy., 1997–2004); Péder, Perkupa, Péterfala, Poprad, Rudna, Sajóháza, Szádalmás – 3, Szádelő, Szádudvarnok, Szalóc, Szin, Szinpetri, Szöllősdárdó, Teresztenye, Várhosszúrét (MZA 1794., 198., 1174., 1148., 1457., 1406., 204., 64537., 84307., 200., 206., 1460., 203., 202., 205., 201., 1461. – Magyar Zoltán gy., 1996–2008); Dernő, Égerszög, Hárskút, Perkupa, Szádelő, Teresztenye (Magyar Zoltán, 2001a. 170–172.); Kolon, Vicsáapáti (Uő, 2002. 58–60.); Kiskovácsvágása (Uő, 2004c. 75–76.); Martonyi (Uő, 2005b. 124.); Almágy, Vecseklő (Uő, 2006b. 34–35., 35.); Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 84.); Fülekkelecsény, Gömörsíd, Osgyán (Uők, 2007. 89–90.); Alsófalva, Balogpádár, Cakó, Csécs, Csiffár, Darnya, Deresk – 3, Feled: Aduspuszta, Felfalu, Felsőlánc, Felsőrás – 2, Fülekpilis, Galábocs, Gömörfüge, Gömörnánás, Gyürki, Hanva, Hubó, Ipolyfödémes, Ipolyhidvég, Ipolynyék, Ipolyvilke, Jelsőc, Jeszte (MZA 64163., 93305., 93325., 1793., 1591., 92548., 64158., 64161., 64167., 63419., 64162., 84473., 64160., 92503., 1228., 25395., 92504., 89723., 93320., 93322., 71329., 89722., 83856., 83134., 25591., 92509. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2002–2011); Kiskoszmály, Kisgergelyfalva, Kisgömöri, Kisvisnyó – 2, Kövecses – 2, Kövi, Krasznahorkaváralja, Lice, Lökősháza – 2, Lukanénye, Magyarhegyemeg, Makranc, Melléte, Mikolcsány, Mohi, Mucsény, Nagybalog, Nagycétény, Nagycsalomja, Nagyszalánc – 2, Nemesmartonfalva, Nemesradnót (MZA 1599., 93319., 93327., 64159., 64165., 92499., 92505., 93311., 1405., 93316., 64166., 92502., 71344., 1223., 84472., 93324., 93351., 83754., 1229., 92500., 83511., 83857., 67304., 84705., 63982., 92501. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006–2009); Otrókocs, Óvár, Páskaháza, Pelsőcardó, Perjése, Sajógömör – 4, Sajólenke, Sajórecske, Serke, Sirak, Szalatnya, Százd, Szelény, Szeszta, Tild, Uzapanyit, Vámosladány, Vigtelke, Zsély, Zsór (MZA 93317., 84135., 93312., 93314., 93306., 92497., 92498., 92508., 93321., 93323., 93326., 92506., 71343., 71345., 89724., 89725., 84475., 83512., 93308., 83755., 93313., 84136., 93318. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2007–2011); Berzété, Csucsom, Hárskút (Magyar Zoltán, 2011a. 77–78.); Hölvény, Szürnyeg, Garany (MZA 97163., 97571., 99733. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013–2014); Nemesoroszi, Zsemlér (MZA 102948., 102949. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015); Szilice (MZA 106307. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2016).

AF: Bácska: Kucura* (Gnatjuk, Volodimir, 1910. 191–193.); Egyházaskér (Kálmány Lajos, 1914. II. 133.; Uő, 1987. 225.; Magyar népmesék, 1960. 197.); Margitta (AFAR F 1526. – Kőnczei Ádám gy., 1954); Tiszalök (EA 30219/42–45. – Bodnár Bálint gy., 1955); Nagyálló: Érpatak (Polónyi Péter–Polónyiné Bocskay Katalin, 1956. 156.); Nyírtura (JAMNA 141–67/13. – Vámos Mária gy., 1959); Ramocsháza (EA 7901/C. 466–473. – Erdész Sándor gy., 1960); Kállósemjén–Újfalurét (JAMNA 293–67/960–961. – Erdész Sándor gy., 1963); Karcsa (Balassa Iván, 1963. 318.); Uri (EA 7354/108. – Dobos Ilona gy., 1964); Kisvárda (EA 14782/6. – Bodnár Bálint gy., 1966); Szamosszeg (Erdész Sándor, 1968. III. 15–17.); Nyíregyháza (JAMNA 454–69/

III. 1154–1156. – Erdész Sándor gy., 1968; Erdész Sándor, 1974. 220–221.); Piros (Matijevics Lajos–Veselinović Šulc Magdolna, 1980. 81.); Kiskunfélegyháza (HOMNA 4732/187–188. – Tóth Judit gy., 1983); Adorján, Moravica, Újvidék (Penavin Olga, 1984. 75., 124–125., 135.); Vári (Ferenczi Imre, 1984. 121–122.); Palló*, Homok*, Nagyberég*, Nagydobrony* (Ferenczi Imre, 1984. 122.); Makkosjánosi (Sándor László, 1988. 160.); Ung-vidék – 2 (Géczi Lajos, 1989. 390–391.); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 42.); Almáskamarás, Medgyesbodzás, Oros-háza – 2 (Beck Zoltán, 1996. 50–56.); Pusztáújlak (MZA 29641. – Magyar Zoltán gy., 1997); Topolya (Raffai Judit, 2008. 87.); Bodrogszerdahely, Kisgéres, Rad (Magyar Zoltán, 2009b. 51.); Battyán, Bodrogszentmária, Bodrogszerdahely, Lelesz, Szinyér, Zétény (MZA 1567., 1569., 1565., 1570., 1568., 1566. – Magyar Zoltán gy., 2005–2010); Ákos (Magyar Zoltán, 2011a. II. 435.); Csongrád (Katona Imre, 2011. 211.); Albis, Érkörtvélyes (Magyar Zoltán, 2012c. 63.); Salánk (MZA 94195. – Magyar Zoltán gy., 2012); Deregyő, Mokcsakerész, Zemplén (MZA 97254., 101916., 99483. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013–2014).

ER: Nagymoha (AFAR Mg. 1443. I. m. – Faragó József gy., 1967); Vice („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 84. – Wass György és Kresz-Guther Ilona gy., 1994); Harasztos (Zsigmond Győző, 2000. 61.); Magyarborzás (MZA 60345. – Orbán Dániel gy., 2002); Magyariskapus, Méra (Magyar Zoltán, 2004a. 150., 151.); Kőrödszentmárton, Szászcsávás (Uő, 2005a. 62.); Lele, Nagydoba (Uő, 2007a. 143., 144.); Magyarlapád (Bereznai Zsuzsanna, 2007. 345.); Felenyed, Felvinc, Kissolymos, Magyarlapád, Miriszló (Magyar Zoltán, 2008a. 159–160.); Vice (MZA 76852. – Tomisa Ilona gy., 2008); Lozsád (Magyar Zoltán, 2009d. 96.); Benedekfalva, Bósháza – 2, Búzásbocsárd, Csombord, Dányán, Désakna, Diósad, Égerhát, Egrespatak, Felsőtök, Felvinc, Héderfája, Héjjasfalva (MZA 917., 914., 915., 1006., 970., 1314., 73542., 913., 912., 911., 82436., 1003., 1311., 1690. – Magyar Zoltán gy., 1999–2010); Kolozs, Kispulyon, Magyarbükös, Magyarvista, Mezőveresegeyháza, Mocsolya, Monó, Nyárszó (MZA 1632., 76849., 969., 492., 76848., 909., 910., 490. – Magyar Zoltán gy., 1999–2010); Ráton, Szér, Szilágybagos, Szilágykerked – 2, Szilágyfőkeresztúr, Szilágy sámson, Szilágyzovány, Tacs, Vajasad, Vérvolgy, Visa (MZA 907., 908., 905., 904., 906., 921., 918., 920., 76851., 967., 922., 76850. – Magyar Zoltán gy., 1999–2010); Héjjasfalva, Nagymoha, Kőszegremete, Várfalva, Ajton, Györgyfalva (Magyar Zoltán, 2011a. I. 302–303., 339., 412., 430., 473–474.); Holtmaros, Baca, Várkudu, Hosszúmező (Uő, 2011a. II. 178., 261., 384.); Bálványosvárnya, Szásznyíres, Szépkényereszentmárton, Vice (Uo., 41.; Uő, 2012a. 160–161.); Kőrösjánosfalva, Kőröstárkány (Magyar Zoltán, 2013a. 40.); Dextrászéplak (MZA 106191. – Magyar Zoltán gy., 2016).

SZ: Gyergyóalfalu (KJNTA 1381-04/9. – Gálné Kovács Irma gy., 1974); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 165.); Kibéd (Ráduly János, 1994. 59–61.); Gyimes: Buha pataka (Magyar Zoltán, 2003. 195.); Nyárádmagyarós (MZA 1330. – Magyar Zoltán gy., 2005); Seprőd (Magyar Zoltán, 2007b. 35.); Gyimes: Farkasok pataka (Uő, 2008b. 71.).

MO: Pokolpatak (Bosnyák Sándor, 2001. 115–116.).

H 101.1. Mátyás király vöröshagymán kapáltat. Mátyás kiviszi az urakat kapálni a szőlőhegyre, akik egész nap csak azt ehetik, amit a jobbágyok: hagymát és kenyeret.

FF: Taktaszada – 2 (Szabó Lajos, 1975. 317–318., 318–319.); Pelsőc (Lukács László, 2013. 82. – 1990); Imreg (Géczi Lajos, 1994. 209); Óvár (MZA – 84135. – Varga Norbert gy., 2003); Gömörsíd, Fülekkelecsény (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 89–90.); Szeszta (MZA 84475. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008).

AF: Egyházaskér (Kálmány Lajos, 1914. II. 133.; Uő, 1976. 225.; Magyar népmesék, 1960. 197.); Moravica (Penavin Olga, 1984. 124–125.); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 42.); Medgyesbodzás, Oros háza (Beck Zoltán, 1996. 53., 55.).

ER: Magyarlapád (Bereznai Zsuzsanna, 2007. 345.); Nagymoha (Magyar Zoltán, 2011a. I. 339.).

MO: Pokolpatak (Bosnyák Sándor, 2001. 115–116.).

H 101.2. A megcserélt szerepek. Amíg Mátyás király az urakkal a szőlőhegyen kapáltat, a szőlőmunkásokat az árnyékba küldi pihenni, és azt az ételt-italt adatja nekik, amit az urak fogyasztottak volna.

DT: Pilisvörösvár (EA 8387/26. – Dobos Ilona gy., 1967); Deáki (MZA 90120. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

FF: Rozsnyó (Ujváry Zoltán, 1975. 177–179.; Uő, 1990. 18–20.); Felsővály (Liszka József, 1982. 14.; Uő, 1988. 52.); Hárskút (Magyar Zoltán, 2001a. 171.); Gömörsid (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 89–90.); Felsőrás, Kövecses, Nemesradnót, Sajógömör, Serke (MZA 92503., 92505., 92501., 92508., 92506. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006–2011); Csucsom (Magyar Zoltán, 2011c. 77.);

AF: Nyíregyháza (Erdész Sándor, 1974. 220–221.); Kiskunfélegyháza (HOMNA 4732/187–188. – Tóth Judit gy., 1983); Vári (Ferencki Imre, 1984. 121–122.); Orosháza (Beck Zoltán, 1996. 50.).

ER: Magyarlapád (Bereznai Zsuzsanna, 2007. 345.); Lele (Magyar Zoltán, 2007a. 143.).

H 101.3. Mátyás király azért kapáltatja meg az urakat, mert csak rossz bort adnak inni a szőlőmunkásoknak.

AF: Margitta (AFAR F 1526. – Könczei Ádám gy., 1954).

H 101.4. Mátyás király azért kapáltatja meg az urakat, mert azok olyan beadványt készítenek, hogy a szegény ember egyáltalán ne ihasson bort, csak a nemesek.

ER: Nagymoha (AFAR Mg. 1443. I. m. – Faragó József gy., 1967).

H 101.5. Mátyás király azért kapáltatja meg az urakat/egy földesurat, mert azok/az a hegyről lefelé kapáltatnak/kapáltat a jobbágyokkal.

FF: Szalóc (MZA 1460. – Magyar Zoltán gy., 2003).

AF: Topolya (Raffai Judit, 2008. 87. – Oláh Lajos gy.); Deregnő, Mokcsakerész (MZA 97253., 97254. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013).

H 101.6. Mátyás király kukoricaföldön kapáltatja meg az urakat.

AF: Újvidék (Penavin Olga, 1984. 135.).

H 101.7. Mátyás király dinnyeföldön kapáltatja meg az urakat.

AF: Szamosszeg (Erdész Sándor, 1968. III. 15–17.).

H 101.9. A szőlőkapáltatás helyszínei. Mátyás király és az urak által kapált szőlőhegyek.

FF:

– A sajógömöri/egy gömöri szőlőhegy: A szövegváltozatok túlnyomó többsége sajógömöri / közelebből meg nem határozott gömöri helyszínre utal.

– A garamszentbenedeki szőlőhegy: Garamszentbenedek (Pesty, 1864. Bars vármegye, 308; Solymossy Sándor, 1935. 223.).

– A putnoki szőlőhegy: Putnok (Paládi-Kovács Attila, 1982. 155.; Ujváry Zoltán, 1990. 7. – felirat egy présház homlokzatán, 1926); Sajónémeti (Ujváry Zoltán, 1975. 184.; Uő, 1989. 38.; Uő, 1990. 92.); Putnok (DE MNYT K-1107/51. – Sándorné Gyurgyik Erika gy., 1992);

– A tokaji szőlőhegy: Égerszög (Magyar Zoltán, 2001a. 172.). AF: Kállósemjén-Újfalurét (JAMNA 293–67/960–961. – Erdész Sándor gy., 1963); Bodrogszerdahely (Magyar Zoltán, 2009b. 51.).
– A pelsőci szőlőhegy: Pelsőc, Páskaháza (Ujváry Zoltán, 1975. 184.; Uő, 1990. 88.).
– A felsőregmeci szőlőhegy: Felsőregmec (Kováts Dániel, 2000. 95.).
– A bódvarákói szőlőhegy: Teresztenye (Magyar Zoltán, 2001a. 172.).

Kelemér (Bosnyák Sándor, 2001. 115.).

– A gömörhorkai szőlőhegy: Szádalmás – 2 (MZA 64537., 84307. – Magyar Zoltán gy., 2008); Hárskút (Magyar Zoltán, 2011c. 78.).

DT:

– A villányi szőlőhegy: Baranya vármegye (Jókai Mór, 1914. 19–20. – 1854).

– A pécsi szőlőhegy: Kákics (Berze Nagy János, 1940. II. 584.).

– A Badacsony: SZ: Gyegyóalfalu (KJNTA 1381-04/9. – Gálné Kovács Irma gy., 1974).

– A Buda környéki hegyek: ER: Szilágysámsón (MZA 918. – Magyar Zoltán gy., 2000).

– A lendvai szőlőhegy: Hosszúfaluhegy (Magyar Zoltán, 2010. 68.).

ER:

– A vicei szőlőhegy: Vice („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 84. – Wass György és Kresz-Guther Ilona gy., 1994)

– A nagyenyedi szőlőhegy (az Órhegy): Felenyed (Magyar Zoltán, 2008a. 159.).

– A felvinci szőlőhegy: Felvinc (Magyar Zoltán, 2008a. 159–160.).

H 102. Mátyás király megkaszáltatja az urakat. Mátyás király büntetésből hegyről lefelé kaszáltatja meg az urakat.

FF: Mezőkövesd (EA 2538/19. – Csilléry Klára gy., 1951).

DT: Vezekény (MZA 90117. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

H 103. Mátyás király fát vágat az urakkal. Mátyás király azért, hogy az urak is megtudják, hogy milyen nehéz munka a favágás, fát vágat velük az erdőben.

AF: Kunszentmárton (MZA 21500. – Villányi Péter gy., 1981).

H 104. Mátyás király szántóversenye. A jobbágyaikkal embertelenül bánó földesurakat Mátyás szántóversenyre szólítja fel, leckét adva nekik a földművelés nehéz munkájából. Maga Mátyás is megfogja az eke szarvát, és felülmúlja az urakat, akik sorra dőlnek ki a számukra szokatlan, kemény munkától.

FF: Ajnácskó, Ráhó, Várgede (Vasárnapi Ujság, 1866. 349.; Nagy Miklós szerk., 1868. II. 152.; A Magyar Nép Naptára 1871., 1870. 31.).

H 105. Mátyás király és az ingyen nem temető pap. Egy szegény asszony férjét a pap nem hajlandó fizetség nélkül eltemetni. A síró asszonnyal találkozik Mátyás király, és kérdezi tőle, hogy mi bántja. Amikor az asszony elmondja a panaszát, Mátyás ad neki egy aranyat, hogy vigye el a papnak, továbbá ad neki pénzt, hogy vegyen rajta két koporsót. Amikor a temetésre kerül a sor és leengedik a halottat a sírba, Mátyás megfoghatja a papot, és megparancsolja, hogy tegyék a másik koporsóba, majd temessék el őt is, amiért olyan kapzsi és lelketlen volt az asszonnyal szemben.

AF: Szeged (EA 2771/III. 523.; Ortutay Gyula, 1955. III. 622.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 319–320.; Magyar népmesék, 1960. 199–200.; Kálmány Lajos, 2015. 403. – Kálmány Lajos gy., 1910-es évek).

H 105.1. Mátyás király és a göcseji papok. A göcseji papok nem akarnak egy halottat fizetség nélkül eltemetni. Megtudván ezt, Mátyás király a halottat Budára viteti, pecsenyét süttet a húsából, és felhívja a papokat magához ebédre. A lakoma végeztével közli velük, hogy annak az illetőnek a húsát fogyasztották el, akit nem voltak hajlandók ingyen eltemetni, majd elcsapja a hivatalából mindegyiket.

DT: Babosdöbréte (Gönczi Ferencz, 1903. 438–439.).

H 106. Mátyás király és az ingyen nem keresztelő pap. Egy csecsemőt a pap nem hajlandó fizetség nélkül megkeresztelni. Tudomást szerez erről Mátyás király, pénzt ad az asszonynak, és mint keresztapa személyesen jelenik meg a keresztelőn. A szertartás végeztével felfedi kilétét a pap előtt, és elcsapja hivatalából.

DT: Babosdöbréte (Gönczi Ferenc, 1903. 439.).

H 107. Mátyás király és az önkényeskedő révész. A Neszmély/Dunaalmás melletti dunai révet egy olyan révész (vámós) birtokolja, aki csak hatalmas összegért hajlandó a folyón átszállítani az utasokat, és aki sokszor még további pénzt is követel tőlük. Aki nem fizet, azt több napra étlen-szomjan egy sötét pincébe záratja. Mátyás király értesülve a visszaélésekről, szegény tót vándornak öltözve keresi fel a révet, és amikor nem hajlandó a kialakult tarifán felüli összeget megfizetni, a révész őt is fogságba veti. Egy szegény asszony, aki titokban ételt visz a raboknak, és viszonzásul arannyal megtöltött fazekat kap vissza Mátyástól, a kapott pénzből kiváltja a foglyokat. Néhány nap múlva Mátyás királyi díszben tér vissza a helyszínre, az önkényeskedő révést leleplezi, és elrettentésül felakasztatja a szomszédos Akasztóhegyen.

DT: Neszmély (Pesty, 1864. Komárom vármegye, 525.); Neszmély (Részó Ensel Sándor, 1861. 32.); Dunaalmás (Rózsahegyi Sándor, 1869. 671–672.); Neszmély (Komáromi Lapok, 1881/41. 2.); Dunaalmás (Thirring Gusztáv, 1900. 313.); Dunaalmás (Komárom vármegye és Komárom, 1907. 58.); Dunaalmás (Ruff Andor, 1928. 111–112.); Neszmély (Komárom megye földrajzi nevei, 1985. 137.).

H 108. A királynak küldendő font hús. A jobbágyaival önkényeskedő/a király személyét szóval/tettel megsértő földesúrnak azt üzeni Mátyás király, hogy büntetésül küldjön fel Budára egy font/néhány kiló húst a saját testéből. A földesúr annyira megretten a rá nézve végzetes királyi parancstól, hogy félelmében elbujdosik/öngyilkos lesz.

H 108.1. Mátyás király és Vörös Márta. A kisköszegi vár úrnője, a baranyai révet is birtokló Vörös Márta a dunai átkelésekért aranyat vagy háromnapos szőlőkapálást követel az utasoktól. Mátyás is elmegy, hogy személyesen győződjön meg az önkényeskedésről, és miután nem hajlandó egy aranyat fizetni, őt is kapálásra fogják. Kapálás közben a király észrevétlenül egy aranyat dob a földre a társa elé, de az

csak akkor hajlandó kiváltani magát, amikor Mátyás saját maga elé is dob egyet. Mátyás kiszabadul és átkel a folyón, de hamarosan levelet küld Vörös Mártának, meghagyva neki, hogy önkényeskedései büntetésül küldjön neki egy fontot/néhány kilónyt a saját húsából. A királyi parancstól megrémült Vörös Márta a hintójával belehajtat/vára erkélyéről beleugrik a Dunába/menekülni próbál, de kocsija a meredek partról befordul a folyóba, és ott leli halálát. Holttestét a révnél fogják ki, mely helyet azóta is Vörösmartnak nevezik az önkényeskedő úrnő neve után.

DT: Kiskőszeg/Batina (Haas Mihály, 1845. 330–331. / Hölbling Miksa, 1845. 331.; Rupp Jakab, 1870. I. 397.); Kiskőszeg/Batina (Hunfalvy János, 1860. II. 405.); Kiskőszeg (Pesty, 1864. Baranya vármegye, 32.); Kiskőszeg (Purman József, 1884. 3.); Csúza (Demjén Kálmán, 1887b. 471.; Magyar Képes Újság, 1984/2. 25.; Tóth Béla, 1898. I. 135–136.); Kiskőszeg (Várady Ferencz, 1896. I. 168–169. – Kuthen Lajos verses feldolgozása); Kiskőszeg (EA 5560/305. – Mautner Julianna gy., 20. század eleje); Drávaszög* (Vujkov, Balint, 1963. 282.); Drávaszög (F. Kardos Kálmán, 1943. 36–44.); Nagyharsány (EA 33011/17–18. – Dömötör Akos gy., 1966); Drávaszög* (Jung Károly, 2002. 247. – 1974); Baranyi Júlia, 1977. 306–314.); Kopács (Katona Imre, 1972. 298. – Penavin Olga gy., 1962; Penavin Olga, 1984. 160–161.; Kóka Rozália, 1990. 26.); Drávaszög (Kóka Rozália, Uo., 107–108.); Drávaszög (Baranyai Júlia, 1977. 315.); Kiskőszeg (Gabányi János, 1991. 78–84.); Kopács (Lábadai Károly, 1992. 133–134.; Uő, 1994. 387–388.); Laskó – 2, Várdaróc – 2, Vörösmart (Lábadai Károly, 1992. 134–136.); Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 135.).

AF: Bezdán* (Bosnyák Sándor, 1968. 92.); Bezdán – 2 (Bosnyák Sándor, 1987. 498., 498–499.); Kupuszina (Silling István, 1993. 180.; Uő, 1998. 142.; Raffai Judit, 2008. 112.); Magyarittabé (Raffai Judit, 2008. 113. – Kiss Nándor gy.).

H 108.1.1. Vörös Márta fürdője. Vörös Márta önkényeskedései közé tartozik, hogy összeszedeti a legszebb környékbeli lányokat, megöleti őket, és a vérükben fürdik, hogy fiatal és szép maradjon.

DT: Drávaszög* (Jung Károly, 2002. 247. – 1974).

→MZ II. K 62.3.

H 108.1.2. Mátyás király kiserkenő vére. Az álruhás Mátyás király megtagadja a kapálást, mire dühében Vörös Márta úgy végigvág a botjával Mátyáson, hogy annak arcán kiserken a vér. A helyet, ahol Vörös Márta a királyt megbotozta, máig is az úrnő botjáról Batinának nevezik.

DT: Drávaszög* (Szendrey Zsigmond, 1926. 83.; Kóka Rozália, 1990. 107–108.).

H 108.1.3. Vörös Márta bőre. Az úrnő bűnösségéről megbizonyosodó Mátyás király levelet ír Vörös Mártának, amelyben azt parancsolja neki, hogy egy akkora bőrt hasítson a saját hátából, mint a királyi levél, és azt küldje fel Budára.

DT: Kopács (Katona Imre, 1972. 298. – Penavin Olga gy., 1962; Penavin Olga, 1984. 160–161.).

H 108.2. Mátyás király és a csókai földesúr. Mátyás király szegény embernek öltözve egy kordéval járja az országot, amikor az úton szembetalálkozik a kevély csókai földesúrral. Az uraság úgy ítélve, hogy a koldusforma férfi nem eléggé tért ki a hintója elől/nem kellő tisztelettel köszöntötte őt, előkapja az ostort és végig-

vág vele Mátyás királyon. Néhány nap múlva üzenet érkezik a királytól Csókára, amelyben Mátyás megparancsolja a földesúrnak, hogy a felségsértés miatt jelenjen meg a királyi udvarban, vagy küldjön egy font húst a saját testéből. A földesúr kétségbeesésében öngyilkos lesz.

AF: Csóka (Pevavin Olga–Kovács Ágnes, 1959. 108.); Csóka (Bori Imre szerk., 1975. 187. – Penavin Olga gy.); Csóka (Penavin Olga, 1984. 166–167.; Kóka Rozália, 1990. 123.); Csóka (Jung Károly szerk., 1990. 23.); Egyházaskér (Burány Béla, 2007. 924.); Mohol* (Raffai Judit, 2008. 96. – Boja Patyi Sarolta gy.).

H 109. Mátyás király és a királyfalvi bíró. A szegény népet kegyetlenül sanyargató királyfalvi bírót Mátyás leleplezi, és példát statuál vele: a falu fölötti hegyen derékig a földbe ásatja és levágatja a kezét.

ER: Királyfalva (Magyar Zoltán, 2005a. 58.).

H 110. Mátyás király és a gonosz kocsmáros. A vidéken olyan hír terjed egy vendégfogadóról, hogy a kocsmáros kifosztja és megöli az oda betérő pénzes utazókat. Mátyás király úgy dönt, hogy álruhát öltve maga megy el a kocsmába, hogy kipuhatolja, hogy igaz-e a hír. A kocsmában iszogató Mátyásnak a cselédlány megsúgja, hogy veszély fenyegeti, mire a király a gyűrűjét a szolgálólánynak adja, hogy azt felmutatva hívjon segítséget a közeli várból. A segítség az utolsó pillanatban érkezik, akkor, amikor a kocsmáros rátámad Mátyásra: egy nagy késsel a kezében kergeti vendégét az asztal körül, hogy megölje őt. A gonosz kocsmárost és bűnrészes feleségét a katonák elfogják és kivégzik, a kocsmát pedig lerombolják. Mátyás király megjutalmazza a megmentőit.

FF: Erdőkövesd* (Heves megye földrajzi nevei I., 1970. 62.); Széphalom/Karcsa (MZA 96865. – Balassa M. Iván gy., 1964); Felsőfalu (Ujváry Zoltán, 1990. 54–56.); Imreg (Géczi Lajos, 1994. 211–212.); GömörSID (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 91–93.); Nagyszalánc (MZA 84708. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008).

AF: Alsóberecki (Berez Károly, 1925. 12–25.; Nagy Géza, 1998. 173–180.); Szomotor (SRKA 1032. – N. N. gy., 20. század eleje); Láca (Földiné Virány Judit, 1957. 113.); Karcsa (Balassa Iván, 1963. 478–479.); VajdácSKA (Ferenczi Imre, 1968. 16–17. – Valádi Erzsébet gy.); Borsi (Uo., 17.); VajdácSKA, Bodrogszentes (Uo., 15., 18.; Uó, 1981. 278., 174.); Karcsa (HOMNA 2485/5–6. – Dács Éva gy., 1971); Karcsa (HOMNA 2485/7. – N. N. gy., 1971); Karcsa (Balassa Iván, 1975. 24–25.; Uó, 1977. 921.; Uó, 1986. 128.); Boly (SZMMI NA 7000. – N. N. gy., 1978); H. n. (Dobos Ilona, 1986. 127.); Szomotor*, Nagykövesd (Szathmáry József, 1987. 60., 77.); KirályhelmeC (Kulcsár Ferenc, 1995. 57–60.); Nagyszelmenc (Nagy Molnár Miklós, 1997. 14–15.); Bodrogszentmária, Kiskövesd, Nagygéres, Perbenyik, Rad (Magyar Zoltán, 2009b. 46–48.).
→MZ VII. E 40.

H 110.1. A búsuló özvegyasszony. Mátyás király álruhában megszáll egy asszonynál, akinek a férje nyomtalanul eltűnt/nem tért vissza a vásárról. Tőle értesül Mátyás a rossz hírű kocsmával kapcsolatos szállongó szóbeszédéről, és tőle indul el, hogy megbizonyosodjon a hír igazságtartalmáról. A kocsmáros leleplezését követően megjutalmazza az özvegyasszonyt, és férjhez adja egyik vitézéhez.

FF: GömörSID (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 91–93.).

AF: Alsóberecki (Nagy Géza, 1988. 173–180. – Berecz Károly helyi néptanító verses monda-feldolgozása); Karcsa (Balassa Iván, 1963. 478–479.; Uő, 1975. 24–25.); Vajdáccka (Ferenczi Imre, 1968. 16–17. – Valádi Erzsébet gy.); Karcsa (HOMNA 1486/5–6. – Dács Éva gy., 1971); Karcsa (HOMNA 2485/7. – N. N. gy., 1971); Boly (SZMMI NA 7000. – N. N. gy., 1978); Nagyszelmenc (Nagy Molnár Miklós, 1997. 14–15.).
→MZ II. H 314.

H 110.2. A kocsmáros kivégzése.

H 110.2.1. A gonosz kocsmárost a szomatori Mátyás király fájára akasztják fel.

AF: Alsóberecki*, Bodrogszentes, Bodrogszentmária, Boly, Borsi, Imreg, Nagyszelmenc, Rad*, Szomotor, Vajdáccka.

H 110.2.2. A gonosz kocsmárost az erdőkövesdi Akasztó-oldalban/a nagykövesdi Akasztó-dombon akasztják fel.

FF: Erdőkövesd.

AF: Kiskövesd, Karcsa – 3, Nagygéres.

H 110.3. A legyilkolt áldozatok. A kocsmá pincéjében Mátyás katonái rábukkannak a kocsmáros által meggyilkolt áldozatok maradványaira.

AF: Vajdáccka (Ferenczi Imre, 1968. 16–17. – Valádi Erzsébet gy.); Vajdáccka (Uo., 15.); Karcsa (HOMNA 2485/7. – N. N. gy., 1971).

H 111. Mátyás király és az útonállók. Mátyás király az országot járva értesül arról, hogy az egyik helyen rablóbandák garázdálkodnak. Álrühát ölt, és maga is felül egy vásáros szekérre, és együtt útnak indulnak. Amint az erdőbe beérkeznek, hamarosan előtöppannak az útonállók, és követelik tőlük, hogy adják át az értékeiket/fel akarják akasztani Mátyást. Mátyás a sípjába fúj, mire gyorsan ott teremnek a katonái és elfogják a bűnösöket, akiket az országút mellett a legmagasabb fára akasztanak fel.

AF: Tamásfalva („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 78–79. – Berta István gy., 1940); Nagykövesd* (Magyar Zoltán, 2009b. 48.).

DT: Csákvár (Lukács László, 2013. 90. – Dobos Ilona gy., 1966).

H 112. A megfelezett ütlegek. Egy szegény ember (egy sikárfűárus/csizmadia/pásztor/halász stb.) ajándékot (egy a mezőn talált drágakövet/a király számára készített csizmát/két bárányt/a Tiszából kifogott nagy halat/a király megtalált gyűrűjét/egy szép kakast/stb.) visz a királynak, de a palotaőrök csak akkor hajlandók beengedni az uralkodó elé, ha megígéri, hogy mindannak a felét, amit kapni fog a királytól, nekik adja. A szegény ember beleegyezik, bemegy és átadja az ajándékot Mátyásnak. Mátyás nagyon megörül az ajándéknak, és megkérdezi, hogy mivel viszonzhatná azt, mire a szegény ember mindössze száz botütést kér cserébe. Mátyás elcsodálkozik a szokatlan kérésen, majd megtudván annak valódi okát, maga elé hívhatja az öröket, és levereti rajtuk a kialakudott „jutalmat”. Az élénk eszű szegény embert Mátyás gazdagon megajándékozva engedi haza.

DT: Kémes (Bosnyák Sándor, 2001. 121–122.).

FF: Nemesradnót* (Ujváry Zoltán, 2014. 164. – Pósa Lajos verses mondafeldolgozása, 19. század vége); Zemplén vármegye: Ublya-Ugar* (Szémán István, 1911. 238–239.); Ung megye (Ortutay Gyula, 1939. 33–34.); Nógrádsípek (PMNA 795/1–5. – Kovács Ágnes gy., 1973; Kovács Ágnes, 1980. 43–44.); Palócföld (Nagy Zoltán, 1987. 151–152.); Mikolcsány (Ujváry Zoltán, 1990. 69–70.); Perkupa (Magyar Zoltán, 2001a. 188.);

AF: Kalocsa* (Timár Kálmán, 1910. 52–53. – Hang Ferenc gy., 1897); Szaján (EA 2771/494–494a.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1956. II. 325–327.; Penavin Olga, 1993. 234–236.; Penavin Olga, 1990. 78–79.; Kálmány Lajos, 2015. 383–384. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Egyházaskér (Kálmány Lajos, 1914. II. 138–139.); Biri (MZA 54172. – Polónyi Péter gy., 1955); Kisvárdá (EA 30219/19–24. – Bodnár Bálint gy., 1956); H. n. (MOA 14611. – Csomár Zoltán gy.); Temerin (Raffai Judit, 2008. 106–108. – Csorba Béla gy., 1983); Újvidék (Penavin Olga, 1984. 141.; Jung Károly szerk., 1990. 12–14.); Biri (Ratkó Lujza, 1987. 99–103.); Csanádapáca (Beck Zoltán, 1990. 40.; Uő, 1996. 10.); Nagyvárad (Bihari népmondák, 2001. 135–136. – Nedişan Teodóra gy., 1995); Zenta (Burány Béla, 2007. 920–922.); Bácskossuthfalva (Raffai Judit, 2008. 109–110. – Hunyadi Tünde gy.); Tiszakeresztúr (MZA 103231. – Tart Katalin gy., 2008).

H 112.1. A megfelezett pofonok (A körtefát ültető öregember). Mátyás király az országot járva egy helyen meglát egy öregembert, aki körtefát ültet a kertjébe. Mátyás arra kéri, hogy ha a gyümölcsfa termőre fordul, vigyen neki belőle kóstolót. Az öregember megígéri, és évek múlva három szép körtével állít be a királyi palotába. Az őt megvámolni akaró ajtónállóknak az öreg megígéri a lehetséges jutalom egyik, illetve másik felét. Mátyás jutalmat firtató kérdésére az öregember azt válaszolja, hogy mindössze két pofont kér viszonzásul, amelyet kifelé menet maga kever le a két strázsának. Mátyás jót nevet az öregember elmésségén, és busásan megjutalmazza.

DT: Kisalföld (Timaffy László, 1992. 157.).

ER: Nagysármás (Magyar Zoltán, 2012a. 170–171.).

H 113. Rókafogtacsukafogtaróka. Egy szegény varga a patak partján halászgatva különös látványra lesz figyelmes: egy rákászó róka farkára nem rák, hanem egy csuka akad, s a két állat egymást állkapcsoson ragadva, nem akarja elereszteni a másikat. A varga, megfogva őket, arra gondol, hogy mint különleges ajándékot elviszi a két egymáshoz ragadt állatot Mátyás királynak. Az ajtónállók a királyi palotába csak a majdani jutalom feléért engedik be. A király elcsodálkozik a varga által vitt természeti furcsaságon, és az ajándékot viszonzozni kívánja. A varga mindössze száz botütést kér Mátyástól, amelynek egyik fele az első, a másik fele a másik ajtónállóé lesz. Mátyás elkergeti a korrump öröket, és a vargát gazdagon megjutalmazva engedi haza.

KM: H. n. (Jókai Mór, 1914. 7–9. – 1854; Uő, 1856. 6–9.; Tóth Béla, 1898. I. 105–107.; Asztalos Miklós, 1940. 10–11.).

FF: Kolon (Magyar Zoltán, 2002. 61–62.).

SZ: Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 1984. 162–163.).

H 114. Mátyás király különös ajándéka.

H 114.1. A nagy tők. Egy szegény ember, akinek egy kivételesen nagy méretű tők terem a kertjében, úgy dönt, hogy felviszi azt ajándékba Mátyásnak. A király megőrül az önzetlen ajándéknak, és cserébe egy zacskó aranyat ad az embernek. Otthon a szegény ember elmeséli az esetet a szomszédban lakó nagygazdának, aki megirigyelve e váratlan szerencsét, elhatározza, hogy ő még nagyobb ajándékot visz a királynak, és akkor majd olyan értékes ajándékot kap, hogy egy csapásra dúsgazdag lesz. A gazdag ember két legszebb ökrével állít be a királyi udvarba, mire viszonzásul a király mint ritka ajándékot a szegény embertől kapott tőköt nyújtja át neki, s az így kapott ökröket is a szegény embernek adja. A nagygazda lógó orral tér haza a királytól kapott nagy tökkel.

KM: H. n.* (Telegdi Miklós, 1580.; MNK 7/C., 1989. 104. – Bornemisza Péter nyomán); H. n. (Pálóczi Horváth Adám: A tétényi leány c. színművében epizódként, 1816); H. n. (Jókai Mór, 1914. 11–12. – 1854.; Uő, 1856. 12–13.; Asztalos Miklós, 1940. 24–25.; Kóka Rozália, 1990. 77–78.). DT: Ráckeve (Magyar Hirmondó, 1792. II. félév, 735–739. – Kis János gy., Kis János, 1806. 1–6.; Horváth Zsigmond, 1840. I. 91–93.; Családi Naptár, 1883. 1–24.; Tóth Béla, 1898. I. 151–154.; György Lajos, 1938. 117–119.); Kemendollár (EA 4196/2. – Szentmihályi Imre gy., 1953); Tök (EA 7516/26. – Dobos Ilona gy., 1965); Tök* (Bosnyák Sándor, 2001. 436.); Hegysúr (MZA 90127. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

FF: Kishartyán (EA 2777/10. – Pesovár Ernő gy., 1951); Baraca (B. Kovács István, 1994. 161–162.). AF: Szeged/Kiszombor (EA 2771/493.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 323–324.; Magyar népmesék, 1960. 191.; Kálmány Lajos, 2015. 382–383. – Kálmány Lajos gy., 1910-es évek); Nagyszalonta (EA 5560/224–225. – Oltyán Sándor gy., 1915); Szeghalom (GYINMA 414/5–6. – Szűcs Sándor gy., 1961); Kállósején-Újfalurét (JAMNA 293-67/941–945. – Erdész Sándor gy., 1963); Vári (Ferenczi Imre, 1984. 125–126.); Kisújszállás (DJMNA 2561-86/II. 195–196. – Makra Sándor, 1986); Jánoshalma (Karsai Ferenc, 1987. 478.); Magyarittabé (Penavin Olga, 1995. II. 282.); Bezdán (Bosnyák Sándor, 2001. 124.).

SZ: Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 157.; Uő, 2001. 123–124.).

H 114.2. Mátyás király és a számító csizmadia. Mátyás királyról elterjed az a hír, hogy aki ajándékot visz neki, az busás jutalmat kap tőle. Egy csizmadiamester is azzal a számítással készít egy pár csizmát, hogy majd a király jól megajándékozza érte. Csalódnia kell, mert Mátyás átlátva az ajándékozó tényleges szándékán, a csizmát telerakatja szalmával, és úgy küldi vissza, azt üzenve, hogy az a csizma „díja”. Azóta csizmadia a csizmadia.

AF: Szeged (Kálmány Lajos, 1914. I. 146.; Kóka Rozália, 1990. 105.); Szabadka (Penavin Olga, 1984. 117–118.).

FF: Osgyán* (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 96–97.).

H 114.3. Mátyás király és a mutatványos. Mátyás udvarában jelentkezik egy mutatványos, aki azzal büszkélkedik, hogy egy szakajtó borsót képes áthajigálni a kulcslyukon úgy, hogy egy borsószem sem érinti a kulcslyuk oldalát. Produkciójáért a mutatványos nagy jutalmat remél Mátyástól, de a király csak tíz zsák borsót adat neki, mondván, hadd legyen mit azután is hajigálnia.

KM: H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 113. – Gyulai Pál verse nyomán, 19. század közepe).

AF: Szeged (Kálmány Lajos, 1914. I. 145.; Magyar népmesék, 1960. 190.; Kóka Rozália, 1990. 95–96.).

H 115. Egyszer volt Budán kutyavásár. Mátyás király az országot járva megszán egy szegény embert, és azt tanácsolja neki, hogy szedjen össze néhány kutyát, és vigye fel azokat a budai vásárba./Mátyás király az országot járva a határban megpillant egy parasztot, aki egyetlen rossz lóval/ökörrel szánt, míg a szomszéd gazda három állattal is. Kérdezi a nagygazdától, hogy miért nem adja kölcsön az egyik jószágot a szegény szomszédnak, hogy neki is könnyebben menjen a szántás, mire a gazda indulatosan azt feleli, hogy dolgozzon többet a másik, és akkor majd neki is három lova lesz. Mátyás megveszi a szegény embertől az egyetlen lovát/ökrét, és azt mondja neki, hogy az árából vásároljon kutyákat, és azokat vigye fel Budára eladni. A szegény ember úgy is tesz. Amikor a falka kutyával megérkezik Budára, a király kivonul a piacra az urakkal, és felszólítja őket, hogy mindenki vegyen kutyát a szegény embertől, mert azok igen jófajta ebek. A szegény ember sok pénzt keres a vásáron, és a kutyák árából vett nyolc szép lóval/ökörrel tér haza. A nagygazda, értesülve szomszédja szerencséjéről, elhatározza, hogy ő is jó vásárt csinál. Az összes igavonó állatát eladja, és az áruból egy seregnyi kutyát vásárol. Amikor felérkezik a kutyafalkával Budára, és árulni kezdi az állatokat, Mátyás kiüzen neki a palotából: mehet is vissza, ahonnan jött, mert csak egyszer volt Budán kutyavásár!

KM: H. n. (Kis János, 1806. 14–19.; Tóth Béla, 1898. I. 122–124.; Kóka Rozália, 1990. 88–92.); H. n.* (Dugonics András, 1820. I. 52–53.); H. n.* (Erdélyi János, 1851. 57.); H. n. (Jókai Mór, 1914. 9–11. – 1854; Uő, 1856. 9–11.; Asztalos Miklós, 1940. 16–17.); H. n. (Egyszer volt Budán kutyavásár, 1909 – ponyvanyomatvány, Rózsa Kálmán és neje népkönyvtára).

DT: Csányoszló (Berze Nagy János, 1940. II. 581–582.; Ungarische Volksmärchen, 1957. 507–508.); Böde (EA 2699/24. – Szentmihályi Imre gy., 1951); Lipót (EA 7945/133. – Dobos Ilona gy., 1966); Szigetbecse (EA 16955/6–7. – Németh Erzsébet gy., 1971); H. n.* (Franković, Djuro, 1986. 196.); Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 139–141.); Babócsa (A három muzsikusz cigány, 2003. 327.); Maradék (Raffai Judit, 2008. 64. – Brezovszki Tímea gy.).

FF: Kishartyán (EA 2744/10–11. – Pesovár Ernő gy., 1951); Páskaháza (Ujváry Zoltán, 1981. 127–128.; Uő, 1990. 50–53.); Ung megye* (Musketik, Leszja, 1993. 75.; Uő, 1998. 205.); Zsére, Sajóháza (MZA 1120., 1450. – Magyar Zoltán gy., 1998, 2003); Szádelő (Magyar Zoltán, 2001a. 182.); Kolon (Uő, 2002. 62.); Balogfalva (MZA 92523. – Varga Norbert gy., 2005); Pinc (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 97.); Szalóc (Magyar Zoltán, 2011c. 82.).

AF: Kállósején–Újfalurét (JAMNA 293-67/962–963. – Erdész Sándor gy., 1963); Hajdúbagos (DJMNA 1135/1. – Bodnár Bálint gy., 1968); Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 393.); Újvidék (Penašin Olga, 1984. 140.; Jung Károly szerk., 1990. 30–33.); Jászkarajenő (EA 27519/11. – Tóth Klára gy., 1997); Apátfalva (MZA 10472. – Sinkó Rozália gy., 1999); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 122–124. – Fügedy Antal gy., 1995); Zenta* (Burány Béla, 2007. 922–924.); Temerin (Raffai Judit, 2008. 62–63. – Krizsbai Hajnalka gy.); Mohol (Uo., 66. – Boha Patyi Sarolta gy.); Magyarakanizsa (Szilágyi Miklós, 2009. 45–46.); Kisgéres (Magyar Zoltán, 2009b. 53.). ER: H. n. (Kőváry László, 1857a. 23–24.); Diósd, Magyarkecel, Mezőveresegyháza, Radákszinye, Tacs – 2 (MZA 25144., 25145., 76860., 82437., 85069., 76861. – Magyar Zoltán gy., 2000–2010); Szucság (Magyar Zoltán, 2004a. 152–153.); Magyarpéterfalva (Uő, 2005a. 62.); Bósháza (Uő, 2007a. 148–149.); Magyarapud (Uő, 2008a. 160–161.); Nagymoha (Uő, 2011a. 340.); Ördöngösfüzes (Uő, 2011a. II. 42.; Uő, 2012a. 164–166.); Nagysármás (Uő, 2012a. 166–167.); Rév (MZA 94201. – Magyar Zoltán gy., 2012); Belényessonkolyos (Magyar Zoltán, 2013a. 42.); Ördöngösfüzes (MZA 106193. – Magyar Zoltán gy., 2016).

SZ: Udvarhelyszék (Olosz Katalin szerk., 1972. 134–137. – Kolumbán István gy., 1898); Andrásfalva (Dégh Linda, 1960. II. 300–301.; Magyar népmesék, 1960. 192–194.); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 158–159.); Hidegkút (MZA 61272. – Zsidó Ferenc gy., 2002–2007); Gyimes: Ciherek pataka (Magyar Zoltán, 2003. 194.); Székelykeve (Beszédes Valéria, 2005. 125.).

H 115.1. Egyszer esett Bécsben ebvásár!

KM: H. n. (Tóth Béla, 1901. 19. – Baróti Szabó Dávid: A magyarság Virági); H. n. (Dugonics András, 1820. I. 52–53.; Erdélyi János, 1851. 57.).

H 115.2. Egyszer volt Pesten kutyavásár!

FF: Szalóc (Magyar Zoltán, 2011c. 82.).

AF: Maradék (Raffai Judit, 2008. 64. – Brezovszki Tímea gy.).

ER: Az erdélyi szövege mindegyike a diósadi és révi* gyűjtés kivételével.

H 115.3. A törökök elhajtják egy juhász egész nyáját, mindössze a hat kutyája marad meg. Értesülve az esetről, Mátyás király üzen a juhásznak, hogy vigye fel a komondorait Budára.

KM: H. n. (Jókai Mór, 1914. 9–11. –1854; Uő, 1856. 9–11.).

AF: Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 393.).

ER: Ördögösfüzes (Uő, 2011a. II. 42.; Uő, 2012a. 164–166.); Ördögösfüzes (MZA 106193. – Magyar Zoltán gy., 2016).

H 115.5. A boldogi templomozók. Az 1940-es évek első felében nyugat-európai turisták érkeznek a faluba. Mivel akkor még népviseletben járnak a falubeliek a templomba, és e vasárnapi látványosság nagyon tetszik a látogatóknak, a mise végeztével a templomból kilépők kezébe egy-egy pengőt nyomnak. Az eset híre gyorsan elterjed a faluban, és a következő vasárnap már mindenki felöltözik népviseletbe, és a hívek zsúfolásig megtöltik a templomot, de bizony kifelé jövet bármerre tekingetnek is, nyugati turistáknak nyomát sem látják sehol. Erre mondják azóta Boldogon, hogy egyszer volt Budán kutyavásár.

AF: Újszász (MZA 6152. – Magyar Zoltán gy., 2001).

H 116. A nagygazda hat ökre. Mátyás király mérsékli a vagyoni különbségeket: a nagygazda hat ökréből kettőt kifogat, és annak adja, akinek csak két ökre van/akinek négy lova van, abból kettőt annak ad, akinek egy sincs, hogy a szegény ember is meg tudja szántani a földjét.

FF: Kishartyán (NIFA 744/10–11. – Pesovár Ernő gy., 1951).

AF: Földeák (EA 2771/III. 489.; Kálmány Lajos, 2015. 379. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Egyházaskér (EA 2771/III. 490.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 316–317.; Magyar népmesék, 1960. 141–142.; Penavin Olga, 1993. 234.; Kálmány Lajos, 2015. 380. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Tiszaigaz – 2 (EA 4094. – Katona Imre gy., 1949); Jászfényszaru (EA 7678/169. – Szentmihályi Imre gy., 1949); Margitta (AFAR F 1528. – Könczei Ádám gy., 1954); Csóka* (Penavin Olga–Kovács Ágnes, 1959. 111–112.); Tápé (EA 8052/18. – Dobos Ilona gy., 1966); Tápé (Katona Imre, 1971. 660.); Piros – 2 (Matijevics Lajos–Veselinović Šulc Magdolna, 1980. 79–81., 83–84.); Szabadka, Újvidék (Penavin Olga, 1984. 118., 139–140.); Szeged

(Kóka Rozália, 1990. 85–88.); Magyarittabé* (Penavin Olga, 1995. II. 281.); Apátfalva (MZA 28425. – Sinkó Rozália gy., 1999); Csóka (Raffai Judit, 2008. 98–100. – Kónya Sándor gy.); Nagypél* (MZA 99857. – Magyar Zoltán és Harangozó Imre gy., 2014).
ER: Györgyfalva (Magyar Zoltán, 2011a. I. 475.); Vajdakamarás (Uő, 2012a. 169.).

H 117. Mióta kell az üres kocsinak a megrakott szekér előtt kitérni. Mátyás király álruhában vándorol az országban, s elfáradva felkérérdzkedik egy paraszt szekereére, aki a búzáját viszi a malomba őrletni. Ahogy mennek, szembejön velük az úton az uraság négylovas hintója, s a kocsis már messziről rákiált a parasztra, hogy térjen ki előle. Mátyás odasúgja neki, hogy ne térjen ki. A földesúr, látva az engedetlenséget, az ostorával odacsap egyet a paraszt/Mátyás király nyakába, mire a király felfedi valódi kilétét, és büntetésül kifogat két lovat az uraság kocsija előtt, és azokat a szegény ember szekere elé kötteti. Azóta törvény, hogy mindig az üres kocsinak kell kitérnie a teherrel megrakott előtt.

DT: Pécs: Szabolcsbányatelep (Bosnyák Sándor, 2001. 126.).

AF: Magyarkanizsa (Kálmány Lajos, 1914. I. 146.; Kóka Rozália, 1990. 119–120.); Karcag (Bosnyák Sándor, 1973. 22–23.; Uő, 2001. 126–127.); Endrőd (Beck Zoltán, 1990. 40.; Uő, 1996. 17.); Magyarittabé (Raffai Judit, 2008. 95. – Kiss Nándor gy.).

ER: Magyarfenes (Magyar Zoltán, 2004a. 154.).

H 118. Mátyás király megszünteti a robotot. Mátyás király az, aki megszünteti a jobbágyságot, eltörli a robotot, és megtiltja, hogy embereket fogjanak be az eke elé.

FF: Ung megye* (Gnatjuk, Volodimir, 1911. 191.); Herencsény (MZA 55247. – Magyar Zoltán gy., 2003).

ER: Szilágykerked (MZA 54952. – Magyar Zoltán gy., 2000); Magyariskapus (Magyar Zoltán, 2004a. 154.); Vármező (Uő, 2011a. I. 174.).

H 119. Mátyás király felszabadítja az asszonyokat. Mátyás király veszi le a rabigát az asszonyok nyakáról: addig a férfiak az asszonyokkal szántottak, és ha egy férfinak már nem tetszett a felesége, akkor akár agyon is üthette. Azóta becsülik a férfiak az asszonyt.

AF: Galgahévíz (Kálmány Lajos, 1914. I. 147.).

H 120. A kocsikerék példázata. Mátyás álruhában járja az országot, és egy helyen azt látja, hogy az uraság szekere elé emberek vannak befogva a járomba. Szemrehányóan szóvá teszi a látottakat, mire őt is megfogják, és neki is húzni kell a kocsit. Miközben mennek, Mátyás azt mondogatja: „Hol a kerék, hol a talp! Hol a kerék, hol a talp!” / „Amennyit föl, annyit alá!” Az urakat mindinkább idegesíti a kocsiba befogott vándor mondókája, és kérdezik tőle, hogy mit akar ezzel mondani, mire Mátyás azt válaszolja, hogy megmondja, ha a jármot kiveszik a nyakából. Miután kifogják a járomból, Mátyás leveti rongyos gúnyáját, és bemutatkozik az uraknak: „Most már megmondhatom, hogy mit kiabáltam: szegény ember voltam, most meg király vagyok. Ti gazdag emberek voltatok, de most már szegények vagytok. A vagyonotokat elveszem, és szétosztom a szegények között!” Azóta van törvénybe foglalva, hogy az embereket nem szabad befogni a járomba.

FF: Kapuszög* (Szémán István, 1911. 237.; Ortutay Gyula, 1939. 31.).

AF: Éradony (Bihari népmondák, 1995. 82.; Uo., 2001. 83. – Dandé Bálintné gy., 1980); Éradony – 2 (Uo., 106–107., 109.); Bezdán (Bosnyák Sándor, 1968. 93.; Uó, 2001. 113.); Adorján* (Penavin Olga, 1984. 76–77.).

H 120.1. Mátyás király és a tisztesség. Mátyás király kétkerekű kocsiját minden nap egy másik ember húzza. Az egyik nap egy szegény emberre kerül a sor, aki minduntalan hátrafelé tekinget, és nézi, hogyan forog a kerék. Egy idő után Mátyás szóvá teszi, hogy mit néz olyan figyelmesen az ember. A szegény ember azt válaszolja, hogy azt, hogy „ahogy forog a kerék, úgy fordul a szerencse is mindenkinek”. Mátyásnak annyira megtetszik a frappáns felelet, hogy visszafelé ő húzza a kordét, a szegény embert ültetve fel az ülésre.

SZ: Kibéd (Ráduly János, 1995. 20.; Kóka Rozália, 1990. 151–153.).

H 121. A szolgából lett várúr. Egy földesúr rosszul bánik a jobbágyaival, aminek hírért veszi Mátyás, és elmegy, hogy az esetet személyesen vizsgálja ki. A várúr, félve a királytól, a szolgáját küldi az uralkodó elé azzal az üzenettel, hogy az ura beteg és elutazott. Mátyás megbizonyosodik az igazságról, és úgy határoz, hogy attól fogva a szolga legyen a várúr, a várúr pedig a szolga. / A király azért csinál a szolgából urat, az úrból pedig szolgát, mert a földesúr gyávaságból a molnárt küldi el maga helyett a csatába.

FF: Bussa (MZA 84178. – Varga Norbert gy., 2007).

AF: Bés* (Landdgraf Ildikó szerk., 1998. 163. – Bodnár Lajos gy., 1994).

ER: Csománfalva* (Dupka György–Zubánics László szerk., 2014. 119–120. – 20. század közepe).

H 123. Az egész napra fizetett napszám. Mátyás király a később érkező munkásoknak is az egész napra szóló napszámot fizeti ki.

FF: Somodi (Magyar Zoltán, 2001a. 190.); Perse (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 98.).

ER: Nagysármás (Magyar Zoltán, 2012a. 169.).

H 124. Mátyás király a piacon kaszáltat. Mátyás király meglát egy csomó szegény embert, akik a piacon álldogálnak. Az emberek elpanaszolják neki, hogy már nem akadt számukra munka, mire Mátyás azt mondja nekik, hogy akkor kaszáljanak a piacon, csináljanak úgy, mintha kaszálnának. Este az ott újra megjelenő király rendes napszámot ad az embereknek.

AF: Makkosjánosi (Sándor László, 1988. 159.); Bajmok (Kóka Rozália, 1990. 153–154.).

H 125. A szorgalmas ember reggelije. Mátyás király azt mondja a napszámosoknak, hogy reggelire az ne vágjon kenyeret az, akinek tiszta a keze. Akinek a keze nem piszkos, azt kifizeti ugyan, ám hazaküldi.

ER: Kékes (MZA 60346. – Orbán Dániel gy., 2002); Bogártelke (Magyar Zoltán, 2004a. 154–155.).

H 126. Mátyás király és a hivatalkereső. Egy fiatal nemest régóta hitegetnek állással az udvarnokok, míg végül az ifjú magához a királyhoz fordul a kérésével. Mátyás is elutasítja, mondván, hogy minden hivatal be van töltve, mire az ifjú nagy örömmel köszöni meg a király választát. Mátyás, arra gondolva, hogy az ifjú esetleg félreértette a szavait, megkérdezi tőle, hogy mit köszönt meg, mire az ifjú azt válaszolja, hogy az egyenes választ, ugyanis az udvarnokok csak hitegetik már régóta. Mátyásnak annyira megtetszik a talpraesett felelet, hogy az ifjút mégis udvari hivatalhoz juttatja.

KM: H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 109–110.; Asztalos Miklós, 1940. 6–7.).

H 127. Ha Mátyás igazságos volna... Mátyás király szegény embernek öltözve bemegy egy kocsmába, és ott beszélgetésbe elegyedik három rossz múltú emberrel. Szóba kerül Mátyás is, és az egyikük azt mondja, hogy ha Mátyás igazságos volna, adna neki egy lovat, hogy két lova legyen. A második ember azt mondja, hogy ha Mátyás igazságos volna, megszabadítaná őt az adósságától, mire a harmadik úgy nyilatkozik, hogy ha Mátyás igazságos volna, megengedné, hogy legalább egyszer a királynéval háljon. Mátyás elmegy, majd a testőreivel maga elé viteti a három embert. Megismételteti velük a kocsmában mondottakat, majd az elsőnek ad egy lovat és útjára bocsátja, a másodikat felkötötte, megszabadítva ezáltal az adósságától, a harmadik férfinak pedig hozat két tányér bablevest, azt bizonyítva, hogy nincs különbség aközött, amit otthon a feleségétől kap, illetve aközött, amit a királyné ágyában kapna.

AF: Padé (NIFA 185/III. 49–51. – Katona Imre és Tóth Ferenc gy., 1972); Padé (Penavin Olga, 1984. 169–171.; Kóka Rozália, 1990. 17–19.).

H 128. A csóri csuka mája. Mátyás király nagyon szereti a csuka máját. Egyszer, amikor Csóron a vendégfogadóban száll meg, csukát rendel ebédre, ám a feltálat halban hiába keresi a máját, ugyanis a csóri szakácsné, aki szintén felettébb kedveli a csukamáját, ezt a nemes falatot mindig a maga számára tartja meg. Amikor Mátyás szövé teszi a hiányt, a szakácsné azt feleli: „A csóri csukának nincsen mája.” Mire Mátyás: „Vigyázz magadra, mert ha a csóri csukának nincs mája, a csóri botnak sem lesz száma!” A szakácsné, megijedve a király fenyegetésétől, nyomban feltálatja a csuka máját is.

DT: H. n. (Dugonics András, 1820. I. 205–206.); Csór* (Oláh János, 1834. 53.); H. n. (Ballagi Mór, 1850.); H. n. (Erdélyi János, 1851. 73.); H. n. (Vas Gereben, 1856. 249.); Várpalota (Jókai Már, 1858. 196.); Csór (Zách József, 1863. 100–101.); H. n. (Pelkó Péter, 1864. 98.); Csór (Jókai Mór, 1887. 575.); H. n. (Sirisaka Andor, 1890. 26.); H. n. (Mikszáth Kálmán, 1890. 171.; Uó, 1901. 183.); Csór (Dornyay Béla, 1927. 126–127.); Várpalota (EA 6367/89., 91–92. – Szendrey Zsigmond gy.); Csór (Lukács László, 2013. 85. – Kisari Sándorné gy., 1987); Csór (Uo., 84. – 1990); H. n. (Kóka Rozália, 1990. 121–122.); Várpalota – 2 (Fakász Tibor, 2006. 115–116.).
AF: Margitta* (AFAR F 1527. – Kőnczei Ádám gy., 1954); Biri (JAMNA 221–67/35. – Polónyi Péter gy., 1955; Ratkó Lujza, 1987. 103–104.); Kishegyes, Csóka (Penavin Olga, 1984. 128., 167.); Magyaritabé (Penavin Olga, 1995. II. 282–283.); Csokaly (Bihari népmondák, 1995. 88–89. – Marczin Julianna gy., 1980); Orosháza (Beck Zoltán, 1996. 27.).

H 128.1. Mátyás király és a csukamáj. Mátyás király soha nem fogyaszt csukamáját, ugyanis egyszer, még gyerekkorában szemtanúja volt egy verekedésnek, amelyben két férfi a csuka máján összekülönbözve úgy összeszúrkalta egymást, hogy sebeikbe mindketten belehaltak.

KM: H. n. (Marzio, Galeotto, 1977. 23–24. – 1485).

H 130. Mátyás király salamoni ítélete.

H 130.1. Az igazi anya. Két asszonynak egyszerre születik gyermeke: az egyiké halva, a másiké egészségesen. Az asszony, akinek halva született a gyereke, kicseréli a két gyermeket, de a másik asszony rájön a csalásra, és Mátyás királyhoz folyamodik, hogy tegyen igazságot. Mátyás magához hivatja a két asszonyt a csecsemővel együtt, és közli velük, hogy másként nem tud igazságot tenni köztük, csak úgy, ha a gyermeket kétféle vágatja. Az egyik asszony erre egy szót sem szól, a gyermek vér szerinti anyja ellenben azt mondja, hogy akkor inkább lemond róla, de ne öljék meg az újszülöttet. Mátyás király előtt ezáltal világossá válik, hogy a gyermeknek melyikük az igazi anyja, és a gyermekét féltő asszonynak ítéli az újszülöttet.

FF: Dobfenek (Magyar Zoltán, 2006b. 33–34.).

AF: Éradony (Bihari népmondák, 1995. 81–82.; Uo., 2001. 83–84. – Dandé Bálintné gy., 1980); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001, 119–120.).

H 130.2. A szüzességét vesztett leány. Egy leány elmegy Mátyás királyhoz és elpanaszolja neki, hogy egy legény erőszakot követett el rajta, és kéri, hogy büntesse meg a fiút. Mátyás súlyos pénzbüntetésre ítéli a legényt, és arra kötelezi, hogy a pénzt az ő színe előtt fizesse meg. Mikor a megítélt összeget a legény átadja a leánynak, Mátyás felszólítja őt, hogy most menjen oda a lányhoz, és a pénzt vegye vissza tőle. A lány kézzel-lábbal tiltakozik ellene, nem adja a pénzt, mire Mátyás visszaadatja vele az összeget, mondván: „Ha meg tudtad a pénzt védeni, akkor a becsületedet is meg tudtad volna!”

SZ: Istensegítség (Bosnyák Sándor, 1984. 167.).

H 130.3. A kapzsi kereskedő. Egy kereskedő a vásárról hazafelé tartva elveszíti az erszényét, benne kétszáz arannyal. Kihirdeti, hogy az összeg felét odaadja jutalom gyanánt a becsületes megtalálónak. Egy szegény földműves találja meg, és el is viszi a kereskedőnek, aki azonban hazugsághoz folyamodik, csak hogy ígérete teljesítése alól kibújhasson: azt állítja, hogy a pénzen kívül egy értékes családi ékszer is lapult a bugyellárisban. Az éppen arra lovagló Mátyás király tesz igazságot a vitában. Azt mondja, hogy mivel a kereskedő olyan erszényt vesztett el, amelyben a pénzen kívül ékszer is volt, a földműves által talált erszényben viszont csak aranyak vannak, nyilvánvaló, hogy a két erszény nem azonos. A kereskedő hirdesse ki újra, hogy mit vesztett el, hátha akad majd, aki megtalálja és visszahozza, a paraszt pedig negyven napig őrizze az erszényt, és az övé lehet, ha a negyven nap leteltével nem jelentkezik a gazdája. A kapzsi kereskedő így esik el a saját kétszáz aranyától, amelynek teljes összegét végül a szegény földműves kapja meg.

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 118–119. – Czégé Andrea gy., 1995).

H 130.4. A kocsmáros tehene. Mátyás király az országot járva az egyik faluban egy búslakodó szegény embert pillant meg, s kérdezi tőle, hogy mi a baja. A szegény ember elmondja, hogy volt egy szép tehene, de azt az adóssága fejében elvette tőle a falu kocsmárosa. Mátyás elmegy a kocsmároshoz, és azt kérdezi tőle, hogy mindig is az övé volt-e a tehén, mire a kocsmáros a magáénak vallja. Erre Mátyás befogja a tehén mindkét szemét, és azt kérdezi: „Akkor mondd meg, hogy ez a tehén melyik szemére vak!” Mivel a tehén mindkét szemére lát, kiderül, hogy a kocsmáros hazudott, amiért büntetésül Mátyás kalodába záratja, a tehenet pedig visszaadja a szegény embernek.

FF: Sárospatak (EA 5560/78–81. – Mató József gy., 1914).

H 130.5. A tatai fürdő vize. A tati fürdő építésekor a bíró szidja, a bécsi kőműves viszont dicséri az ottani vizet. A vitát Mátyás király dönti el azáltal, hogy a bírónak mindennapi ivásra két icce tóvizet rendel, a kőműves pedig az építkezés ideje alatt ugyanannyi jófajta bort ihat.

DT: Tata (Budapesti Hirlap, 1895. december 5. 1–2.; Szendrey Zsigmond, 1926. 83.); Tata (Hanusz István, 1896. 10.; Uő, 1900. 190.).

H 130.6. A jobb szívű asszony. Két asszony közösen vesz a vásárban egy kendőt, de utóbb nem tudnak megosztozni rajta. Mátyás azt mondja nekik, hogy aki közülük jobb szívű, az engedje el a ruhát, és hagyja a másiknak. Az egyik asszony elengedi, mire Mátyás annyi pénzt ad neki, amiből akár tíz kendő ára is kitehne.

DT: Berzence (Seemayer Vilmos, 1938. 219.).

H 131. A kiszabott mezsgye. Két földesúr vitatkozik birtokuk telekhatárán, és mivel nem tudnak megegyezni, Mátyás királyt hívják döntőbírónak. Mátyás meghallgatja az érveiket, majd a határ egy adott pontján leszúr egy fűzfaágat, kijelölve a birtok mezsgyéjét. A földesurak egyike nem hajlandó belenyugodni a döntésbe, és arra készül, hogy majd titokban odébb teszi az ágat, de a fa reggelre akkorára nő, hogy már nehéz lenne kiásnia.

AF: Kiskunfélegyháza (Bereznai Zsuzsa, 1999. 49.).

H 132. A lyukas tetejű házak. Egy szegény ember házának kilyukad a teteje, és nincsen pénze megcsináltatni. Mátyás király arra jár, és megtudakolja az okát, majd végigjárja az utcabeli módos családokat, hogy segítsenek a szegény emberen. A gazdagok elutasítják az álruhás király kérését. Hamarosan Mátyás levelet küld a faluba, amelyben megparancsolja, hogy abban az utcában három évig minden háznak lyukas legyen a teteje, a szegény emberé kivételével, akinek pénzt küld, hogy a fedelet megcsináltassa. Azóta Lyukastető annak az utcának a neve.

FF: Szilvásvárad (ENA 2844-84/3. – Gál Krisztián gy., 1984).

H 133. Mátyás király átveszi az őrseget. Mátyás király a seregével háborúban van, s a katonai tábor különböző részeire őrszemek vannak kirendelve, hogy jelezzék, ha jön az ellenség. Az egyik strázsa az őrségben elalszik, és a tábort körbejáró Mátyás meglátja alvó katonáját, de nem kelti fel, hanem maga áll a helyébe. Reggel a felébredő katona meglátva az örökdő királyt nagyon megijed, de Mátyás nem bünteti meg, mert emlékszik rá, hogy a vitézségével kitűnt a két nappal korábban vívott ütközetben.

FF: Sárospatak (EA 494/81–82. – Mató Józsefné gy., 1914).

H 134. Mátyás király és az igazmondás. Az álsruhás Mátyás királynak egy gazda elmondja azt a panaszát, hogy nincs megelégedve a király kormányzásával, mert igazságtalanul bíralták el beadványát. Mátyás meghívja magához vendégségbe és felfedi magát előtte. Orvosolja a sérelmet, és a gazdát megteszi bírónak.

AF: Békés (EA 2771/III. 510–511. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége).

H 135. Mátyás király jótéteményei. Mátyás király megjutalmazza az arra érdemeseket: pénzt ad nekik, érvényesíti jogos járandóságukat, kegyelemlevelet ad a jogtalanul elítélt személyeknek.

KM: H. n. (Kríza Ildikó, 2007. 37. – Bornemisza Péter nyomán); H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 155–156. – Kovalich Márton nyomán).

DT: Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 188.).

FF: Ulics* (Varchol, Nadija–Varchol, Jozsif, 1984. 180.); Rakacaszend (Magyar Zoltán, 2001a. 189–190.).

AF: Békés, Szeged (Kálmány Lajos, 2015. 394–395., 405–406. – 19. század vége); Nagyrábé (EA 879/9. – Lipossy Béla gy., 1921); Nyíregyháza (JAMNA 454–69/VIII. 1157–1165. – Erdész Sándor gy., 1968); Temerin (Penavin Olga, 1984. 31–32.; Kóka Rozália, 1990. 145–147.; Jung Károly szerk., 1990. 44.).

ER: Nagysármás, Vajdakamarás (Magyar Zoltán, 2012a. 169.); Szentmargita (Uo., 173. – Orbán Dániel gy.).

H 137. Mátyás király megbünteti a vétkeket.

H 137.1. A gonosz várúr. Mátyás megbünteti a jobbagyaival kegyetlenkedő/a feleségét és apródját is elveszejtő várurat.

FF: Sajókápolna (EA 2131/1. – Igaz Mária gy., 1947).

ER: Rév (Vasárnapi Ujság, 1854. 458.; Szendrey Zsigmond, 1926. 86.).

H 137.2. Mátyás és a bányabáró. Mátyás király elcsapatja a bányászokat megrövidítő és a becsületes pénztárost bebörtönző bányabárót.

ER: Nagybánya-Veresvíz (Magyar Zoltán szerk., 2010. 61. – Göber István gy., 1958–1960).

H 137.3. A leváltott bírók. Mátyás király elcsapatja a neki nem segítő bírót. / Mátyás leváltja a község dolgával nem törődő részeges bírót, és az arra érdemes személyt teszi a bírói hivatalba.

KM: H. n./Csehország* (Kóka Rozália, 1990. 159–160.).

AF: Békés (Kálmány Lajos, 1914. I. 146–147.).

H 137.4. Mátyás király kölest hord. Mátyás megbünteti a kapzsi molnárt, aki háromszoros árat követel a zsák kölesét véletlenül elszóró kocsisztól.

AF: Szeged vidéke (Csefkó Gyula, 1927. 266–267.; Kóka Rozália, 1990. 116.).

H 137.5. Mátyás király és a mészáros. Mátyás megbünteti azt a csaló mészárost, aki csak csontokat tesz a csomagba hús helyett.

SZ: Gyimes: Barackos pataka (Magyar Zoltán, 2003. 196.).

H 137.6. Mátyás király és a börtönőr. Mátyás király önként a börtönbe záratja magát, majd megbünteti a szegény foglyokkal önkényeskedő, korrupt börtönőrt.

AF: Kishegyes/Szabadka (Penavin Olga, 1984. 128.; Uő, 1995. II. 43.; Kóka Rozália, 1990. 149.).

H 137.7. Mátyás király mint muzsikus cigány. Mátyás mint muzsikus cigány zenél az uraknak, akik azonban nem fizetnek neki, sőt még meg is verik, amikor a járandóságát kéri. Mátyás felfedi magát előttük, és elcsapja őket a hivatalukból.

ER: Nagymoha (AFAR Mg. 1444. I. m. – Faragó József gy., 1967).

H 137.8. Bab való a parasztnak! Mátyás a szőlőmunkásokról lekicsinylően nyilatkozó uraknak adja az ebédjét, míg a parasztnak az urak ételét találja fel.

FF: Jelsőc (MZA 84133. – Varga Norbert gy., 2002).

H 137.9. A kevély birtokos. Mátyás király megbünteti a kevély birtokost, és a fele birtokát egy szegény embernek adja.

AF: Nyíregyháza (JAMNA 454-69/VIII. 1157–1165. – Erdész Sándor gy., 1968).

H 137.10. A suszter és a kovács díja. Mátyás néhány darab ócskavasat ad a kovácsnak, hogy forassza össze azokat, a suszternek pedig bőrkötet, hogy varrja össze azokat. A kovács kiváló munkát végez, amiért két deci bort kap a királytól fizetségül, a suszter azonban selejtes munkát ad ki a kezéből, amiért Mátyás a bort a suszter csupasz fenekére önti.

AF: Kecskemét (Bereznai Zsuzsa, 2001. 25.).

H 140. Meghalt Mátyás király... Egy embert valamilyen ügyben jogtalanul ítélnék el a bíróságon. Az ítéletet hallva az illető csalódottan fakad ki: „Meghalt Mátyás király...!”, de eszébe jut, hogy a bíró megsértéséért is büntetést kaphat, és ezért nem fejezi be a mondatot. A bíró felfigyel az elítélt megjegyzésére, és kérdően veti oda neki: „Na és? És aztán mi történt?” Az illető nem meri hozzáfűzni, hogy „oda az igazság”, ezért azt mondja: „...és eltemették.” A felelet hallatán a bíró nem tud további vádat emelni ellene.

DT: Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 293–294.); Nagymácséd (MZA 90145. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

FF: Bódvavendégi, Kiskovácsvágása (Magyar Zoltán, 2001a. 193–194.); Szécsénykovácsi (MZA 84140. – Varga Norbert gy., 2002); Kiskovácsvágása (Magyar Zoltán, 2004c. 92.); Dobfenek, Péterfala (Uő, 2006b. 35–36.); Jeszte, Oldalfala, Perjése, Vámosladány (MZA 92546., 92547., 92545., 83758. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2007–2011).

AF: Székelyhid (Bihari népmondák, 2001. 152–153.).

Méra (Bosnyák Sándor, 2001. 294.); Magyarlóna (Magyar Zoltán, 2004a. 155.); Mikefalva (Uő, 2005a. 62.); Diósad, Lele, Magyarkecel, Szilágysámson (Uő, 2007a. 154–155.); Rákosd (Uő, 2009d. 97.); Kőszegremete (Uő, 2011a. II. 413.).

SZ: Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 185.); Gyimes: Antalok pataka (MZA 464. – Magyar Zoltán gy., 1996); Gyimes: Sántatelek (Magyar Zoltán, 2003. 200.); Bibarcfalva, Erdőfüle, Nagyajta (Uő, 2011b. 73.); Homoródjánosfalva, Homoródszentpéter (Uő, 2011d. 78.).

H 140.1. Meghalt Mátyás király, oda az igazság! A szólás mondai háttér és szövegekörnyezet nélküli említései.

DT: Csákvár (Lukács László, 2013. 90. – Dobos Ilona gy., 1966); Cikó* (Camman, Alfred–Kárasek, Alfred, 1977. II. 180.); Almamellék-Sasrétpuszta (Eperjessy Ernő, 2007. 518.); Petesháza (Magyar Zoltán, 2010. 69.); Zámoly (Lukács László, 2013. 94.).

FF: Hárskút, Nagyardóc, Szinpetri (MZA 104., 1208., 105. – Magyar Zoltán gy., 1996–2003); Barslédec (Magyar Zoltán, 2002. 54.); Csomatelke, Felsőrás, Ipolynyitra, Kóvár, Terbeléd (MZA 1207., 93349., 1211., 71339., 1210. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2003–2010); Osgyán (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 98.); Garany (MZA 99519. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2014).

AF: Bottyán, Kisgéres (Magyar Zoltán, 2009b. 55.); Ungmogyorós (MZA 97256. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013); Feketegyarmat (MZA 99519. – Magyar Zoltán és Harangozó Imre gy., 2014).

ER: Dész (Szabó T. Attila, 1958. 235–236. – Dész levéltára, a városi jegyző feljegyzése egy oklevél hátlapján, 1506).

ER: H. n.* (Heltai Gáspár, 1575. 181–182.; Uő, 1981. 402.); Havad (Bartos Miklós, 2000. 52.); Bodonkút, Magyargyerőmonostor, Magyarvista, Szilágygörcsön (MZA 82439., 616., 615., 927. – Magyar Zoltán gy., 1998–2006); Nagykend (Magyar Zoltán, 2005a. 62.); Magyarkapud, Marosgombás (Uő, 2008a. 162., 163.); Óraljaboldogfalva (Uő, 2009d. 97.); Györgyfalva (Uő, 2011a. I. 477.); Gereblye (Uő, 2011a. II. 310.).

SZ: Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 168.); Gyimes: Gyepece (MZA 343. – Magyar Zoltán gy., 2000).

H 141–150. Az okos király

H 141. A fordított patkó. Mátyás király fordítva vereti a patkót a lova lábára, amivel félrevezeti az üldözőit, mivel azok éppen az ellenkező irányban keresik.

AF: Magyarittabé (Penavin Olga, 1995. II. 283.).

H 142. Az osztrákok aranya. Mátyás király Kőszeget ostromolja, és szabad elvonulást engedélyez a védőknek, ha feladják a várost. Azt is megengedi nekik, hogy mindenki elvihesse a saját holmiját. Mátyás a városkapuban figyeli a kivonulást,

és feltűnik neki, hogy a várparancsnok kocsija mélyebbre süpped a sárban, mint a többieké. A szekeret átkutatva megtalálják az osztrák őrség két láda aranyát, amit azonnal lefoglalnak.

DT: Kőszeg (EA 8892/7. – Dobos Ilona gy., 1968).

H 144. Mátyás király és az ezermester. Egyszer egy ember azzal fordul Mátyás királyhoz, hogy ő ezermester, mégsem képes megkeresni a kenyérrelalót. Mátyás megkérdezi tőle, hogy mi a legelső foglalkozása, mire a férfi azt válaszolja, hogy suszter. Mátyás azt tanácsolja neki, hogy menjen haza, és csak az első mesterségét űzze, mást ne, és meg fog élni belőle. Két év múlva a férfi újra megjelenik a király előtt, és elújságolja neki, hogy megfogadta a tanácsát, és eredeti mesterségét folytatva azóta jól él.

AF: Paszab (EA 2336/44. – Turi Sándor gy., 1950).

H 145. A szegény ember parcellája. Egy szegény ember elpanaszolja Mátyásnak, hogy van egy vékony parcellája, amit gazdag szomszédja el akar venni tőle, mert az ő földjei ölelik körbe. Mátyás azt tanácsolja neki, hogy adja el neki egy kisebb összegért, de azzal a feltétellel, hogy a vevő egy hónapig mindennap megkértszerzi a pénzt. A földéhes nagygazda gondolkodás nélkül rááll az alkura, ám végül annyit kell fizetnie a szegény ember földjéért, hogy a vételár miatt tönkremegy.

AF: Kállósemjén-Újfalurét (JAMNA 293–67/938–940. – Erdész Sándor gy., 1963).

H 148. Az elásott kincs. Mátyás király álruhában betér egy emberhez, aki elpanaszolja neki, hogy a török fenyegetés miatt egy ládikóban elásta háromszáz aranyát, de a pénz eltűnt a helyéről, és azt gyanítja, hogy a szomszédja lopta el. Mátyás azt tanácsolja neki, hogy kérjen tanácsot a szomszédjától: Mit gondol, az újabb háromszáz aranyát a régi helyére rejtse-e, vagy valamely más helyre? A szomszéd a régi helyet javasolja, azzal a hátsó szándékkal, hogy akkor majd arra a pénzre is ráteheti a kezét. Hogy ne tűnjön fel a lopás, visszateszi az ellopott pénzt is az eredeti helyére. Mátyás tanácsa beválik, a gazda megtalálja elveszett pénzét, és másnap nevetve újságolja rászédett szomszédjának, hogy megkerült a pénze.

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 99. – Czégé Andrea gy., 1995).
→MZ VIII. J 117.

H 149. A felgöngyöltett szőnyeg. Mátyás király azt a feladványt adja egyik udvaroncának, hogy vegye el a szőnyeg közepére tett almát anélkül, hogy rálépne a szőnyegre. Az udvaronc többször is körbejárja a szőnyeget, de nem tudja eldönteni, hogy mit tegyen, mire Mátyás elkezd felgöngyöltetni a szőnyeget, míg el nem jut a közepére tett almáig. / A feladványt egyedül Mátyás király juhásza tudja ugyan ezen a módon megoldani.

AF: Nyíregyháza (JAMNA 589-76/110–114. – Bodnár Bálint gy., 1976); Feketics (Penavin Olga, 1995. II. 100.).

H 151–170. Mátyás király okos bolondja

H 151. Markalf talányos válaszai. Mátyás király összevész udvari bolondjával (Markalffal/Markóval/Márkussal stb.), aki az erdőben egy kis házikóban húzza meg magát. Egyszer Mátyás arra jár lóháton, és beszél az ablakon, de kérdéseire Markalf csupa talányos választ ad. Amikor az udvari bolond felfedi az általa mondottak értelmét, az elmés válaszok elismeréséül Mátyás megbocsát Markalfnak, és visszafogadja a palotába.

DT: Mohács (Berze Nagy János, 1940. II. 362–364.; Magyar népmesék, 1960. 206–208.).
SZ: Szombatfalva (Kolumbán Samu, 1901. 225–227.); Istensegítség (Bosnyák Sándor, 1977. 26–27.; Uő, 2001. 108–109.); Kibéd (Ráduly János, 1997. 78–79.).

H 151.1. A talányos/frappáns válaszok.

– Mit csinál nénéd/anyád? Siratja tegnapi/tavalyi örömét. = A lányságát siratja, mert gyermeket vár.

DT: Mohács.
SZ: Kibéd – 2, Szombatfalva.

– Apád mit csinál? Őli az élőket. = A hajából fésüli ki a tetveket.

SZ: Kibéd.

– Mit főztök ebédre? Föl-alát. (Fele jön, fele megy.) = Bablevest.

DT: Mohács.
SZ: Kibéd – 2.

– Ki van bent? Másfél ember és egy lófő. = Aki bent van, az egy ember, aki behajolt az ablakon, csak fél ember, a ló feje pedig a lófő.

DT: Mohács.
SZ: Istensegítség, Szombatfalva.

– Apád hol van? Elment, hogy egy kárból csináljon két kárt. = Valaki járt a búzavetésben, és az apa elment, hogy eltüntesse a nyomokat, hogy ne járjanak ott többet, de akkor egy másik ösvényen fognak jární, és így az egy kárból kettő lesz.

DT: Mohács.
SZ: Kibéd.

– Hol van apád? Elment ételízért. = Sóért.

SZ: Szombatfalva.

– Hol van anyád? Azt csinálja a szomszédasszonnyal, amit még eddig nem csinált, de máskor sem fog. = A haldokló szomszédasszony szemeit fogja le.

DT: Mohács.

– Mit mondott a vendégének? Ha lányt, akkor te tudod, ha asszonyt, ő tudja. = A lányt úgy tanítja az ember, ahogy akarja, de az asszonyt már nem kell tanítani.

DT: Mohács.

– Hol van a világ közepe? Markalf beszúr egy botot a földbe: „Itt van, ha nem hiszi, mérje meg!”

SZ: Istensegíts.

H 152. Markalf találós kérdése. Mátyás udvari bolondja azt kérdezi a királytól: „Mi fehérebb a Napnál? Mi fehérebb a napvilágnál?” Mátyás válasza: „A tej.” Markalf erre besötétíti a szobát, és egy edény tejet tölt a szoba közepére: amikor Mátyás bemegy a sötét szobába, belelép a tejbe. Markalf ezzel bizonyítja be, hogy a napvilág még a tejnél is fehérebb, hiszen a napfény nélkül a király nem látta meg a tejet.

SZ: Kibéd (Ráduly János, 1997. 76–77.).

H 153. Markalf és a megfejt bakkecskék.

SZ: Kibéd (Ráduly János, 1997. 77–78.).

→ MZ II. H 201.

H 154. Markalf paradox feladata. Mátyás azt kéri Markalftól, hogy olyan ajándékot vigyen neki, ami látható is, meg nem is. Az udvari bolond megfog egy verebet, két egymásra borított tányér közé rejti, és amikor beköszön a királyhoz, kifedi a tányért, és a madár a nyitott ablakon át elrepül. Vitt ajándékot, meg nem is.

SZ: Szombatfalva (Kolumbán Samu, 1901. 226.).

H 155. A bolond feneké. Mátyás király nagyon kényes a palota körüli rendre, de Markalf megrézfálja őt: kezére-lábára bocskort húzva az udvaron négykézláb összetapossa a havat. Mátyás megharagszik emiatt a bolondra, és azt mondja neki, hogy nem akarja látni többet a képét. Markalf meghúzódik a városszéli kunyhójában, és amikor Mátyás éppen arra jár, a kemencébe bújva/az ajtó küszöbére állva letolja a nadrágját, és meztelen ülepét mutatja a király felé. Amikor Mátyás kérdőre vonja, Markalf emlékezteti rá, hogy azt mondta neki, hogy nem akarja látni többet a képét, de azt nem említette, hogy a fenekét sem. Mátyás jót nevet a válaszon, és megbocsát az udvari bolondnak.

DT: Mohács (Berze Nagy János, 1940. II. 362–364.; Magyar népmesék, 1960. 206–208.); Urai-újfalu (EA 3777/14–15. – Dömötör Sándor gy., 1952).

AF: Karcsa (Nagy Géza, 1985. II. 652–654.); Geszt (Beck Zoltán, 1990. 39.; Uő, 1996. 39.).

SZ: Szombatfalva (Kolumbán Samu, 1901. 227.); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 160.).

H 156. Az akasztásra ítélt Markalf. Mátyás király megharagszik udvari bolondjára, és halálra ítéli, de Markalf kérésére megengedi, hogy arra a fára akasszák fel, amelyik neki tetszik / amelyiket majd ő választja ki. Markalf egy olyan fát választ,

amely csak a hónaljáig ér / egy hétig járja az erdőt a király embereivel, de nem talál olyan fára, ami tetszene neki. Látva elmésségét, Mátyás megbocsát Markalfnak.

DT: Mohács (Berze Nagy János, 1940. II. 364.; Magyar népmesék, 1960. 208.); Uraiújfalu (EA 3777/15. – Dömötör Sándor gy., 1952).

H 157. A macska természete. Mátyás királynak egy olyan macskája van, amely vacsora közben fogja a gyertyatartót a király előtt. Markalf fogad Mátyással, hogy ez a macska is csak olyan állat, amelynek a szokásánál erősebb a természete. Hogy bebizonyítsa igazát, Markalf fog három egeret, és beviszi azokat a király szobájába. Az első egér eleresztésekor a macska csak utánanéz az egérnek. A második elengedésekor a macska már összerezzen, de a gyertyatartót még mindig nem engedi el, a harmadik egér megjelenésekor azonban eldobja a gyertyát, és ráveti magát az egérre. Így bizonyítja be Markalf Mátyásnak, hogy a gyertyatartás csak szokása a macskának, az egérfogás viszont a természete.

DT: Uraiújfalu (EA 3777/14. – Dömötör Sándor gy., 1952).

AF: Medgyesbodzás (Beck Zoltán, 1996. 12.).

SZ: Szombatfalva (Kolumbán Samu, 1901. 226.); Istensegits (Bosnyák Sándor, 1977. 27.; Uő, 2001. 108–109.); Kibéd (Ráduly János, 1997. 77.).

H 158. A lehetetlen dolgok. Egyszer egy lakoma alkalmával kéri Mátyás udvari bolondját, hogy mondjon néhány lehetetlen dolgot. A bolond válasza: „Lehetetlen füttyülve jajgatni, ágyúgolyót lenyelni, meztelen cigánygyerek kabátjába nyúlni, de leginkább lehetetlen az asszonyi hűségben megbízni.”

AF: Zenta-Felsőhegy (Penavin Olga–Kovács Ágnes, 1959. 110.).

H 159. Miből van a legtöbb a világon? Mátyás udvarában az urak arról vitatkoznak, hogy melyik mesterséget művelik a legtöbben a világon. Az egyikük ácsra, a másik kovácsra tippel, az udvari bolond pedig azt mondja, hogy orvosból van a legtöbb. Nem hisznek neki, hiszen még a király városában is csak egyetlen orvos van. A bolond félrevonul, és csakhamar szaladnak be a szolgák, hogy Markalf görcsökben fetreng. Mindjárt odasietnek, és az urak mindegyike javasol valamilyen gyógymódot, mire a bolond felkel, és emlékezteti az urakat, hogy lám, mégiscsak neki volt igaza.

AF: Hódmezővásárhely (Kálmány Lajos, 1914. I. 140–141.).

MO: Klézse (Bosnyák Sándor, 2001. 120–121. – 1965; Kóka Rozália, 2004. 79–80.).

H 160. Valaki bolondságot csinál. Mátyás udvari bolondjának az is a feladatai közé tartozik, hogy naponként feljegyezze a királyi palotában történeteket. Egyszer egy távoli idegen érkezik a királyhoz, akinek Mátyás átad ezer aranyat azzal a megbízatással, hogy az számára tüzes paripákat vásároljon. Este, amikor Mátyás kezébe veszi a könyvet, megütközve olvassa a lóvásárlás kapcsán: „A király bolondságot csinál.” Kérdőre vonja Markalfot, mire az azt válaszolja a királynak, hogy valóban bolond az, aki egy jöttment idegennek annyi pénzt ad a kezébe. „És

ha mégis visszajön az idegen a lovakkal?” – kérdezi Mátyás. „Akkor kitörlöm a király nevét, és beírom azét, aki ilyen ostobaságra képes.”

KM: H. n. (Asztalos Miklós, 1942. 12.).

AF: Mohol (Burány Béla, 2007. 924–925.).

ER: Olthévíz (AFAR Mg. 1533. II. c. – Faragó József gy., 1967).

H 161. A bolond replikája. Mátyás király kinéz szobája ablakán, és látja, hogy az udvari bolondja éppen igyekszik valahova. „Hová még, te, bolond?” – kérdezi tőle. „Megyek tehozzád!” „De ide bolondnak nem szabad bejönnie!” Mire Markalf: „Hát akkor te hogy kerültél oda?”

KM: H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 128.).

AF: Kisújszállás (DJMNA 2561/II. 193. – Makra Sándor gy., 1986); Geszt (Beck Zoltán, 1990. 39–40.; Uő, 1996. 41.); Magyarittabé (Penavin Olga, 1995. II. 283.); Mohol (Burány Béla, 2007. 925.).

SZ: Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 166.).

H 161.1. Kinek a bolondja kend? Egy főnemes felháborodottan vonja kérdőre Markalfot, mert az tiszteletlenül szólt hozzá: „Kinek a bolondja kend, hogy így mer velem beszélni?” „Én Mátyás királyé. Hát kegyelmed?”

AF: Geszt (Beck Zoltán, 1990. 39.; Uő, 1996. 60.).

H 162. Nem talál a bolond feje. Mátyás a bolondját küldi hadüzenettel a szomszéd királyhoz, de Markalf nem akar menni, mondván, a követség akár a fejébe is kerülhet. Mátyás azzal vigasztalja, hogy ha levágják a fejét, ő az ellenségéből százét ütteti le. Mire a bolond válasza: „De hátha a százból egy sem talál majd az én nyakamra!”

ER: Szilágysámsón (MZA 71459. – Magyar Zoltán gy., 2010).

→MZ II. G 169.

→MZ II. H 60.2.3.

H 163. A főúr csúnya felesége. Az egyik uraságnak nagyon csúnya felesége van, ezért a nemes a külleme helyett mindig inkább az asszony belső tulajdonságait dicséri. Mire az udvari bolond: „Akkor miért nem fordíttatja ki, ha kegyelmednek belülről olyan szép a felesége?”

AF: Geszt (Beck Zoltán, 1990. 39.; Uő, 1996. 60.).

H 164. Markalf házassági tanácsa. Egy fiatalember elmegy Mátyás királyhoz tanácsot kérni, mert házasodni készül, de nem tudja, hogy kit vegyen el: egy fiatal lányt, egy vénkisasszonyt vagy egy özvegyasszonyt, akinek egy kisfia is van? Mátyás a fiatalembert az udvari bolondhoz irányítja. Markalf azt mondja neki: „A fiatal lány a te gondod, a vénlány az ő gondja, az özvegyasszony a fiával pedig »félre ló, mert megrúg a csikó«.” A legény nem ért belőle semmit, és visszamegy a királyhoz. A bolond szavait Mátyás fejti meg: a fiatal lányt még nevelheti, azért az

ő gondja. A vénlányt már nem tudja nevelni, úgyis azt csinál majd, amit akar. Ha pedig az özvegyasszonyt veszi el, a fia felnőtt majd, és a fejére hág a mostohaapjának.

AF: Paszab (EA 2336/44. – Turi Sándor gy., 1950).

H 165. A „szánni való” bolond. Markalf gatyára vetkőzve álldogál a királyi palota előtt, s csakhamar köréje gyűlnek az emberek, szánva őt, mire a király elküldi a bolondot sajnálókat: „Menjete el, ha őt igazán szánni akarjátok, mert utánatok ő is eltakarodik gyorsan onnan!”

KM: H. n./Visegrád (Dugonics András, 1820. II. 77.).

H 166. Márkus szekrénye. Mátyás udvari bolondja elcseni a lakomáról az aranyserleget, de tette kiderül, és a király kérdőre vonja. Márkus nem jön zavarba, és azt válaszolja, hogy nem lopta el, csak elrejtette a szekrényébe. Mátyás ráparancsol, hogy azonnal adja elő, de a bolond azzal védekezik, hogy azt a szekrényt még Kinizsi Pál sem tudná odavinni. Kinizsi vállalkozik a szekrény elhozatalára, és Mátyás kijelenti, ha nem sikerülne neki, a serleg a bolondé maradhat. Márkus a hegyek között egy hatalmas sziklához vezeti az urakat, amelynek egyik hasadékaiba rejtette a serleget. Mátyás jót nevet a bolond tréfáján, és állja a szavát, a hegyet pedig azóta Márkus szekrényének nevezik a környékbeliek.

DT: H. n. (Dornyay Béla, 1927. 126–127.); Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 120–121.); Tés (Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 126.).

H 167. A budai bor. Markalf közli Mátyással, hogy elmegy, és megkeresi a magyarok őshazáját, aminek Mátyás megörvend, és azt mondja neki, hogy ellátja pénzzel és egy kulacs budai borral. Néhány nap múlva a király meglepetéssel látja, hogy a bolond éppen jön kifelé egy budai kocsmából. Kérdőre vonja a bolondját, mire Markalf: ő elindult, de sehol sincsen ilyen bor, így aztán amikor kifogy a kulacsból, mindig vissza kell jönnie teletölteni.

AF: Kisújszállás (DJMNA 2561/II. 192–193. – Makra Sándor gy., 1986).

H 168. A macskás tejföl. Mátyás az udvari bolondjával bemegy egy házba, ahol a gazdasszony éppen nincs otthon. A bolond tréfát eszel ki: a macskát beleállítja az egyik tejfölös köcsögbe. Mátyás szemrehányást tesz a bolondjának érte, és megegyeznek, hogy másnap visszatérnek a házba, és megtérítik a kárt. Amikor másnap fizetni szeretnének, az öregasszony csak legyint egyet: eladta az összes tejfölt a győri várban jó pénzért, mert úgy hallotta, hogy a király is ott van, és hogy a bolondjának annyira ízlett a tejföl, hogy fenéig kinyalta a köcsögöt. Nem panaszkodott senki, hogy a tejfölnek macskaíze lenne.

DT: Rábaszentmihály (EA 17439/6. – Takács Judit gy., 1996).

H 169. A főtt tojás és a főtt búzaszem. Mátyás királyt beperli az egyik kocsmáros, mert nem fizette ki azt a hat főtt tojást, amit nála fogyasztott el. Pedig, mint mondja, a hat tojásból hat tyúk lett volna, és azok rengeteg tojást tojtak volna.

Mátyás a bolondját küldi maga helyett a tárgyalásra. Markalf késve érkezik, és mentegetőzve mondja a bírónak, hogy azért nem jött előbb, mert most van a búza-vetés ideje, és meg kellett főznie a magokat. A bíró kioktatja, hogy a főtt magból sosem fog kikelni a búza, mire Markalf: éppen úgy, ahogyan a főtt tojásból sem kelhet ki csirke. A kocsmáros elveszíti a pert.

AF: Óbecse (Penavin Olga, 1984. 51.).

H 171–200. Mátyás király okos alattvalói

H 171. Mátyás és a bíró lánya (A megnyúzott malomkő). Mátyás király egyszer éjnek idején egy községen utazik keresztül, ahol a kocsijának a kereke kitörik, mert beleütközik egy út szélén heverő malomkőbe. A király haragjában meghagyja a bírónak, hogy mire visszajön, nyúzzák meg a malomkövet, különben leváltja a hivatalából. A kétségbeesett előljárót a lánya azzal vigasztalja, hogy ne búsuljon, mert ő majd megfelel a királynak. Amikor Mátyás jön visszafelé, és azt firtatja, hogy miért maradt nyúzatlan a malomkő, a leány azt mondja neki, hogy ha már úgy kívánja, hogy a követ megnyúzzák, előbb vétesse a vérét, mert az úgy szokás. Mátyásnak megtetszik az elmés felelet, látszólag teljesíthetetlen feladatokkal bízza meg a lányt, és arra utasítja, hogy keresse fel a királyi udvarban. Az okos lány felmegy Budára, és teljesíti a paradox feladatokat, Mátyásnak pedig annyira megtetszik a lány éles elméje, talpraesettsége, hogy feleségül veszi/gazdagon megjutalmazza, és férjhez adja.

KM: H. n. (Magyar Hirmondó, 1792. I. félév, 31–33.; Kis János, 1806. 7–10.); H. n. (Krizsa Ildikó, 1995. 134. – Pálóczi Horváth Ádám: *A tétényi leány* c. színműve, 1916); H. n. (Jókai Mór, 1914. 14–15. – 1854; Uő, 1856. 15–16.); H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 145–146.).

DT: Érd (Kereskényi Gyula, 1874. 30.), Varga* (Banó István, 1941. 278–281.; Uő, 1988. 165–167.); Berzence (Seemayer Vilmos, 1938. 218–219.); Kustánszeg (EA 6305/20. – Szentmihályi Imre gy., 1958); Szentivánfa (Bárdosi János, 1961. 52–53.); Középpulya (Gaál Károly, 1988. 273.).

FF: Gyöngyös (ifj. Káplány József, 1873. 275–276.; Simonyi Zsigmond, 1902. 60.); Zemplén megye: Ublya-Ugar* (Szémán István, 1911. 239.; Ortutay Gyula, 1939. 34–35.); Kápolna (EA 635/62. – Székely László gy., 1914); Nógrádsipek (PMNA 795/6–9. – Kovács Ágnes gy., 1973; Kovács Ágnes, 1980. 44–45.); Nógrádsipek (Nagy Zoltán, 1987. 53–55.); Nógrádsipek* (Uő, 1995. 226–228.); Zagyvaróza (Bosnyák Sándor, 2001. 102–103.); Jelsőc*, Zsély* (MZA 25593., 84130. – Varga Norbert gy., 2002, 2010); Reste* (MZA 84481. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008); Zagyvaróza (Nagy Zoltán–Benedek Katalin, 2010. 259–260.); Varsány (Folkmagazin, 2013. 4. szám, 10. – Bumberák Mária gy.).

AF: Bátorliget (Ortutay Gyula, 1940. 366–368.); Nyírbátor (JAMNA 435-68/109–116. – Erdész Sándor gy., 1962); Kállósemjén-Újfaluré* (JAMNA 293-67/937–938. – Erdész Sándor gy., 1963); Óbecse (Penavin Olga, 1984. 43.; Uő, 1995. II. 199–200.; Jung Károly, 1990. 50–51.); Margitta (Bihari népmondák, 2001. 132–133. – Fügedy Antal gy.); Temerin (Raffai Judit, 2008. 25–28. – Csorba Béla gy.);

ER: Pürkerec (Magyar Népköltési Gyűjtemény X., 1908. 107–112. – Horger Antal gy.).

SZ: Maroshévíz (BBE MIK D-23/122. – Bodor József gy., 1964); Istensegits (Bosnyák Sándor, 1984. 157.); H. n. (Kóka Rozália, 1990. 39–41.).

H 171.1. „Itt él a község bírása gond nélkül!” A király azért ad megoldhatatlan feladatot a bírónak, mert meglátja a kapuján ezt a feliratot: „Itt él a község bírása gond nélkül!”

DT: Varga (Banó István, 1941. 278–281.).

FF: Nógrádsipek (Nagy Zoltán, 1987. 53–55.); Nógrádsipek (Uő, 1995. 226–228.); Zsély (MZA 84130. – Varga Norbert gy., 2010).

AF: Nyírbátor (JAMNA 435/109–116. – Erdész Sándor gy., 1962).

H 171.2. Mátyás király és az okos parasztlány. Mátyás király az országot járva az egyik faluban megszólít egy lányt, aki csupa talányos választ ad az uralkodó kérdéseire. / Mátyás király híret veszi, hogy van az országban egy okos lány, aki minden kérdésre megfelel. Mátyás látszólag teljesíthetetlen feladatokkal bízva meg a lányt, felhívhatja magához a királyi udvarba. Az okos lány felmegy Budára, és teljesíti a paradox feladatokat, valamint megválaszolja a király találós kérdéseit. Mátyásnak annyira megtetszik a lány éles esze és talpraesettsége, hogy feleségül veszi/gazdagon megjutalmazza, és férjhez adja.

DT: Nagylengyel (Gaál Ferencz, 1886. 231.; Tóth Béla, 1898. I. 110–111.; Asztalos Miklós, 1942. 15.); Fácánkert (EA 5560/356. – Takács Lajos gy., 1951); Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 101.).
FF: Sára (NIFA 161/177. – Dégh Linda gy., 1943); Alsószuha (Ujváry Zoltán, 1981. 129.; Uő, 1990. 58.; Kóka Rozália, 1990. 15.); Martonyi (Magyar Zoltán, 2005b. 118.); Abaújszina, Ipolyszécsénke, Reste (MZA 84482., 83858., 84481. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008–2010); Varsány (Folkmagazin, 2013/4. 10. – Bumberák Maja gy.); Nemesoroszi (MZA 102954. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).

AF: Békés (EA 3531/10. – Csukás Irén gy., 1952); Csóka (Penavin Olga–Kovács Ágnes, 1959. 110–111.); Kisvárda (JAMNA 395-67/IIa. 6. – Bodnár Bálint gy., 1959); Ajak (EA 14782/8. – Bodnár Bálint gy., 1966); Mátészalka (Ferenczi Imre, 1968. 20–22.); Jászárokszállás (Fragó Jánosné, 1985. 42–45.); Apátfalva (MZA 7945. – Sinkó Rozália gy., 1999); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 125–130.); Majdán (MZA 55168. – Ábrahám Lívia gy., 2003); Csongrád (Katona Imre, 2011. 210–211.); Pusztajlak (Magyar Zoltán, 2011a. II. 476.).

SZ: Gyimes: Farkasok pataka (Magyar Zoltán, 2008b. 72.); Erdőszentgyörgy (Újfalvi László, 2011. 72–75.).

MO: Klézse* (Vargyas Lajos, 1976. II. 528–529.); Klézse* (Ortutay Gyula–Kriza Ildikó, 1976. 409–412.); Klézse* (Kóka Rozália, 1990. 13–14.); Klézse* (Bosnyák Sándor, 2001. 116–117.).

H 171.3. Az okos lány talányos válaszai.

– Ki van odabent? Fél ló meg egy emberfej. = A király a lováról behajol az ablakon.

DT: Fácánkert.

– Hol van az apád? Elment egy kárból kettőt csinálni. = A kitaposott ösvényt el-
egyengeti.

DT: Fácánkert.

AF: Ajak, Kisvárda.

SZ: Erdőszentgyörgy.

– Hol van az édesanyád? Tavalyi örömét siratja. = Tavaly férjhez ment a nagyobbik lánya, de most/az előző nap halt meg a csecsemője.

DT: Fácánkert.

SZ: Erdőszentgyörgy.

– Hol a bátyád? Elment vadászni. Amit megfog, otthagyja, amit nem fog meg, hazahozza. = Elment, hogy bolhátlanítsa magát.

DT: Fácánkert.

AF: Ajak, Kisvárd, Temerin.

– Hogy hívnak? Hová megy? Mi van a kosárban? Esztergomba. =A lány neve Eszter, Esztergomba megy, és gombát visz.

FF: Alsószuha.

– Ugye meglepődöttél? Ha füle lett volna, nem. = Ha kutya ment volna be.

AF: Nagyszalonta, Temerin.

– Mit főzöl? Le-fölt. = Bablevest.

AF: Jászárokszállás, Temerin.

– Hol van a testvéred? Elment hegyezőfát ültetni. = Elment karózni a szőlőt.

AF: Temerin.

– Hol a lánytestvéred? Elment semmire való munkát végezni. = A gyalogútra hányja a gallyakat, hogy ne ott járjanak a falubeliek.

AF: Kisvárd, Temerin.

– Szép ház ez! Hát ha még volna a háznak szeme! = Ha lenne kutyájuk, lenne a háznak szeme.

AF: Ajak, Kisvárd.

– Hol van az anyád? Elment olyan helyre, ahol életében nem volt még soha, de megfogadta, hogy amíg él, olyan helyre nem megy többet. = Halottas házhoz ment halottat öltöztetni.

AF: Ajak, Kisvárd, Mátészalka.

– Hol van az apád? Elment a szomszéd községbe. Ha egyenesen jön, nem biztos, hogy hazajön, ha kerülővel, akkor hazajön. = Az erdön jön keresztül. Ha kikerüli a fát, nem esik baja. / A folyóba ha belemennek, belefutadnak. Ha a híd felé kerülnek, hazajönnek.

FF: Varsány.

AF: Mátészalka, Nagyszalonta.

– Hol van a nővéred? Elment a városba a másik ezerért. = A nénje megesett a gróftól. Kapott tőle kárpótlásul kétezer forintot, most ment a másik ezerért.

AF: Mátészalka.

– Mit csinálsz? A gereben az erdőt húzza. = Fésüli magát.

AF: Jászárokszállás.

– Hol vannak a szüleid? Elmentek megőrölni, amit tavaly megettünk. / Elmentek sütni azt a kenyeret, amit tegnap megettünk. = Elfogyott a liszt, kölcsön kellett kérniük, és most, hogy már van új búza, épp a kölcsönt adják vissza.

AF: Nagyszalonta.

SZ: Erdőszentgyörgy.

H 171.4. A király találós kérdései.

– Hová esett az a nyúl, amit ma lőttem? A szőrére.

AF: Temerin.

– Mi az, hogy három el tud tartani kilencet, de kilenc hármat nem? A május, a június és a július a termésével az egész évet el tudja tartani.

AF: Mátészalka.

– Mi a leggyorsabb? A gondolat.

SZ: Gyimes: Farkasok pataka.

– Mi a legkedvesebb? Az álom.

SZ: Gyimes: Farkasok pataka.

– Mit jelent az, hogy három el tud tartani kilencet, de kilenc nem bír eltartani hármat? A május, a június és a július az év többi részét.

FF: Varsány.

– Mi az elégtétel? Hogy minden van.

SZ: Gyimes: Farkasok pataka.

– „Üveghegy alatt nagy, hosszú almafa, nagy, hosszú almának 12 szép ága, 300 levele, 66 virágja” – Mátyás király álma. Mi az? Az év hónapjai, napjai, ünnepnapjai.

MO: Klézse.

H 171.5. Mátyás király paradox feladatai.

– Foltozzon meg egy lyukas cserépkorsót. = Ha kifordítja a belsejét a korsónak, megfoltozza.

DT: Fácánkert, Középpulya, Mohács, Nagylengyel, Varga.

FF: Ipolyszécsénke, Martonyi, Nógrádsipek, Sára, Zagyvaróna, Zemplén megye.

AF: Csóka, Margitta, Nagyszalonta, Pusztáújlak.

SZ: H. n.

– Fonjon aranycérnát/két szál kenderből főköttőt stb. = A lány becsomagol három forgácsot egy papírba: az egyikből csináljon a király aranyrokkát, a másikkól aranyorsót, a harmadikból aranykerekét, akkor megfonja.

DT: Mohács, Nagylengyel, Varga.

FF: Zemplén megye.

AF: Békés, Margitta.

ER: Pütkérc.

SZ: H. n.

MO: Klézse.

– Se kocsin, se lovon ne jöjjön, de gyalog sem. = Egy tragacsot tol maga előtt. / Szamáron/kecskén ülve megy, de egyik lába a földet éri.

DT: Berzence, Varga.

FF: Alsószuha, Gyöngyös, Jelsőc, Nógrádsipek, Zsély

– Lóháton menjen, meg nem is. = Öszvérháton megy.

DT: Fácánkert.

FF: Nemesoroszi.*

AF: Temerin.

– Ne legyen rajta ruha, de meztelen se legyen. = Csak magára terít egy ruhát/halászhálót/csak a melltartóját és a bugyiját veszi fel/átlátszó selyemruhát ölt magára.

DT: Berzence, Varga., H. n.

FF: Abaújszina, Alsószuha, Gyöngyös, Nemesoroszi, Nógrádsipek, Zsély.

AF: Jászárokszállás, Nagyszalonta.

ER: Pütkérc.

– Vigyen ajándékot, meg nem is. = Egy galambot visz két szita közt, amit elenged, amint megérkezik a palotába.

DT: Berzence, Fácánkert, Középpulya, Mohács, Nagylengyel, Szentivánfa, Varga, H. n.

FF: Alsószuha, Jelsőc, Martonyi, Nógrádsipek, Reste, Sára, Zagyvaróna, Zsély.

AF: Apátfalva, Békés, Csongrád, Jászárokszállás, Majdán, Nagyszalonta, Temerin.

ER: Pütkérc.

– Ne az úton jöjjön, de mégis úton jöjjön. = Az út mellett a gyalogösvényen megy.

DT: Berzence.

FF: Nógrádsipek.
AF: Nagyszalonta.

– Köszönjön is, meg nem is. = A lány meghajtja magát/biccent csak a király előtt.

DT: Fácánkert.
SZ: Istensegítség.

– Számolja meg, hány csillag van az égen. = Telerajzol egy papírt csillagokkal, számolja meg a király, mennyi az.

FF: Zsély.

– Mátyás ad a lánynak két diót: ültesse el úgy, hogy a termésből hamarosan enni is lehessen. = A lány megeszi a két diót, majd rámutat a melleire.

FF: Martonyi.
ER: Pürkerec.

H 172. Az okos szakácsné. A török szultán küld Mátyás királynak egy botot azzal a kérdéssel, hogy a botnak melyik fele a könnyebb, és melyik a nehezebb. A megoldást senki nem tudja az udvarban, egyedül Mátyás szakácsnéja: töltsenek tele egy kádat vízzel, dobják bele a botot, és meglátják, hogy a nehezebbik fele merül majd le. A szultán második feladatként három egyforma csikót küld Mátyásnak: mondja meg, hogy a csikók közül melyik a legfiatalabb, melyik a középső, és melyik a legöregebb. A szakácsné tanácsa: öntsenek ki egy határ búzát, egy határ rozst és egy határ zabot, és engedjék rá a lovakat. A legidősebb ló elkergeti a másik kettőt a búzáról, a középső pedig a rozsról a legkisebbet, amelyiknek aztán már csak a zab marad mint a legkevésbé fimon eledel. Mátyás megfelel a szultánnak.

DT: Szakcs (Magyar népmesék, 1960. 143–148. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1953); Szakcs (WMMEA 13-74/8–13. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1958).

H 173. Mátyás király és az okos gyerek. Mátyás király az országban járva megszólít egy házuk kapujában álldogáló gyereket/lovastól benéz egy ház nyitott ablakán. Kérdéseire a kisfiú talányos válaszokat ad. A király, megismerve a válaszok értelmét, elismerésül éles elméjéért megjutalmazza a fiút.

FF: Ipolykér (MZA 84129. – Varga Norbert gy., 2002).
SZ: Gyimesközéplek (EA 5603/60–63. – Kallós Zoltán gy., 1960); Maroshévíz (BBE MIK D-23/121. – Bodor József gy., 1964); Farkaslaka (MOA 12595. – Nagy Ilona gy., 1970); Székelykeve (Beszédes Valéria, 2005. 124.; Raffai Judit, 2008. 31–32.); Gyimes (Magyar Zoltán, 2011a. I. 95.); Gyimesközéplek/Válaszút (MZA 97439. – Magyar Zoltán gy., 2013).

H 173.1. A fiú talányos válaszai.

– Ki van idebent? Másfél ember és egy lófej. = A király, a gyerek mint fél ember és a ló feje.

SZ: Gyimesközéplek, Maroshévíz, Székelykeve.

– Hol van az apád/a testvéred? Elment vadászni. Amit megfog, azt otthagya, amit nem fog meg, azt hazahozza. = Bolházza/Tetvérszi magát.

FF: Ipolykér.

SZ: Gyimesközéplak, Gyimesközéplak/Válaszút, Székelykeve.

– Hol van az apád? Egy kárból kettőt csinál. = Ösvényt egyenget a szekerek miatt.

SZ: Farkaslaka, Gyimesközéplak.

– Hol van az anyád? Elment a szomszédba kölcsönsiratni. = Meghalt a szomszédban egy öregasszony, azt siratja. Ha majd náluk hal meg valaki, ők is viszonzni fogják a siratást.

FF: Ipolykér.

SZ: Gyimes, Székelykeve.

– Hol van az anyád? Megevett kenyeret süt. / Amit a múlt héten megettünk, elment, hogy megőrölje. = A kölcsönkért búzát készül megadni, és azt őrletti.

FF: Ipolykér.

SZ: Farkaslaka.

– Hol van az anyád? Elment ételízért a szomszédba. = Elment sóért.

SZ: Maroshévíz.

– Hol van a nővéred? Tavalyi örömet siratja a padláson. = Gyereke született egy legénytől, és most azért búsul.

SZ: Farkaslaka, Gyimes, Gyimesközéplak, Gyimesközéplak/Válaszút.

– Mit főzöl? Fel s alát. = Bablevest.

SZ: Gyimes, Gyimesközéplak, Gyimesközéplak/Válaszút.

H 174. Az okos parasztember. Mátyás király az országot járva megszólít egy parasztembert, aki talányos válaszokat ad neki. / Mátyás király találós kérdéseket tesz fel egy parasztnak, aki megválaszolja azokat. Mátyás nagy jutalomban részesíti a szegény embert.

DT: Mohács (Bosnyák Sándor, 1999. 246.).

FF: Ipolykér (MZA 25620. – Varga Norbert gy., 2002.

AF: Mezőkovácsháza (MZA 93501. – Balázs Gyula gy., 1878); Csákova (AFAR Mg. 672c. – Vöő Gabriella gy., 1961).

SZ: Gyimes: Barackos pataka (Magyar Zoltán, 2003. 197.); Kibéd (Ráduly János, 2005. 49.).

H 174.1. A király találós kérdései.

– Hány csillag van az égen? Ahány szőrszál van a parasztember számara hátán.

AF: Mezőkovácsháza.

– Hol kel fel a nap? Felségednek Budán, nekem pedig ott, ahol élek.

FF: Ipolykér.

SZ: Kibéd.

– Mennyi pénzt ér a király? 29 ezüstöt, mert Jézust harminc ezüstért adták el.

SZ: Gyimes: Barackos pataka.

– Milyen messze van a mennyország? Egy mérföld, mert odáig nincsen kocsmá. (Mert régen minden mérföldre esett egy csárda vagy kocsmá.)

DT: Mohács.

H 174.2. A parasztember találásai.

H 174.2.1. A parasztember levele. Egy nehéz sorban élő, írástudatlan parasztember egy vonalakkal telehúzgált levelet küld fel Mátyás királynak. A királyi udvarban senki sem tudja megfejteni a girbegurba vonalak értelmét. Mátyás felhívhatja az embert Budára, aki, kezébe véve a levelet, azt olvassa: „Ádám a nevem, / Kilenc a gyerekem, / Felséges királyom, / Majd meghalunk éhen.” Mátyás, megértve a levél tartalmát, aranyat ad a szegény embernek.

AF: Kisújszállás (DJMNA 2561/II. 206–207. – Makra Sándor gy., 1986).

H 174.2.2. A szegény ember kilenc családja. Mátyás király az országot járva találkozik egy öregemberrel, aki ebédet visz kilenc kaszásnak. Amikor a király kérdezi tőle, hogy kik azok a kaszások, az öreg azt válaszolja: „Három fiam, három vejem, három sógorom, de mind a kilenc egy anyától való.” A találós kérdés megfejtése: az asszonynak hat fia van, az öregembernek pedig három nőtestvére és három lánya az első feleségétől. Az asszony három fia elvette a férfi három nőtestvérét, a másik három pedig a három lányát. Ezután az öreg elvette az asszonyt, és a házasságukból született három fiú.

DT: Dályhegy (EA 4412/3. – Milko Matičetov gy., 1953).

H 175. Mátyás király és az okos juhász.

H 175.1. A pontos idő. A juhász a botja állásából mondja meg a pontos időt Mátyás királynak és az uraknak.

FF: Kiskovácsvágása (Magyar Zoltán, 2001a. 640.).

H 175.2. Juhán bácsi. Mátyás király az országot járva egyszer egy patakon akar keresztülkelni, de nem tudván, hogy az milyen mély, odaszól a patakparton heverő juhásznak: „Juhán bácsi, víz mit ér?” [Juh hány, bácsi, meddig ér a víz?] A juhász, megértve a szójátékba bújtatott kérdést, így felel: „Háromszáz kengyelvasig ér!” [Háromszáz juha van, a víz pedig a kengyelvasig ér.] Mátyás királynak megtetszik a juhász felelete, és megajándékozza őt.

DT: Szentivánfa* (Bárdosi János, 1961. 54.); Rábaszentmihály (EA 27439/7. – Tóth Judit gy., 1996).
FF: Szécsényfelfalu (MOA 12552. – Nagy Ilona gy., 1969); Zsély (MZA 88961. – Danczi Lajos gy., 1975); Ipolykér (MZA 84131. – Varga Norbert gy., 2002); Szalatnya* (MZA 71328. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).
AF: Deszk: Kukutyinmajor (EA 2771/III. 503.; Magyar népmesék, 1960. 160.; Kálmány Lajos, 2015. 390. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Óbecse (Penavin Olga, 1984. 44.); Sislóc (Ferenczi Imre, 1984. 123–124.); Kisújszállás* (DJMNA 2561-86/I. 1. – Makra Sándor gy., 1986); Magyarittabé* (Raffai Judit, 2008. 36–37. – Kiss Nándor gy.).

H 177. Mátyás király és a cinkotai kántor. A cinkotai pap magasabb egyházi méltóságért folyamodik a királyhoz. / Mátyás király Cinkotán járva figyelmes lesz arra, hogy a plébánia kapuján az van kiírva nagy betűkkel: „Itt élek gond nélkül.” Mátyás fejében szöveget üt a felirat: ő király, mégis ezernyi gondja van, ennek a papnak pedig semmi? Elhatározza, hogy megleckézteti az elbizakodott papot. Három találós kérdést tesz fel neki, azzal a meghagyással, hogy egy hónap múlva jelenjen meg a színe előtt a válaszokkal. Ha nem tudja megválaszolni, lemondhat az egyházi előmenetelről/le kell vennie a táblát a kapujáról/súlyosan megbünteti. A pap nem tudja a válaszokat és gondterhelten jár-ke, mígnem részeges kántorának bevallja, hogy mi a gondja. A kántor vállalkozik arra, hogy reverendába öltözve ő megy fel a királyi udvarba megadni a kért válaszokat: „Hol kel fel a Nap?” „Felségednek Budán, nekem meg Cinkotán.” „Mennyit ér a király?” „29 ezüstpénzt, mert Jézust harminc ezüstért adták el.” „Mit gondol a király?” „Azt, hogy a cinkotai pap áll előtte, pedig csak a kántora jött el.” Mátyás jót derül a kántor elmés válaszain, és megkérdezi tőle, hogy cserébe milyen jutalmat szeretne. Mire a kántor: „Hogy Cinkotán még egyszer akkora legyen az icce a kocsmában, mint szokásos!” Mátyás beleegyezik a különös kérésbe, és azóta Cinkotán (egyedül az országban) kétszer nagyobb az icce.

KM: H. n.* (Andrád Sámuel, 1789. I. 8–10.); H. n. (Kis János, 1806. 27–32.; Horváth Zsigmond, 1840. I. 93–95.; Tóth Béla, 1888. I. 148–150.; György Lajos, 1938. 114–117.; Asztalos Miklós, 1942. 13–14.); H. n.* (MZA 93496. – Kresznerics Ferenc feljegyzése, 1807 k.); H. n. (Pálóczi Horváth Ádám *A tétényi leány* c. színműve, 1816); H. n.* (Ujváry Zoltán, 2014. 31. – Erdélyi János *Barkódal* c. verse); H. n. (Jókai Mór, 1914. 3–6. – 1854; Uő, 1856. 1–6.); H. n. (Tatár Péter, 1857a.); H. n. (EA 8760. – Hajnal Ignác gy., 1910); H. n. (György Lajos, 1934. 103.: további irodalmi feldolgozások listája); H. n. (Kóka Rozália, 1990. 61–63.).

DT: Hetes* (Magyar Népköltési Gyűjtemény VI. 1905. 317–320.); Kocs (Fél Edit, 1941. 182.); Uraiújfalu (SMK 191/IV. 6. – Dömötör Sándor gy., 1952); Tököl (EA 3031/16–17. – Deisinger Margit gy., 1952); Kustánszeg* (EA 6305/20. – Szentmihályi Imre gy., 1958); Rábapatonna (MZA 71715. – Lackovits Emőke gy., 1970); Komáromszentpéter (SZMMI NA 1677b. – Martin György és Ág Tibor gy., 1970); Kopács (Penavin Olga, 1971a. 162.); Kisújfalu (Liszka József, 1988. 53. – Himmler György gy.); Imreg (Géczi Lajos, 1994. 216.); Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 130–131.); Babócsa (A három muzsikusz cigány, 2003. 123–129.); Boldogfa (MZA 90126. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

FF: Mezőkövesd (EA 2392/14. – Sándor István gy., 1951); Kolon (NIFA 337/2–3. – Ortutay Gyula és Sima Ferenc gy., 1957); Mikóháza (MZA 96869. – Balassa M. Iván gy., 1961); Letkés (MOA 12206. – Nagy Ilona gy., 1968); Szécsényfelfalu (MOA 12552. – Nagy Ilona gy., 1969); Taktaszada* (Szabó Lajos, 1975. 322.); Alsószuha (Ujváry Zoltán, 1981. 125–126.; Uő, 1990.

63–64.); Felsővály (Liszka József, 1982. 14.; Uő, 1988. 52–53.); Baraca (B. Kovács István, 1994. 160–161.); Kiskovácsvágása – 2 (Magyar Zoltán, 2001a. 177–182.; Uő, 2004c. 77–84.); Kiskovácsvágása – 3 (MZA 84322–84324. – Magyar Zoltán gy., 2001, 2002, 2004); Kiskovácsvágása (Magyar Zoltán, 2004c. 84–91.); Kolon* (Uő, 2002. 62.); Martonyi (Uő, 2005b. 123–124.); Gesztete*, Gömöránás, Ipolyszécsénke, Kövecses, Reste (MZA 92520., 92518., 83858., 92519., 84481. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2005–2010).

AF: Cinkota* (Thirring Gusztáv, 1900. 316.); Cinkota (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I., 1910. 316.); Rákosszentmárton (EA 5560/191–192. – Végh Ferenc gy., 1912); Egyházaskér* (Kálmány Lajos, 1914. I. 132.; Uő, 1976. 222–223.; Berze Nagy János, 1957. II. 410–411.; Bálint Sándor, 1963. 44.; Uő, 1980. 479–480.); Szeged: Gyopárosi szőlők* (Kálmány Lajos, 1914. I. 141–143.; Ungarische Volksmärchen, 1957. 505–507.); Nagyszalonta* (EA 629/229. – Oltyán Sándor gy., 1915); Dévaványa (EA 3956/6. – Szabó Mátyás gy., 1953); Arad-Mossóczytelep (Kovács Ferenc, 1995. 22. – 1950-es évek); Nyírbátor (JAMNA 435-68/109–116. – Erdész Sándor gy., 1962); Ajak (EA 30219/1–5. – Bodnár Bálint gy., 1966); Rozsály (Béres András, 1967. 278–279.); Körösladány (MMMNA 524-1968/159–160. – Márton László gy., 1967); Nyíregyháza (JAMNA 459-69/VII. 1145–1148. – Erdész Sándor gy., 1968); Karcag (Bosnyák Sándor, 1970a. 24–25.; Uő, 2001. 131.); Újvidék (Penavin Olga, 1984. 138.); Kisújszállás (DJMNA 2561-86/I. 24–25. – Makra Sándor gy., 1968); Kisújszállás (DJMNA 2561-86/II. 202. – Makra Sándor gy., 1986); Ung-vidék – 2 (Géczi Lajos, 1989. 382–385.; Uő, 2001. 55–59.); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 8–9.); Hetény (Penavin Olga, 1995. II. 304.); Gádoros, Medgyesbodzás, Orosháza – 2* (Beck Zoltán, 1996. 19–23.); Kiskunfélegyháza (Bereznai Zsuzsa, 1999. 47–49.); Bezdán (Bosnyák Sándor, 2001. 132.); Nagyszántó (Bihari népmondák, 2001. 138–139. – Tóth Andrea gy.); Nagyvárad (Uo., 14–142. – Somogyi Zoltán gy.); Margitta (Uo., 142–145.); Temerin (Csorba Béla, 2006. 27–28.); Temerin (Raffai Judit, 2008. 97. – Csorba Béla gy.); Csóka (Uo., 98–100. – Kónya Sándor gy.); Végvár (MZA 90964. – Magyar Zoltán gy., 2010); Érkörtvélyes – 2, Gálospetri (Magyar Zoltán, 2012c. 62–63.); Salánk (MZA 94196. – Magyar Zoltán gy., 2012).

ER: Magyarpéterfalva (AFAR F 2230. – Könczei Ádám gy., 1958); Alsórákos (AFAR Mg. 1761. II. s. – Faragó József gy., 1968); Sófalva („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 82–83. – Wass György és Kresz-Guther Ilona gy., 1994); Kraszna (Mitruly Miklós, 1999. 149–150.); Magyarókerke (Magyar Zoltán, 2004a. 151–152.); Mikefalva (Uő, 2005a. 58–59.); Lele, Ráton*, Szilágysámson – 2 (MZA 871–873., 782. – Magyar Zoltán gy. 2001–2005); Zsibó (Magyar Zoltán, 2007a. 146–147.); Szilágysámson (Uo., 147–148.; Uő, 2009c. 110–111.); Sajó-szentandrás (Uő, 2011a. II. 225–226.).

SZ: Kiszgalambfalva (BBEMIK D-29/38–39. – Török Árpád gy., 1967); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 164.); Bukovina (Bukovinai székely népmesék IV., 1986. 73–74.; Kóka Rozália, 1990. 49–51.); Nyárádmagyarós (Magyar Zoltán, 2007b. 35–36.).

H 177.1. A király egyéb kérdései. Mátyás királynak a cinkotai paphoz intézett kérdései a három fő/leginkább elterjedt kérdésen kívül.

– Mi van a legtöbb áprilisban? = Rügý.

SZ: Bukovina.

– Mi van a legtöbb májusban? = Virág.

SZ: Bukovina.

– Mi van a legtöbb júniusban? = Fűszál.

SZ: Bukovina.

– Mit ér a király vagyona? = Ha nincs májusi eső, semmit.

ER: Magyarókerke.

– Ha valami mind arany volna, és mind ezüst volna is, de mi ér annál többet? = A májusi eső.

DT: Hetes.

– Mi kövérebb a legkövérebb disznónál? = A föld, mert az termi az eleséget.

DT: Kocs.

– Hol van a világ közepe? = Ahol a cinkotai kántor áll, amikor a király elé járul. / Ahol a cinkotai kántor a király előtt a botját leszúrja. / Ahol a király áll. / Felségednek Budán, nekem meg Cinkotán.

DT: Rábapatona, Tököl, Uraiújfalu.

FF: Ipolyszécsénke.

AF: Egyházaskér, Hetény, Medgyesbodzás, Nagyszántó, Nagyvárad, Rákosszentmárton, Rozsály, Ung-vidék.

ER: Magyarpéterfalva.

– Hány csillag van az égen? = A kántor telepötytöz egy papírlapot: éppen annyi, mint a lapon, mert a király sem tudja megszámolni. / Megolvashatatlan, mint a réten a fűszál. / Ahány szőrszál van a szamár hátán. / Ahány porszem van a földön.

DT: Babócsa, Tököl.

AF: Ajak, Csóka, Hetény, Ung-vidék.

ER: Sajószentandrás.

SZ: Bukovina.

– Hány stáció az ég a földtől? = Egy sem, mert aki meghal, egyenesen fölszáll a mennybe.

DT: Babócsa.

– Milyen messze van az ég a földtől? = Egy sóhajtásra.

SZ: Nyárádmagyarós.

– Miben különbözik/milyen messze van a szerencse a szerencsétlenségtől? = Hogy az előző nap még kántor/kanász/fűtő volt, és ma pap.

DT: Babócsa.

AF: Ung-vidék.

– Hány kanál víz van a tengerben? = Rengeteg, az emberekével megmérhetetlen, de Isten kanalával csak egy.

FF: Kövecses.

AF: Nagyszántó.

– Hány szőr van a száron/a lovon? = Ahány csillag van az égen.

FF: Ipolyszécsénke.

AF: Nagyszántó.

– Min áll a király? = A cipőtálpán.

AF: Egyházaskér.

– Hány nap a világ? = A mai nappal is kevesebb.

AF: Nyíregyháza.

– Mikor volt az első birkózás a földön? = Mikor Isten Ádámot teremtette.

AF: Arad: Mosóczytelep.

– Milyen mély a tenger? = Egy kőhajításnyi, mert az eldobott kő addig nem áll meg, amíg a tenger fenekére nem ér.

AF: Nagyvárad.

ER: Szilágysámson – 2.

SZ: Kisgalambfalva.

– Mennyi idő alatt lehet megkerülni a világot? = Ha olyan gyorsan jár, mint a Nap, akkor 24 óra alatt.

AF: Margitta.

– Mennyit ér a király? = Három koronát, mert a király is három puszit adott egy cigányasszonynak. / Három koronát, mert a Király nevű lovat a cigány három koronáért háromszor tette magáévá.

AF: Temerin – 2.

– Mitől fél a király? = A haláltól.

ER: Mikefalva.

– Milyen messze van Cinkota Budapeستől? = Mint amilyen messze van Budapest Cinkotától.

ER: Szilágysámson.

– Mekkora távolság van a világ egyik végétől a másikig? = Egy napi járóföld.

SZ: Kisgalambfalva.

H 177.2. A király által feladott paradox feladatok.

– A cinkotai pap vigyen is ajándékot, meg nem is. = A kántor egy szitában galambot visz, és amikor a király elé ér, szabadon engedi a madarat.

AF: Bezdán.

– A cinkotai pap fonjon be száz üvegcorsót. = Vágjon a király vesszőt, fonnyassza meg, és akkor befonja.

FF: Imreg.

H 177.4. A cinkotai apátság. A cinkotai pap megtalál egy régi iratot, mely szerint a cinkotai plébános jogosult az apáti címre. Mátyás királyhoz folyamodik a méltóság visszaállításáért. / A cinkotai pap apát/kanonok/püspök szeretne lenni, és a királyhoz folyamodik e kérésével.

KM: H. n. (Kis János, 1806. 26–32.); H. n. (Jókai Mór, 1914. 3–6. – 1854; Uő, 1856. 1–6.); H. n. (Családi Naptár, 1883. 1–24.); H. n. (Kóka Rozália, 1990. 61–63.).

DT: Mohács.

FF: Felsővály, Martonyi.

AF: Bezdán, Margitta.

ER: Alsórákos, Sófalva, Zsibó.

SZ: Istensegíts.

H 177.5. „Itt él az ember gondtalanul!” Mátyás király megpillantja a cinkotai pap/mások kapuján azt a feliratot, amely a házigazda gondtalan életét hirdeti. Mátyás elhatározza, hogy megleckézteti az otlakót.

DT: Babócsa, Hetes, Tököl, Uraiújfalu.

FF: Kiskovácsvágása – 6, Kolon.

AF: Egyházaskér, Hetény, Imreg, Kisújszállás, Nagyszántó, Nagyvárad, Rozsály, Ung-vidék – 2.

ER: Magyarpéterfalva.

SZ: Bukovina, Nyárádmagyarós.

H 177.7. A királyi udvarba hívott személy (ha nem a cinkotai kántor az).

– A pécsváradi plébános.

KM: H. n. (MZA 93496 – Kresznerics Ferenc feljegyzése, 1807 k.).

– Egy gazdag juhász.

KM: H. n. (Kóka Rozália, 1990. 49–51.).

– Egy gazdag bíró.

DT: Hetes.

– Szerzetesek (Háros-szigeti szerzetesek/jezsuita szerzetesek/ferences papok).

DT: Babócsa, Tököl.

SZ: Bukovina.

– Egy nagygazda cigány.

AF: Egyházaskér.

– A koncítai pap.

AF: Ung-vidék.

– Az apátkeresztúri pap.

AF: Margitta.

– A cikmántori pap.

ER: Mikefalva.

– A pankotai pap.

SZ: Kisgalambfalva.

H 177.8. A királyi udvarban megjelenő személy.

– A gazdag juhász bojtárja.

KM: H. n. (Kóka Rozália, 1990. 49–51.).

– A bíró kanásza.

DT: Hetes.

– A szerzetesek juhásza/kanásza.

DT: Babócsa, Tököl.

– A cigánygazda bérese.

AF: Egyházaskér.

– A pap szolgája.

SZ: Kisgalambfalva.

– Egy cigánylegény.

SZ: Bukovina.

– A pap harangozója.

AF: Hetény.

H 177.9. A cinkotai kántor egere. A cinkotai kántornak olyan jó torcka van, hogy észre sem veszi, amikor egy egeret is megiszik, amely nem sokkal korábban belefűlt a boroskorsóba.

AF: Nagyszalonta (EA 629/229. – Oltyán Sándor gy., 1915); Érkörtvélyes (MZA 83025. – Magyar Zoltán gy., 2010).

H 177.10. Egyéb változatok. Talált kincsen pereskedő pap és pásztor között tesz igazságot Mátyás azáltal, hogy felhívhatja magához a papot. / Büntetésképpen hívhatja fel magához Mátyás a papot, mert az megbüntette őt, amikor inkognitóban a pap réjtjén legeltette a lovát.

AF: Feketics (Penavin Olga, 1971a. 383–384.); Újvidék (Uő, 1984. 138.).

H 178. A dorozsmai varjú. A dorozsmaiak nem fizetik meg az adót, ezért Mátyás magához rendeli a bírót. A bíró, tartva a király büntetésétől, egy bojtárlegényt küld maga helyett Mátyás udvarába. A bojtár Budára menet fog egy varjút, és beleteszi a tarisznyájába, hogy valami ajándékot is vigyen a királynak. Mivel Mátyás adó helyett a legénytől is csak mentegetőzést hall, kiebrudalja a palotából, de a bojtár az ajtó előtt olyan szépen kezd el fütyörészni, hogy Mátyás, aki szereti az énekesmadarakat, azt gondolva, hogy valamilyen ritka madár van nála, visszarendeli maga elé a bojtárt, és kijelenti, hogy még a dorozsmaiak adóját is elengedi, ha a nála lévő madarat neki adja. A bojtárlegény örömmel átnyújtja a királynak a varjút azzal, hogy Dorozsmán úgy fütyül a varjú, mint másutt a rigó. Az uralkodó nem hisz neki, és ráparancsol, hogy addig a szeme elé ne kerüljenek a dorozsmaiak, amíg fütyülő varjút nem hoznak számára, mire az élelmes legény „e királyi bölcsességet” írásba foglaltatja Mátyással. Ezután mindig a királyi iratra hivatkoznak a dorozsmaiak az adóbehajtóknak: nem mennek, mert még nem találták meg a fütyülő varjút.

AF: Kiskundorozsma: Dorozsmai tanyák (Móra Ferenc, 1925. 1.; Uő, 1958. 44–48.).

H 179. Mátyás király és az öreg bíró. Mátyás király az országot járva nagy rendtelenséget tapasztal, és megtudja, hogy az öreg bíró fiát nemrég választották meg községi elöljárónak. Bemegy a községházára, és három kérdést tesz fel a fiatal bírónak, annak rátermettségét vizsgálva: mire a király útja visszafelé megint erre vezet, hozzon a községházára harminc farkast, negyven kost és hatvan bolondot/húsz farkast, tíz kost és öt öreg oroszlánt. A fiatal bíró eleget töri a fejét a feladványon, de nem tudja megfejteni. Apja, a nyugalmazott bíró siet a segítségére, és összeszed harminc harmincéves, negyven negyvenéves és hatvan hatvanéves embert/húsz húszéves, tíz negyvenéves és öt hatvanéves embert. Amikor Mátyás számára kiderül, hogy a megfejtés az öreg bírótól származik, a fiatal bírót leváltja a hivatalából, és az apját helyezi vissza a tisztségbe.

AF: Egyházaskér (Kálmány Lajos, 1914. II. 131–132.; Uő, 1976. 220–221.; Jung Károly, 1990. 48–49.; Kóka Rozália, 1990. 83–85.); Margitta (Bihari népmondák, 2001. 110–111. – Fügedy Antal gy., 1995).

H 180. Mátyás király és a halálra ítélt rab. Egy halálra ítélt rab kegyelmet kér Mátyás királytól. A rabot a király elé vezetik, aki azt mondja, hogy megkegyelmez neki, ha felad egy olyan találós kérdést a tudósainak, amit azok három nap alatt sem tudnak majd megfejteni/ha elviszi hozzá a legjobb barátját, a legnagyobb ellenségét, valamint a leghúságesebb hívét. A rab feladványa: „Ettem sültet, főttet, de nem e világon sültet, föld alatt, fa tetején ettem meg, anyahátszój a kezemben.”

A tudósok három napon keresztül törik a fejüket rajta, de nem sikerül megfejteniük a találós értelmét, amelynek megfejtése: „Mikor még gyermek voltam, megdöglött a tehenünk. Éppen vártuk, hogy meg fog elleni. Kivettük belőle a borjút, megfőztük, megsütöttük, én egy darabot a kezembe vettem, felmentem egy fának a tetejébe, a tarisznya földet, melyet magammal vittem, a fejem fölé tartottam, és így ettem. A kezemben pedig egy olyan hátszój volt, melyet a megdöglött anyaállatnak a hátából vágtam.” / A rab a saját kutyáját, macskáját és feleségét viszi magával a király elé. Mátyás elcsodálkozik a halálra ítélt rab éleselméjűségén, és kegyelmet ad neki.

FF: Sárospatak (EA 5560/261. – N. N. gy., 1912–1914).

AF: Szabolcs-Szatmár megye (EA 30219/16–19. – Bodnár Bálint gy., 1971).

H 182. Mátyás király és a lovát áruló öregember. Mátyás király megszólít az úton egy ősz hajú öregembert, és azt kérdezi tőle: „Bátya, hová mégy?” „Budára.” „Hova viszed a ludat?” [Mi célból igyekszik oda az ősz hajával?] „A szekszárdi apát úr házasult meg, az öreganyádat vette el, és oda, a menyegzőbe viszem a ludat.” Mátyás válasza: „Effele agebet nálunk holddal vetnek.” Az öreg válasza: „Nálunk is vetettek, de nem kelt ki több az ageb atyámnál.” Később a király a vásárban megkeresi az öregot, és megtapogatva az általa árult ló farát, azt mondja: „Bátya, hogy adod a tarka kamokának singit?” [= A tarka szövetnek méterét, utalva arra, hogy a ló tarka színű.] Mire az öregember, felhajtva a ló farkát, azt mondja a királynak: „Jer be, atyámfia, a boltba, megárulok veled!” Mátyásnak annyira megtetszenek a szegény öreg elmés és frappáns válaszai, hogy örök szabadságot és gazdag ajándékot ad neki.

KM: H. n. (Benczédi Székely István, 1559. 21–220.; Tóth Béla, 1898. I. 111–112.).

H 184. A burkus király és Mátyás király huszárja. Mátyás nagyon büszke az egyik huszárjára, akinek még senki nem tudott túljárni az eszén. A burkus király fogadást ajánl neki, hogy ő a huszárt lépre csalja. Magához rendeli a katonát, s mivel nem beszélék egymás nyelvét, jelekkel értekeznek. A burkus király jobb kezét felemelve a hüvelykujjával egyet mutat. A huszár válaszul kettőt. Erre a király kitarja a két karját. A huszár válaszul felemeli ökölbe szorított kezét. Végül a király felemel egy nagy törvénykönyvet az asztalról, mire a huszár kivonja a kardját, és négyfelé vág vele a levegőben. A burkus király úgy ítéli meg, hogy a huszár megállta a helyét, és nagy jutalommal küldi haza. Mátyásnak egy levelet is küld a huszárral: „Jobb kezemmel mutatok egyet, hogy egy Isten van. Ő kettőt mutat, hogy ne felejtkezzünk meg a Szentháromság másik két személyéről sem. A másik: tárt karokkal mutatom, hogy de kár, hogy a keresztények szétszórtan élnek, mire ő ökölbe szorított kézzel mutatja, hogy tartsanak össze. A harmadik: felmutatom a törvénykönyvet, a huszár pedig kivonja a kardját, hogy ő a karddal is képes megvédeni.” Mátyás mosolyogva olvassa a levelet, és kétségét fejezi ki azt illetően, hogy a huszár valóban azokra gondolt, mint amik a levélben szerepelnek. A huszár értelmezésében: „Beérkeztem, és a király mindjárt mutatja az ujjával, hogy kinyomja az egyik szememet. Azt már nem, inkább én neked mind a kettőt,

mutatom neki. Majd két kézzel fenyegetőzött, hogy kidob. Erre én is ökölbe szorítottam a kezemet: gyere csak közelebb! Erre fog a király egy vastag könyvet, hogy hozzám vágja, mire én kihúztam a kardomat, hogy szétvágom. Erre a király megijedt és hazaküldött”.

AF: H. n. (Lami István, 1944.).

H 185. Mátyás király zsák aranya (Ki hazudik igazat?). Mátyás király kihirdeti, hogy ha valaki olyant tud hazudni, amit ő nem hisz el, annak egy zsák aranyat ad jutalomképpen. Képtelenebbnél képtelenebb hazugságokkal járulnak Mátyás elé, de ő mindenre azt mondja, hogy elhiszi azt. Egy juhászlegény is bebocsátást kér, és ő azt mondja Mátyásnak, hogy eljött azért a zsák aranyért, amit még tavaly adott kölcsön neki az édesapja. Mátyás erre már azt mondja, hogy nem igaz – de akár igaz, akár nem, oda kell adnia az éles eszű juhászlegénynek a zsák aranyat.

AF: Kiskereki (Bihari népmondák, 1995. 89–90.; Uő, 2001. 91–92. – Fábíán Imre gy., 1979).

H 187. Mi ér legtöbbet? Mátyás király mutatja az udvari bolondjának/a juhásznak/stb. a kincseit/féltve őrzött aranyekéjét, és azt kérdezi tőle, hogy ezeknél a kincseknél vajon mi ér legtöbbet. Mire a válasz: a májusi eső legtöbbet ér minden kincsnél.

DT: Hetes (Magyar Népköltési Gyűjtemény VI. 1905. 318. – Vikár Béla gy.).

AF: Tiszalök* (EA 30219/48–50. – Bodnár Bálint gy., 1955); Úri (EA 7354/81. – Dobos Ilona gy., 1964); Újvidék (Penavin Olga, 1984. 143.; Jung Károly szerk., 1990. 52.); Kiskunfélegyháza (Bereznai Zsuzsa, 1999. 46–47.); Ura (Bosnyák Sándor, 2001. 113–114.).

ER: Nagymoha (AFAR Mg. 1533. II. i. – Faragó József gy., 1967); Torockószentgyörgy (Magyar Zoltán, 2008a. 162.).

SZ: Gyimesközéplek (EA 5603/60. – Kallós Zoltán gy., 1960); Hertelendyfalva/Andrásfalva (Ujváry Zoltán, 1975. 172.; Uő, 1990. 120–121.); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 160.); Bukovina/Hadikfalva (Kóka Rozália, 1990. 100.); Kibéd (Ráduly János, 2005. 18–19.); Csíkszentmihály (Tánczos Vilmos, 2008. 182–185.); Gyimes (Magyar Zoltán, 2011a. I. 95.); Gyimesközéplek/Válaszút (MZA 97439. – Magyar Zoltán gy., 2013).

H 188. A megmért hegy.

H 188.1. Hány véka a Gellért-hegy? Mátyás király utasítja a mérnökeket, hogy mérjék fel a Gellért-hegyet. A mérnökök számára megoldhatatlan feladatot egy ott tébláboló cigány oldja meg: ha a véka nagyobb lesz, mint a hegy, akkor egy vékányi lesz a Gellért-hegy.

DT: Gerényes (Banó István, 1939. 4–5.; Uő, 1941. 269.; Uő, 1988. 207.; Lengyel Dénes, 1972. 406–407.; Pesti János szerk., 2002. 31–32.).

H 188.2. Az öreg cigány és a francia király. Mátyás királynál vendégeskedik a francia király Erdélyben, akinek minden tetszik e vidéken, csak az nem, hogy sok cigányt lát az országban, és leszólja őket, hogy azok mind lusták. Mátyás fogadást ajánl a francia királynak: odahív egy öreg cigányt, és azt mondja, hogy ha a francia király olyan kérdést tud feltenni neki, amire az nem tud válaszolni, kérhet, amit akar, ha viszont tud, az összes cigánygyereket fel kell majd öltöztetnie. Az egyez-

ség megköttetik, és Mátyás magához rendel egy öreg cigányembert. A francia király a Gyergyói-havasok láttán ezzel a kérdéssel fordul az öreg cigányhoz: „Ha azt a hegyet el kellene hordani, hány kosarat töltene meg?” Mire a válasz: „Ha a felséges király csináltat egy akkora kosarat, mint az a hegy, még egy teljes kosarat sem töltene meg.” Mátyás nagyot nevet a cigány válaszára, és a fogadást elvesztő francia király felöltözteti az összes cigánygyereket.

AF: Zenta (Burány Béla, 2007. 925–926.).

H 191. A nyolc garas beosztása. Mátyás király az országot járva egy helyen megszólít egy szántó-vető parasztembert/egy favágót, és beszélgetés közben megkérdezi tőle, hogy mennyi a napi bére. A válasz: 3/4/6/8 garas egy napra. A király megkérdezi tőle, hogy mihez kezd a keresetével, mire a szegény ember válasza: két garast a takaréka rak (= a fiát iskoláztatja belőle, hogy legyen támasza öregségére), két garasból a tartozását törleszti (= időse szüleit segíti belőle), két garast a sárba dob (= a lányát házassítja ki belőle), két garasból pedig ő él a feleségével.

KM: H. n. (Kríza Ildikó, 2007. 69–70. – Péczeli József verses mondafeldolgozása, 1788); H. n. (Tóth Béla, 1903. VI. 203.).

DT: Győr (Kríza Ildikó, 2007. 62–63. – Győri kalendárium, 1749); Bélye (Demjén Kálmán, 1887a. 187.; Penavin Olga, 1993. 15–16.); Becefa (Berze Nagy János, 1940. II. 365–366.); Dály-hegy (Bosnyák Sándor, 1975. 155.; Uő, 2001. 118–119.).

FF: Szilice (Magyar Zoltán, 2001a. 187.); Martonyi (Uő, 2005b. 121–123.).

AF: Szeged (EA 2771/III. 499.; Magyar népmesék, 1960. 151–152.; Kálmány Lajos, 2015. 387–388. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Szeged vidéke (Kovács Ágnes, 1983. 369. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Hajdúság (Tóth Béla, 1898. VI. 204.); Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 391–392.); Garany (Géczi Lajos, 1994. 212–213.); Margitta (Bihari népmondák. 2001. 120–122. – Fügedy Antal gy.); Nagyszántó (Uo., 130–131. – Tóth Andrea gy.).

ER: Magyaró (AFAR F 379. – Faragó József gy., 1954); Sófalva („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 80–82. – Wass György és Kresz-Guther Ilona gy., 1994); Sófalva, Sáros-magyarberkesz (Magyar Zoltán, 2011a. II. 225–226., 350–351.).

Sz: Kézdimartonos (AFAR F 6999. – Kakas Zoltán gy., 1967); Gyergyóalfalu (KJNTA 1381-04/9–10. – Gálné Kovács Irma gy., 1973); Bukovina (Bukovinai székely népmesék II., 1981. 150–151.; Kóka Rozália, 1990. 75–77.); Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 2001. 123.); Székelykeve (Beszédes Valéria, 2005. 125–126.).

H 192. A kakas igazságos elosztása. Egy szegény ember egyetlen kakasát elviszi Mátyás királynak ajándékba. A kakast elkészítik, és Mátyás arra kéri a szegény embert, hogy ossza el a kakast igazságosan a jelenlévők között. A szegény ember a fejet a királynak adja, minthogy ő az ország feje. A nyak a feleségét illeti meg, mert a nyak és a fej összetartozik. A kakas két lába a két lánynak jut, hogy jobban tudjanak táncolni, a két szárny pedig a király két fiáé lesz, hogy a kezük erősebb legyen. A maradék részeket (a legjobb falatokat) az okos paraszt magának tartja meg. Mátyás jót nevet az elmés megoldáson, és megjutalmazza a szegény embert.

FF: Mikóháza (MZA 96868. – Balassa M. Iván gy., 1961); Osgyán* (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 96–97.).

AF: Orosháza (Magyar népmesék, 1960. 188–189.; Kálmány Lajos, 2015. 388–389. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Zenta (Burány Béla, 2007. 920–922.); Temerin (Raffai Judit, 2008. 101–103. – Csorba Béla gy.); Felsőhegy (Uo., 104. – Nagy Abonyi Ágnes gy.).

H 193. Az öt kakas elosztása. Egy szegény ember felvisz Budára öt kakast Mátyás királynak ajándékba. A kakasokat elkészítik, és Mátyás arra kéri a szegény embert, hogy az öt kakast ossza el igazságosan. A szegény ember a Szentháromság jegyében kezdi szétosztani a kakasokat: a király, a királyné meg a kakas – az három, a két fiú meg a kakas – az is három, a két lány meg a kakas – az is három, végül két kakas meg a szegény ember – az is három. Mátyás király jót nevet az elmés megoldáson, és megjutalmazza a szegény embert.

FF: Mikóháza (MZA 96868. – Balassa M. Iván gy., 1961).

AF: Temerin (Raffai Judit, 2008. 102–103. – Csorba Béla gy., 1983); Éradony (Magyar Zoltán, 2012c. 64.).

H 195. A visszafordított pofon. Mátyás király meghívja magához azt a szegény embert, akinél korábban inkognitóban vendégeskedett. A lakoma során Mátyás azt a játékot indítványozza a jelenlévőknek, hogy az asztalnál ülők mindegyike meghatározott irányban haladva adjon a szomszédjának egy pofont. A szegény ember Mátyás mellett foglal helyet, és amikor rá kerül a sor, gondolkodóba esik, hogy mit tegyen, hiszen az uralkodót mégsem ütheti meg. Hogy szorult helyzetéből kivágja magát, kétértelmű kérdéssel fordul az összegyűltekhez: Ha egy nagy vízhez érkeznének, ám ott nem lenne se hajó, se csónak, mit tennének az urak? Mire a válasz, hogy természetesen visszafordulnának. A szegény ember e javaslat értelmében a király helyett a tőle visszafelé ülő miniszternek keveri le a tőle esedékes pofont.

DT: Mohács (Berze Nagy János, 1940. II. 589.; Magyar népmesék, 1960. 161–162.).

FF: Fülel (Végváry Gábor, 1885. 9–10.).

H 197. Hol van Mátyás király lova? Egy vadászat alkalmával Mátyás és kísérete letáboroznak az erdőben, és a pihenés közben elkóborol a király lova. Mátyás emberei keresni kezdek a lovat, ám sehol sem találják, mígnem az erdész/egy pásztor/egy parasztember azt tanácsolja, hogy másszanak fel a legmagasabb fára, mert ott majd megtalálják. Mindenki nagyon csodálkozik a javaslaton, hiszen a ló nem madár, hogy fára szálljon, de azért felmennek a fa tetejére, ahonnet valóban megpillantják az erdő szélén legelésző paripát.

FF: Lökösháza (MZA 92529. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006).

AF: Péterfalva (Ferenczi Imre, 1984. 126.; Kóka Rozália, 1990. 139–141.).

ER: Varsolc (Magyar Zoltán, 2007a. 153.).

SZ: Gyimes: Sántatelek (Magyar Zoltán, 2003. 199.).

H 198. Fából vaskarika. Mátyás bemegy a kovácsműhelybe és arra kéri a kovácsot, hogy másnap reggelre csináljon neki fából vaskarikát, s ha sikerül, busás fizetséget ad majd érte. A kovács némi gondolkodás után egy kiszáradt fát teleültet

szegekkel, majd kivágatja a fát, a törzset beléveti a kohóba, és az így összeolvadt vasdarabokból kovácsol karikát.

SZ: Gyimes: Farkasok pataka (Magyar Zoltán, 2003. 197–198.; Uő, 2008b. 72.).

H 201–210. Beugratásos próbák

H 201. A megfejt bakkecskék. A minisztereivel országot járó Mátyás király az út mentén egy szántó-vető öregre lesz figyelmes, akiben egyik volt katonáját ismeri fel. Megszólítja az öreget, és talányos kérdéseket tesz fel neki, az öregember pedig minden kérdésre hasonlóképpen talányos választ ad. A jelen lévő urak a párbeszédből nem értenek egy szót sem. Mátyás tudván ezt távozóban a parasztember lelkére köti, hogy a kérdések és válaszok értelmét csak akkor árulhatja el, ha a király képét látja, ellenkező esetben meg lesz büntetve. Amikor továbbindulnak, Mátyás közli az urakkal, hogy ha nem fejtik meg másnapra azt, hogy miről beszélt az öreggel, leváltja őket a hivatalukból. Az urak, tartva a kegyvesztettségtől, titokban visszamennek a parasztemberhez, aki azonban minden egyes kérdés és válasz értelmét csak jelentősebb összeg – aranytallérok – ellenében hajlandó elárulni nekik. Az utolsó kérdés („Meg tudna-e fejni három bakkecskét?”) megfejtését hallva az urak megfenyegetik az öreget, hogy ha nem adja vissza a pénzüket, megmondják a királynak, hogy a kérdések és válaszok értelmét Mátyás távollétében is elárulta, mire az öreg megfordítja a tenyerében tartott egyik tallért, és feléjük mutatja: látta a király képét, hiszen ott van az aranypénzen.

KM: H. n. (Péczeli József *Király és kapás* c. verse, 1788); H. n. (Jókai Mór, 1914. 15–17. – 1854); H. n. (Benedek Elek, 1896. IV. 190–192.); H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 95.); H. n. (A Magyar Nép Naptára 1900., 1899. 48.); H. n. (Gracza György, 1901. I. 44–45.); H. n. (Asztalos Miklós, 1940. 5–6.).

DT: Csepreg (Magyar Nyelvőr, 1873. 132.); Bélye (Demjén Kálmán, 1887a. 187–188.); Becefa (Berze Nagy János, 1940. 365–366.); Öcsény (EA 5560/28. – Molnár Rózsa gy., 1948); Fácánkert (EA 5560/323. – Takács Lajos gy., 1951); Gerse (EA 2446/2. – Dömötör Sándor gy., 1951); Böde – 2 (EA 2699/20., 24. – Szentmihályi Imre gy., 1951); Kustánszeg (EA 6305/20. – Szentmihályi Imre gy., 1958); Siklósnagyfalu (EA 6688/6. – Bosnyák Sándor gy., 1960); Szentivánfa (Bárdosi János, 1961. 53–55.); Pilisvörösvár (EA 8387/23–24. – Dobos Ilona gy., 1967); Rácalmás (EA 8862/34–36. – Dobos Ilona gy., 1968); Mosontétény (Gaál Károly, 1985. 313.); Alistál (Liszka József, 1988. 53.); Rábaszentmihály (EA 27439/7. – Tóth Judit gy., 1996); Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 133–134.); Maradék (Raffai Judit, 2008. 39–40.); Nagymácsád, Vághosszúfalu (MZA 90124., 90125. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010, 2011).

FF: Füleek (Végváry Gábor, 1885. 9–10.); Sárospatak (EA 5560/250. – N. N. gy., 1912–1914); Nyitraegerencsér (Mártonvölgyi László, 1941. 110–114.); Kolon – 2 (NIFA 337/10–11., 29–31. – Ortutay Gyula és Sima Ferenc gy., 1957); Mátraverebély (Nagy Zoltán, 1984. 203–204.); Jéne (Ujváry Zoltán, 1990. 66–68.); Pelsóc (Lukács László, 2013. 83. – 1990); Ung megye* (Musketik, Leszja, 1993. 76.; Uő, 1998. 206.); Baraca (B. Kovács István, 1994. 159–160.); Garany – 2, Imreg (Géczi Lajos, 1994. 212–215.); Maconka (Nagy Zoltán, 1995. 231–232.); Debrőd, Szádelő, Szilice (Magyar Zoltán, 2001a. 175–177., 187.); Jelsóc (MZA 25630. – Varga Norbert gy., 2002); Gimes, Barslédec (Magyar Zoltán, 2002. 56–58.); Barslédec, Gimes, Fülekpilis, Hárskút, Kiskovácsvágása, Kolon, Magyarhegyem, Nyitraegerszeg, Perkupa, Zsére (MZA

1129., 1128., 1233., 1451., 1397., 1167., 1224., 1126., 116., 1127. – Magyar Zoltán gy., 1998–2004); Kiskovácsvágása (Magyar Zoltán, 2004c. 74.); Martonyi (Uő, 2005b. 121–123.); Dobfenek (Uő, 2006b. 33.); GömörSID, Pinc, Nagydaróc (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 93–94.); Sumjác* (Gömörország, 2008/4. 61.); Csécs, Ipolykér, Kövecses, Lökösháza, Nagycétény, Szalatnya – 3, Uzapanit (MZA 84480., 84129., 92522., 92521., 83513., 71328., 71343., 99494., 93348. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2002–2010); Berzete (Magyar Zoltán, 2011c. 79–80.); Hölveny (MZA 96987. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013); Hardicsa (MZA 99731. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2014).

AF: Szeged (EA 2771/III. 499.; Magyar népmesék, 1960. 151–152. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Szeged (EA 2950/64. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Kis-Királyhegyes (Kálmány Lajos, 2015. 386–387. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Bátorliget (Ortutay Gyula, 1940. 369.; Magyar népmesék, 1960. 153–154.); Bihartorda (Végh József, 1944. 121–122.); Tiszaígar (EA 4094. – Katona Imre gy., 1949); Kiskunfélegyháza (EA 7678/44. – Szentmihályi Imre gy., 1949); Zenta (EA 4412/5. – Milko Matičetov gy., 1952); Békés (EA 3531/10. – Csukás Irén gy., 1952); Biri (MZA 54172. – Polónyi Péter gy., 1955); Nyírkáta (JAMNA 120-67/5–6. – Erdész Sándor gy., 1958); Ramocsaháza (EA 7901/C. 449–454. – Erdész Sándor gy., 1960); Szeghalom (GYIMNA 414/1–2. – Szűcs Sándor gy., 1961); Nyírvásvári (EA 8388/22–23. – Dobos Ilona gy., 1967); Rozsály (Béres András, 1967. 275–277.); Nyíregyháza (JAMNA 454-69/VII. 1149–1153. – Erdész Sándor gy., 1968); Szamosszeg – 2 (Erdész Sándor, 1968. III. 13–15., 15–17.); Karcag (Bosnyák Sándor, 1973a. 25–26.); Kiskunfélegyháza (HOMNA 4732/178–181. – Tóth Judit gy., 1983); Palló (Ferenczi Imre, 1984. 122.); Kecel (VKMA 373-84/16–18. – Korkecs Zsuzsa gy., 1984); Jászárokszállás (Faragó Jánosné, 1985. 91–92.); Kisújszállás (DJMNA 2561-86/I. 1. – Makra Sándor gy., 1986); Biri (Ratkó Lujza, 1987. 99–103.); Ung-vidék – 2 (Géczi Lajos, 1989. 391–393.); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 38–40.); Apátfalva (MZA 10467. – Sinkó Rozália gy., 1999); Bezdán (Bosnyák, 2001. 134–135.); Ludas (Raffai Judit, 2001. 41–42.; Uő, 2008. 38.); Margitta (Bihari népmondák, 2001. 120–122. – Fügedy Antal gy.); Nagyszalonta (Uo., 125–130.); Nagyszántó (Uo., 130–131. – Tóth Andrea gy.); Érsekcsanád (Bereznai Zsuzsanna, 2003. 229–230.); Zenta (Búrany Béla, 2007. 919–920.); Magyarittabé (Raffai Judit, 2008. 36–37. – Kiss Nándor gy.); Oromhegy (Uo., 43–44. – Boja Patyi Sarolta gy.); Temerin (Uo., 45–47. – Csorba Béla gy.); Csóka (Uo., 48–49. – Kónya Sándor gy.); Órszállás (Uo., 50. – Boros Viktória gy.); Tiszakeresztúr (MZA 103132. – Tart Katalin gy., 2008); Zétény (Magyar Zoltán, 2009b. 52–53.); Albis, Érmihályfalva, Kisgéres, Micske, Székelyhid, Végvár (MZA 74247., 74248., 1563., 1708., 74249., 90965. – Magyar Zoltán gy., 2006–2010); Csongrád (Katona Imre, 2011. 207–211.); Érkörtvélyes, Nagykágya (Magyar Zoltán, 2012c. 57–58.); Salánk (MZA 94197. – Magyar Zoltán gy., 2012); Feketegyarmat – 2 (MZA 99512., 99513. – Magyar Zoltán és Harangozó Imre gy., 2014).

ER: Magyaró (AFAR 379/1–2. – Faragó József gy., 1954; Faragó József, 1969. 197–199.); Magyarpéterfalva (AFAR F 2264. – Könczei Ádám gy., 1958); Nagymoha (AFAR Mg. 1444. I. e. – Faragó József gy., 1967); Vajdakamarás (Vöő Gabriella, 1969. 219–220.); Magyarsovát (EA 26026/3. – Zsigmond Győző gy., 1994); Sófalva („Beszéli a világot, hogy mi magyarok...”, 1998. 80–82. – Wass György és Kresz-Guther Ilona gy., 1994); Kraszna (Mitruly Miklós, 1999. 148–149.); Diósd – 2, Küiküllődombó, Györgyfalva (MZA 919., 923., 1312., 1633. – Magyar Zoltán gy., 2000–2006); Kide, Kolozsborsa, Kolozsgyula, Lele, Magyarbükkös, Magyarfráta, Magyarköblös – 2, Magyarlóna – 2 (MZA 71061., 82434., 71060., 940., 973., 76858., 71733., 82435., 491. – Magyar Zoltán gy., 1999–2010); Mezőköbölkút, Noszoly (MZA 76859., 76857. – Orbán Dániel gy., 2008, 2010); Oltszakadát, Rév, Szilágypanit, Szilágyásámsón – 2, Szilágy-szentkirály, Torockószentgyörgy (MZA 1695., 91020., 874., 876., 941., 875., 971. – Magyar Zoltán gy., 1999–2011); Nagypetri (Magyar Zoltán, 2004a. 150.); Mikefalva, Nagykend (Uő, 2005a. 60–61.); Szilágyásámsón, Varsolc (Uő, 2007a. 144–146.); Csernakeresztúr (Uő, 2009d. 96–97.); Várfalva, Kolozspata – 2 (Uő, 2011a. I. 431., 475–476.); Ördöngösfüzes, Sófalva,

Baca, Sárosmagyarberkesz, Kőszegremete (Uő, 2011a. II. 42., 225–226., 261–262., 350–351., 412–413.); Ördögösfüzes – 2 (Magyar Zoltán, 2012a. 163–164.); Rév (MZA 94203. – Magyar Zoltán gy., 2012); Rév (Magyar Zoltán, 2012b. 157–158.); Körösjánosfalva (Uő, 2013a. 41–42.). SZ: Maroshévíz (BBE MIK D-23/122–123. – Bodor József gy., 1964); Kézdimartonos (AFAR F 699. – Kakas Zoltán gy., 1967); Gyergyóalfalu – 2 (KJNTA 1381-04/9., 9–10. – Gálné Kovács Irma gy., 1973, 1974); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 159–160.); Bukovina (Bukovinai székely népmesék IV., 1986. 83–84.); Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 54–57.); Kibéd (Ráduly János, 1997. 76–78.); Gyimes: Bükkhavas pataka, Homoródújfalva, Márkod, Székelyvarság (MZA 467., 70452., 1332., 62683. – Magyar Zoltán gy., 1997–2007); Gyimes: Háromkút (EA 27257/28. – Gergely Katalin és Gergely Ildikó gy., 1995); Firtosvárálja (Zsidó Ferenc, 2000. 81–82.); Gyimes: Háromkút, Sántatelek (Magyar Zoltán, 2003. 191–194.); Seprőd, Nyáradmagyarós (Uő, 2007b. 34–35.); Székelykeve (Beszédes Valéria, 2005. 125–126.; Raffai Judit, 2008. 33–35.); Székelykeve (Raffai Judit, uo. 41–42. – Mlekov Stojan gy.); Gyimes: Csinód (Magyar Zoltán, 2009a. 260–261.); Erdőszentgyörgy (Újfalvi László, 2011. 72–75.).

H 201.1. Mátyás király talányos kérdései. Mátyás és az öreg szántóvető talányos párbeszéde, amelynek értelmét a király társaságában lévő urak csak jelentős összeg megfizetése ellenében tudják meg.

– „Messze-e még a messze?” „Már csak az ökröm szarváig.” = Az öreg szántóvető látása megromlott, már csak az ökröm szarváig lát.

DT–SZ: A szövegváltozatok túlnyomó többségében szerepel ez a párbeszéd részlet.

– „Hány még a harminckettő?” „Már csak tizenkettő./Már csak kettő.” = Fialakorában még harminckét foga volt, de öregségére már csak tizenkettő/kettő maradt.

DT–SZ: A szövegváltozatok túlnyomó többségében szerepel ez a párbeszéd részlet.

– „Meg tudna-e fejni három bakkecskét/vén ökröt/tizenkét berbécset/tizenkét aranyzörű berbécset?” „Persze hogy meg!” = A Mátyás társaságában lévő három úr a három bakkecske, akiket a párbeszéd értelmének a megfejtése ellenében az öreg szántóvető szabadít meg a pénzüktől.

DT–SZ: A nem töredékes szövegváltozatok mindegyikében szerepel ez a párbeszéd részlet.

– „Meg tudna-e fejni három bakkecskét?” „Meg ám, ha lenne, aki a kezem alá/az esztongára [fejőállás] hajtja őket!” = Meg, ha a király az öreg paraszt segítségére lesz benne.

FF: Baraca.

AF: Bátorliget, Jászkarajenő, Rozsály.

ER: Baca*, Magyarköblös.

SZ: Bukovina.

– „Messze-e még a messze?” „Már csak két kutya hossza.” = Már csak két kutya-hossznyira lát az öreg szántóvető.

DT: Rácalmás.

– „Tisztesség, öreg!” „Köszönöm az asszonynak!” = A tiszta ruha a tisztesség, amit az öreg szántóvető felesége mos, ezt köszöni meg neki.

DT: Becefa, Pilisvörösvár, Rábaszentmihály.

FF: Martonyi.

AF: Magyarittabé, Palló, Szamosszeg, Végvár.

ER: Körösjánosfalva, Magyaró, Nagykend, Vajdakamarás.

SZ: Bukovina*, Gyergyóalfalu, Gyimes: Csinód, Gyimes: Sántatelek.

– „Ez a víz mit ér?” „Ez csak kengyelt/kengyelvasig ér.” = Milyen mély a víz, amilyen át akarnak kelni a lóval? Csak a ló kengyelvasáig ér.

DT: Szentivánfa.

– „Hány száz meddig ér?” „Háromszáz kengyelvasig.” = A gulya háromszáz szarvasmarhából áll, és a patak vize csak a lovak kengyelvasáig ér.

FF: Szalatnya – 2.

AF: Kisújszállás, Magyarittabé.

– „Hány hét ide Karakó?” „Mával kevesebb.” = Mennyi idő alatt ér az öreg szántóvető Karakóra? Az aznapi nap már hiányzik az időből, mert a kérdés feltevésekor már estére jár az idő.

DT: Gerse.

– „Hány pénzért dolgozik?” „Háromért/négyért/ötért/hatért/nyolcért.” „És mit csinál vele?” „Kettőből élek, kettőt a takarékbába rakok, kettővel régi adósságom törleszttem, kettőt pedig a sárba dobok.” = A kapott napszám negyedét költi maga és felesége megélhetésére, a negyedét a fia taníttatására, hogy legyen majd, aki öregségére eltartja, kettővel idős szüleit támogatja, kettőt pedig lánya kiházásítására költ.

DT: Becefa, Bélye.

FF: Garany, Martonyi, Szilice.

AF: Egyházaskér, Nagyszántó, Ung-vidék.

ER: Magyaró, Nagykend, Sárosmagyarberkesz, Sófalu – 2.

SZ: Gyergyóalfalu, Kézdimartonos, Székelykeve.

→ MZ II. H 181.

– „Megismerné a királyt a tenyeréről?” „Persze.” = Mátyás király tenyerén ott az aranypénz, azon pedig a király arcképe.

FF: Zsére.

– „Hogy megy még a csikó?” „Már elég gyengén, de hoztam még hozzá az erdőből egy csikót, és így, hármásban jobban elballagnak.” = A ló csikója az erdőbe volt kicsapva legelni, azt is befogta az öreg paraszt, és a két ló már könnyebben tud húzni.

AF: Nagykágya.

– „Későn kelt-e fel?” „Felkeltem, de hasra estem.” = Az első felesége meghalt, azért esett hasra, de mivel újra megnősült, hát felkelt.

AF: Rozsály.

– „Miért dolgozik?” „Rongyért.” = A ruháért, amit, ha elhasználódik, rongyként dobnak el.

AF: Ramocsaháza.

– „Hányszor égett le a háza?” „Ötször.” = Öt lánya van, azokat férjhez adni mindannyiszor nagy költséget jelentett számára.

ER: Kőszegremete.

– „Mit ér az ekéje?” „Ezt majd az ősz mondja meg.” = Hogy jó termés lesz-e, az csak a termés betakarításakor derül ki, addig bizonytalan.

SZ: Gyimes: Háromkút.

– Az öreg paraszt veti a búzaszemeket, közben gyakran az égre néz, és azt mondja: „Ha jöttök, nem jöttök, ha nem jöttök, jöttök.” Mátyás megkérdezi tőle a mondottak jelentését. A paraszt válasza: „Látod, uram, azt a galambsereget ott a magasban? Ha azok idejönnek, és megeszik az elszórt búzaszemeket, akkor azok soha nem kelnek ki.” = Ha a galambok jönnek, a búzaszálak nem jönnek ki földből, de ha a galambok nem jönnek, kinő a búza.

FF: Sárospatak

– Mátyás király megjegyzi, hogy a vele beszélgető öregember szép kort ért meg. Mire az öreg válasza az, hogy azért, mert beosztotta az életét: a hármata a hattal, a hatot a kilenccel. = Háromnapos kenyérnél puhábbat nem evett, hat éves bornál fiatalabbat nem ivott, kilenckavonta egyszer hált csak a feleségével.

AF: Kis-Királyhegyes.

H 201.2. A király arcképe a pénzen. Mátyás király az öreg szántóvetőre parancsol, hogy az általuk lefolytatott párbeszéd értelmét csak akkor árulhatja el, ha a király képét is látja. Amikor az urak kérdőre vonják a parasztot amiatt, hogy a király távollétében is elmondta nekik a megfejtéseket, az öreg felmutatja nekik a fizetségül kapott aranypénz azon oldalát, amelyen a király képe is rajta van.

DT: Becefa, Bélye, Böde, Fácánkert, Nagymácséd, Rácalmás.

FF: Barslédec, Dobfenek, Füle, Gímes, GömörSID, Hölvény, Ipolykér, Jéne, Kiskovácsvágása – 2, Kolon, Kövecses, Maconka, Martonyi, Mátraverebély, Nyitragerencsér, Sárospatak, Szádelő, Uzapanyt.

AF: Apátfalva, Bihartorda, Egyházaskér, Garany – 2, Imreg, Jászárokszállás, Kecel, Kis-Királyhegyes, Kiskunfélegyháza, Magyarittabé, Nagykágya, Nagyszalonta, Nagyszántó, Nyírkáta, Nyírvasvári, Őrszállás, Palló, Rozsály, Salánk, Szamosszeg – 2, Temerin, Ung-vidék – 2, Zenta.

AF: Csernakeresztúr, Kolozsorsa, Kraszna, Magyaró, Nagykend, Noszoly, Radákszinye*, Rév, Sárosmagyarberkesz, Sófalva – 2, Vajdakamarás, Varsolc.
SZ: Bukovina – 2, Firtosváralja, Gyergyóalfalu, Gyimes: Csinód, Háromkút, Sántatelek, Istenegíts, Kibéd, Nyárádmagyarós, Székelykeve.

H 201.4. A király és az öreg szántóvető párbeszédének a helyszíne. A beszélgetés helyszíne konkrét földrajzi lokalizálással.

FF: Nyitragerencsér (Mártonvölgyi László, 1941. 110–114.); Gimes (Magyar Zoltán, 2002. 56–57.); Barslédec (Uo., 57–58.).

H 202. Huncut, aki a kanalát meg nem eszi! Mátyás király meghívja magához az okos juhászt, és elhatározza, hogy megtréfálja. Amikor a lakomához feltárlják a levest, titokban szól az ételhordóknak, hogy az asztalnál mindenkinek adjanak kanalat, csak a juhásznak ne, majd azt mondja: „Jó étvágyat, uraim, huncut, aki meg nem eszi a levesét!” A juhász nem jön zavarba: kivájja a cipónak a belét, és a cipó héjával meregeti ki a levesét a tányérból. Amikor végez a levestel, odafordul az urakhoz, és azt mondja: „Huncut (huncut gazember/eb), aki a kanalát is meg nem eszi!” Mátyás jót nevet a juhász éles eszén és talpraesettségén, és gazdagon megjutalmazza.

FF: Kishartyán (EA 6358/16. – Nagy Dezső gy., 1951); Széphalom/Karcsa (MZA 96865. – Ballassa M. Iván gy., 1964); Nógrádsipek (PMNA 975/1–5. – Kovács Ágnes gy., 1973; Kovács Ágnes, 1980. 43–44.); Mátraverebély (Nagy Zoltán, 1984. 204–205.; Uő, 1987. 56–57.); Nógrádsipek (Nagy Zoltán, 1995. 230–231.); Mátrakeresztés (Nagy Zoltán–Benedek Katalin, 2010. 267.); Deresk, Ipolykeszi, Lökösháza, Szeszta (MZA 92527., 83859., 92528., 84468. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006–2010).

AF: Úri (EA 7354/82. – Dobos Ilona gy., 1964); Adorján, Gunaras (Penavin Olga, 1984. 73., 127.); Feketics (Penavin Olga, 1971a. 383–384.); Vajdaság* (Jung Károly szerk., 1990. 36–37.); Kiskunfélegyháza (Bereznai Zsuzsa, 1999. 46–47.); Ura (Bosnyák Sándor, 2001. 113–114.); Bácskossuthfalva (Raffai Judit, 2008. 80–82. – Hunyadi Tünde gy.); Magyarszentmihály (Uo., 84. – Flaman István gy.); Majdán (Uo., 85. – Ábrahám Lívía gy.); Oromhegyes (Uo., 86. – Boja Patyi Sarolta gy.); Tiszakeresztúr (MZA 103231. – Tart Katalin gy., 2008).

ER: Szilágycseh, Völcsök (Magyar Zoltán, 2007a. 150–151.).

SZ: Istenegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 163–164.), Székelykeve (Raffai Judit, 2008. 83. – Mlekov Stojan gy.).

H 202.1. A juhász Gurulj nevű kutyájával állít be a királyhoz vendégségbe.

FF: Nógrádsipek (PMNA 975/1–5. – Kovács Ágnes gy., 1973; Kovács Ágnes, 1980. 43–44.); Nógrádsipek (Nagy Zoltán, 1995. 230–231.).

AF: Kiskunfélegyháza (Bereznai Zsuzsa, 1999. 46–47.).

H 204. Kell-e eső a nádnek? Mátyás király az urakkal egy nádas mellett megy el, és megjegyzi, hogy arra a nádra is ráférne már egy kis eső. Az urak összenéznek, és vitatni kezdik a király kijelentését, mondván, a nádnek nem kell eső, hiszen a töve úgyis vízben áll. Mátyás elhatározza, hogy megtréfálja az urakat. Este nagy lakomát rendez, jobbnál jobb falatokat tálatat fel, ám italt egyikhez sem ad. Egy idő után az urak szóvá teszik, hogy már inniuk is kellene a sok sós étel miatt, mire

a király mindegyikük lába alá egy lavór vizet tétet, majd így szól hozzájuk: „Miért innátok, ha a lábatok vízben van?” Az urak belátják, hogy hasztalan az, ha csak alulról jutnak vízhez, és igazat adnak Mátyásnak.

KM: H. n. (Kis János, 1806. 20–22.; Tóth Béla, 1898. I. 125–127.); H. n. (MZA 55722. – N. N. gy., 20. század második fele).

DT: Csákberény (Udvardy János, 1912b. 431–432.; Lukács László, 2010. 68.); Gárdonyi (Magyar Népköltési Gyűjtemény VIII., 1906. 484–485. – Nagy Géza gy.); Szaporca (Berze Nagy János, 1940. II. 586.); Tököl (SZFMA 146-69/2. – Deisinger Margit gy., 1952); Szekszárd (EA 9499/9. – Tóth Nándor gy., 1954); Nagybajcs (EA 6059/6. – Ziniel Katalin gy., 1955); Sukoró (Lukács László, 2010. 68. – Pesovár Ernő gy., 1958); H. n.* (Franković, Djuro, 1986. 197.); Kopács (Lábadi Károly, 1994. 392.); Kémes (Bosnyák Sándor, 2001. 103.).

FF: Órhalom (MOA 746. – Körner Tamás gy., 1966); Mohora (Nagy Zoltán, 1987. 58.; Nagy Zoltán–Benedek Katalin, 2010. 256.); Tornakápolna (Magyar Zoltán, 2001a. 190.); Vicsápapáti (Uő, 2002. 60.); Kisölvéd (MZA 102952. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).

AF: Tiszalök (EA 30219/45–47. – Bodnár Bálint gy., 1955); Szalatornya (Penavin Olga–Kovács Ágnes, 1959. 109–110.); Csákova (Vöö Gabriella, 1969. 218.); Mezőcsát (HOMNA 2485/10. – N. N. gy., 1971); Padé (NIFA 185/III. 52. – Katona Imre és Tóth Ferenc gy., 1972); Mezőcsát (EA 21090/33. – Pinczés Erzsébet gy., 1981); Karcag (Bosnyák Sándor, 1973a. 26.; Uő, 2001. 104.); Kecel (VKMA 373-84/18. – Korkes Zsuzsa gy., 1984); Topolya, Padé (Penavin Olga, 1984. 125–126., 167–168.); Zsadány (Beck Zoltán, 1986. 65.); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 41.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 112–113. – Deme Tünde gy., 1995); Magyarszentmihály (Raffai Judit, 2008. 94. – Flaman István gy.).

SZ: Hertelendyfalva/Andrásfalva (Ujváry Zoltán, 1975. 171–172.; Uő, 1990. 119–120.); Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 115.); Hertelendyfalva (Bosnyák Sándor, 1992c. 16.).

H 206. A jó illatú kocsis. Mátyás király megtréfálja a kocsisát, aki jó illatú és nem istállóságú szeretne lenni. A kocsis annak tudatában ül fel a királynő hintójára, hogy a Mátyástól kapott por kellemes illatot kölcsönöz majd neki, ám az valójában, erős gyomorműködést idézve elő, éppen az elérni kívánttal ellentétes hatást vált ki. A bakon sűrűn durrogató és kellemetlen szagot eregető kocsis szégyenében otthagya a szolgálatát.

KM: H. n. (Szilágyi Ferenc, 1983. 139–141. – Győri Kalendárium, 1749; Kriza Ildikó, 2007. 63–65.).

H 207. A „bátor” rabbi. Mátyás király ki akar próbálni három papot: meghív magához vacsorára egy katolikus plébánost, egy evangélikus lelkészt és egy zsidó rabbit, és szól a kapuőrnek, hogy amikor már javában tart a lakoma, rontson be az ebédlőbe, hogy meneküljön mindenki, mert itt vannak a rablók. Ahogy megérkezik az őr a hírrrel, a katolikus és az evangélikus pap bebújik az ágy alá, a rabbi viszont ülve marad. Mátyás megdicséri, hogy ő volt a legbátrabb a három pap közül, és ezért bármit kérhet tőle, megadja, mire a rabbi, fejét lehajtva, csak egy tiszta gatyát kér a királytól.

DT: Uraiújfalu (EA 8891/1. – Kuntár Lajos gy., 1958).

H 209. A kakastrágya. Mátyás király kihirdeteti, hogy jó pénzért kakastrágyát vásárol. Az emberek a falvakból összehordanak egy nagy rakás baromfitrágyát, de Mátyás szová teszi, hogy ez így nem jó, mert a kakastrágya egy rakásban van a tyúktrágyával: „Vigyék vissza, válogassák ki, és úgy hozzák vissza!”

AF: Jászkarajenő (EA 27519/12–13. – Tóth Klára gy., 1997).

H 210. A tarka kandúr. Mátyás király jutalmat ígér annak, aki olyan tarka kandúrt tud keríteni neki, amelyik háromféle színű. Senki nem talál olyan kandúrt, mert a kandúr macska legfeljebb kétszínű szokott lenni.

DT: H. n. (EA 568/53. – Dömötör Sándor gy., 1931).

H 211–220. Leleményességek, csalafintaságok

H 211. A szerencsejátékon nyert zsold. Mátyás király a csehek elleni háborúban kifogy a pénzből, s a zsoldosztás előtti napon már nincsen, amiből kifizesse a katonákat. Miközben este gondterhelten sétál a táborban, arra lesz figyelmes, hogy a tisztjei nagy tétekben szerencsejátékot játszanak. Ő is csatlakozik hozzájuk, és reggelre annyi aranyat nyer kockán, hogy abból másnap ki tudja fizetni a katonák járandóságát.

KM: H. n. (Bonfini, Antonio, 4. 8. 250–260. – 1493; Heltai Gáspár, 1575. 177.; Uő, 1981. 392–393.; Budai Ferencz, 1805. II. 288–300.; Tóth Béla, 1898. I. 127.).

AF: Kiskunfélegyháza (EA 7678/43. – Szentmihályi Imre gy., 1949).

H 213. Az ebédre hívott urak. Kiürül Mátyás kincstára, és a király nem tudja, hogy mitévő legyen. Egyik hű embere, Országh Mihály azt tanácsolja neki, hogy csellel csaljon ki pénzt az urak zsebéből. Mátyás lakomára invitálja az urakat, majd amikor megérkeznek a királyhoz, a kaput bezáratja a katonáival. Mátyás az első pohár bort Országh Mihályra köszönti, de utána azt parancsolja neki, hogy ajánljon fel a kincstár számára egy tetemes összeget. A főúr, aki be van avatva a tervbe, rimázkodni kezd a királynak, hogy elégedjen meg feleannyi összeggel, és ne zárassa be a tömlöcbe, ám Mátyás hajthatatlannak mutatja magát, mire a többi urakat már kérni sem kell, önként ajánlják fel pénzüket a kincstár javára.

KM: H. n. (Görcsöni Ambrus, 1990. 217–359., 556–561. – 1570 k.; Kríza Ildikó, 1993. 584–589.; Uő, 2007. 41–42.).

H 215. Az aranyszörű bárány. Mátyás király csodálkozik, hogy a juhászának csak nádszálból van a szalonnasütője, mégsem ég el, sőt kitart neki egy évig is. Fogadást kötnek, hogy melyiküknek ég el előbb a szalonnasütője: ha a királyé, a juhászé lesz Mátyás aranyszörű báránya, ha a juhászé, Mátyás elnyeri a juhász egyetlen fekete szőrű birkáját. A fogadást Mátyás veszíti el, és az aranyszörű bárányt oda kell adnia a juhászának. Mátyás király lánya nem nyugszik bele a bárány elvesztésébe, és azt mondja az apjának, hogy ő is elmegy a juhászhoz, és megpróbálja

visszaszerezni. A királykisasszony úgy ül le a tűz mellé, hogy a fiatal juhász a lába közé láthasson, amivel elvonja a legény figyelmét a szalonnasütőtőről, és a szalonna beleesik a tűzbe. A királykisasszony visszanyeri az aranyszörű bárányt, sőt még a fekete bárány is az övé lesz.

AF: Érbogyoszló (Magyar Zoltán, 2010c. 60.).
→MZ II. H 253.

H 216. Legyen meg a te akaratod! Mátyás apródja szeretné elvenni feleségül az egyik nemes lányát, de nem akarják hozzáadni, és azzal küldik el, hogy azt csak a király akaratával lehet, ám Mátyás nem hajlik a frigy engedélyezésére. Az apród cselhez folyamodik: elpanaszolja a királynak, hogy képtelen megjegyezni a Miatyánkot. Odáig tudja, hogy „jöjjön el a Te országod...”, de tovább nem. Mátyás mondja neki, hogy az imádság úgy folytatódik, hogy „legyen meg a te akaratod”. Az apród arra kéri a királyt, hogy írja le neki ezt az egy sort, hogy ne felejtse el. Hamarosan hírére veszi Mátyás, hogy az apródja az ő engedélye nélkül oltár elé vezette a nemesember lányát. Mikor kérdőre vonja az apródot, az egy papírlapot nyújt át Mátyásnak, rajta a király kézírásával: „Lегyen meg a te akaratod!”

AF: Kisújszállás (DJMNA 2561/II. 191. – Makra Sándor gy., 1986).

H 217. Kinek lova nincs, mehet gyalog. A székelyek/az egyik falu népe, akik már unják, hogy sűrűn rendelik ki őket fuvarozásra, azzal a kéréssel fordulnak Mátyáshoz, hogy engedélyezze nekik azt, hogy akinek nincs lova, járhasson gyalog. Mátyás elcsodálkozik a furcsa kérésen, de aláírja azt. Amikor azonban legközelebb üzen a szekerekért, a faluból senki sem megy a szolgálatra, felmutatva a futárnak a király által szignált iratot: „Kinek lova nincs, mehet gyalog.”

ER: Magyarpéterfalva (Vöö Gabriella, 1981. 259–262. – Könczei Ádám gy., 1958).
SZ: Gyimes: Csinód (Magyar Zoltán, 2009a. 261–262.).

H 218. Mátyás király és az oláhfalusiak (A keresztbe vitt létra). Az oláhfalusiak elmennek Mátyás királyhoz, hogy engedje meg nekik, hogy egy létrát keresztülvihessenek az erdőn. Mátyás megengedi nekik. A hivatalos irat birtokában az oláhfalusiak csináltatnak egy jó hosszú létrát, és azt keresztbe fordítva azon a területen, ahol elhaladnak vele, kivágják a maguk számára az erdőt. Mikor aztán emiatt törvényre kerül a dolog, az oláhfalusiak előveszik a hivatalos papírt, amely arról valóban nem rendelkezik, hogy a létrát milyen formában vigyék keresztül az erdőn.

SZ: Lövete – 2 (Magyar Zoltán, 2011d. 77–78., 250.).

H 219. A tetvéskedők. Két koldus elhatározza, hogy némi furfanggal adományt csalnak ki Mátyás királytól új ruhára. Amikor látják, hogy jön a király, kiállnak az út szélére, és úgy csinálnak, mintha tetvéskednék magukat. Mátyás megszólítja az első koldust, hogy mit csinál. „Szórom el a tetveimet” – mondja. Mátyás alamizsnát ad neki, és továbbmegy. Megáll a másik koldus mellett is, azt is kérdezi, hogy mit csinál. „Keresem a tetveimet” – mondja. Mire a király: „Bolond ember maga,

ha keresi. Menjen arrébb, és ott eleget összeszedhet!” Az egyik koldus kapott borravalót, mert „elszórta”, a másik nem, mert az „kereste” a tetveket.

DT: Középpulya (Gaál Károly, 1988. 273.).

H 220. Mátyás király női ruhában. Mátyás női ruhába öltözik, és e leleménnyel ejti meg az erénye fölött mindenáron örökődő, hozzáférhetetlen lányt.

FF: Ung megye* (Kuzelya, Zenon, 1907. X. fejezet).

H 221–250. Emlékezetes mondások

H 221. Szamár a csillagász, és csillagász a szamár. Mátyás király sétálni indul, de előtte megkérdezi az udvari csillagásztól, hogy aznapra milyen idő várható. A csillagász szép időt jósol. Ahogy mennek, találkoznak a juhással, és Mátyás attól is megkérdezi, hogy vajon milyen idő várható. A juhász azt válaszolja, hogy rossz idő lesz, mert a szamara ordított a reggel, és akkor mindig rossz idő szokott lenni. Alig haladnak félórányit, olyan zivatar tör ki, hogy mindenki bőrig ázik. Akkor ezt mondja Mátyás király: „Szamár a csillagász, és csillagász a szamár!” / „A szamár lett az időjós, az időjós lett a szamár!”

DT: Cságberény (Udvardy János, 1912a. 198–199.; Kóka Rozália, 1990. 53.; Lukács László, 2010. 68.); Nagyharsány (Berze Nagy János, 1940. II. 585–586.; Magyar népmesék, 1960. 163.); Kustánszeg (EA 6305/22. – Szentmihályi Imre gy., 1958); Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 127.).
FF: Taktaszada (Szabó Lajos, 1975. 321.).

AF: Mezőtúr (Kálmány Lajos, 1914. I. 145.); Karcag (Bosnyák Sándor, 1973a. 27.; Uő, 2001. 128.); Adorján (Penavin Olga, 1984. 75–76.); Kisújszállás (DJMNA 2561-86/II. 196–197. – Makra Sándor gy., 1986); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 10–11.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 113–114.).

ER: Diósd (Magyar Zoltán, 2007a. 152–153.).

SZ: Istensegítség (Bosnyák Sándor, 1984. 155.); Kibéd (Ráduly János, 2005. 65.).

H 222. Mátyás király és Király Mátyás. Egy Király Mátyás nevű budai varga névnapot köszönteni kér bebocsáttatást a királyi palotába, de az örök azzal utasítja el, hogy Király Mátyás és Mátyás király között éppen annyi a különbség, mint egy varga és egy király között.

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. I. 44.; Erdélyi János, 1851. 236.; Tóth Béla, 1898. I. 157.; Asztalos Miklós, 1942. 12.; Kóka Rozália, 1990. 127.).

FF: Palócföld (MZA 59823. – Nagy Zoltán gy., 1980-as évek).

AF: Kisújszállás* (DJMNA 2561-86/II. 208. – Makra Sándor gy., 1986).

ER: Kraszna (Mitruly Miklós, 1999. 147.).

H 224. Feljebb, feljebb! Mátyás király álruhában vándorol az országban, és találkozik egy cigánnyal (egy katonával stb.). Beszélgetésbe elegyednek, és a cigány azt kezdi firtatni, hogy kicsoda is az úr. Mátyás egy aranyat ajánl neki, ha eltalálja, hogy ő kicsoda. A cigány találgatásaira a különféle magas tisztségek felsorolásakor

Mátyás mindig csak azt mondja: „Feljebb, feljebb!”, mígnem eljutnak egészen a királyig. Mátyás egy aranyat nyom a cigány kezébe/egy retket dug a katona kezébe, hogy legyen mivel tisztelnie, majd nevetve továbbmegy.

DT: Csákberény (Udvardy János, 1912a. 199.).

AF: Debrecen* (Dömötör Ákos, 1998. 108–110. – 1947); Nagyvárad (Bihari népmondák, 1995. 82–83. – Varga László gy., 1973).

ER: Nagymoha (AFAR Mg. 1443. II. c. – Faragó József gy., 1967).

SZ: Maroshévíz* (BBE MİK D-23/121. – Bodor József gy., 1964).

H 224.1. Mátyás beszélgetőtársa eleinte azért nem hiszi el, hogy Mátyás királlyal beszél, mert nagy az orra.

AF: Debrecen (Dömötör Ákos, 1998. 108–110. – 1947).

ER: Nagymoha (AFAR Mg. 1443. II. c. – Faragó József gy., 1967).

H 225. Az is jó mesterség. Mátyás király álruhában járja az országot. Az országúton találkozik egy drótostóttal (juhásszal/cipőpucolóval). Kérdezi tőle, hogy kit tisztelhet benne, mi a mestersége. Az illető büszkén kihúzza magát, és mondja, hogy ő drótostót (juhász/cipőpucoló). „És te?” „Én meg király vagyok.” Mire a drótostót (juhász/cipőpucoló): „Az is valami.” / „Az is jó mesterség.”

FF: Alsószuha (Ujváry Zoltán, 1981. 129.; Uő, 1990. 84.; Kóka Rozália, 1990. 71.).

AF: Szeged: Alsótanya (MFMNA 1215-1999/32. – Onozó Lajos gy.); Zétény (Magyar Zoltán, 2009b. 53–54.).

ER: Alsórákos (MZA 91230. – Magyar Zoltán gy., 2010).

H 227. Nem jó az öreg fa mellé fiatalat ültetni. Egy már hetven évesnél is idősebb özvegyember újra meg akar házasodni, és választottjául egy fiatal leányzót szemel ki. A fiatal Mátyás, értesülve az idős úr szándékáról s tudván, hogy az mikor szokta a leánynál tiszteletét tenni, elhatározza, hogy megrétfálja az öreget. Fél órával korábban maga is a leányzóhoz megy, és amikor az öreg is belép, tiszteletteljesen átadja a helyét, és az ajtó mellé ül le. Egy idő után kinyitja az ajtót, és kimegy rajta, majd szó nélkül újra belép, és ezt még néhányszor megismétli az idős úr legnagyobb megrökönyödésére. Cselekedete értelmét Mátyás csak később fedi fel az özvegyembernek: „Atyám, nem jó az öreg fa mellé fiatalat ültetni, mert ezt gyakran szokták öntözgetni, míg annak ki kell száradnia!”

KM: H. n. (Szilágyi Ferenc, 1983. 99–101. – Győri Kalendárium, 1749; Kríza Ildikó, 2007. 60–61.).

H 228. Az elbocsátott kapitány. Mátyás király az egyik kapitányát lustaság miatt elbocsátja a seregtől, mire az végkielégítést kér tőle. Mátyás válasza: dicsekedjék csak bátran, hogy ekkora összeget kapott a királytól, ő nem fogja megcáfolni, de pénzt továbbra sem kap.

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. I. 328.; uo. II. 135.).

H 229. Mátyás király és a koldus. Egy koldus azzal az indokkal kér alamizsnát Mátyástól, hogy mindkettőjüknek Ádám és Éva volt a közös apja és anyja, vég-

eredményben tehát testvérek. Mátyás egyetértően bólint, és néhány krajcárt dob a koldus kalapjába. Amikor az meglátja a csekély alamizsnát a remélt nagy összeg helyett, hangot ad csalódottságának, hogy király létére csupán ennyit adakozik a testvére részére. Mire Mátyás: „Menj Isten hírével! Ha minden testvéredtől annyit kapsz, mint tőlem, hamarosan te leszel a legvagyonosabb az egész világon!”

FF: Benczurfalva (Nagy Zoltán, 1987. 57.).

AF: Orosháza (Beck Zoltán, 1996. 35.).

H 231. Járt úton fű nem terem. Egy kikapós asszony azzal a kérdéssel fordul Mátyáshoz, hogy vajon miért nem születik neki gyereke. Mire a király válasza: „Járt úton fű nem terem!”

KM: H. n. (Erdélyi János, 1851. 402.; Szendrey Zsigmond, 1926. 187.).

DT: Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 112–113.).

H 232. Árva Péter. Mátyás király egyik udvari emberét, akit Árva Péternek hívnak, valamely vétségéért e szavakkal zárhatja Árva várának börtönébe: „Árva voltál, Péter, árva is leszel, és Árvában halsz meg!”

KM: H. n. (Budai Ferencz, 1805. III. 685.; Kőváry László, 1852. 148.; Erdélyi János, 1851. 21.; Jókai Mór, 1914. 15. – 1854; Vasárnapi Ujság, 1858. 410.; Uo., 1866. 153.; Tóth Béla, 1898. I. 101.; Uő, 1901. 21.).

H 233. Nincs rosszabb a sajtnál. Mátyás királynak, aki nem különösebben kedveli a sajtot, kedvenc mondása: „Nincs rosszabb a sajtnál”, azaz: a semmi rosszabb a sajtnál.

KM: H. n. (Marzio, Galeotto, 1979. 19–20. – 1485); H. n. (Dugonics András, 1820. II. 208.); H. n. (Erdélyi János, 1851. 334.).

H 234. Akinek nincs lova, járjon gyalog! Mátyás király mondása: „Akinek nincs lova, járjon gyalog! (Nem történetbe ágyazott előfordulások.)

ER: Magyarpéterfalva (Vöő Gabriella, 1981. 259–262.); Magyaroköblös (MZA 82438. – Magyar Zoltán gy., 2006).

H 236. Mátyás király jó tanácsa. Mátyás király álruhában át akar kelni egy folyón, de nincs nála elég pénz, ezért azt mondja a ladikosnak, hogy bár fizetni nem tud, ad majd neki egy jó tanácsot. A ladikos átszállítja a vándort a túlsó oldalra, és amikor Mátyás kiszáll a csónakból, azt mondja a ladikosnak: „Barátom, másokkal ne légy ilyen jószívú, mert akkor nem sok pénzt viszel haza!”

SZ: Istensegítség (Bosnyák Sándor, 1984. 164–165.).

→MZ II. N 68.

H 237. A hettényi róka. A hettényiek fognak a nádasban egy állatot, amiről nem tudják eldönteni, hogy kutya-e, róka-e, vagy farkas. Amikor Mátyás arra jár, neki is megmutatják a furcsa állatot, mire a király jól megnézi, és azt kérdezi tőlük, hogy

minek nevelték: rókának-e, vagy farkasnak? A hettényiek rávágják: „Farkasnak!” Mire Mátyás, megcsóválva a fejét, azt mondja: „Nevelni lehet, ráfogni lehet, hogy milyen állat, de csak majd ha elengeditek, akkor válik el, hogy minek neveltétek: rókának-e, vagy farkasnak!”

AF: Tamásfalva („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 79–80. – Berta István gy., 1945).

H 239. A negyvenedik palack bor. Mátyás király a vadászataira mindig negyven palack bort rendel ki, ám gyakran megesik, hogy ő egy cseppet sem iszik belőle, azt teljes egészében a kísérete fogyasztja el. Az egyik alkalommal erősen megszomjazva egy pohár bort kér, mire a válasz: „Már elfogyott.” Mire a király: „Akkor ezentúl negyvenegy üveggel kell hozni, hogy ha megszomjazom, eggyel legalább nekem is jusson!”

KM: H. n. (A Magyar Nép Naptára 1881., 1880. 38.).

H 240. A borvíz nevének eredete. A Székelyföldön utazó Mátyás királyt egy helyen megkínálják borvízzel. Mátyás ízlelgeti ezt az általa korábban nem fogyasztott italt, és azt mondja: „Ez se nem bor, se nem víz, legyen hát borvíz a neve!” Azóta nevezik a borvizet borvíznek.

SZ: Farkaslaka (Bosnyák Sándor, 2001. 116.).

H 241. Tücsök, most megszorultál! Mátyás király egy szántó-vető öreget kérdeget, jutalmat ígérve neki, ha mindenre ügyesen válaszol. A parasztember a király minden kérdésére frappáns feleletet ad. Végül azt kérdezi tőle Mátyás, hogy mit tart a markában. A szántóvető, akit Tücsöknek hívnak, erre már csak lemondóan mondja, mintegy önmagának: „Tücsök, most megszorultál!” Mátyás kinyitja a tenyerét, amelyben valóban egy tücsköt tart, majd a szántóvetőt gazdagon megajándékozza.

FF: Szádelő (Magyar Zoltán, 2001a. 187.).

H 243. A székely disznó. Mátyás királyhoz két perlekedő szomszéd folyamodik igazságtétel végett, mert az egyikük disznója kidöntötte a kerítést, és átment a szomszédba, mire a szomszéd kutyája megharapta az elkóborolt disznót. A székely hosszas aprólékossággal ecseteli a történeteket, mire Mátyás rárivall erélyesen: „Mondja kend kissé világosabban!” Mire a székely: „Felséges királyom, íme, itt van a szomszédom. Én itt építettem egy kerítést vesszőből, a szomszédom nem respektálta. A trágyáját rádobta, a kerítés elrothadt, s most tételezzük fel, hogy én vagyok a disznó, őfelsége a kutya. Én átbújok a rossz kerítésen, őfelsége pedig beleharap a fenekembe.”

ER: Magyarpéterfalva (AFAR Mg. 295. A/4. – Vöő Gabriella gy., 1967.).

H 244. Az elmaradt harangozás. Mátyás király beérkezik egy faluba, s a népek a falu végén várják, de nem harangoznak. Mátyás megkérdezi a bírót, hogy miért nem harangoztak a tiszteletére. Mire a bíró: „Felséges királyom, annak ezerféle oka van. A legelső, hogy nincs harangunk!”

ER: Tacs (Magyar Zoltán, 2012a. 173. – Orbán Dániel gy.).

H 245. A lovaggá ütött paraszt. Mátyás király egy alacsony sorból felkapaszkodott nemeset üt lovaggá, és amikor a nagy karddal megéri az illető vállát, az elszelenti magát. A sok előkelő úr azt sem tudja, hogy mit szóljon a kényes helyzetre, ám a nemes feltalálja magát, és azt mondja: „Nincs semmi probléma: fölül bement a lovag, alul meg kiszaladt a paraszt!”

DT: Bogdása (Berze Nagy János, 1940. II. 588.).

H 248. A brassói plébános. Az erdélyiek összeesküvést szőnek Mátyás király ellen, és a brassói plébánost is meghívják a tanácskozásra, az ő véleményét is meg akarván hallgatni. Az öreg plébános a tanácshoz fordulva azt mondja: „Szent Pál írja, hogy minden fejedelem Istentől van. Ha valaki a fejedelem ellen támad, Isten rendelése ellen támad. Ha valaki Isten rendelése ellen támad, nem jár jól, mert Isten annak az ellensége lesz. Ha Mátyás, a mi királyunk meggonoszult, és nyomorgat minket, akkor ő Istennek az ostora. Ezért az a tanácsom, hogy legyünk engedelmesek, és ne lázadjunk ellene.” Ezzel a plébános felkel, és távozik a tanácskozásról.

KM: H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 96.).

H 250. Egyéb emlékezetes mondások.

KM: H. n. (Marzio, Galeotto, 1977. 19–20. – 1485).

H 251–280. Viselkedésminták

H 251. Mátyás király haditanácsa. Mátyás király haditanácsot tart, ahol Báthori István azt javasolja, vegyék rá a falusi lányokat arra, hogy éjjel szökjenek át a török táborba, és amíg a szerelmeskedéssel elvonják a figyelmét, ők sikeresen rajtaüthetnek az ellenségen. Mire Mátyás/Magyar Balázs azt feleli, hogy a tanács hasznos ugyan, de nem tisztességes, ezért nem élnek vele.

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. I. 268.; Sirisaka Andor, 1890. 121.; Tóth Béla, 1898. I. 154–155.); H. n. (Erdélyi János, 1851. 202.).

H 253. Mátyás király igazmondó juhásza. Mátyás király nagyon büszke arra, hogy van neki egy aranyszőrű báránya és egy igazmondó juhásza. A burkus király fogadást ajánl neki: bebizonyítja Mátyásnak, hogy a juhásza nem mindig mond igazat. A burkus király cselhez folyamodik: a lányát küldi el a juhászhoz, hogy csalja ki tőle az aranyszőrű bárányt, amit a lánynak a szerelmeskedésért cserébe sikerül is megszereznie. A juhász gondba esik, hogy miként vallja be gazdájának az aranyszőrű bárány eltűnését. A királyhoz menet többször a földbe szúrja a botját, ráteríti a subáját és a kalapját, és mintha az a király lenne, elmondja neki a különféle lehetséges magyarázatokat. A próbahazugságok azonban saját maga előtt is elég hihetetlennek tűnnek (ellopták – mást is elloptak volna/elvitte a farkas – mást is elvitt volna/kútba esett – húzzuk ki – stb.), ezért úgy dönt, hogy ezúttal is az igazat fogja mondani. A király elé érkezve – a burkus király és annak lánya jelen-

létében – a juhász bevallja, hogy bizony nincsen meg Mátyás féltett kincse, mert az aranszőrű bárányt elcserélte – utalva a királykisasszony fekete hajára – egy fekete szőrűre. Mivel a juhász ezúttal is igazat mondott, Mátyás király nyeri meg a fogadást és vele együtt a burkus király fele országát, a juhász pedig megkapja a királykisasszonyt feleségül.

DT: Szedres (EA 5560/320. – Takács Lajos gy., 1951); Beleg (Dobos Ilona, 1962. 346–348.); Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 137–139.).

FF: Regéc (Ferenczi Imre, 1968. 22–23. – Valádi Erzsébet gy., 1955); Imreg (Géczi Lajos, 1994. 241–242.); Martonyi (Magyar Zoltán, 2005a. 118–119.); Kövecses, Lökösháza (MZA 92524., 92525. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006–2009).

AF: Abony vidéke (Erdélyi János, 1848. III. 306–312.; Benedek Elek, 1896. IV. 12–13.); Tóth Béla, 1898. I. 137–145.); Bihartorda (Végh József, 1944. 119–121.); Ramocsaháza (EA 7901/C. 458–465. – Erdész Sándor gy., 1960); Karcag (Bosnyák Sándor, 1973a. 23–24.); Óbecse (Pena-
vin Olga, 1984. 45–47.); Tiszabökény (Ferenczi Imre, 1984. 122–123.); Orosháza (Beck Zoltán, 1996. 29–34.); Nagyvárad (Bihari népmondák, 2001. 146–147. – Nedišan Teodóra gy.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 148–151. – Sass Erzsébet gy.); Kupuszina (MZA 108196. – Magyar Zoltán gy., 2010).

ER: Pürkerec (Magyar Népköltési Gyűjtemény X., 1908. 103–107. – Horger Antal gy.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1951. I. 103–107.; Magyar népmesék, 1960. 164–167.); Nagymoha (AFAR Mg. 1335. r. – Faragó József gy., 1966); Magyarlapád (Bereznai Zsuzsa, 2007. 345–346.).

SZ: Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 1984. 166–167.; Uő, 2001. 136–137.); Andrásfalva – 3 (Bukovinai székely népmesék IV., 1986. 27–28., 86–87., 133–137.); Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 33–38.).

H 255. Mátyás király és a bacsó I. (Mindenki maga elől egyen!) Mátyás király diáknak öltözve egy juhászhoz tér be éjszakai szállásra. A juhász szívesen fogadja, és vacsorára is vendégül látja. Miközben esznek a közös edényben feltálatl ételből, Mátyás át-átnyúl a házigazda felére, ahol a finomabb falatok vannak. A pásztor túri egy ideig, mígnem a kanalával/a bicskájával nagyot koppint Mátyás kezére: „Nem úgy, úrfi, magad elől egyél! Tanulj illemet!” Mátyás bocsánatot kér a juhásztól az illetlensége miatt, és másnap távoztában meghívja magához a bacsót vendégségbe. A bacsó fel is keresi a diákot Budán, akiben Mátyás királyra ismer. Mátyás lakomára hívja őt, és megparancsolja neki, hogy mindent ugyanúgy tegyen, mintha otthon lenne. Amikor feltálatl az ételt, az egyik uraság, aki kivált szereti a hasát, a juhász elé nyúlkalva igyekszik megszerezni magának a legjobb falatokat, mire a bacsó az ő kezére is ráver, mondván, csakis maga elől egyen. A felháborodott főúr azt követeli a királytól, hogy büntesse meg a goromba vendéget, de Mátyás azt mondja, hogy az urak tanuljanak tőle, mert a juhász tudja az illemet.

DT: Gárdony (EA 3669/19. – Nagy Géza, 1870–1906); Kákics (Berze Nagy János, 1940. II. 584–585.); Gerse (EA 5560/328. – Dömötör Sándor gy., 1951); Páty (EA 3517/18. – Hofer Tamás gy., 1952); Tököl (EA 3026/28. – Deisinger Margit gy., 1952); Dályhegy (EA 4412/1. – Milko Matičetov gy., 1953); Lendvajakabfa (EA 6208/2. – Szentmihályi Imre gy., 1956); Felsőmocsolád (MZA 54847. – Eperjessy Ernő gy., 1950-es évek); Siklósnagyfalu (EA 6618/3. – Bosnyák Sándor gy., 1960); Szentivánfa (Bárdosi János, 1961. 50–52.); Beleg (Dobos Ilona, 1962. 349–350.); Csákvár (Lukács László, 2010. 67–68. – Dobos Ilona gy., 1966); Kémes, Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 111–112.); Maradék – 2 (MZA 91141., 91143. – Magyar Zoltán gy., 2010).

FF: Makranc (EA 1641/52–53. – Vilinszky Dezső gy., 1941–1944); Sajólászlófalva (EA 2131/3. – Igaz Mária gy., 1947); Ung megye* (Lintur, Petro, 1962. 132–133.); Széphalom/Karcsa (MZA 96865. – Balassa M. Iván gy., 1964); Érsekvadkert (MOA 715. – Körner Tamás gy., 1966); Sajószentkirály (Ujváry Zoltán, 1975. 179.; Uő, 1990. 21–25.); Szepesség* (Camman, Alfred–Karasek, Alfred, 1981. 187. – szepesi német adat); Visnyó (Ujváry Zoltán, 1981. 126.; Uő, 1990. 25–26.); Mátraverebély (Nagy Zoltán, 1984. 204–205.); Mátraverebély (Nagy Zoltán, 1987. 56–57.); Alsószuha, Sajószentkirály (Ujváry Zoltán, 1990. 26–28., 105–112.); Baraca (Gömöri népmesék, 1990. 89–91.; B. Kovács István, 1994. 155–156.); Kiskovácsvágása (Magyar Zoltán, 2001a. 184.; Uő, 2004c. 70–71.); Jelsőc (MZA 84132. – Varga Norbert gy., 2002); Kiskovácsvágása (Magyar Zoltán, 2004c. 71–74.); Kiskovácsvágása (MZA 84321. – Magyar Zoltán gy., 2004); Martonyi (Magyar Zoltán, 2005b. 120–121.); Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 82–83.; Magyar Zoltán, 2011c. 80.); Sumjác* (Gömörország, 2008/4. 60.); Csáb, Csécs, Kövecses (MZA 83860., 84480., 92526. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008–2010).

AF: Egyházaskér (EA 2771/III. 504.; Kálmány Lajos, 2015. 390–391. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Csanádapáca (EA 2771/III. 505.; Kálmány Lajos, 2015. 391–392. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Magyarszentmárton (Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 318.; Kálmány Lajos, 2015. 392. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Rákosszentmárton (EA 5560/118. – Végh Ferenc gy., 1912); Galgamácsa (EA 1066/2. – Molnár Rózsa gy., 1947); Biri (EA 7098/19–20. – Polónyi Péter gy., 1955); Zenta: Felsőhegy (Penavin Olga–Kovács Agnes, 1959. 108–108.); Arad-Mosóczytelep (Kovács Ferenc, 1995. 21. – 1950-es évek); Omor (AFAR Mg. 672b. – Vöő Gabriella gy., 1961); Kállósemjén-Újfaluré (JAMNA 293-67/964–965. – Erdész Sándor gy., 1963); Tápé (EA 14006/13. – Molnár Imre gy., 1964); Úri (EA 7354/108. – Dobos Ilona gy., 1964); Tápé (EA 8052/17. – Dobos Ilona gy., 1966); Rozsály (Béres András, 1967. 277–278.); Biri (Ferenczi Imre, 1968. 14.); Bodrogszentes (Uo., 13–14.; Uő, 1981. 273–274.); Nyíregyháza (JAMNA 454-69/VIII. 1157–1165. – Erdész Sándor gy., 1968); Karcsa (HOMNA 2486/7–8. – Dács Éva gy., 1971); Tápé (Katona Imre, 1971. 659.); Karcag (Bosnyák Sándor, 1973a. 26–27.; Kóka Rozália, 1990. 92–95.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 1995. 86–87. – Dánielisz Endre gy., 1980); Kunszentmárton – 2 (MOA 12696., 12707. – Villányi Péter gy., 1981); Kiskunfélegyháza (HOMNA 4732/182–186. – Tóth Judit gy., 1983); Óbecse, Adorján, Szabadka (Penavin Olga, 1984. 45., 74., 118–119.); Jászárókszállás (Faragó Jánosné, 1985. 81–83.); Biri (Ratkó Lujza, 1987. 97–98.); Ung-vidék (Géczi Lajos, 1989. 389–390.); H. n. (Kóka Rozália, 1990. 59–60.); H. n. (Jung Károly szerk., 1990. 34–35.); Geszt (Beck Zoltán, 1990. 40.; Uő, 1996. 14.); Vajdaság (Penavin Olga, 1993. 234–235.); Gádoros (Beck Zoltán, 1996. 16.); Apátfalva (MZA 7945. – Sinkó Rozália gy., 1999); Szeged-Alsótanya (MFMNA 1215-1999/32–33. – Onozó Lajos gy.); Kiskunfélegyháza (Bereznai Zsuzsa, 1999. 49.); Ludas (Raffai Judit, 2001. 42.); Bezdán (Bosnyák Sándor, 2001. 111.); Biharpüspöki (Bihari népmondák, 2001. 145–146.); Szabadka (MZA 55263. – Hunyadi Tünde gy., 2003); Temerin (Raffai Judit, 2008. 67–68. – Csorba Béla gy.); Ludas (Uo., 69.); Magyarittabé (Uo., 70–71. – Kiss Nándor gy.); Muzslya (Uo., 72. – Palatinus Aranka gy.); Topolya (Uo., 73. – Oláh Lajos Anikó gy.); Bezdán (Uo., 74. – Balla Ferenc gy.); Mohol (Uo., 76–79. – Balassa Árpád gy.); Bácskossuthfalva (Uo., 80–82. – Hunyadi Tünde gy.).

ER: Magyarléta (Magyar Zoltán, 2004a. 149.); Völcsök (Uő, 2007a. 150–151.); Szépenyerűszentmárton (Uő, 2011a. II. 43.; Uő, 2012a. 169.).

SZ: Hertelendyalva* (Ujváry Zoltán, 1975. 169–171.; Uő, 1990. 115–119.), Székelykeve (Beszédes Valéria, 2005. 127–128.); Székelykeve (Raffai Judit, 2008. 83. – Mlekov Stojan gy.).

H 256. Mátyás király és a bacsó II. (Mindenkinek a magáét kínálja!) Mátyás király áruhában egy bacsónál (kovácsnál/vargánál) vendégeskedik, ám mivel már nagyon éhes, nógatni kezdi a vendéglátóját, hogy lásson hozzá az evéshez (mert

addig a vendégnek sem lehet)/poharazgatás közben Mátyás visszakinálja a házigazdát, mire az ad egy pofont a vendégének, mondván, tanulja meg, hogy a magáét kínálja, mert a máséból nem illik. Mátyás király felhívhatja Budára a bacsót, hogy az urakat is jó modorra tanítsa.

DT: Szenna (RRMNA 1652/5–6. – Baranyai Béla gy., 1981).

ER: Kraszna (Mitruly Miklós, 1999. 147.).

H 256.1. A bacsó ingyen akar enni. A Mátyás királyt és sokakat szívesen vendéggül látó bacsó Budára menet belül egy vendéglőbe, és ingyen akar enni, mert ő sem kért pénzt senkitől az ételért, de a pincérek kidobják, és még a szűrét is elveszik tőle. Utóbb Mátyás megpirongatja a vendéglősöket.

FF: Sajószentkirály (Ujváry Zoltán, 1990. 109–112.).

H 258. Mátyás király lustái. Mátyás király összegyűjti az ország három leglustább emberét, akiket mindössze mulatságból tart. Egyszer tűz üt ki abban a házban, ahol a lusták laknak/a király kíváncsi arra, hogy melyikük a leglustább, ezért rájuk gyújtatja a házat. Egyikük észreveszi, hogy tűz ütött ki, és szóvá teszi a dolgot, de a másik lusta azt mondja, hogy ne törődjön vele, Mátyás majd ügyis kimentí őket. Mire a harmadik lusta: „Nem restelltek beszélni?!” Mivel egyikük sem mozdul, mindannyian bennégnek a házban.

KM: H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 136.; György Lajos, 1934. 310.; Ujváry Zoltán, 2014. 183–184. – Ráday Gedeon *Mátyás királynak három restje* c. verse, 1790); H. n. (Jókai Mór, 1856. 25–26.; Uő, 1914. 20.; György Lajos, 1938. 310.; Asztalos Miklós, 1940. 26.; Kóka Rozália, 1990. 79.). DT: Középpulya (Gaál Károly, 1988. 279.).

FF: Garany (Géczi Lajos, 1994. 217.); Zsére* (Kriza Ildikó, 1995. 47.); Körtvélyes (Magyar Zoltán, 2001a. 183.); Óvár – 2 (MZA 25482., 84137. – Varga Norbert gy., 2003); Garampáld (MZA 83642. – Magyar Zoltán gy., 2006); Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 86.; Magyar Zoltán, 2011c. 83.).

AF: Szeged (EA 2771/III. 515.; Magyar népmesék, 1960. 203.; Kálmány Lajos, 2015. 397. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Szamosszeg (Erdész Sándor, 1968. III. 449.); Gyula (EA 17235/4. – Csüri Gábor gy., 1971); Vajdaság (Jung Károly szerk., 1990. 15–16.); Almáskamarás (Beck Zoltán, 1996. 48.); Bihardiószeg (Bihari népmondák, 2001. 151. – Mészáros Zoltán gy., 1995); Mohol (Raffai Judit, 2008. III. – Boja Patyi Sarolta gy.); Beregújfalu (Dupka György–Zubánics László szerk., 2014. 130. – Punykó Mária gy.).

ER: Zselyk (Hunyady András, 1956. 82–83.); Olthévíz (AFAR Mg. 1533. I. i. – Faragó József gy., 1967); Jegenyé* (MZA 617. – Magyar Zoltán gy., 1998); Kraszna (Mitruly Miklós, 1999. 151.); Magyargyerőmonostor (Magyar Zoltán, 2004a. 154.); Diósad (Uő, 2007a. 149.); Györgyfalva (Uő, 2011a. I. 477.); Szépkenyerűszentmárton (Uő, 2011a. II. 43.; Uő, 2012a. 171.).

SZ: Gyergyóalfalu (KJNTA 1381-04/9. – Gálné Kovács Irma gy., 1975); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 162.); Andrásfalva (Bosnyák Sándor, 2001. 124–125.).

H 258.1. A lusták és a gyümölcsfa. Mátyás király lustái egy gyümölcsfa alatt hevernek, és annyira lusták, hogy még a fát sem hajlandók megrázni, várják, hogy a gyümölcs a kitért szájukba essen.

AF: Szeged (EA 2771/III. 515. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége; Magyar népmesék, 1960. 203.).

H 258.2. A lustasági verseny. Mátyás király kihirdeti, hogy az ország leglustább emberének ad száz aranyat. Elébe visznek három restet, és azok leheverednek egy fa árnyékában. Az első nem válaszol a királynak, mert nem fárasztja magát a beszéddel, a második nem fogadja el a meghívást még a királyi ebédre sem, a harmadik pedig csak akkor hajlandó elfogadni a száz aranyat, ha a zsebébe dugják. Ő nyeri meg a versenyt.

DT: Siklós (MZA 1990. – Bosnyák Sándor gy., 1959).

H 259. Mátyás király lusta húga. Mátyás királynak van egy lusta húga/lánya/szobalánya, aki nem csinál semmit naphosszat. Egyszer, ahogy a király az országot járja, figyelmes lesz egy legényre, aki úgy szánt, hogy szénát kötött az ökrök elé a rúd végére. Megkérdezi a legényt, hogy a szénát miért tette oda, mire a legény elmagyarázza, hogy azért, hogy az ökrök jobban húzzanak. A fiú válasza szöveget üt Mátyás király fejébe, és elhatározza, hogy hozzáadja a királykisasszonyt, ha a hűgát megtanítja a munkára. A legény rááll az alkura. A lakodalom után a legény hazaviszi a lányt, és megbeszéli az anyjával, hogy csak annak adjon vacsorát, aki megdolgozott érte aznap. Az egész nap csak a lábát lógató királylány az első nap és a második nap végén is éhkoppon marad, mígnem harmadik nap már maga kérdegeti az anyósát, hogy munkának számít-e az, ha kisöpör, ha elmosogat stb. Az igenlő válaszokra ő is dolgozik egész nap. Este a hazaérkező férj megint kérdezi az anyját, hogy hányan dolgoztak aznap, és mivel immár azt válaszolja, hogy hárman, három személyre terített, és mindhárman jóllaknak. Nem sok idő múlva Mátyás koldusruhát öltve megy a hűgához látogatóba, de amikor kéregetve belépne az ajtón, a lány elzavarja, mondván, dolgozzon meg érte, mert ők is csak akkor esznek, ha dolgoznak. Mátyás így megbizonyosodik arról, hogy a hűgából dolgos asszonyt faragtak, és a fiatalokat megjutalmazza.

DT: Sióagárd (WMMEA 31-74/1–2. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1960); Kopács, Szécsiszentlászló (Penavin Olga, 1971. 158., 579.).

FF: Taktaszada (Szabó Lajos, 1975. 319–321.).

AF: Magyarszentmihály, Szeged (EA 2771/III. 516., 519–521.; EA 2950/65–67.; Kálmány Lajos, 2015. 398–400. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Egyházaskér (EA 2771/III. 498.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 328–330.; Magyar népmesék, 1960. 156–157.; Kálmány Lajos, 2015. 400–402. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Kucura* (Gnatjuk, Volodimir, 1910. 191–193. – bácskai ruszin adat); Nagyszalonta (EA 629/225–229. – Oltyán Sándor gy., 1915); Békés (EA 3531/10. – Csukás Irén gy., 1952); Karcsa (HOMNA 2486/8–9. – Dács Éva gy., 1971); Tiszaföldvár (Bereczki Ibolya, 1985. 119–120.); H. n. (Kóka Rozália, 1990. 64–69.); Vajdaság (Penavin Olga, 1993. 236–238.).

H 260. Az eke elé fogott lusták. Mátyás király az eke elé fogja őket, és úgy szántat a lusta emberekkel, hogy megtudják, mi a munka.

SZ: Nyárádszentimre (Magyar Zoltán, 2007b. 36.).

H 262. A gyomorhajos püspök. Egy püspök/nagygazda panaszkodik Mátyás királynak, hogy alig bír enni, nincsen étvágya. Mátyás megígéri neki, hogy segít a baján, ha hallgat a szavára. A püspök beleegyezik. Mátyás elviszi a püspököt a kubikusok/favágók közé, és egy hónapra otthagyja, hogy dolgozzon velük, hátha megjön tőle az étvágya. Az egy hónap leteltével Mátyás kérdezi tőle, hogy megjött-e az étvágya. Az igenlő válasza a püspököt visszahelyezi a hivatalába.

AF: Deszk: Kukutyini major (EA 2771/III. 522.; Ortutay Gyula, 1955. III. 623.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1955. II. 331.; Kóka Rozália, 1990. 119.; Kálmány Lajos, 2015. 402–43. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Nagyszántó (Bihari népmondák, 2001. 137–138. – Kulcsár Róbert gy., 1995).

SZ: Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 24.).

H 263. Vérré válik, mint barátban a lencse. Mátyás király bezárat és két napig/egy hétig koplaltat két barátot, akik panaszkodnak, hogy az előljárójuk legtöbbször lencsével eteti őket/egy papot, aki a legjobb étkek között is csak válogat. Harmadnapra lencsét ad nekik, s miközben a kiéhezett barátok falatozni kezdenek, egymásnak azt mondogatják, hogy: „vere valat” [bizony jó]. A latinul nem tudó szolgál azzal a hírral tér vissza urához, hogy a barátok olyan jóízűen esznek, hogy azt mondják, „vérré válik” bennük a lencse.

KM: H. n. (Bornemisza Péter, 1980. 1018. – 1579); H. n. (Dugonics András, 1820. I. 204.; Tóth Béla, 1898. I. 113–114.; Ujváry Zoltán, 2014. 39.); H. n. (Vas Gereben, 1856. 248.).

FF: Mohora (MZA 59862. – Nagy Zoltán gy., 1976).

AF: Nagyszántó (Bihari népmondák, 2001. 137.).

H 264. Ártatlan gazemberek. Mátyás király meglátogat egy fogházat. Felsorakoztatják elé a rabokat, és Mátyás kérdegeti, hogy ki milyen bünt követetett el, miért került a börtönbe. A foglyok mindegyike mond valamit a mentségére, egyikük sem vallja magát bűnösnek. Végül egy cigányt kérdez a király, aki kertelés nélkül bevallja, hogy ő bizony birkát lopott, azért került a börtönbe. Mire Mátyás így szól az örökhöz: „Engedjék szabadon ezt a gazembert, mert a végén még elrontja a sok ártatlan, becsületes embert!”

KM: H. n. (Asztalos Miklós, 1942. 21.; Kóka Rozália, 1990. 149–151.).

DT: Rábaszentmihály (EA 27439/7. – Takács Judit gy., 1996).

AF: Péterfalva (Ferenczi Imre, 1973. 48.; Uő, 1984. 125.); Orosháza (Beck Zoltán, 1996. 37.).

H 266. Mátyás király és a szószaporító. Egy külföldi tudós azzal ajánlja magát Mátyás király figyelmébe, hogy ő bármilyen kicsiny dologról is órák hosszat tud beszélni. Mátyás e szavakkal utasítja el: „Még a csizmadiában sem szeretem, ha kis lábra nagy csizmát varr!”, „A szabót sem szeretem, ha nagyobb feneket kerít a posztóból, mint amekkora a megrendelőnek az ülepe!”

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. 134.; Tóth Béla, 1898. I. 156.; Kóka Rozália, 1990. 97.).

DT: Mohács (Bosnyák Sándor, 1999. 246.).

H 268. A megcserélt házaspárok.

H 268.1. Hogyan vigasztalta meg Mátyás király az öregeket? Mátyás király egy faluban lát néhány idős házaspárt és fiatal házásokat is a közelben. Elhatározza, hogy megtréfálja őket. Éjjel ellopítja az öregasszonyt, és odafekteti a fiatalember mellé az ágyba, a fiatalasszonyt pedig titokban az öregember mellé rakatja. Reggel, amikor felébrednek, az öregember nagyon megörül, hogy milyen szép, fiatal felesége lett, az öregasszony szintén, hogy milyen szép fiatalember vált az urából reggelre. Bezzeg a fiatalember megijed, hogy a párja milyen öreg lett reggelre, a fiatalember eredeti felesége hasonlóképpen. Mátyás jót nevet azon, hogy az idős házaspárt sikerült megvigasztalnia egy kis időre.

AF: Egyházaskér (Kálmány Lajos, 1914. II. 133.; Uő, 1976. 224.; Kóka Rozália, 1990. 69.).
SZ: Gyimes: Ciherek pataka (Magyar Zoltán, 2003. 199.).

H 268.2. Hogyan örvendeztette meg Mátyás király a fiatalokat? Mátyás király az egyik faluban azt látja, hogy az öregembernek fiatal felesége van, míg egy öregasszony fiatal férfival él együtt. A király úgy tesz igazságot, hogy éjjel, álmukban megcserélteti a párokat: az öregasszony mellé az öregembert, a fiatalasszonyt pedig a fiatal férfi mellé fekteti.

KM: H. n. (Győri Kalendárium, 1749.; Pálóczi Horváth Ádám, 1816 – Kríza Ildikó, 1995. 47.).
DT: Lúzsok (Hegedüs Lajos, 1946. 148–149.).
AF: Hódmezővásárhely: Gyopárosi szőlő (Kálmány Lajos, 1914. I. 140.).

H 271. Mátyás király a szegény ember temetésén. Mátyás király a palota ablakából látja, hogy egy szegény embert visznek temetni, akit senki nem kísér az utolsó útjára, csak a pap, a kántor és a koporsóvivők. Hamar felöltözik, és szól a feleségének, hogy menjen vele, majd koronában, palástban beállnak a temetési menet végére. Látva a királyi párt, egyre több ember követi a példájukat, s ezáltal legalább a méltó végtisztességet sikerül megadni a szegény embernek.

ER: Nyárszó (Magyar Zoltán, 2004a. 154.).
SZ: Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 147.).

H 272. Mátyás király és az álnok gyászoló. Mátyás megpirognat egy férfit, aki csak színleli a gyászt, ám valójában örül annak, hogy hozzájutott elhunyt testvére vagyonához.

KM: H. n. (Kóka Rozália, 1990. 148.).

H 274. Mátyás király iskolája. Mátyás király drótostótnak öltözve tér be egy bíró házába, és a bíró elmondja neki, hogy a fiát iskolába akarja adni. A bíró büszke fia felkel az asztaltól, mert nem akar egy szegény drótossal egy asztalnál ülni, hasonlóképpen a bíró nevelt fia is, de ő azért, hogy jusson étel a vendégnek is. Mátyás király felfedi valódi kilétét, és a bíró jószívű mostohafiát viszi el az iskolába, míg a bíró másik fia hoppon marad.

DT: Becefa (Berze Nagy János, 1940. II. 580–581.).

H 275. A kamarás krumplija. Mátyás király a kamarásnál vendégeskedik, és sült krumplit rendel vacsorára. A király kérését hallva a kamarás egy nagy rakás krumplit süttet, de Mátyás utóbb megfeddi érte, mert megtudja, hogy a krumpli megmaradt részét kidobták, holott sok szegény ember jóllakhatott volna belőle.

AF: Adorján (Penavin Olga, 1984. 74–75.).

H 276. Mátyás király prémgallérja. Mátyás király két didergő utast pillant meg az úton, és nekik adja a prémgallérját, hogy azt felváltva viseljék, s így nem fognak annyira fájni, míg melegebb helyre érnek. A két utazó csakhamar összekap a prémgallér tulajdonjogán, és azt kétfelé szakítják, azonban úgy már egyiküket sem óvja meg a hidegtől.

ER: Magyarpéterfalva (AFAR Mg. 295 A/5. – Könczei Ádám gy., 1950-es évek).

H 277. Mátyás király értelme. A szegény ruhába öltözött Mátyásra ráfűtten egy úr, hogy menjen oda hozzá, és vigye a bőröndjét az állomásra. Mátyás segít neki, de amikor a fizetésre kerülne a sor, nem veszi el a pénzt, ellenben azt mondja az úrnak, hogy jegyezze meg, hogy ez volt az első és az utolsó alkalom, hogy embernek fűtten, mert kizárólag a kutyaéknak szokás fűtten.

FF: Ipolyvilke (MZA 84139. – Varga Norbert gy., 2009).

H 278. A szülők iránti engedelmesség. Mátyás királyi díszben vonul keresztül egy falun, ahol mindenki fél térdre ereszkedve fogadja, egyetlen szegény legényke kivételével. A bíró ráfordul a fiúra, hogy térdeljen le ő is, de a fiú továbbra is állva marad. Mátyásnak feltűnik a jelenet, magához inti a fiút, és megkérdezi tőle, hogy miért nem térdelt le. A fiú válasza: „Épp most kaptam új nadrágot, és az apám a lelkekre kötötte, hogy nagyon vigyázzak rá, mert az utolsó filléreit adta érte.” Mátyásnak annyira megtetszik az, hogy a szülő iránti engedelmesség még a királynak járó tiszteletadásnál is fontosabb, hogy a legénykét megajándékozza néhány arannyal.

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 111–112.).

H 279. A csipetnyi só. Mátyás király, hogy elkészíthessék a vadászat során elejtett állatot, egy csipetnyi sóért küldi kísérijét a legközelebbi faluba, ám a lelkére köti, hogy ingyen ne fogadja el, becsülettel fizesse meg azt is. Mátyás egyik udvaronca szóvá teszi, hogy mit ártott volna, ha az inas ingyen hozza azt a csipetnyi sót, mire a király azt válaszolja: „Ha én ma valamelyik alattvalóm kertjébe vetődöm, és csak egy almát szakítok le, az udvaroncaim holnap már megengednék maguknak, hogy a fát is kivágják.”

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 136. – Szilágyi Csilla gy., 1995).

H 281–310. Példázatszerű történetek

H 281. A boldog ember inge. Mátyás legkedvesebb szolgája megbetegszik, és az orvosok nem találnak gyógyszert a bajára, mígnem egy kuruzsló azt mondja, hogy csak akkor fog meggyógyulni, ha a szolga egy boldog ember ingével törülközik meg. Mátyás szétküldi a szolgálait az országba, hogy keressenek egy boldog embert, és hozzák el az ingét. Hosszas keresés után végül csak egyetlen embert találnak, aki boldognak mondja magát. Mátyás emberei kérik, hogy adja oda nekik az ingét, de kiderül, hogy a szűre alatt nincsen inge a juhásznak, s így a szolgák ing nélkül térnek vissza a palotába.

AF: Újvidék (Penavin Olga, 1984. 141–142.; Jung Károly szerk., 1990. 53–54.; Kóka Rozália, 1990. 63–64.).

H 282. A legszebb gyerek. Mátyás király egy aranyalmát ígér a cigánynak, ha megkeresi az országban a legszebb gyereket. A cigány minden vidéket bejár, de nem lel rá a legszebb gyerekekre. Búslakodva tart hazafelé, amikor egyszer csak egy mocskos, szurtos kisgyerek fut eléje, a cigány kisfia. A cigány ráeszmél arra, hogy mindenkinek a maga gyereke a legszebb. Mátyás igazat ad a cigánynak, és neki adja az aranyalmát.

FF: Kéménd (Tisovszki Zsuzsanna, 1991. 701.); Kéménd (Parák Endre, 1994. 5–12.); Péder (MZA 84483. – Magyar Zoltán gy., 2008); Zsély (MZA 84130. – Varga Norbert gy., 2010).

H 283. A legnagyobb úr. Mátyás király egy faluba megérkezve azt mondja, hogy olyan helyre szállásolják el, ahol még nála is nagyobb úr lakik. A bíró némi töprengés után egy falu végi kunyhóba viszi Mátyást, ahonnan éktelen gyereksírás hallatszik ki. Mátyásnak csak egy priccsen jut hely, és a szülők ahelyett, hogy vele foglalkoznának, egész éjjel a babát csitítgatják. Reggel a király büntetés helyett megjutalmazza a bírót, a szegény embernek pedig annyi pénzt ad, hogy rendes házat építhet belőle.

SZ: Maroshévíz (BBE MIK D-23/124–125. – Bodor József gy., 1964).

H 283.1. Mátyás király nem szeret nagyobb urat magánál. Mátyás királyt egy olyan házhoz kvártélyozzák be, ahol kisbaba is van, mire Mátyás azt mondja, hogy vigyék máshová, mert nem szereti, ha van nála nagyobb úr is a házban.

AF: Szeged (EA 2771/III. 530.; Kálmány Lajos, 2015. 407. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége).

H 285. Szabad rabló, szabad gyilkos, szabad koldus. Mátyás király az országot járva megszólít egy szántó-vető öregembert. Kérdezi tőle, hogy miért csak egyedül kínlódik a földdel, tán nincsenek gyermekei? A paraszt azt válaszolja, hogy három fia is van, de mindannyian elkerültek a háztól. „És mivel foglalkoznak?” – kérdezi a király. Mire a szántóvető: „Az egyik szabad rabló, a másik szabad gyilkos, a harmadik szabad koldus.” Mátyás elcsodálkozik a válaszon, és kéri a parasztot, hogy magyarázza el neki, hogy az, amit mondott, mit jelent. „A szabad

gyilkos az orvos, mert neki szabad gyilkolni. A szabad rabló az ügyvéd, mert neki meg szabad rabolni. A szabad koldus meg papot jelent, mert azoknak meg szabad koldulni” – mondja az öreg, mire a király megdicséri, hogy derék fiúkat nevelt.

DT: Kárász (Banó István, 1941. 147.; Uő, 1988. 168.; Magyar népmesék, 1960. 155.).

FF: Fülel (Végyváry Gábor, 1885. 9–10.).

AF: Szeged (Kálmány Lajos, 2015. 487. – 19. század vége).

ER: H. n. (Sándor Kálmán, 1873. 43–48.); Alsórákos (Magyar Zoltán, 2011a. I. 264. – Faragó József gy., 1968).

H 286. A legjobb barát és a legnagyobb ellenség. Mátyás király megharagszik egyik vezérére, és elküldi az udvarból/Egy halálra ítélt rab kegyelmet kér/Egy szegény parasztember néhány hold földet kér a királytól/Mátyás hírére veszi annak, hogy él egy nagyon okos paraszt az egyik faluban. Üzen neki, hogy menjen fel hozzá Budára, és akkor megbocsát neki/megadja neki, amit kér, ha magával viszi a legjobb barátját és a legnagyobb ellenségét. A vezér/stb. levág egy juhot, és összevérezi magát, majd szól a feleségének, hogy megölte a király aranyművesét, hogy legyen neki ékszere, ha a király elé mennek, és figyelmezteti, hogy a gyilkosságot senkinek se árulja el. Másnap a feleségével és a kutyájával jelentkezik az illető a király előtt. Amikor kérdi Mátyás, hogy hol van a legjobb barátja, a vezér megveri a kutyáját, és elkergeti, majd nyomban utána visszahívja, és a kutya boldogan hozzádörgölődzik és megnyalja a kezét a gazdájának. Akkor megkérdezi Mátyás: „Hát a legnagyobb ellenséged?” Erre a vezér látszólag veszekedni kezd a feleségével, megvádolva azzal, hogy megcsalja, mire az asszony felháborodottan bevádolja a férjét, hogy az gyilkos, és az uralkodó ne higgyen neki. Mátyás méltányolja a vezér bölcsességét, és megbocsát neki/gazdagon megtutalmazza az illetőt.

DT: Nagyharsány (Berze Nagy János, 1940. II. 376–377.; Magyar népmesék, 1960. 158–159.).

FF: Alsótold (Pesti Hírlap, 1882. október 18. 1–2.).

AF: Szeghalom (GYIMNA 414/3–5. – Szűcs Sándor gy., 1961; Kóka Rozália, 1990. 47–49.); Szabolcs-Szatmár megye (EA 30219/16–19. – Bodnár Bálint gy., 1971); Medgyesbodzás (Beck Zoltán, 1996. 62.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 134–135. – Deme Tünde gy.).

ER: Alsórákos (AFAR Mg. 1761. II. r. – Faragó József gy., 1968).

H 288. Az asszonyok természete. Mátyás király álruhában egy fiatal párnál száll meg. A menyecske elmondja neki, hogy nagyon boldogok, csak Éva ne követte volna el a bűnét, mert amiatt azóta is szenvedniük kell. Mátyás vitatkozni kezd a menyecskével, mondván, az asszonyok máig is ilyenek, nem elégszenek meg azzal, amilyük van, de ezt az állítást a menyecske hevesen cáfolja. Mátyás felhívhatja a fiatal párt a királyi palotába, és közli velük, hogy mindennel szabadon rendelkezhetnek, egyedül az asztal közepén leborított tányérhoz nem nyúlhatnak. Egy idő után a menyecskét egyre inkább izgatni kezdi, hogy mi lapulhat a tányér alatt, és bár a férje tiltakozik ellene és tiltja, a hatodik napon az asszony már nem bírja tovább, és megnézi. A tányér alól egy légy repül ki, az volt a titok. A belépő Mátyás

figyelmezteti a menyecskét arra, hogy a próbát ő sem állta ki, és a többi asszony okulására felakasztatja, a férjét ellenben gazdagon megjutalmazva engedi haza.

FF: Kishartyán (EA 2744/11–12.; NIFA 744/11–12. – Pesovár Ernő gy., 1951).

H 289. A kőműves királysága. Mátyás király álruhában betér egy kocsmába, és ott összebarátkozik egy kőművessel. A kőműves panaszkodik neki, azt mondja: bezzeg ha ő három napig király lehetne, megváltoztatná a világ folyását. Mátyás elhatározza, hogy próbára teszi a kőművest: álomport tesz az italába, majd titokban a királyi palotába viteti, meghagyva az udvari embereknek, hogy úgy bánjanak vele, mintha ő lenne a király. Reggel a felébredő kőműves nem érti a helyzetet, de aztán gyorsan megbarátkozik a pompával és a kényelemmel, és három napig csak mulat. A harmadik nap végén Mátyás újra álomport tétet az italába, és amíg a kőműves alszik, rossz gúnyait visszaadva rá visszaviteti a kocsmába. A felébredő kőműves méltatlankodva szembesül a sivár valósággal, de a mellette poharazgató Mátyás leinti, hogy biztos csak álom volt az egész, ám szembesíti azzal is, hogy „álombeli” királysága alatt ő sem tett semmit az ország népéért, hanem csak vigadott.

AF: Pátroha (JAMNA 506-71/25–34. – Bodnár Bálint gy., 1968).

H 291. Mi hír az országban? (Mátyás király adóztat). Mátyás király szétküldi az embereit szerte az országban, hogy számoljanak be neki arról, hogy hogyan él a nép, lehet-e adókkal terhelni őket. Először minden hírnök azzal tér vissza, hogy panaszkodik a nép, mire Mátyás megemeli az adót. Másodjára is azzal jönnek vissza a hírnökök, hogy szomorkodik a nép, mire Mátyás újra megemeli az adót. Harmadszorra a hírnökök azt a hírt hozzák, hogy esznek-isznak, mulatoznak az emberek, mire Mátyás azt mondja, hogy akkor már baj van, és változtat a nép sorsán, csökkenti az adókat.

FF: Bódvalenke (Magyar Zoltán, 2001a. 189.); Ipolykér (MZA 84127. – Varga Norbert gy., 2002).

AF: Kishódos (Ferenczi Imre, 1968. 13.); Kiskunfélegyháza (HOMNA 4732/196–197. – Tóth Judit gy., 1983); Kisdécs (Magyar Zoltán, 2009b. 54.); Szirénfalva (MZA 97255. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013).

ER: Hadad (Magyar Zoltán, 2007a. 153–154.).

SZ: Bágy (Magyar Zoltán, 2011d. 78.).

H 292. A lefölezött adó. Mátyás királynak panaszkodnak a miniszterei, hogy milyen sok adót kivet, mégsem jut pénz sok mindenre. A király odavitet eléjük egy szakajtó lisztet, és ráparancsol az urakra, hogy tegyék az ujjukat a vízbe, majd töltögessék egymás markába a lisztet, végül adják neki oda. Mikor Mátyáshoz ér a sor, neki már alig jut a lisztből valami. Mátyás ezzel példázza az uraknak, hogy a király így van az adókkal is: mindenkinek a kezéhez tapad valamennyi belőle, és az uralkodónak végül csak kevés marad.

AF: Gunaras (Penavin Olga, 1995. III. 93.); Mohol (Raffai Judit, 2008. 76–79. – Balassa Árpád gy.); Kisdécs (Magyar Zoltán, 2009b. 54.).

ER: Magyarlapád (Magyar Zoltán, 2008a. 160.).

SZ: Farkaslaka (MOA 12593. – Nagy Ilona gy., 1970).

H 293. A múltkori fizetség (Mátyás király a fürdőben). Mátyás király szegény vándornak öltözve látogat el egy budai fürdőbe, de a külseje alapján ügyet sem vetnek rá, csak egy piszkos törülközőt dobnak oda neki. Távozáskor a király öt aranyat hagy ott fizetségül. A fürdősök elcsodálkoznak, hogy ennek az ágrólszakadtnak honnan volt aranya, és amikor Mátyás megint elmegy a fürdőbe, már hajlongva fogadják, és mindenben a kedvét keresik. Amikor távozáskor csak egy rézpénzt vet oda nekik, a fürdősök felelgetik a múltkori aranyakat, mire Mátyás: „A mai rézpénz a múltkori fürdőért jár, és a mai fürdőért a már odaadott aranyak!”

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 98. – Szilágyi Csilla gy., 1995).

H 294. A pecsenye illata. Mátyás király mint vándorlegény egy helyen nagyokat szippant a sült hús illatából, mire a kapzsi fogadós, aki ezt észreveszi, fizetséget követel tőle a pecsenye illatáért is. Mátyás előkap a zsebéből egy aranyat, és hozzákocintja az asztalhoz: „Hallja, fogadós úr, amennyit ér magának az arany csengése, annyit ér nekem a pecsenye illata!”

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 97–98. – Czégé Andrea gy., 1995).

H 295. A reménytelenség halált hoz. Mátyás király előtt megvádolnak egy asszonyt, hogy az boszorkánysággal gyógyít. A király elutasítja a vádat, azt állítva, hogy az asszony csak az emberek reményét erősítve gyógyított meg többeket. Példaként maga elé hozat egy halálra ítélt rabot, elrendeli, hogy fektessék az asztalra, kössék be a szemét, adjanak neki egy tűszúrást, majd csepegtessenek vizet egy edénybe. A tűszúrást követően Mátyás megszólal, hogy a rab is jól hallja: „Nézétek, milyen szép piros a vére! Ez még sokáig élt volna, ha most nem végezzük ki!” A rab, hallva a mondottakat és azt gondolva, hogy csakugyan az ő vére csepeg, ijedtségében meghal. Mire Mátyás király: „Látjátok, a reménytelenség halált hoz, a remény pedig még a betegségből is kigyógyít!”

SZ: Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 8.; Uő, 2001. 118.).

H 297. A hosszú élet titka. Mátyás király az országot járva találkozik egy nagyon idős emberrel, aki éppen kapálni igyekszik a szőlőjébe. Amikor Mátyás megkérdezi tőle, hogy hány éves, kiderül, hogy az öreg már közel jár a száz esztendőhöz. Mátyás megkérdezi tőle, hogy mi a hosszú élet titka, mire az öregember azt válaszolja, hogy az három számban (3, 6, 9) rejlik: sem ő, sem az apja nem evett frissen sültöt, hanem csak háromnapos kenyeret, nem ivott újbort, hanem csak legalább hat éveset, és a feleségével csak kilenc naponta hált együtt. Hazatérve Mátyás elmondja a feleségének, hogy miket beszélt neki egy vénséges parasztember, mire a királyné: „Felséged ehét akár egyhetes kenyeret is, ihat akár ötvenéves borokat, de hogy kilenc naponta háljunk együtt? Bolond volt az az ember!”

DT: Hetes (Magyar Népköltési Gyűjtemény VI., 1905. 317–320. – Vikár Béla gy.); Középpulya (Gaál Károly, 1988. 272–273.).

FF: Rákosszentmárton (EA 453/80. – Végh Ferenc gy., 1912); Imola (Gömörország, 2008. 4. szám, 59–60. – Ujváry Zoltán gy.).

AF: Kis-Királyhegyes (EA 2771/III. 497–498.; Magyar népmesék, 1960. 149–150.; Kálmány Lajos, 2015, 386–387. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Margitta (EA 14019/11–12. – Duka János gy., 1960; Duka János, 1993. 34–36.); Bihar (EA 8900/8. – Dobos Ilona gy., 1968); Tiszaföldvár (Bereczki Ibolya, 1985. 120–121.).

H 297.1. Az erős ital. Mátyás király egy olyan helyen száll meg éjszakára, ahol három öregember él: a fiú, az apa és a nagyapa. Mátyás megkérdezi, hogy mi a titka annak, hogy ilyen szép kort éltek meg mindhárman, mire azt válaszolják, hogy erős italt még életükben nem ittak. Mátyás meghívja őket vendégségbe, és legnagyobb csodálkozására az öregek mindenféle erős szeszes italt is megisznak. Amikor ezt szóvá teszi, azt válaszolják: valóban, életükben még vizet nem ittak, mert az olyan erős, hogy falvakat is elmoshat. Mátyás így bizonyosodik meg arról, hogy nem a pálinka, hanem a víz az igazán erős ital.

FF: Boldva (HOMNA 2131/7. – Kríza Ildikó gy., 1967).

H 298. Mátyás király és a fát ültető öregember. Mátyás király egy falun utazik keresztül, s az egyik kertbe benézve egy öregember pillant meg, aki egy almafát ültet. Megszólítja, és megkérdezi tőle, hogy hány éves. „Száz” – mondja az öreg. Mátyás elcsodálkozik azon, hogy az öregember ennyi évesen még bízik abban, hogy e fáról gyümölcsöt szüretelhet. Öt év múlva egy vénember állít be a királyi palotába egy kis kosár gyümölcssel, azzal az almával, amit a százévesen ültetett fáról szedett. Mátyás megörvend az ajándéknak, és cserébe a kosarat arannyal pakolja tele.

DT: Kisalföld* (Timaffy László, 1992. 157.).

FF: Kolon (Magyar Zoltán, 2002. 61.).

ER: Nagysármás (MZA 85080. – Magyar Zoltán gy., 2010).

SZ: Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 127–129.); Gyimes: Barackos pataka (Magyar Zoltán, 2003. 198.).

H 299. Mátyás király és a három öregember. Mátyás király egy falun utazik keresztül, és egy helyen egy öregembert lát sírni az utcára nyíló ajtóban. Megáll, és megkérdezi tőle, hogy miért sír. „Azért sírok, mert megvert az apám!” „Hát él még az apja? Szeretném látni!” – mondja Mátyás, és bemegy a házba. Az udvaron szembetalálkozik egy még öregebb emberrel, s kérdezi tőle: „Bácsikám, hát miért verte meg a fiát?” „Mert megsértette az apámat!” „Hát él még a maga apja is?” „Ott fekszik a szénaboglyában, mert megrészegedett!”

DT: H. n. (EA 568/57. – Dömötör Sándor gy., 1931).

FF: Rákosszentmárton (EA 453/80. – Végh Ferenc gy., 1912).

AF: Kishegyes (EA 2771/III. 497–498.; Magyar népmesék, 1960. 149–150.; Kálmány Lajos, 2015. 386. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Gyula (EA 17235/4. – Csúri Gábor gy., 1970); Tiszaföldvár (Bereczki Ibolya, 1985. 120–121.).

SZ: Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 73–74.); Gyimes: Farkasok pataka (Magyar Zoltán, 2008b. 72–73.); Gyimes: Farkasok pataka (MZA 106229. – Magyar Zoltán gy., 2016).

H 299.1. A harmadik öregember már nem emlékszik arra, hogy hány éves, ezért Mátyás elmegy a plébániára, mert ott él az a pap, aki megkeresztelte. A pap sem emlékszik már a dátumra, de javasolja, hogy nézzék meg a keresztelési anyakönyvben, azonban a sekrestyébe nem tudnak bemenni, mert a pap édesanyjánál van a kulcs, az meg elment a szőlőbe kapálni.

SZ: Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 74.).

H 299.2. A narratív típus folytatása „A hosszú élet titka” típusú történet.

FF: Rákosszentmárton.

AF: Kishegyes, Tiszaföldvár.

H 301. A legjobb falat. Mátyás király megparancsolja a szakácsának, hogy olyan ételt készítsen neki, amilyent még nem evett. A szakács mindenfajta ételt feltálal, de Mátyás már mindegyikből evett életében. A szakács elkeseredésében úgy dönt, hogy világgá megy: tesz a tarisznyájába egy kenyeret, és elindul. Mátyás kerestetni kezdi a szakácsot, akit egy erdőben érnek utol, és rázni kezdik a fát, amelynek a lombjai között a szakács félelmében elbújt. Ahogy rázzák a fát, leesik a cipő a földre, és Mátyás kíváncsian megkóstolja. Kiderül, hogy ilyen finom ételt eddig még nem evett, és örömeiben megbocsát a szakácsnak, aki azután minden héten süt a király asztalára egy kemence kenyeret.

SZ: Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 143–145.).

H 302. Mátyás király és a kása. Mátyás király az országot járva az út mentén egy falatozó kislányt pillant meg. Megkérdezi tőle, hogy mit eszik. A kislány azt feleli neki, hogy kását. Mátyás jó pénzen megveszi tőle a kását, és jóízűen elfogyasztja az általa korábban nem ismert ételt.

DT: Rábapatoná* (EA 28845/13. – Káposzta József gy.; lakodalmi köszöntő részeként megverselve).

H 303. A pásztor egészsége. Mátyás király az országot járva meglát a legelőn egy pásztort, akinek pirospozsgás arca szinte kicsattan az egészségtől. Megkérdezi tőle, hogy mitől ilyen egészséges, mire a gulyás/juhász meghívja ebédre. Amikor elfogyasztják a tűzre feltett bográcsost, Mátyás megkérdezi, hogy a második fogás mi lesz, mire a pásztor közli vele, hogy ők mindig csak egy fogással élnek. Mátyás viszonzásul meghívja magához a pásztort egy lakomára. A pásztor el is megy, és a feltálalt finomságokból egy kanálnyit titokban mindig belecsúsztat a szűre alá rejtett edénybe. A lakoma végeztével megkavarja az edény tartalmát, és megkínálja vele Mátyást, akinek természetesen nem ízlik az így összekevert sokfajta étel. „Ez bizony így néz ki őfelsége gyomrában is – mondja a pásztor –, de az én lebbencsemet akárhogy is kavarom, az egyfajta marad. Attól piros az én arcom.”

AF: Bihardiószeg (Bihari népmondák, 1995. 85–86.; Uő, 2001. 87–88. – Kovács Ilona gy., 1973); Érbogyoszló (Magyar Zoltán, 2012c. 59–60.).

H 305. Az eresről csepegő víz. Mátyás király megszólít egy fát hasogató öreget, és felajánlja, hogy segít neki. Az öreg rápillant a király kezére, és azt mondja, hogy ilyen finom kézzel nem lehet fát hasogatni. Mátyás azért megpróbálja, de bizony hamar hólyagok keletkeznek a tenyerén. Kérdezi az öreget, hogy mi a titka e munkának, hogyan lehet jól fát hasogatni. Mire az öregember. „Ha majd az eresről csepegni kezd a víz!” Mátyás megérti, hogy az öreg a munkások homlokáról lecsorduló verejtekre utal, és búcsúzóul egy aranyat ad neki ajándékba.

ER: Apáca (Magyar Zoltán, 2011a. I. 238.).

H 307. Milyen Mátyás felesége? Mátyás királynak egyszer egy illető azt mondja, hogy milyen szép felesége van, és vele egy ágyban aludni bizonyára különösen jó lehet. Mátyás király behozat két tányér bablevest ugyanabból a lábosból, és megkóstoltatja vele mind a kettőt, majd kérdezi tőle, hogy van-e különbség a kettő ízében/elküldi, hogy a patakából igyon vizet a hídon alul és hídon felül is, majd megkérdezi tőle, hogy van-e különbség a kétféle víz között. A nemleges válasza Mátyás azt mondja, hogy az ő feleségével és a más asszonyával is ugyanez a helyzet.

AF: Padé (Penavin Olga, 1984. 169–171.; Kóka Rozália, 1990. 17–19.).

SZ: Gyimes: Barackos pataka (Magyar Zoltán, 2003. 200.).

→MZ II. H 127.

H 309. Mátyás király nem szerette... Mátyás király három dolgot nem szeretett: az újramelegített levest, a megbékített barátot és a szakállas asszonyt. Mint mondta, a felmelegített levesben mindenkor benne van valami ízetlenség, a megbékélt barátban valami harag, a szakállas asszonyban pedig valami férfiaság, mely utoljára kutyasággá változik.

KM: H. n. (Marzio, Galeotto, 1979. 54. – 1485); H. n. (Dugonics András, 1820. II. 135.; Erdélyi János, 1851. 15.).

DT: Mohács (Bosnyák Sándor, 2001. 119.).

H 310. Egyéb példázatok. Mátyás királlyal kapcsolatos egyéb példázatok.

KM: H. n. – 2 (Dugonics András, 1820. I. 148.; Uő, 1820. II. 161.); H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 108., 131., 133–134., 159.); H. n. (Dugonics András, 1894. 254. – 1794).

H 311–320. Vegyes témájú Mátyás-mondák

H 311. A nagy orrú Mátyás király. Mátyás királynak nagy/hosszú orra van. Ha álruhában felbukkan valahol, gyakran mondják neki: „Olyan orrod van, mint Mátyás királynak!”

DT: Mátyusföld (Czuczor Gergely, 1899. II. 167–169. – Czuczor Gergely *Mátyás király c. verse*, 1844); Nagydém (EA 338. – Horváth Imre gy., 1928: Czuczor versének népi változata); Uraiújfalu (EA 8891/2–3. – Kuntár Lajos gy., 1958); Kemenesalja (EA 20349/78–79. – Molnár Dezső gy., 1979); Alsóór (Gaál Károly, 1988. 386.); Kopács (Lábadai Károly, 1992. 133–134.);

Mohács (Kriza Ildikó, 1999. 157–158. – Bosnyák Sándor gy.); Maradék (MZA 91140. – Magyar Zoltán gy., 2010).

FF: Letkés (MOA 12206. – Nagy Ilona gy., 1968); Mezőkövesd (Pető Margit, 1984. 129–130.); Sajórecske (Ujváry Zoltán, 1990. 82.); Jószaftó, Szin (Magyar Zoltán, 2001a. 190–191.); Sajóháza (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2006. 84.); Ipolynyék, Sirak (MZA 83852., 71345. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

AF: Szeged (Kálmány Lajos, 2015. 396. – 19. század vége); Alsóberecki (Berecz Károly, 1925. 22.); Nyíradony (EA 6667/4. – Béres András gy., 1957); Padé (NIFA 185/III. 49. – Katona Imre és Tóth Ferenc gy., 1972); Kishegyes, Padé (Penavin Olga, 1984. 128., 169–171.); Jászárokszállás (Farágó Jánosné, 1985. 38–42.); Temerin (Csorba Béla, 1988. 213.); Debrecen (Dömötör Ákos, 1998. 108–110. – 1947); Éradony (Bihari népmondák, 2001. 94.); Órszállás (Raffai Judit, 2008. 90. – Boros Viktória gy. é. n.); Rév – 2 (MZA 91021., 91086. – Magyar Zoltán gy., 2011).

ER: Vajdahunyad (MTA NTI K 648/7–9. – Dóczyiné Berde Amál gy., 1930-as évek); Györgyfalva (Magyar Zoltán, 2011a. I. 474.).

SZ: Sepsikilyén (Konsza Samu, 1957. 136–137.); Nagymoha (AFAR Mg. 1443. II. c. – Faragó József gy., 1967); Nagymoha (AFAR Mg. 1444. I. m. – Faragó József gy., 1967); Bukovina (Kóka Rozália, 1990. 7.); Csíkmenaság (Magyar Zoltán, 2011a. I. 134.).

→MZ II. H 61.1. →MZ II. H 65.

H 312. Mátyás ujjá mint tengelyvégszeg. Az álruhában vándorló Mátyás király meglátja, hogy az úton egy kocsinak kiesett a tengelyvégszege. Gyorsan odaugrik, a saját ujját dugja a helyébe, és addig szalad a kocsi mellett, míg egy kovácsműhelyhez nem érnek.

AF: Éradony (Bihari népmondák, 2001. 109–110. – Dandé Irma gy., 1995).

H 314. Mátyás király mint házasságszerző. Mátyás lehetővé teszi, hogy a szegény juhászbojtár/molnárlegény stb. feleségül vehesse a szerelmesét. / Mátyás összeketi a csábítót az elcsábított lánnyal / hűséges katonáját egy gazdag özvegygel.

KM: H. n. (Kóka Rozália, 1990. 17–19.).

AF: Nyíregyháza (JAMNA 454-69/VIII. 1157–1165. – Erdész Sándor gy., 1968).

→MZ II. H 70.

H 315. Mátyás király kacsája. Mátyás király fogadást köt a burkus királlyal, hogy a tatai vár és az ószőnyi vadászlak közötti, római kori csatornán melyikük kacsája úszik le gyorsabban. Mátyás király lila szalaggal megjelölt kacsája lesz a győztes.

DT: Tata (Rohrbacher Miklós, 1888. 83.); Tata (Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képen XIII., 1896. 492.); Tata (Ferenczi Imre, 1960. 424. – Komjáthy István gy.).

H 316. Mátyás király és a rablók. Mátyás király kopottas vadászruhában járja a vidéket, amikor rablók lepik meg / a vidék ura, egy gonosz rablólovag elfogatja, és fel akarják/akarja akasztatni Mátyást. Mátyás király belefúj az aranysípjába, mire ott teremnek a huszárjai, és kimentik szorult helyzetéből.

DT: Zala megye (Bátorfi Lajos, 1877. V. 130–132. – verses feldolgozás Somogyi Antal gyűjteményéből); Csákvár (Lukács László, 2010. 68. – Dobos Ilona gy., 1966).

H 317. Mátyás király és a boszorkányok.

H 317.1. A fordított beszéd. A boszorkányok a kocsmáros lányát/a budai urakat úgy elvarázsolják, hogy azok fordítva beszélnek/éppen az ellenkezőjét teszik annak, mint amit mondanak nekik. Mátyás király felkeresi a Szent Gellért-hegyen gyülekező boszorkányokat, és megparancsolja nekik, hogy hagyjanak fel az efféle rontással. A boszorkánysereg, tartva a király haragjától, seprűre kap, és azóta a magyarok helyett a rácokat rontják.

DT: Nemespátró (Bosnyák Sándor, 2001. 104–107.).
→MZ IX. F 72.

H 317.2. Mátyás király és a vasfogú bába. Mátyás királynak az a gondolata támad, hogy a palotájából a budai hegyekig a völgyön átívelő hidat építsen, hogy amikor vadászni akar, egyszerűen az erdő közepén teremhessen. El is kezdik a gigantikus mű építését. Egy öreg bába, akinek a kertje éppen a tervezett híd vonalába esik, ellenzi az építkezést, és közli a királlyal, hogy a szándéka hiábavaló és felesleges. A bábát börtönbe vetik, de az reggelre mindig kiszabadul. A bába megátkozza a királyt, akinek a felesége halott gyereket szül, és többé már nem is lehet gyereke. Mátyás király, belátva, hogy nem dacolhat a természetfeletti erővel, felhagy az építkezéssel.

KM: H. n. (Tóth Béla, 1898. VI. 148–150.).

H 318. Mátyás király és más történelmi szereplők.

H 318.1. Mátyás király és Mária Terézia. Mária Terézia mint Mátyás király lánya.

FF: Taktaszada (Szabó Lajos, 1975. 322.).

H 318.2. Mátyás király és a veres barátok. Mátyás király meglátogatja a veres barátok kolostorát, és titokban kilesi, hogy azok miként élnek valójában.

KM: H. n. (Tóth Béla, 1898. VI. 151–153.).

H 318.3. Mátyás király és Kampó táltos. Kampó táltos visszaszerzi a törököktől a király Holdas nevű lovát, legyőzi a rettegett török bajnokot, és amikor a királyné látni kívánja a híres vitézt, a palotába megérkezve felső állkapcsát az ajtó felső szélébe, alsó állkapcsát pedig a küszöbbe akasztva tüzet fúj be a trónterembe. Kampó Mátyás királyhoz jár ebédre, és búcsúzáskor Mátyás mindig megsüvegezi őt.

DT: Kemenesalja (EA 20349/78–79. – Molnár Dezső gy., 1979).

AF: Szeged – 2 (Ipolyi Arnold, 1854. 238., 264.; Magyar Népköltési Gyűjtemény XIII., 1914. 103–118., 479–481.; A tengeri kisasszony, 2006. 333. – Csaplár Benedek és Debreczeni János gy., 1853).

H 318.4. Mátyás király és Bem apó. Mátyás király álruhába öltözve Erdélyben Bem apónál vendégeskedik, majd meghívja magához Budára, és gazdagon megajándékozza.

SZ: Hertelendyfalva (Ujváry Zoltán, 1975. –169–171.; Uő, 1990. 115–119.).

H 318.5. Mátyás király és Kossuth Lajos.

→MZ II. H 318.

H 318.8. A Mátyás királynál vendégeskedő betyár. Mátyás király vándorruhába öltözve járja az országot, és az erdőszélen találkozik Bogár Imrével/Sisa Pistával. A betyár, látva, hogy a vándor szegény ember, egy marék aranyat ajándékozik neki. Mátyás király hazatérve levelet ír a betyárnak, és magához rendeli a királyi palotába. Utasítja, hogy betyárruhában jelenjen meg, és amikor az esti lakomán az urak elkezdi szidni a betyárt, és elkezdenek legénykedni azzal, hogy miként tanítanak mósresre, ha ott lenne, lépjen be az ebédlőterembe. Amikor a betyár megjelenik, az urak azt sem tudják, hová legyenek ijedtükben, és minden náluk lévő értéküket ellenállás nélkül odaadják a betyárnak. A lakoma végén Mátyás király elárulja az uraknak, hogy csak tréfáról volt szó.

FF: Nógrádsípek (Nagy Zoltán, 1987. 59–61.; Puskás Péter–Végh József, 1997. 198–199.; Végh József, 2012. 135–137.); Nógrádsípek (Nagy Zoltán–Benedek Zoltán, 2010. 473–476.).

→MZ VII. A 176.1.

H 319. Mátyás király és a buta falusiak.

H 319.1. A rátóti deputáció. A rátótiak tanakodnak, hogy mit vigyenek Mátyás királynak ajándékba. Végül úgy döntenek, hogy dió helyett szilvát visznek, de a király elé érkezve szilvástul elbotlanak és hasra vágódnak. A király testőrei mérgebe gurulva megdobálják a kiömlött szilvával az előljárókat, akik örülnek, hogy a szilva mellett döntöttek, mert a dióval a fejüket is betörhették volna.

KM: H. n. (György Lajos, 1938. 132–133.; Kóka Rozália, 1990. 71–73.).

H 319.2. Mátyás király és a rákosdiak. A rákosdiak egy hordó tejet visznek ajándékba a királynak. Mátyás megkérdezi tőlük, hogy mennyi tej van a hordóban, mire az egyik rákosdi atyafi levetkőzve beleugrik a hordóba, mutatva a királynak, hogy a hónaljáig ér. Mátyás visszaküldi az ajándékot, hogy fogyasszák el ők azt a tejet.

ER: Kisbarcsa (MZA 1506. – Magyar Zoltán gy., 2007); Kisbarcsa (Magyar Zoltán, 2009d. 95.).

H 319.3. Mátyás király és a székelyek köszöntése. A székelyek küldöttséget menesztnek Mátyás királyhoz, és mielőtt belépnének a palotába, elhatározzák, akképpen köszönnek neki, hogy az első belépő azt mondja: „Isten áldja meg őfelségét!”, az utána jövő hogy „Őfelsége asszonyt is!”, a harmadik pedig hogy „Az egész háza népével!” Azonban amikor belép a trónterembe az első székely, megbotlik a kioldódott harisnyatekerőben, és hasra esve mérgesen kifakad: „A nyavalya törje ki!”, mire a többiek is hangosan követik a példáját: „Őfelsége asszonyt is!” „Az egész háza népével!” Mátyás király jót derül a küldötteken.

ER: Magyarpéterfalva (Vöő Gabriella, 1981. 259–262. – Könczei Ádám gy., 1958).

→Rátótiádák.

H 319.4. Hogyan csinált Mátyás király világosságot? Az országot járó Mátyás király egy helyen azt látja, hogy olyan házat építettek, amin nincsen ablak, és az ott lakók ki-be futkosva hordják be a világosságot a lakásba. Mátyás fog egy bal-tát, ablakot vág a falba, és mindjárt világos lesz a szoba.

AF: Pusztaiújlak (Magyar Zoltán, 2011a. II. 476.).

H 319.5. Egy zoborvidéki falusoroló. Mátyás király nevezi el a zoborvidéki falvakat, egy-egy görbe tulajdonságuk alapján.

FF: Barslédec (MZA 1149. – Magyar Zoltán gy., 1998).

H 320. Egyéb hagyományok.

KM: H. n. (Kis János, 1806. 20–22.).

DT: Baj (Komárom megye földrajzi nevei, 1985. 163.).

FF: Kishartyán (EA 6358/16. – Nagy Dezső gy., 1951).

AF: Szeged (Magyar Népköltési Gyűjtemény XIII., 1914. 484–485.; A tengeri kisasszony, 2006. 795–796. – Szluha Ágoston gy., 19. század közepe); Kállósemjén-Újfalurét (JAMNA 293-67/956. – Erdész Sándor gy., 1963); Kunszentmárton (MOA 12693. – Villányi Péter gy., 1981); Kanizsamonostor (Burány Béla, 2007. 926.).

H 321–340. Mátyás király, a mitikus hős

H 321. Mátyás király kardja. A hadba induló Mátyás egy fa alatt elalszik, és ál-mában egy ősz hajú öregember jelenik meg neki, aki mindkét kezében kardot tart. Az ősz öreg a kardokat elássa a földbe, majd eltűnik. Mátyást egy szarka ébreszti fel, s miután elmeséli álmát a szolgájának, felássák az álomban látott helyet, ahon-nét előkerülnek a kardok, melyeken ez a felirat olvasható: „Győzni fogsz.” A két kard összevágja az egész ellenséges sereget.

KM: H. n. (Ipolyi Arnold, 1854. 82., 508. – Gaal György népmesegyűjteménye nyomán).

H 323. Mátyás király táltos paripája.

H 323.1. Mátyás király Holdas nevű lova. Mátyás király Holdas nevű lova tál-tos ló, olyan különleges paripa, amely éjjel az egész vidéket holdként világítja be, miáltal az utazások során és a harcokban a királynak nagy segítségére van. A világító homlokú lovat egy török táltos elrabolja, de egy híres temesvári vitéz, Kampó táltos vállalkozik arra, hogy megtalálja. Kampó bejár hetedhét országot és Tündérországot, mígnem két szarka beszélgetését kihallgatva rátalál a Holdas lóra, és visszaviszi Mátyásnak.

KM: H. n. (Thaly Kálmán, 1881. 131.).

DT: Kemenesalja/Kenyeri (EA 20349/78–79. – Molnár Dezső gy., 1979).

FF: Parasznya (Résző Ensel Sándor, 1881. 3.; Szendrey Zsigmond, 1926. 82.).

AF: Szeged (Ipolyi Arnold, 1854. 238., 264.; Magyar Népköltési Gyűjtemény XIII., 1914. 104–118.; A tengeri kisasszony, 2006. 333–341. – Csaplár Benedek gy., 1853).

H 323.2. Mátyás király Fakó nevű lova.

AF: Péterfalva (Ferenczi Imre, 1984. 126.; Kóka Rozália, 1990. 139–141.).

ER: Varsolc (Magyar Zoltán, 2007a. 153.).

H 323.3. Mátyás király Ráró nevű lova.

DT: Öskü (Szendrey Zsigmond, 1921. 132.); Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 121–122.).

H 324. Mátyás király ugratása. Mátyás király táltos lovával Budáról Tiszakeszire/a füzéri vártól a Somhegy tetejére/a diósgyőri várból a paraszniai Mátyás ugratása nevű sziklára/a Kikeri-tó partjáról a várpalotai várkastély falára/egyik hegyről a másikra ugrat.

DT: Várpalota (Szendrey Zsigmond, 1926. 187. – Bártfai László kézírata, 17. század eleje; Szózat, 1925. III. 1.); Várpalota (Ny. Nagy István, 2000. 150. – Pesty, 1864. Veszprém vármegye; Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 152–153.); Öskü (Szendrey Zsigmond, 1921. 132.); Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 121–122.).

FF: Parasznya (Fényes Elek, 1851. III. 198.); Parasznya (Részó Ensel Sándor, 1881. 3.); Parasznya (MTA NTI K 78/25. – Németh Imre gy., 1962); Telkibánya (EA 21090/22. – Illés Emese és Gömöri Sándor gy.).

AF: Tiszakeszi (Sajóvölgyi G. Péter, 1896. 174–175.); Tiszakeszi (EA 14145/4–5. – Papp Károly gy., 1965); Ároktó (HOMNA 1014/1–2. – Szortsik Tibor és Szombati István gy., 1961); Ároktó – 2 (HOMNA 4321/6., 8. – Szűcs Szergely gy., 1980).

H 324.1. A vadkantól megmentett pásztor. Mátyás király a lovával a Mátyás ugratása nevű sziklára ugrat, és megment egy pásztort, akit egy vadkan támadott meg.

FF: Parasznya (Részó Ensel Sándor, 1881. 3.).

H 324.2. A Mátyás király által megátkozott templom. Mátyás király vasárnapként Budáról a Tiszakeszi melletti templomba jár imádkozni, úgy, hogy táltos lovával Budáról a Tisza mellé száll/ugrat. Egy alkalommal nem várják meg a királyt a mise kezdetével, és mire odaér, már zárva találja a templomajtót. Haragjában Mátyás a lovával oldalba rúgja a templomot, és megátkozza, mire a templom nyomban elsüllyed. Mái is Aranypatkó-feneknek nevezik azt a helyet, mert a táltos ló aranypatkója is a földbe süllyedt, miután az a rúgás következtében leesett a lábáról.

AF: Tiszakeszi (Sajóvölgyi G. Péter, 1896. 174–175.); Tiszakeszi (EA 14145/4–5. – Papp Károly gy., 1965).

H 325. Mátyás király lovának patkónyoma. Mátyás király ottjártakor/ugratása nyomán táltos lovának a patkója nyomot hagy egy sziklában, mely patkónyom máig is látható.

DT:

– A Kikeri-tó melletti kőgátban látható patkónyom: Várpalota (Ny. Nagy István, 2000. 150. – Pesty, 1864. Veszprém vármegye; Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 152–153.); Öskü (Szendrey Zsigmond, 1921. 132.); Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 121–122.).

– A taliándörögdi Királykút melletti kőszikla: Taliándörögdi (Pákay Zsolt, 1942. 153.); Taliándörögdi (Lukács László, 2013. 71.).

FF:

– A parasznyai, Mátyás király ugratása nevű szikla: Parasznya (Fényes Elek, 1851. III. 198.); Parasznya (Részó Ensel Sándor, 1881. 3.); Parasznya (Márki Sándor, 1882. 256–257.); Parasznya (Hanusz István, 1897. 26.; Uő, 1900. 43.); Varbó (EA 6219/15. – Bodgál Ferenc gy., 1957); Parasznya (MTA NTI K 78/25. – Németh Imre gy., 1962).

– A Pálháza melletti Somhegy teteje: Pálháza (EA 21090/22. – Illés Emese és Gömöri Sándor gy.).

ER:

– A Királyhágó patkónyomos köve, amelyben óriási méretű patkónyom látható: H. n. (Hangay Oktáv, 1913. 169.).

– A verespataki Királyszek melletti patkónyom: Verespatak* (AFAR Mg. 2079. II. d. – Vöö Gabriella gy., 1972).

H 326. Mátyás király sziklába mélyedt nyoma. Mátyás király térde/sarkantyús csizmája/kardjának hüvelye nyomot hagy a sziklában.

FF: Parasznya (Fényes Elek, 1851. III. 198.); Parasznya (Márki Sándor, 1882. 256–256.); Parasznya (Hanusz István, 1897. 26.; Uő, 1900. 43.); Varbó (EA 6219/15. – Bodgál Ferenc gy., 1957); Parasznya (MTA NTIK 78/25. – Németh Imre gy., 1962).

H 328. Mátyás király a Tordai-hasadéknál. Mátyás királyt a törökök üldözik, s hogy el tudjon menekülni előlük, pénzt szór el, amely a pogányok kezében kővé változik. Amikor tovább üldözik, imájára kettéhasad a hegy, és a törökök már nem tudják tovább követni.

ER: Aranyoszek (MZA 36938. – Keszeg Vilmos gy., 1986).

H 330. Mátyás király és a farkas. Mátyás királyt egy farkas támadja meg, de ő belenyúl a vadállat kitátott szájába, és a farkánál fogva kifordítja.

SZ: Gyimes: Bükkhavas pataka (Magyar Zoltán, 2003. 199.).

H 333. Mátyás király természetfeletti képessége.

H 333.1. Mátyás király ördögi segítője. Mátyás királynak szelleme van, aki oda viszi őt, ahová akarja, egy szempillantás alatt el tudja juttatni az urát bárhová. Egyszer, amikor a tengeren mennek keresztül, Mátyás félelmében keresztet vet, mire a szellem azt mondja neki: „Ne gereblyézz, mert lehajítalak!”

AF: Tápé (EA 14006/13. – Molnár Imre gy., 1964); Tápé (EA 8052/19. – Dobos Ilona gy., 1966); Tápé (Katona Imre, 1971. 659.).

H 333.2. Mátyás király szárnya. Mátyás királynak szárnya volt, amit az Isten adott neki, mert szent életű volt.

AF: Egyházaskér (EA 2771/III. 491–492.; Bálint Sándor, 1963. 43.; Kálmány Lajos, 2015. 381.– Kálmány Lajos gyűjtése, 19. század vége).

H 333.3. Mátyás király varázskönyve. Mátyás királynak olyan varázskönyve van, hogy oda olvassa be a palotájába azt, akit csak akar.

AF: Szaján (Kálmány Lajos, 1891. III. 303.).

H 333.4. A láthatatlan Mátyás. Mátyás király olyan képességgel bír, hogy láthatatlanná tudja magát tenni. Elmegy a törökök közé, és muzsikál nekik, de hiába keresik, nem találják. Majd szántsándékkal hagyja magát elfogni, de reggel a tömlőcben hiába keresik már.

AF: Szaján (Kálmány Lajos, 1891. III. 303.)

H 334. Mátyás király és a török szultán I. (Mátyás a Csonkatoronyban). Mátyás királyt konstantinápolyi kémkedése/látogatása alkalmával elfogatja a török szultán, és a börtönben befalaztatja („kő közé rakatja”). Mátyás csak annyit kér tőle, hogy a jobb kezét hagyják szabadon, és a feje fölött addig ne rakják be a tornyot, míg az előtte lévő kis üregben egy gyertya el nem ég. Mátyás a szabadon hagyott jobb kezével a zsebéből előhúzza bűvös könyvét, mire három ördög jelenik meg neki/ Toldi Miklós siet a segítségére, a Csonka-tornyot felfordítják, Mátyást hazarepítik, a török szultánt pedig a feleségével együtt álmukban Budára hozzák, és a királyi palotában teszik le. Hajnalban a szultán és a felesége a harangok zúgására/a budai kakasok kukorékolására ébred fel, s csak akkor döbbennek rá, hogy hová kerültek az éjszaka folyamán. Mátyás király csak hatalmas váltságdíj fejében engedi szabadon a szultánt, és megígérteti vele, hogy többé nem fogja háborgatni az országot.

AF: Szeged (Ipolyi Arnold, 1854. 458.); Szeged (Magyar Népköltési Gyűjtemény XIII., 1914. 475–479.; A tengeri kisasszony, 2006. 345–347. – Debreczeni János gy., 19. század közepe; Solymossy Sándor, 1935. 223.); Magyarszentmárton (EA 2771/III. 512.; Kálmány Lajos, 2015. 395–396. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége).

DT: Szakcs (Magyar népmesék, 1960. 143–148. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1953), Szakcs (WMMEA 13-74/8–13. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1958).

H 334.1. A két font hús. A török szultán több lehetetlen feladat végrehajtására szólítja fel Mátyás királyt, de ő okos szakácsnője segítségével mindegyiket megoldja. Utoljára a szultán azt írja Mátyásnak, hogy küldje el hozzá Magyarországról a legjobb muzsikust, vagy küldjön neki az ülepéből két font húst. Mivel abban az időben Mátyás király volt Magyarország legjobb muzsikusa, a két felszólítás egyaránt arra vonatkozik, hogy a szultán halva szeretné látni Mátyást.

DT: Szakcs (Magyar népmesék, 1960. 143–148. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1953); Szakcs (WMMEA 13-74/8–13. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1958).
→MZ II. H 108.

H 334.2. A szultán váltságdíja. Mátyás király csak úgy engedi szabadon a török szultánt és annak feleségét, hogy amíg török és magyar lesz a földön, a törökök adót fizetnek majd a magyaroknak/ha a két ország határa ott lesz, ahová a szultán papucsá leesik, amikor azt Mátyás elrúgja. A szultán papucsá a konstantinápolyi szultáni palota mellett esik le.

DT: Szakcs (Magyar népmesék, 1960. 143–148. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1953); Szakcs (WMMEA 13-74/8–13. – Andrásfalvy Bertalan gy., 1958).
AF: Magyarszentmárton (EA 2771/III. 512. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége).

H 335. Mátyás király és a török szultán II. (Mátyást akasztani viszik). Mátyás király áruházban a török szultán udvarába megy hegedülni. Amikor távozik, az ajtóra felírja, hogy ott járt. Az írást észreveszik, Mátyást elfogják, és halálra ítélik, mert megölte a szultán rokonát, a pogány király leányát. A szultán úgy dönt, hogy a két ország határán akasztatja fel Mátyást, arccal Magyarország felé. Mátyás utolsó kívánságaként azt kéri, hogy háromszor belefújhasson a sípjába, mire a katonái nyomban ott teremnek, kiszabadítják a királyt, és Mátyás helyett a török szultán kerül az akasztófára, arccal Törökország felé.

FF: Kapuszög* (Szémán István, 1911. 237–238.; Csikvári Antal szerk., é. n. 124–125.; Solyomossy Sándor, 1935. 199.; Ortutay Gyula, 1939. 29–32.; Keresztély Balázs szerk., 1992. 71–72.; Musketik, Leszja, 1998. 205.).

H 336. Mátyás király és a pogány király lánya. Mátyás király háborút indít a pogány király lánya ellen, aki a nevickei várban uralkodik, és zsarnoka az egész vidéknek. Mivel az ostromlott vár nehezen megközelíthető helyen fekszik, Mátyás hadicselhez folyamodik: az éjszaka folyamán összegyűjtet mindenféle állatot, a nyakukba csengőt köttet, a hátukra pedig meggyújtott gyertyát tétet, és úgy vonul a vár alá. A pogány király lánya megrémül az éktelen lármától és a rengeteg gyertyalángtól, és kincsét a vár kútjába dobja, majd táltos lován elmenekül a várból. Mátyás király táltos lován üldözi a várúrnőt, és mivel a lovak testvérek, az első bevárja az utána vágatót. Mivel éppen makkhullás ideje van, a pogány király lányának a lova elcsúszik a makkon, amiért az úrnő megátkozza az erdőt, hogy az ne teremjen több makkot. Amikor Mátyás utoléri a pogány király lányát, az felajánlja neki, hogy a felesége lesz, de Mátyás nem hallgat rá, és levágja a fejét, s ezáltal megszabadítja tőle a vidéket.

FF: Nevicke* (Siegmet Károly, 1888. 34.); Kapuszög* (Szémán István, 1911. 236–237.; Csikvári Antal szerk., é. n. 124–125.; Ortutay Gyula, 1939. 29–30.; Keresztély Balázs szerk., 1992. 71–72.; Musketik, Leszja, 1998. 205.); Ung megye* (Perfickij, Jevgen, 1926. 30.); Nevicke* (Dusanek, Ján–Gabriel, Frantisek, 1946. 105.); Ublya* (Varchol, Nadija–Varchol, Jozsif, 1984. 179–181.); Ung völgye (Keresztély Balázs szerk., 1992. 69–70. – Dienes András gy.); Nevicke (Dupka György–Zubánics László szerk., 2014. 71. – Dupka György gy.).

H 336.1. A pogány király lányának természetfeletti hangja. A pogány király lányának olyan hatalmas állati hangja van, amelytől ellenfelei megsüketülnek, ám a vár ellen hajtott rengeteg állat ordítása, bőgése még az ő hangját is elnyomja, s így menekülnie kell.

FF: Ublya* (Varchol, Nadija–Varchol, Jozsif, 1984. 179–181.).

H 338. Mátyás király harca Istennel.

→Szlovéniai és stájerországi szlovén tradíció.

H 340. Kozmogóniai hagyományok. Mátyás kürtje/Mátyás szeme nevű csillagképek.

KM: H. n. (Ipolyi Arnold, 1854. 171., 274. – Lugossy József nyomán).

H 341–380. Alapítási hagyományok

H 341. Mátyás király címere. Mátyás király címerében egy holló látható, ezért nevezték Corvin Mátyásnak.

H 341.1. A tolvaj holló. A Mátyás király ujjáról lehúzott gyűrűt egy holló elcseni, de Mátyás utánaered, és lelövi a madarat. Ennek emlékére kerül bele a király címerébe a csőrében karikagyűrűt tartó holló.

DT: Démes* (MOA 13281. – Bosnyák Sándor gy.); Kisújfalu (Liszka József, 1988. 53–54. – Himmler György gy.); Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 117.).

FF: Hollókő (EA 7556/7. – Dobos Ilona gy., 1965).

ER: H. n. (Benkő József, 1999. I. 480. – 1778; Georgius Andreas Schmidt nyomán).

Csehország: H. n.* (Rechnitz Ignác, 1897. 212–213. – csehországi zsidó krónika feljegyzése, 16. század vége).

H 341.2. Szilágyi Erzsébet álma. A Mátyás királlyal állapotos Szilágyi Erzsébet leheveredik egy tölgyfa alá pihenni, és álmában egy hollót lát, amely az ujjáról lecsúszó gyűrűt felkapja, a fa tetejére repül vele, majd a gyűrűt egy drágakővel együtt a keblére ejti.

KM: H. n. (Benkő József, 1999. I. 479–480. – 1778, Alexander Cortesius verse nyomán).

H 341.3. Szilágyi Erzsébet levele. Szilágyi Erzsébet levelet akar küldeni fogságban sínylődő fiának. Kérdezi az udvari népeit, hogy ki tudná elvinni még aznap Mátyásnak, ám senki nem képes olyan gyors útra. Egyszer csak egy holló bukkan fel, kikapja a levelet Szilágyi Erzsébet kezéből, és elrepül vele Mátyáshoz, aki még aznap értesül arról, hogy hamarosan kiszabadítják. Ennek emlékére kerül be Mátyás címerébe a holló.

AF: Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 97.).

H 341.4. Mátyás király címere mint anyajegy. A Mátyás hollós címerére emlékeztető anyajegyéről ismerik fel a király törvénytelen fiát.

DT: Nemespátró („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 75–77. – Godena Albertné gy., 1962).

→MZ II. H 35.3.

H 343. Mátyás király birtokadományai.

H 343.1. Mátyás király kerékszöge. Az utazó Mátyás király kocsijának egyik kerékszöge kiesik. Egyik hű embere észreveszi a bajt, és saját ujját dugja a kerékszög helyébe, s ezzel megmenti a kocsit a felborulástól. Aldozatvállalásáért a királytól birtokadományban részesül.

DT: Nemespátró (Bosnyák Sándor, 2001. 125.).

FF: Oldalfala/Kövecses (MZA 92744. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

AF: Újvidék (Penavin Olga, 1984. 136.; Kóka Rozália, 1990. 122.); Feketics (Penavin Olga, 1995. II. 99.).

SZ: Istensegítség (Bosnyák Sándor, 1984. 159.).

→MZ I. D 35. →MZ II. H 312.

H 343.2. A körülkerített birtok. Mátyás király valamely neki tett szolgálatért annyi birtokot adományoz, amennyit az adományt elnyerő személy a hajszálaival körül tud keríteni/amennyit a szemével be tud fogni/amennyit lovával ebédidő alatt/naplementéig körül tud lovagolni.

DT: Dercsika (Bél Mátyás, 1735–1742. II. 246.); Dercsika (Karcsey [Csaplár Benedek], 1851–1852. 769.; Tolnai Vilmos, 1919. 103.); Dercsika (Ipolyi Arnold, 1858. 90.); Dercsika (Nemzet, 1884. április 9.); Dercsika (Részó Ensel Sándor, 1893. 4.); Dercsika (Pozsony vármegye és Pozsony, 1904. 51.; Szendrey Zsigmond, 1920. 56.); Dercsika (Hét, 1969/10. 11.); Dercsika (EA 18921/5–6. – Vörösmarty Géza gy., 1975); Dercsika (N. László Endre, 1979. 56–57.); Dercsika (Svinger István, 1990. 11.).

AF: Újvidék (Penavin Olga, 1984. 136.); Hajdúnánás – 2 (Draviczky Imre, 1990. 47.).

ER: H. n. (Mikszáth Kálmán, 1959. XII. 197. – 19. század vége).

→MZ I. D 2.2.

H 343.3. „Ahol néked Vázsonykő!” Mátyás király Nagyvázsony környékén vadászik Kinizsi Pállal, és eltévednek az erdőben. Sokáig keresik az erdőből kivezető utat, és amikor kiérnek a rengetegből, Vázsonykő várát pillantják meg először. Mátyás a vár láttán örömmel fordul hadvezéréhez: „Pál, ahol néked Vázsonykő!”, mire a ravasz Kinizsi a király lábaihoz borulva köszöni meg az „ajándékot”, amit a király nagyvonalúan jóváhagy.

DT: Nagyvázsony (Vályi András, 1799. III. 606. – Bél Mátyás nyomán); Nagyvázsony (LDMNA 311/18. – Zsiray Lajos gy.).

→MZ I. D 38.

H 343.4. Toldi Miklós jutalma. Mátyás király Toldi Miklósnak adományozza Toldot és környékét, mert az Nógrád megyei utazása alkalmával félretolta az előttük tornyosuló hegyet, megkönnyítve ezáltal a király és a királyné továbbhaladását.

FF: Palócföld (Lisznyai Kálmán, 1851. 156–159.; Ipolyi, 1854. 178.; Részó Ensel Sándor, 1890. III. 10.; Hanusz István, 1893. 338.; Uő, 1900. 64.; Bán Aladár, 1917. 23.).

H 343.5. A megtáncoltatott királyné. Mátyás király megnemesíti és birtokadományban részesíti azt a juhászt, aki a táncmulatságban megtáncoltatta a királynét.

FF: Karancslapujtó (PMNA 716/2. – Telek Erzsébet gy., 1975).

H 343.6. Birtokadomány a királynak tett egyéb szolgálatokért. Mátyás király szíves vendéglátásért/a frissítőként felszolgált vízért/harci vitézségért/éberségért stb. jutalmul híveinek birtokot adományoz.

KM: H. n. (Dugonics András, 1820. II. 57.); H. n. (Budai Ferencz, 1805. II. 482.).

DT: Dunaszerdahely (Ipolyi Arnold, 1858. 41.); Szentgál (Magyar Népköltési Gyűjtemény VIII., 1906. 485.); Csallóköz (Hét, 1969/10. 11.); Nyögér (<http://www.nti.btk.mta.hu/kapcsolathalo/index.php/nyoger>; letöltés: 2014. 10. 22. – Hajba Sándor gy., 1989).

AF: Nagykőrös (AJMA 240-70/4-5. – Balanyi Béla gy., 1960); Bátya (VKMA 963-99/2. – Fehérvér Zoltán gy., 1970 k.); Hajdúnánás (Draviczyk Imre, 1990. 47.); Fancsika (Keresztély Balázs szerk., 1992. 75.).

ER: Magyarfráta (Hints Miklós, 1993. 28.; Uő, 1995. 31.); Magyarfráta (Magyar Zoltán, 2012a. 172.).

H 343.7. Pokol vitéz birtokadománya. Az Erdélyben utazó Mátyás király után egy helybeli férfi egy magas szikláról többször is illetlen szavakat kiált. Mátyás elfogatja az illetőt, és gyanítva, hogy valami rejtett oka lehet a felségsértésnek, megkérdezi tőle, hogy miért tette. „Két ökrért és egy hordó borért” – a felelet, mire a király a bort és az ökröket a katonáival elfogyasztja, a bátor embert pedig Pokolnak elnevezve a seregébe fogadja, megnemesíti és az egész környező vidék urává teszi.

ER: Nagylozna (Tagányi Károly–Réthy László–Kádár József, 1901. V. 79.).

H 343.8. Mátyás király várat adományoz. Hadi szolgálataikért hálából Mátyás várat (Saskő/Csicsó várát) adományoz híveinek.

FF: Markaz (Gabányi János, 1925. 170–180.).

ER: Mezöbodon (Szendrey Zsigmond, 1926. 85. – 1904); Kozárvár (Magyar Zoltán, 2011a. II. 262.).

H 343.9. Mátyás király házat adományoz. Mátyás király a csatában tanúsított hősiességért házat adományoz egyik katonájának.

DT: Kőszegszerdahely (Vas megye földrajzi nevei, 1982. 74.).

H 344. Mátyás király nemesei. Mátyás király valamely neki tett jószolgálatért (harci vitézségért/életveszélyből való kimentésért/szíves vendéglátásért/stb.) nemesei címet és címert adományoz.

KM: H. n. (Nagy Iván, 1860. VI. 40.; Budapesti Hirlap, 1882. június 8.; Szendrey Zsigmond, 1926. 86.); H. n. (Nemzeti Ujság, 1925. október 4.).

DT: Zala vármegye (Bátorfi Lajos, 1877. IV. 132–134.); Decs (Tolna megye földrajzi nevei, 1981. 485.); Nemespátró* (Bosnyák Sándor, 2001. 114.).

AF: Nádudvar (EA 18697/32. – Jakab Attila gy., 1972); Zenta (Burány Béla, 2007. 920.).

ER: H. n. (Müller, Friedrich, 1885. 463.); Alsórákos/Kolozsvár (EA 8900/16. – Dobos Ilona gy., 1968); Magyarókerke (Magyar Zoltán, 2004a. 148–149.).

H 345. Falvak megnemesítése. Mátyás király azért, mert önzetlenül megvendégelik/mert egy felfordított teknő alá rejtve elbújtatják az üldözői elől, az egész település népének szabadságot/nemességet adományoz.

DT: Halászi (Timaffy László, 1976. 87.; Uő, 1992. 101–102.); Halászi (EA 27466/6. – Rigó Endréné gy., 1996); Kémes/Szentkirályszabadja (Bosnyák Sándor, 2001. 108.).

H 346. Mátyás király városi címet adományoz. Mátyás király a neki tett szolgálatokért mezővárosi címet adományoz egyes településeknek (Jókőnek/Mezőkövesdnek/Nádudvarnak/Bősnek/Nagymegyernak/stb.).

FF: Jókő (Nyitra vármegye, 1899. 114.); Mezőkövesd (Pesty, 1864. Borsod vármegye, 269.); Mezőkövesd (Fludorovics Zsigmond, 1913. 222–223.); Mezőkövesd (Pető Margit, 1984. 129.).
AF: Nádudvar (EA 18697/32. – Jakab Attila gy., 1972).

DT: Pered* (Demeter Dénes, 1895. 242–243.); Nagymegyér, Bős (Hét, 1969/10. 10–11.).

H 346.1. A matyó név eredete. A mezőkövesdiek a király iránti hálából adják fiúgyermeküknek nagy számban a Mátyás nevet, és nevezik őket a királyi adományra is utalva matyóknak./Mátyás király adja nekik a saját neve után a matyó becenevet.

FF: Mezőkövesd (Tóth Péter, 1988. 199., 403. – Pesty, 1864. Borsod vármegye); Mezőkövesd (Istvánffy Gyula, 1896. 454.); Mezőkövesd (Fludorovics Zsigmond, 1913. 222–223.); Mezőkövesd (EA 2538/5. – Csilléry Klára gy., 1951); Mezőkövesd (EA 2392/26. – Sándor István gy., 1951); Mezőkövesd (Pető Margit, 1984. 129.).

H 347. A micskei dézsmamentesség. Mátyás király az őt inkognitóban vendégül látó micskeieknek (a micskei szőlőhegy egy bizonyos részének) adómentességet biztosít.

AF: Micske (Gavallér Lajos, 2007. 69.); Micske (Nagy-Máté András szerk., 2007. 71.); Micske (Magyar Zoltán, 2011a. II. 475–476.).

→MZ II. H 89.

H 347.1. A sándorfalvi sóskút. Kinizsi Pál katonai szolgálataiért cserébe mindössze azt kéri Mátyástól, hogy a sándorfalviak azontúl ingyen meríthessenek vizet a falujuk határában fakadó sóskútból. Mátyás kiváltságlevelet állíttat ki e jogukról.

ER: Huszt (Szöllősy Tibor, 1992. 38. – Dusanek János feljegyzése, 1938); Sándorfalva (Keresztély Balázs szerk., 1992. 67–68.).

H 348. Mátyás király névadásai. Mátyás király az általa megadományozott személynek nevet/nemesi melléknevet ad (Toldi/Hollósy/Angyal/Fáy/Pokol/Okos/stb.), akinek utódai e Mátyás királytól eredeztetett családnevet évszázadokon át büszkén viselik.

DT: Réte (EA 21600/7. – N. N. 1943); Réte (Cséplő Ferenc, 1995. 8.).

FF: Alsótold (Lisznyai Kálmán, 1851. 159); Zagyvaróna (PMNA 991/40–41. – Molnár Péter gy., 1988); Sumjác* (Gömörország, 2008. 60.); Oldalfalva/Kövecses (MZA 92744. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

ER: Nagylozna (Tagányi Károly–Réthy László–Kádár József, 1901. V. 79.).

SZ: Maroshévíz (BBE MIK D-23/121. – Bodor József gy., 1964).

H 350. Mátyás király kijelöli a határt.

H 350.1. A karddal meghúzott határvonal. Mátyás igazságot szolgáltat két szomszédos község (Szék és Bonchida) határvitájában: a kardjával húzva egy vonalat kijelöli a két település határvonalát.

ER: Szék (Bosnyák Sándor, 1993. 27.); Szék (Magyar Zoltán, 2012a. 171.).

H 350.2. A leszúrt fűzfavesszővel kijelölt határ. A Mátyás király által leszúrt fűzfavessző megfogán, és határjelül szolgál, eldöntve ezáltal a két szomszédos község határvitáját.

AF: Bereg megye: Vári/Császári (Móricz Zsigmond, 1958. 325–326.).

H 352. Mátyás király telepítései. A község lakóinak őseit Mátyás király telepíti jelenlegi lakóhelyükre.

FF: Verőce/Kisoroszi (Bosnyák Sándor, 2001. 100.).

AF: Magyarkanizsa (Szilágyi Miklós, 2009. 44.).

ER: Magyarvista (MTA NTI K 648/66–67. – Dóczyiné Berde Amál gy., 1930-as évek).

MO: Szőlőhegy (Halász Péter, 1986. 6.).

H 354. Mátyás király által épített templom.

H 354.1. A szeged-alsóvárosi templom eredete. A templomot Mátyás király építteti egy Mária-jelenés emlékére.

AF: Szeged (Magyarság, 1924. szeptember 10.; Szendrey Zsigmond, 1926. 57.; Bálint Sándor, 1980. 497.).

H 354.2. A kolozsvári Szent Mihály-templom eredete. A templomot Mátyás király építteti annak emlékére, hogy azon a helyen korbácsoltatta meg őt fahordás közben a kolozsvári bíró.

SZ: Seprőd (Magyar Zoltán, 2007b. 33. – Dósa Erika gy., 1994).

H 354.3. Templomalapítás a király elhunyt kedvese emlékére. Mátyás király halott kedvese emlékére/sírja fölé kápolnát/templomot emeltet.

DT: Botykapeterd (Baranya megye földrajzi nevei I., 1982. 474.; Pesti János szerk., 2002. 408.).

ER: Mezőbodon (Szendrey Zsigmond, 1926. 85. – 1904).

H 354.5. Egyéb, Mátyás királlyal kapcsolatos templomalapítási hagyományok.

DT: Buda (MZA 63962. – Gyöngyösi Gergely *Decalogus de sancto Paulo* c. műve nyomán, 1516).

FF: Okolicsnó (Magyar Hírek, 1940. február 18.; Ujváry Zoltán, 1990. 123.).

ER: Remete (Magyar Értésítő, 1867. 5.).

H 355. Mátyás király által adományozott kegytárgyak.

H 355.1. A Szent Demeter-templom kazulája. Mátyás király a szegedi országgyűlés idején misét hallgat az ottani Szent Demeter-templomban, és észrevéve, hogy a papon viseltes miseruha van, drága palástját az oltárra teríti, hogy abból új kazulát csináltassanak.

AF: Szeged (Heltai Gáspár, 1575. 178.; Uő, 1981. 395.); Bálint Sándor, 1963. 43.; Uő, 1977. II. 402.; Uő, 1980. 497.); Apátfalva (MZA 10476. – Sinkó Rozália gy., 1999).

H 355.2. A szegedi Fekete Mária eredete. A kegyképet egyes hagyományok szerint Mátyás király adományozta a templomnak.

AF: Szeged (Tömörkény István, 1909. 160.).

H 355.3. Mátyás király harangja. Mátyás királyt egy faluban ünnepélyesen fogadják, ám feltűnik neki, hogy más helyektől eltérően nem harangoznak a tiszteletére. Megkérdezi az okát, mire közlik vele, hogy annak ezer oka van, leginkább az, hogy nincsen harangjuk. Mátyás ekkor ajándékozza a településnek máig is meglévő harangját.

ER: Tacs (Magyar Zoltán, 2012a. 173.).

H 355.4. A pápai Szentháromság-szobor eredete. A pápai Szentháromság-szobor Mátyás király ajándéka, aki hálából állíttatta annak az emlékére, hogy szerencsésen megmenekült egy farkascorda elől.

DT: Pápa (Veszprém megye földrajzi nevei II., 1987. 139.)

H 356. Mátyás király által építtetett vár.

H 356.1. Vigles várának eredete. Mátyás király Zólyom környékén vadászik, amikor megviszik neki fia, Corvin János születésének a hírét. Emlékül azon a helyen várat építtet, és azt Viglesnek nevezi el.

FF: Zólyom megye (Budai Ferencz, 1805. II. 302.).

H 356.2. Petkevár. Mátyás király felesége súlyos betegségből történt felgyógyulása emlékére várat építtet.

DT: Écs – 2 (EA 27478/20–21., 33–34. – Orbán László gy., 1977, 1995).

H 356.3. Dedevár. Mátyás király Dede nevű kedvenc vadásza emlékére, akit egy vadászat alkalmával egy sebzett vadkan megöl, a helyszínen várat építtet.

FF: Uppony (EA 22001/48. – Dobosy László, 1970).

H 356.5. Mátyás király és Bebek. Bebek juhász a talált kincsből a Mátyás királytól kapott engedély birtokában hét várat épít.

FF: Kövecses (MZA 92749. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).
→MZ I. E 11.

H 356.6. Veneturné vára. Benet úr a Mátyás királytól kapott kincsből várat épít.

SZ: Bereck (Orbán Balázs, 1869. III. 124–125.).

→MZ II. H 85.

H 356.8. Egyéb, Mátyás királlyal kapcsolatos várépítési hagyományok.

DT: Mőzs* (Pesty, 1864. Tolna vármegye); Egyházaskesző (Veszprém megye földrajzi nevei II., 1987. 80–81.).

FF: Likava (Fényes Elek, 1851. III. 29.); Susa (EA 22001/47. – Dobosy László gy., 1981).

AF: Gyula (EFMA 550-78/20. – Dankó Imre gy., 1966).

H 356.10. A visegrádi visszhang. A visegrádi visszhang minden szót visszaad, egyedül Vitéz Mihály püspök nevét nem, akit Mátyás király e várba záratott be.

DT: Visegrad (Déliab Képes Naptár, 1857. 189.; Szendrey Zsigmond, 1926. 187.).

→MZ IX. F 56.

H 357. Mátyás király vadászkastélyai. Vadászvárak, vadászkastélyok, melyeket Mátyás király építtetett, és ahol megszállt vadászatai alkalmával.

DT: Várpalota: „Pusztapalota” (Fényes Elek, 1851. III. 189.); Várpalota (Hunfalvy János, 1860. II. 331–332.); Csór (Zách József, 1863. 100–101.); Várpalota/Tés (Vasárnapi Ujság, 1867. 65.; Nagy Miklós szerk., 1868. II. 278–279.); Várpalota (EA 6367/18. – Szendrey Zsigmond gy.); Várpalota (Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 138.); Várpalota – 2 (Fakász Tibor, 2006. 122.); Solymár (Hunfalvy János, 1856. I. 201.); Nadas (Pozsony vármegye és Pozsony, 1904. 91.); Zala megye (Szabó Gyula, 1927. VII. 246.); Rábakovácsi (SMK 257/VII. 7. – Dömötör Sándor gy., 1955); Nagymegyér (Molnár János–Kossányi István, 1966. 10.; Liszka József, 1994. 319.; Uó, 2005. 230.); Nagymegyér, Bős (Hét, 1969/10. 10–11.); Bozsok, Rum, Mikosszéplak (Vas megye földrajzi nevei, 1982. 85., 503., 535.); Velem/Bozsok (<http://www.nti.btk.mta.hu/kapcsolathalo/index.php/Velem>; letöltés: 2014.10.22. – Pálffy József gy., 1985); Komárom, Somorja (Trugly Sándor, 1990. 5.); Érsekújvár, Baromlak (Lőrinczy György, é. n. 6.); Bakonya (Pesti János szerk., 2002. 48. – 1982).

FF: Véglesvár (Fényes Elek, 1851. IV. 286.); Kemence (Bognár András, 1984a. 181. – Pesty, 1864. Hont vármegye; Hála József, 1977. 596.); Kemence (Hont vármegye és Selmeczbánya, 1906. 52.); Abos (Tóth Sándor, 1910. II. 363.); Salgótarján (Nógrád vármegye, 1911. 112.); Németlőpcse (Új Hírek, 1940. február 18.; Ujváry Zoltán, 1990. 122.); Sajónémeti (GITL ltsz. n.; MZA 99211. – Genthon István gy., 1956); Zagyvaróna (PMNA 608/34. – Nagy Zoltán gy.); Uppony (EA 16728/98. – Dobosy László gy., 1970); Uppony (EA 22001/48. – Dobosy László gy., 1970); Sajónémeti (EA 16728/104. – Dobosy László gy., 1970; Dobosy László, 1975. 42.); Sajónémeti (EA 17843/4. – Papp Jolán gy., 1973); Sajónémeti (Ujváry Zoltán, 1975. 184.; Uó, 1989. 38.; Uó, 1990. 92.); Sajónémeti (EA 20252/3. – Széles Lucia gy., 1979); Sajónémeti (Paládi-Kovács Attila, 1982. 155.); Zagyvaróna (PMNA 991/40. – Molnár Péter gy., 1988); Sajónémeti (Zábrátzky Éva, 2004. 332. – Bakó Ferenc gy.); Susa (EA 22001/47. – Dobosy László gy., 1981); Mátra vidéke (Szombathy Viktor, 1984. 191.); Bajmóc: Kövecses, Rimaszécs (MZA 92534., 92535. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006, 2009).

→MZ II. H 48.2.

H 357.1. Mátyás király vadászházai. Mátyás király vadászházai, vadászkunyhói, melyekben megszállt környékbeli vadászatai alkalmával.

DT: Sáska (Veszprém megye földrajzi nevei I., 1982. 97.); Pápa (Uo. II., 1987. 140.); Szentgál (Vajkai Aurél, 1987. 268.); Hárskút (Uo., 156.); Szentgál (Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 217.); Szentgál (Sebő József, 2012. 25.).
FF: Mikóháza (EA 6537/II. – Balassa Iván gy., 1958).

H 358. Mátyás király kastélyai. Régi kastélyok, kastélyromok, ahol a hagyomány szerint Mátyás király is megfordult.

DT: Gyermely (Bél Mátyás, 1989a. 86. – 18. század első fele); Királyfiakarcsa (Demeter Dénes, 1895. 242.); Solymár (Hunfalvy János, 1856. I. 201.).
FF: Naprágy/Sajószentkirály (MZA 92544. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009); Rimaszécs/Bajmóc (MZA 92535. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006).
AF: Hódmezővásárhely (Szenti Tibor, 2008. 42.).

H 359. Mátyás király palotája. Mátyás király palotájának 365 szobája/ablaka van, annyi, ahány nap van az esztendőben.

DT: Visegrád (Oláh Miklós, 2000a. 22. – 1536); Visegrád (Sándor István, 1977. 700.).
AF: Egyházaskér (EA 2771/III. 490.; Ortutay Gyula–Katona Imre, 1956. II. 317.; Magyar népmesék, 1960. 142. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége).

H 360. Mátyás király háza. Régi ház, amelyet a hagyomány szerint még Mátyás király építtetett/lakott benne.

ER: Szászsebes (Kőváry László, 1852. 259.).
DT: Somorja (Hét, 1969/10. II.).
FF: Királyfalva (Hunfalvy János, 1860. II. 149.).

H 362. Épített kutak.

H 362.1. A dévai vár kútja. A kősziklába vájt várkút, amelyet Mátyás király harminc év alatt ásat ki három török rabbal.

SZ: Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 164.).

H 362.2. A visegrádi királyi palota kútja (A díszkútból folyó bor). Mátyás király által építtetett díszkút, amelyből a nagyobb ünnepek alkalmával fehér-, majd vörösbor folyt.

DT: Visegrád (Oláh Miklós, 2000a. 22. – 1536).

H 363. Mátyás király alagútjai. Mátyás király kényelmi célból/menekülési útgyanánt épített föld alatti járatai.

H 363.1. Mátyás király Duna alatt (Visegrádról Nagymarosra) átvezető alagútja.

FF: Veróce (Bosnyák Sándor, 2001. 101.).

H 363.2. A budai várból a budai Rác fürdőbe vezető alagút, melyen Mátyás az akkor Királyi fürdőnek mondott fürdőbe járt.

DT: Budapest (MZA 15533. – Magyar Zoltán gy., 2004).

H 363.3. Titkos alagút Várpalota vára és Mátyás vadászkastélya (Bátorkő) között.

DT: Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 122.).

H 363.5. Alagút, melyen Mátyás király Pozsonyba, Pestre, Vöröskő várába járt.

DT: Boldogfa (MZA 90143. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

H 364. Mátyás király hídja.

H 364.1. Mátyás király hatalmas völgyhídja. Mátyás király által a budai várból a Szent Gellért-hegyig építtetett híd.

DT: Buda (Szendrey Zsigmond, 1926. 81. – Bél Mátyás nyomán, 1735–1742); Buda (Ecca Lajos, 1875. 73.).

→MZ II. H 317.2.

H 364.2. A Király hídja. Folyókat, patakokat átívelő, Mátyás király által építtetett hidak.

DT: Pénteksúr (MZA 90140. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

ER: Szászújfalu* (Hints Miklós, 1995. 31.); Szentmáté (MZA 85089. – Orbán Dániel gy., 2003); Szentmáté (Magyar Zoltán, 2011a. II. 126.; Uő, 2012a. 173. – Orbán Dániel gy.).

H 366. Mátyás király útja. Mátyás király által építtetett töltés, amelyet a mocsaras vidéken keresztül azért készíttetett, hogy kedvesét könnyebben látogathassa.

DT: Gyirmót, Tét (Pesty, 1864. Győr vármegye, 301., 409.); Tétszentkút (Győr vármegye, 1908. 64.); Várkesző (Verebélyi Kincso szerk., 1998. 54. – Berta Imre gy., 1914); Rábapatona (MZA 71716. – Lackovits Emőke gy., 1970); Kemenesszentpéter (EA 18549/20. – Baka József gy., 1974); Várkesző (EA 17808. – Horváth Gusztáv gy., 1973); Rábaszentandrás (EA 20855/9. – Nagy László gy., 1980).

H 366.1. A pilisi Királyút. A Budáról Visegrádra vezető régi út, amelyet Mátyás király is gyakran használt utazásai alkalmával, az út neve is innen ered.

DT: Visegrád (Bognár András, 1984. 483. – Pesty, 1864. Pest-Pilis-Solt vármegye); Visegrád (Részó Ensel Sándor, 1881. 3.).

H 366.2. Mátyás király feljutása érdekében a szőlőhegy oldalába vágatott út. / Régi út, melyen még Mátyás király is járt.

DT: Kissomlyó (Vas megye földrajzi nevei, 1982. 338.).

FF: Abaújszántó (Pesty, 1864. Abaúj vármegye, 587.).

H 366.3. A kocii feltalálója. Mátyás király találja fel a négykerekű kocsit.

KM: H. n. (K. Kovács László, 1980. 228.).

H 368. A pápai Szentháromság-szobor eredete. A pápai Szentháromság-szobor Mátyás király ajándéka, aki hálából állíttatta annak az emlékére, hogy szerencsésen megmenekült egy farkascorda elől.

DT: Pápa (Veszprém megye földrajzi nevei II., 1987. 139.).

H 371. Mátyás király által összehordatott halom.

H 371.1. A hoportyi Várdomb. A dombot Mátyás király a husziták elleni ostrom alkalmával, hadi célból hordatja össze.

FF: Hoporty (Szendrey Zsigmond, 1925. 17.; Uő, 1926. 82.).

H 371.2. A dercsikai Mézeshalom. A halmot Mátyás király katonái a sisakjukban hordják össze uruknak, hogy az annak tetején ebédelhessen. Mátyás a halmon kenyeret és mézet eszik, innen ered a domb neve.

DT: Dercsika (Karcsey [Csaplár Benedek], 1851–1852. 771.; Tolnai Vilmos, 1918. 132–133.; Szendrey Zsigmond, 1920. 56.); Dercsika (Unti Mária, 2002. 72.); Felbár (KEMTK ltsz. n.; MZA 61301. – Kós Krisztina gy., 2002).

H 371.3. A jénei Abroszka. A dombot Mátyás számára abrosznak hordják össze az emberek (hét falu népe), hogy a király annak a tetején ebédelhessen meg.

FF: Jéne* (Ujváry Zoltán, 1990. 76.); Harmac*, Jéne, Runya (MZA 92539–92541. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).

H 371.4. A mezőségi Mátyás dombja. A dombot Mátyás király katonái hordják össze, hogy a király a tetején ebédelhessen.

ER: Szentmáté (Magyar Zoltán, 2011a. II. 126.; Uő, 2012a. 172. – Orbán Dániel gy.).

H 372. Mátyás király árka. Mátyás király a Dunát a Tiszával összekötő árkot kezd el ásatni, de a mű nem készül el, a király halála után félbemarad.

AF: H. n. (Minden Gyűjtemény, 1790. IV. negyed, 134.); H. n. (Vedres István, 1805. 25–26.).

H 374. Mátyás király halastava. Mátyás király halastavának/a hajdani halastó emlékének/a halastó zsilipjének, kőgátjának ma is láthatók a maradványai.

DT: Várpalota (EA 6367/313.; Szózat, 1925. március 1. – Bártfai László kéziratos feljegyzése, 18. század eleje); Gúta (Péczeli József, 1790. 209.; Holéczy Mihály, 1837. 3–16.); Várpalota (Oláh János, 1834. 53.); Várpalota (Jancsik Ede, 1863. 275.); Várpalota (Pfuhl Ágost, 1874. 566.); Várpalota (Bátorfi Lajos, 1878. V. 75–76.); Öskü/Várpalota (Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képen XIII., 1896. 193–194.); Fehérvárcsurgó (Vasárnapi Ujság, 1858. 172.; Szendrey Zsigmond, 1926. 81.); Fehérvárcsurgó (EA 21368/5. – Sashalmi Endre gy., 1982).

H 375. Mátyás király majorja. Régi major, ahol Mátyás király számára nevelték az állatokat.

H 375.1. Mátyás király ménese.

DT: Tejfalu (Csiba Lajos diáriuma, 1996. 101. – 1930-as évek).

H 375.2. Mátyás király tehenészete.

DT: Érsekújvár: Baromlak (Lőrinczy György, é. n. 6.); Alistál (Liszka József, 1988. 53.; Uő, 1994. 320.).
FF: Sajórecske, Naprágy (MZA 92543., 92544. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).

H 375. 3. Mátyás király pulykái. Mátyás hozatja be külföldről az első pulykákat és létesít belőlük tenyészetet a Csallóközben.

DT: Dunaszerdahely (Ipolyi Arnold, 1858. 41.).

H 375.5. Mátyás király vadászebei. Mátyás király vadászebeit az érdi/nagytétényi Kutyavárban, valamint Apcon nevelték, mely utóbbi község régi neve (Ebec) is erre utal.

DT: Érd (Vasárnapi Ujság, 1862. 547.); Érd (Párniczky Józsefné, 1977. 206. – Pesty, 1864. Fejér vármegye); Érd (Kereskényi Gyula, 1874. 29.); Nagytétény (Pesty, 1864. Pest-Pilis-Solt vármegye, 477.); Nagytétény (Pesty Frigyes, 1888. 185.); Nagytétény (Pest-Pilist-Solt-Kiskun vármegye I., 1910. 100.).

FF: Apc (Csiffáry Gergely, 2005. 34. – Pesty, 1864. Heves vármegye).

H 375.6. Mátyás király vadászsolymai. Helyek, ahol Mátyás vadászsolymait nevelték és ahol udvari solymászai laktak.

DT: Solymoskarcsa (Hét, 1969. 10. szám, 10.); Solymár (Bosnyák Sándor, 2001. 435.).

H 376. Mátyás király vadaskertje. Mátyás király budai/naszvadi vadaskertje, ahonnan a király lakodalmára szállították a vadakat – innen ered a község neve is: „nászvad”.

DT: Komárom (Holéczy Mihály, 1837. 3–16.); Buda (Rupp Jakab, 1868. 213.); Budapest (Thiring Gusztáv, 1900. 53.); Komárom (Csallóközi Hírlap, 1937. 21. szám, 3.); Örsújfalú (Uo.); Naszvad (Liszka József, 1990a. 11.); Budapest (Seregi György, 2004. 16.).

H 377. Mátyás király kertje.

DT: Neszmély/Komárom (Komáromi Lapok, 1881. 41. szám, 2.).

FF: Sajónémeti (EA 17843/4. – Papp Jolán gy., 1973).

H 378. Mátyás király szőlőse.

DT: Bábonygye (Somogy megye földrajzi nevei, 1974. 202.).

FF: Sajógömör (Fehérvári István, 1937. 18.).

H 379. Szokások eredete.

H 379.1. A déli harangszó eredete. Mátyás rendeli el a déli harangszót, annak emlékére, hogy kiverték a tatárokat Erdély területéről.

ER: Datk (Magyar Zoltán, 2011a. I. 267.).

H 379.2. Mátyás király húshagyatja. Mátyás király teszi át a farsang végét vasárnapról húshagyókedd estéjére.

MO: Magyarfalu (Bosnyák Sándor, 2001. 118.).

H 379.3. A cinkotai icce eredete. Mátyás király rendeli el, hogy Cinkotán a kocsmában az icce dupla akkora legyen, mint más településeken.

AF: Dabas, Zsámbok (Bosnyák Sándor, 2001. 132–133.).
→MZ II. H 177.

H 379.4. Miért rövid a gyetvai kabanyica? Mátyás király vágatja le a kabanyica alját, hogy a lopásra hajlamos gyetvaiak ne tudják a ruhájuk alá rejteni az elloptott holmikat.

FF: Magyarad (MZA 83756. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2007).
→MZ II. H 175.1.

H 379.5. Mátyás király névadásai. Mátyás király nevet ad egyes falvak népének: ő nevezi el matyóknak a mezőkövesdikeket / rigóknak a debrődikeket stb.

DT: Tés (Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 121.).
FF: Mezőkövesd (EA 2538/5. – Csilléry Klára gy., 1951); Mezőkövesd (EA 2392/26. – Sándor István gy., 1951); Mezőkövesd (Pető Margit, 1984. 129.); Viszló (Beszéli a világ, hogy mi magyarok..., 1998. 260.; Magyar Zoltán, 2001a. 192. – Kisfalusi János gy., 1994).

H 381–390. Mátyás király kútja

H 381. A tatai Mária-kút. Mátyás király egy vadászat alkalmával szarvast űzve eltéved az erdőben, és az éjszaka is ott éri. Fáradtan és szomjasan rogyik le egy bokor tövébe, és Szűz Máriához fohászkodik. Imájára a bokorból fény árad szét, és megjelenik előtte Mária, aki a királyt vezetni kezdi, majd eltűnik. Ott, ahol Szűz Mária eltűnt a szeme elől, Mátyás király egy, a földből felbuzgó forrást pillant meg, amelyből a szomját oltja, reggel pedig visszatér az eltűnése miatt aggódó kísérőihez. A forrást azóta Mária-kútnak/Királykútnak nevezik a környékbeliek.

DT: Tata (Tata-tóvárosi Híradó, 1886. 39. szám. – Szabó J. Elek verses mondafeldolgozása); Tata (Rohrbacher Miklós, 1888. 82–83.).

H 382. Mátyás király vizet fakaszt.

H 382.1. A telkibányai Mátyás kútja. Mátyás király a husziták üldözése közben megszemjázva a hegy oldalába vágja a dárdáját, és a hegyoldalból forrás fakad.

FF: Telkibánya (EA 21090/22. – Illés Endre és Gömöri Sándor gy.).

H 382.2. A székelyhídi Király kútja. Mátyás király lovának a lába belesüpped a földbe, s amint kihúzza onnét, a nyomában forrás fakad.

AF: Székelyhíd (Bihari népmondák, 1995. 49. – Nánási Zoltán gy., 1980; Nánási Zoltán, 2003. 240.).

H 382.3. A diósgyőri Királykút. Mátyás király Diósgyőr környékén vadászva lelő egy gyönyörű szarvasgímet. A szarvas egy szakadékos helyre zuhan, úgy, hogy mind a négy lábával belesüpped a földbe. Amikor Mátyás a katonáival kihúzza a földből az elejtett állatot, a szarvas patái nyomán víz buggyan fel, amely azóta is csorog.

FF: Diósgyőr (EA 635/60. – Székely László gy., 1914).

H 383. Mátyás király a szomját oltja. Mátyás király országjáró útján/vadászatai alkalmával/szülőkapalásból hazafelé tartva szomját oltja egy forrás vizével.

DT:

– A pesthidegkúti Hideg-kút: Pesthidegkút (Pesty 1864. Pest-Pilis-Solt vármegye, 161.); Pesthidegkút (Bonomi Jenő, 1940. 49.); Pesthidegkút (Kríza Ildikó, 1995. 47.); Budapest (MZA 91869. – Magyar Zoltán gy., 2011).

– A zugligeti Mátyás-csorgó/Mátyás-csörgeteg: Buda (Résző Ensel Sándor, 1881. 3.); Budapest (Thirring Gusztáv, 1900. 53.).

– A felsőörsi Királykút/Király-forrás: Felsőörs (Lóczy Lajos, 1906. 136.); Lovas (Kovács József, 1944. 60–61.).

– A taliándörögdi Királykút: Taliándörögdi (Pákay Zsolt, 1942. 153.).

– A székesfehérvári Királykút: Székesfehérvár (Lukács László, 1998. 216.).

– A magyarorszáki Királykút: Magyarország (Pesty, 1864. Baranya vármegye); Magyarország (Baranya megye földrajzi nevei I., 1982. 259.).

– Az őriszentpéteri Királykút: Őriszentpéter (Bosnyák Sándor, 2001. 27.).

– A gödrei Mátyás-kút: Gödre (Pesti János szerk., 2002. 48.).

– A felsőkirályi Göröci-kút: Felsőkirályi (MZA 90139. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

FF:

– A garamszentbenedeki Királykút: Garamszentbenedek (Pesty, 1864. Bars vármegye, 308.).

– A kemencei Királykút: Kemence (Bognár András, 1984a. 191. – Petty, 1864. Hont vármegye; Hála József, 1977. 597.); Kemence (Höke Lajos, 1867. 30–31.).

– Az abodi Királykút: Abod (Tóth Péter, 1988. 20. – Petty, 1864. Borsod vármegye).

– A zólyomi Királykút: Zólyom megye (Hanusz István, 1902. 72.).

– A borzovai Királykút: Borzova (Magyar Zoltán, 2001a. 192.).

– A telkibányai Királykút: Miglécnémeti (MZA 84471. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008). AF: Karcsa (Pápai Istvánné Páhi Emma–Huszár Andrea Magdolna, 2008. 82–85.).

– A hrusói (magasmajtényi) Mátyás-kút: Szelény (MZA 89721. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

– A nagymarosi Királykút: Nagymaros (MZA 99190. – Magyar Zoltán gy., 2013).

AF:

– A tizzaszederkényi Király ere: Tizzaszederkény (Tóth Péter, 1988. 312. – Pesty, 1864. Borsod vármegye).

ER:

– A holtmarosi Király kútja: Holtmaros (Magyar Zoltán, 2011a. II. 178.).

SZ:

– A fiatfalvi Mátyás szege kútja: Fiatfalva (Csáki Árpád–Pál–Antal Sándor, 2013. 97. – Pesty, 1864. Udvarhelyszék).

H 384. Mátyás király pihenése. Mátyás király megpihen a forrás mellett (miközben megebédel ott, és a szomját oltja a forrás vizével).

DT:

- A héregi/süttői Király kútja: Héreg (Pastinszky Miklós–Tapolcainé Sáray Szabó Éva, 1977. 135. – Pesty, 1864. Komárom vármegye); Héreg (Komárom vármegye és Komárom, 1907. 70.); Süttő (Esztergom vármegye, 1908. 38.); Süttő (Csury Jenő, 1937. 184.); Süttő (Barcza Imre, 1937. 187.).
- A zugligeri Mátyás-csorgó: Budapest (Thirring Gusztáv, 1919. 178.).
- A felsőörsi Királykút/Király-forrás: Lovas (Kovács József, 1944. 60–61.).
- Az egyházaskozári Király-kút: Egyházaskozár (Baranya megye földrajzi nevei I., 1982. 259.).
- A magyarszéki Király-kút: Magyarszék (Baranya megye földrajzi nevei I., 1982. 259.).
- A nyőgéri Csöcsér: Nyőgér (<http://www.nti.btk.hu/kapcsolathalo/index.php/nyoger>; letöltés: 2014. 10. 22. – Hajba Sándor gy., 1989).
- A várpalotai Sínhelyi-forrás: Várpalota (Fakász Tibor, 2006. 119.).
- A dömösi Fényes-forrás: Dömös (Bosnyák Sándor, 2001. 135.).

FF:

- A kemencei Királykút: Kemence (Bognár András, 1981a. 181. – Pesty, 1864. Hont vármegye).
- Az abodi Királykút: Abod (Pesty, 1864. Borsod vármegye, 2.).
- A nyíri Királykút: Nyíri (Abaúj-Torna vármegye és Kassa, 1896. 395.).
- A diósgyőri Királykút: Diósgyőr (Márki Sándor, 1882. 256.); Diósgyőr (Siegmethe Károly, 1889a. 64.); Diósgyőr (Truskovszky, 1898. 48.).
- A zólyomi Királykút: Zólyom megye (Hanusz István, 1902. 72.).
- A márianosztrai Királykút: Márianosztra (Kolacskovszky Lajos, 1938. 188–189.).
- Az alsócsitári forrás: Gímes (Magyar Zoltán, 2002. 56–57.).
- A telkibányai Királykút/Mátyás király kútja: Miglécnémeti (MZA 84471. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008); Pányok – 2 (MZA 99946., 99983. – Magyar Zoltán gy., 2014).
- A hrusói (magasmajtényi) Mátyás-kút: Szelény (MZA 89721. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).
- A nagymarosi Királykút: Nagymaros (MZA 99190. – Magyar Zoltán gy., 2013).

AF:

- A tiszaszederkényi Király ere: Tiszaszederkény (Tóth Péter, 1988. 312. – Pesty, 1864. Borsod vármegye).
- A mezőcsáti Mátyás kútja: Mezőcsát (HOMNA 4406. – Pinczés Erzsébet gy., 1961).

ER:

- A holtmarosi Király kútja: Holtmaros (Magyar Zoltán, 2011a. II. 178.).

H 385. Mátyás király a lovát itatja. Mátyás király szomjas lovát itatja a forrás vizéből.

DT:

- A tapolcai Király-kút: Tapolca (EA 15858/48. – Hagymási Sándor gy., 1967); Tapolca (Veszprém megye földrajzi nevei I., 1982. 147.); Tapolca (Sebő József, 2012. 42.).
- A szentai Mátyás-kút: Szentá (Somogy megye földrajzi nevei, 1974. 634.).
- A kenyéri Királykút: Kenyeri (EA 20349/37., 78–79. – Molnár Dezső gy., 1979).
- A magyarszéki Király-kút: Magyarszék (Baranya megye földrajzi nevei I., 1982. 259.).
- A lovasi Király-kút: Lovas (Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 435.).

FF:

- A nagymarosi Hatlópataka/Királykút: Nagymaros (Bognár András, 1984a. 226. – Pesty, 1864. Hont vármegye).
- A szeszta forrás: Szeszta (MZA 84470. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2008).
- A hrusói (magasmajtényi) Mátyás-kút: Lukanénye (MZA 83867. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

- A tesmagi Királykút: Tesmag (MZA 83868. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).
– A telkibányai Királykút: Pányok (MZA 99983. – Magyar Zoltán gy., 2014).

H 386. Mátyás király fürdőhelye. Mátyás király környékbeli vadászatai közben többször is megfürdik az alsókékedi gyógyforrás vizében.

FF: Alsókéked (Hanusz István, 1894. 4.); Alsókéked (Abaúj-Torna vármegye és Kassa, 1896. 361.); Alsókéked (Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képben XVIII., 1900. 256.).

H 387. Mátyás király mulatóhelye. Mátyás király lakomát, mulatságot rendez egy forrás mellett.

DT:

– A pilismaróti Malom-völgyi patak: Pilismarót (Pastinszky Miklós–Tapolcainé Sáray Szabó Éva, 1977. 189. – Pesty, 1864. Esztergom vármegye).

– A szentgáli Királykút: Szentgál (Vajkai Aurél, 1987. 268.).

FF:

– A vígtelki forrás: Vigtelke (Ujváry Zoltán, 1990. 90.).

H 388. A forrás mint szerelmi légyott helyszíne. Mátyás király egy forrás mellett megpillantja az ott vizet merítő leányt, akibe beleszeret. Ott kezd udvarolni neki, és később is a forrásnál találkozik vele. / A lány szerelmi bánatában a forrás mellé jár ki, visszavárva ismeretlen hódolóját, és holtában oda is temetik.

FF:

– A telkibányai Király kútja. →MZ II. H 22.

– Az abosi Király kútja. →MZ II. H 35.4.

H 389. Egyéb hagyományok.

H 389.1. A hosszúfalusi Oltár-kút/Bánffy-kút. Mátyás király a forrás vizével mossa le a lendvai várúrnő/saját édesanyja sebeit, akit a vadászat alkalmával egy vadkan sebzett meg.

DT: Lendva/Hosszúfalu (Bellosics Bálint, 1892. 209–210.); Lendva (Magyar Zoltán, 2010. 68. – Kapos Ernő gy., 1913–1940); Radamos (Magyar Zoltán, 2010. 68.).

H 389.2. A mezőcsáti Király kútja. Mátyás király a forrás melletti vályú vizébe állíttatja be azokat az urakat, akiknek meg kívánja mutatni, hogy a nád is kívánja a vizet, noha az amúgy is vízben áll.

AF: Mezőcsát (HOMNA 2485/10. – N. N. gy., 1971); Mezőcsát (EA 21090/33. – Pinczés Erzsébet gy., 1981).

H 390. A Királykút. Források, melyek elnevezését Mátyás király alakjához fűzi a helyi szájhagyomány (narratívum nélkül).

DT:

– A svábhegyi Mátyás-csörgeteg/Disznófő: Budapest (Résző Ensel Sándor, 1881. 3., Szendrey Zsigmond, 1916. 81. – Döbrentei Gábor verse nyomán).

- A szennai Mátyás-kút: Szenna (Somogy megye földrajzi nevei, 1974. 536.); Szenna (RRMNA 1652/5–6. – Baranyai Béla gy., 1981).
  - A bakócai Mátyás király kútja: Bakóca (Baranya megye földrajzi nevei I., 1982. 231.).
  - A lórévi Mátyás kútja: Lórév (Hajdú Mihály, 1982. 226.).
  - A héregi Királ-kút: Héreg (Komárom megye földrajzi nevei, 1985. 166.).
  - A szentgáli Mátyás kútja: Szentgál (Vajkai Aurél, 1987. 268.).
  - Az egyházaskozári Mátyás király kútja: Egyházaskozár (Máté Gábor, 2010. 210.).
- FF:
- A kemencei Királykút: Kemence (Höke Lajos, 1868b. 730.); Kemence (Höke Lajos, 1890a. 1701.), Kemence (Hont vármegye és Selmeczbánya, 1906. 52.).
  - A tesmagi Királykút: Tesmag (Höke Lajos, 1866. 730.); H. n. (Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képen XVIII., 1900. 67.).
  - A szenográdi Kralovka: Szenográd* (Höke Lajos, 1866. 730.); H. n. (Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képen XVIII., 1900. 67.).
  - A diósgyőri Királykút: Varbó (EA 6219/15. – Bodgál Ferenc gy., 1957).
- ER:
- A sándorfalvi Mátyás kútja: Técső (Szöllősy Tibor, 1992. 38. – Dusanek János feljegyzése, 1938).
  - A mezősámsondi Mátyás király kútja: Mezősámsond (EA 27126/9. – Balogh Piroska gy., 1996).

H 391–400. Mátyás király fája

H 391. Mátyás király által ültetett fa. Famatuzsálem, amelyet a hagyomány szerint ottjártakor maga Mátyás király ültetett.

- FF: Kismaros (Kapocsy György, 2000. 20.); Zsitvabesenyő/Bajmóc (MZA 97342. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013).
- AF: Bereg megye: Vári/Császári: Mátyás ficfája (Móricz Zsigmond, 1958. 325–326. – 20. század eleje); Kisgéres/Szomotor (Magyar Zoltán, 2009b. 49.); Albis: Mátyás-fa (Uő, 2012c. 65.).
- ER: Nagymoha (AFAR Mg., 1443. II. a. – Faragó József gy., 1967).

H 391.1. Mátyás király idejében ültetett fa.

- DT: Cikolasziget: Mátyás király fája (MZA 71730. – Lackovits Emőke gy., 1969).
- FF: Kövecses/Bajmóc (MZA 92534. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).
- AF: Budapest/Albis (MZA 91438. – Magyar Zoltán gy., 2009); Bés (MZA 97342. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013).

H 392. Mátyás király pihenőhelye. A vidéket járva/vadászatai alkalmával Mátyás király (gyakran) megpihen egy terebélyes fa alatt.

- DT: Vértes hegység/Mad* (Jókai Mór, 1914. 17–19. – 1854); Mad (Ipolyi Arnold, 1858. 78.); Mad (Csiba Lajos diáriuma, 1996. 105. – 1930-as évek); Mad (N. László Endre, 1979. 56.); Mad (Hét, 1969/10. 10.); Mad (Liszka József, 1992. 415.); Pördefölde (Gönczi Ferenc, 1914. 39.); Budapest: János-hegy (Szendrey Zsigmond, 1926. 81.); Csór (Lukács László, 2010. 67.; Uő, 2013. 88. – Vakarcz Kálmán gy., 1953); Baka (Molnár János–Kossányi István, 1966. 11.; Hét, 1969/10. 11.); Bős (Hét, 1969/10. 11.); Nagymegy (Hét, 1969/10. 10.); Bonyhád (Tolna megye földrajzi nevei, 1981. 363.); Vágkirályfa (Liszka József, 1994. 319.); Vághosszúfalu (MZA 90142. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011.); Alistál (Liszka József, 1994. 321.; Uő, 2005. 232.); Vásárút (Uő, 1994. 319.); Cák (MZA 26113. – Peták István gy., 2000); Jóka,

Kismácséd/Pusztafödemes, Vághosszúfalu (MZA 90136–90138. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010–2011); Somorja (MZA 103.438. – Mile Zsigmond gyűjtése).
FF: Bajmóc (István bácsi naptára, 1858. 146.); Bajmóc (Mártonvölgyi László, 1941. 21.; Uő, 1941a. 2.); Kiskoszmály/Bajmóc (MZA 83757. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2007); Diósgyőr (Az Est, 1923. augusztus 30. 5.); Pográny (MZA 1119. – Magyar Zoltán gy., 1998); Pográny (Magyar Zoltán, 2002. 63.); Kismaros (Bosnyák Sándor, 2001. 129.); Alsócsitár (Magyar Zoltán, 2002. 63.); Bolgárom/Bucsony-hegység (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2007. 97.); Sirak – 2 (MZA 83865., 83836. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010); Nagymaros/Kismaros (MZA 99190. – Magyar Zoltán gy., 2013); Zseliz (MZA 102957. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).
AF: Tiszaigar (Tardy János szerk., 1996. 304.); Rad/Szomotor (Magyar Zoltán, 2009b. 49.).
ER: Sinfalva/Aranyosbánya, Muncel (Magyar Zoltán, 2011a. I. 429.).

H 393. Mátyás király ebédlőhelye. Mátyás király ottjártakor egy terebélyes fa alatt költi el reggelijét/ebédjét.

DT: Mad (Bél Mátyás, 1735. I. 245.); Mad (Korabinsky, Johann Matthias, 1786. 392.); Mad (Fényes Elek, 1851. III. 54.); Mad (Hanusz István, 1903. 143–144.); Mad (Ozsvald Árpád, 1959. 6.); Mad (Molnár János–Kosányi István, 1966. 10–11.); Mad (Marczell Béla, 1968. 14.); Barabásszeg/Kustánszeg (NIFA 251/57. – Körner Tamás gy., 1968); Mad (Hét, 1969/10. 10.); Mad (N. László Endre, 1979. 56.); Mad (Németh Márta, 1983. 22.); Mad – 2 (Liszka József, 1992. 414–415.; Uő, 1992a. 83–84.; Uő, 1994. 321.; Uő, 2005. 234.); Mad (Kapocsy György, 2000. 20.); Hegysúr/Mad (MZA 90134. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011); Vajka (Résely [Mihály], 1856. 149.; Liszka József, 1993. 4.; Uő, 2005. 230.); Visegrád (Kapocsy György, 2000. 20. – Rapaics Raymund nyomán, 1938); Becsvölgye: Gerátszeg, Pálfiszeg/Göcsej: Apáti erdő (EA 6305/4., 25. – Szentmihályi Imre gy., 1958); Alistál (Liszka József, 1988. 53.; Uő, 1994. 320–321.; Uő, 2002. 190.); Bodak (KEMTK ltsz. n.; MZA 61308. – Varga Ágnes gy., 1999).
FF: Pográny (Magyar Zoltán, 2002. 63.); Rimaszécs (MZA 92535. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006); Ipolyszécsénke/Bajmóc (MZA 83864. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010); Sirak – 2 (MZA 83865., 83866. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

H 393.1. Mátyás király krumplit süt a fa alatt.

FF: Ipolyszécsénke/Bajmóc (MZA 83864. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

H 393.2. Mátyás király annak a szelídgesztenyefának a terméséből falatozik, amely alatt megpihen.

FF: Sirak (MZA 83865. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).

H 394. Mátyás király mulatságainak helyszíne. Mátyás király gyakran mulatozik egy fa alatt. / Van, hogy száz személyt is vendégül lát a fa terebélyes lombátora alatt.

DT: Mad (Liszka József, 1990. 11. – Fényes Elek feljegyzése, 1836; Fényes Elek, 1851. III. 54.); Bajmóc (Kelecsényi József, 1857. 36–37.; Kelecsényi József, 1857. 145.); Bajmóc (Kapocsy György, 2000. 16.); Vicsápapáti/Bajmóc (Magyar Zoltán, 2002. 63.).

H 395. Mátyás király pihenő lova. Mátyás király ottjártakor a lovát kiköti a fa árnyékába. A fa törzsén ma is látható forradás jelzi a vaskarika helyét, ahová a király a lovát kötötte.

DT: Nagymegyer (Hét, 1969/10. 10.; Liszka József, 1994. 22.; Uő, 2005. 230.); Balatonakarattya (Eplényi Anna–Forró Edit–Reményi Mária Lujza, 2002. 279.).

H 396. Mátyás király törvényfája. Mátyás király kedvelt fája alatt törvénykezik/ szolgáltatót igazságot/fogadja a követeket/ keltezi hivatalos leveleit.

DT: Visegrad (Oláh Miklós, 2000a. 22. – 1536; Kapocsy György, 2000. 20.); Nagymegyer (Tánczos Tibor, 1997. 15–20. – Laky Sámuel feljegyzése nyomán, 1666).

FF: Bajmóc (Mártonvölgyi László, 1941. 21.; Uő, 1941a. 1.).

AF: Alsóberecki (Berecz Károly, 1925. 12–25.); Rad, Szomotor (Magyar Zoltán, 2009b. 49.).

H 398. „Csiribiri rossz emberek!” (A kivágott Mátyás-fa). Mátyás kedvelt hársfáját/körtefáját, amely alatt a király környékbeli vadászatai alkalmával gyakran pihent meg és mulatozott, a madiak kivágják, hogy az uralkodó gyakori ott-tartózkodásával ne legyen a terhükre. Haragjában Mátyás „csiribiri rossz emberek”-nek nevezi és megátkozta őket, hogy ne legyen köztük békesség, és hogy sem ők, sem az ivadékaik ne viselhessenek soha többé semmiféle rangos hivatalt vagy tisztséget.

DT: Mad (Bél Mátyás, 1735. I. 245.; Erdélyi János, 1851. 69.; Tóth Béla, 1901. 20.; Rapaics Raymund, 1940.); Mad (Korabinsky, Johann Matthias, 1876. 392.); Mad (Liszka József, 1990. 11. – Fényes Elek feljegyzése, 1836; Fényes Elek, 1851. III. 54.); Mad (Holéczy Mihály, 1837. 3–16.); Mad (Czuczor Gergely–Fogarasi János, 1862. I. 1023.); Mad/Vértes hegység (Jókai Mór, 1914. 17–19. – 1854); Mad (Ipolyi Arnold, 1858. 78.); Mad (Tóth Béla, 1898. VI. 77.); Mad (Hanusz István, 1903. 143–144.); Mad (Csiba Lajos diáriuma, 1996. 105. – 1930-as évek); Mad (Ozsvald Árpád, 1959. 6.); Mad (Molnár János–Kossányi István, 1966. 10.); Mad (Marczell Béla, 1868. 14.); Mad (Hét, 1969. 10. szám, 10.); Mad (N. László Endre, 1979. 56.); Mad (Németh Márta, 1983. 22.); Mad – 2 (Liszka József, 1992. 414–415.; Uő, 1992a. 83.; Uő, 1994. 321–322.; Uő, 2005. 234.); Mad (Kapocsy György, 2000. 20.).

H 399. Mátyás király fájához fűződő egyéb hagyományok.

H 399.1. A madi bicska. Mátyás király kedvelt madi fája alatt ebédel, ám falatozás közben a vitézek egy szép szarvast pillantanak meg. A király parancsára az étkezést abbahagyva a bicskáikat a fa tövébe szúrják, és üldözni kezdik a vadat/maga Mátyás szúrja bele a bicskáját a fába. A vadászat miatt a fához nem térnek vissza, és az arra járó madiak, látván a fa törzséből kiálló bicskákat, úgy vélik, hogy azok a fából nőttek ki. Azóta csúfolják ezzel a madiakat.

DT: Mad (Hét, 1969. 10. szám, 10.); Mad (N. László Endre, 1979. 56.); Mad (Németh Márta, 1983. 22.); Alistál (Liszka József, 1988. 53.; Uő, 1994. 322.); Mad – 3 (Uő, 1992. 415–416.; Uő, 1992a. 83–84.; Uő, 1994. 321–322.; Uő, 2005. 234.); Negyed, Hegysúr (MZA 90133., 90134. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

H 399.2. Mátyás király találkahelye. Mátyás király kedvelt fája alatt szokott találkozni a kedvesével.

FF: Kismaros (Bosnyák Sándor, 2001. 129.).

H 399.3. Mátyás király menedékhelye. Mátyás király a fa odvába bújik el üldözői elől, így azok nem találják meg.

AF: Battyán/Szomotor (Magyar Zoltán, 2009b. 49.).

H 399.5. Egyéb említések.

DT: Vágkirályfa (Liszka József, 2005. 230.).

AF: Szomotor (Szathmáry József, 1987. 60.); Bodrogszentes/Szomotor (Magyar Zoltán, 2009b. 49.); Tiszaigar (Tardy János szerk., 1996. 304.); Tiszaigar (Kapocsy György, 2000. 20.).

H 401–410. Mátyás király egyéb helyi emlékei

H 401. Mátyás király kedvelt vadászterületei. Helyek, ahol Mátyás gyakran megfordult vadászat céljából.

DT: Solymár (Hunfalvy János, 1856. I. 201.); Bicske (Zách József, 1863. 63.); Pócsmegyer (Pesty, 1864. Pest-Pilis-Solt vármegye, 336.); Máza (Pesty, 1864. Tolna vármegye); Várpalota (Pesty, 1864. Veszprém vármegye, 358.); Mad (Pozsony vármegye és Pozsony, 1904. 85.); Balatonalmádi (Kovács József, 1944. 55.); Csór (Lukács László, 2010. 67. – Vakarcz Kálmán gy., 1953); Edve (EA 17097/9. – Berta Irén és Galambos Márta gy., 1971); Csallóköz/Örsfalu (N. László Endre, 1979. 55.); Máza (Tolna megye földrajzi nevei, 1981. 373.); Csallóköz (Marczell Béla, 1994. 45–46.); Rábaszentmihály (XJMNA 1467-97/5. – Horváth Takács Judit gy., 1996); Várpalota, Hárskút (Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 149., 156.); Dömös (Bosnyák Sándor, 2001. 135.); Negyed (MZA 90132. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

FF: Szepesség: Királyhegy (Magyar Hirmondó, 1792. I. félév, 230.; Kis János, 1806. 10.; Tóth Béla, 1898. I. 119.); Járdánháza (Fényes Elek, 1851. II. 150.); Nagymaros (Bognár András, 1984a. 226. – Pesty, 1864. Hont vármegye); Járdánháza (Részó Ensel Sándor, 1881. 3.); Végles (Vasárnapi Ujság, 1862. 472.); Szepesség/Gömör vármegye (Siegmetz Károly, 1887. 2.); Végles (Versényi György, 1895. 234.); Pohorella (Gömör-Kishont vármegye, 1903. 79.); Kemence (Hont vármegye és Selmeczbánya, 1906. 52.); Vernár (Szeghalmy Gyula, 1929. 46.); Ipolyszakállós (Dobrovolni Antal, 1935. 135.); Mikóháza (EA 6537/11. – Balassa Iván gy., 1958); Apc (EA 14594/7. – Márta Márta gy., 1966); Kemence, Nagybörzsöny (Hála József, 1977. 595., 611.); Várkesző (Veszprém megye földrajzi nevei II., 1987. 58.).

AF: Solymos (Pesty Frigyes, 1884. II. 172.); Valkó (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I., 1910. 160.).

ER: Komjátság (Orbán Balázs, 1889. 453.); Türe (Magyar Zoltán, 2004a. 149. – Vöö Gabriella gy., 1971).

SZ: Nyárászentlászló (Virág Anna–Kovács Péter, 1990. 175.).

H 402. Mátyás király mulatóhelyei. Helyek, ahol Mátyás király gyakran megfordult mulatozás céljából/ahol nagyobb mulatságokat rendezett.

DT: Csallóköz (Péczeli József, 1790. 157.); Csallóköz (Magyarország és Erdély képekben II., 1853. 127.); Várpalota (Oláh János, 1834. 53.); Nagytétény, Solymár (Hunfalvy János, 1856. I. 194., 201.); Csallóköz (Egyetemes Magyar Encyclopaedia VII., 1869. 129.); Várpalota (Eötvös Károly, 1982. II. 288. – 19. század második fele); KISSOMLYÓ (Vas megye földrajzi nevei, 1982. 338.); KISSOMLYÓ (EA 22699/38. – Zongor Ferenc gy., 1985).

FF: Kemence (Pesty, 1864. Hont vármegye, 1818); Kemence (Hont vármegye és Selmeczbánya, 1906. 52.); Kemence (Hála József, 1977. 595.); Márianosztra (Kolacskovszky Lajos, 1938. 189.);

Vígtelke (Ujváry Zoltán, 1975. 184.; Uő, 1989. 39.; Uő, 1990. 90.); Felsővály (Liszka József, 1982. 14.; Uő, 1988. 52.); Nagymaros (MZA 90903. – Magyar Zoltán gy., 2008).
ER: Szeretfalva (Hodor Károly, 1837. 780.; Kőváry László, 1852. 183–184.); Szeretfalva (Pesty Frigyes, 1888. 356.).

H 402.1. Mátyás király törzsvendéglője. Mátyás király kedvelt vendéglője volt a cinkotai Nagyicce/a Kisújfalu határában álló Varjú csárda/a tornaljai Zoltán-kert.

DT: Kisújfalu (Csallóközi Hírlap, 1937. május 23. 3.); Kisújfalu (FTIEKA 208/4. – Himmler György gy., 1983); Kisújfalu (Liszka József, 1990a. 11.; Uő, 1994. 318.; Uő, 2005. 227.).
FF: Lice (MZA 92784. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).
AF: Cinkota (Bosnyák Sándor, 2001. 133.).
→MZ II. H 387., 394.

H 403. Mátyás király ebédje. Egyéb helyszínek, ahol Mátyás az ebédjét elköltötte.

H 403.1. Mátyás király mézes lakomája. Mátyás királyt lépes mézzel és kenyérral vendégelik meg a helybeliek, ennek emlékére nevezik el a falut Mézesbogdánynak, a dombot pedig, ahol ebédelt, Mézeshalomnak.

FF: Garbócbogdány (Pesty, 1864. Abaúj vármegye, 124.; Szendrey Zsigmond, 1926. 82.).
DT: Felbár/Dercsika (Unti Mária, 2002. 112.).

H 403.2. Mátyás király halpaprikása. Mátyás király maga is részt vesz a dunai/tiszai halászon (vizafogáson), és a kifogott halat a helybeliekkel együtt fogyasztja el.

DT: Csallóköz (Hét, 1969. 10. szám, 10.).
AF: Tápé (Katona Imre, 1971. 659.).

H 403.3. Mátyás király szalonnát süt. A kistrábei legelőn álló Mátyáshalmán Mátyás király a pásztorokkal együtt süt szalonnát.

AF: Biharnagybajom (Szűcs Sándor, 1977. 112.).

H 403.4. Mátyás király rigópecsenyéje. Mátyás királyt a debrődiek rigópecsenyéjével vendégelik meg. Mátyásnak nagyon ízlik az étel, és amikor megmondják neki, hogy mit tálaltak fel, rigóknak nevezi el a falu népét.

FF: Viszló („Beszéli a világ, hogy mi magyarok...”, 1998. 260.; Magyar Zoltán, 2001. 192. – Kisfalusi János gy., 1994).

H 403.5. A Mátyás királynak feltálalt főtt tőgy. Mátyás királynak ingyenség gyanánt egy tehén megfőzött tőgyét tálalják fel a csallóköziek.

DT: Alistál (Liszka József, 1988. 53.; Uő, 1994. 320–321.; Uő, 2002. 190.; Uő, 2005. 229.).

H 403.6. Mátyás király és a vakaró. Mátyás király kedvenc étele a kenyérsütéskor a tészta maradékából sült vakaró.

FF: Hardicsa (MZA 97572. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2013).

H 403.7. Mátyás király és a vajasdi vadkörte. Mátyás király a vajasdi Király ebédlőjén fogyasztja el az ebédjét. A helybeliek az ebéd mellé a hegytetőn termett vadkörtevel kedveskednek neki.

ER: Vajasd (Magyar Zoltán, 2008a. 162.).

H 403.8. Mátyás király és a celnai bor. Mátyás kedvelt borai közé tartoztak az Erdélyi-hegylán termelt celnai borok, mert kicsit savanykásabbak a többinél.

ER: Magyarigen (Magyar Zoltán, 2008a. 162.).

H 403.10. Mátyás király dombja. Mátyás király a Mezőségen járva a Szentmáté és Kékesújfalú között emelkedő, kopár dombtetőn ebédel, amit azóta Mátyás dombjának neveznek.

ER: Szentmáté (Janitsek Jenő–Hints Miklós, 1992. 369.; Hints Miklós, 1995. 31.); Szentmáté – 2 (MZA 60343., 60344. – Orbán Dániel gy., 2003); Kékesújfalú (Kövesdi Kiss Ferenc, 2006. 140.); Szentmáté (Tatár Erzsébet Tímea, 2010. 163.); Szentmáté – 3 (Magyar Zoltán, 2011a. II. 126.; Uő, 2012a. 172–173. – Orbán Dániel gy.).

H 403. 11. A jénei Abroszka. Mátyás király Gömörben vadászik, és a Jéneyek őse látja vendégül. A lakomára a jénei határban kerül sor. A királynak annyira megtetszik az egyik, arannyal hímzett abrosz, hogy magával viszi, mivel azonban azt Jéney a szomszéd földesúrtól kérte kölcsön, a díszes abroszért cserébe a határ azon részét kárpótlásul át kell adnia, mely domboldal azóta viseli az Abroszka nevet.

FF: Jéne (Nagy Iván, 1854. 114–115.; Résó Ensel Sándor, 1861. 13.; Ujváry Zoltán, 1990. 77.); Jéne (Ujváry Zoltán, 1990. 77–78. – Pesty, 1864. Gömör vármegye); Jéne (Gömöri L., 1883. melléklet. 2.); Jéne (Ujváry Zoltán, 1981. 129.; Uő, 1990. 74.); Jéne (Ujváry Zoltán, 1990. 76.); Jéne (MZA 92542. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).

H 403.12. Mátyás király kőasztala. Mátyás király a községben járva egy kőasztalon ebédel, mely asztalt még évszázadokkal később is őrzik/számon tartják a helybeliek.

DT: Levél (Ruff Andor, 1928. 111.); Vajka (Liszka József, 1993. 4.).

FF: Jéne (MZA 92542. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).

ER: Torockószentgyörgy (Kőváry László, 1853. 89.).

H 403.13. Mátyás király ebédlősziklája. Természetes – asztal alakú – szikla, melyen ottjártakor/környékbéli vadászata alkalmával Mátyás király megebédelt.

FF:

– A királyhegyi Mátyás szikla: Szepesség (Vályi András, 1799. III. 393.); Szepesség (Felsőmagyarországi Minerva, 1826. 61.; Szendrey Zsigmond, 1926. 81.); Szepesség/Gömör megye (Siegmetth Károly, 1887. 2.); Szepesség (Roxer Vilmos, 1893. 119.); H. n. (Új Hírek, 1940. február 18.; Ujváry Zoltán, 1990. 123.); Csáb (MZA 83860. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2010).
– A pelsőci Mátyás-kő: Páskaháza (Ujváry Zoltán, 1975. 184.; Uő, 1990. 88.).
– A feledi Mátyás köve: Fülekelecsény (Magyar Zoltán–Varga Norbert, 2008. 98.).

H 403.14. Mátyás király ebédjének egyéb helyszínei.

FF: Szepesszombat (Magyar Hirmondó, 1792. I. félév, 230.; Kis János, 1806. 10.; Tóth Béla, 1898. I. 119.); Jolsva vidéke (Magyar Hírlap, 1852. 3791.); Mocsár (Bars vármegye, 1903. 160.).

H 403.15. Mátyás király epigrammája. Mátyás király Szepesszombaton/Aranyosbányán egy máig álló régi házban/a Királyhegy tetején megebédel, és a ház falára/egy kősziklára latinul/magyarul az ebédjét megörökítő verset („Hic fuit Mathias Rex / Et comedit ova sex”; „Hic hospitatus est Mathias Rex Hungariae”; „Itt volt Mátyás király, / Megevett hat tojást; / S látta aranytálon járni a kamarást”) ír/rögtönöz.

FF: Szepesszombat (Magyar Hirmondó, 1792. I. félév, 230.; Kis János, 1806. 10.; Tóth Béla, 1898. I. 121.); Szepesség (Vályi András, 1799. III. 397.); Szepesség (Roxer Vilmos, 1893. 119.); H. n. (Új Hírek, 1940. február 18.; Ujváry Zoltán, 1990. 123.).

ER: Aranyosbánya.

→MZ II. H 66.

H 404. Mátyás király egyéb pihenőhelyei. Mátyás király pihenőhelye a mőzsi vár, a kisújfalui/kürti Királyszállás, a börsönyi Királyrét, az óvári Kinizsi-hegy, a bárándi Mátyás halma, a tóti Szállásdomb, a kozárvári Királydomb, a mezőségi Mátyás dombja stb.

DT: Mőzs (Pesty, 1864. Tolna vármegye); Kisújfalú (FTIEKA 208/2. – Himmler György gy., 1983); Kürt (Liszka József, 1994. 16.; Uő, 2005. 227.); Tatabánya (Komárom megye földrajzi nevei, 1985. 184.); Kürt – 2 (MZA 103102., 103103. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015). FF: Óvár (Szendrey Zsigmond, 1926. 81.), Kismaros (Kiss Lajos, 1980. 335.); Dernő (MZA 106. – Magyar Zoltán gy., 1996).

AF: Báránd (Ujváry Zoltán, 1984. 96.; Uő, 1989. 38.); Tóti (Bihari népmondák, 1995. 56. – Bende-Tóth Tibor gy., 1980).

ER: Mezőveresegyháza (MZA 1364. – Magyar Zoltán gy., 2001); Szentmáté, Magyarborzás (MZA 60341., 60342. – Orbán Dániel gy., 2002–2008); Szék (Janitsek Jenő, 2009. 87.); Kozárvár (Magyar Zoltán, 2011a. II. 262.); Mezőveresegyháza (Uo., 125–126.; Uő, 2012a. 172. – Orbán Dániel gy.).

H 404.1. A Királyszék. Mátyás király a határon keresztül utazva egy szép kilátással bíró kősziklán pihen meg, amelyet azóta Királyszéknek/Mátyás székének neveznek.

DT: Visegrád (Bognár András, 1984. 483. – Pesty, 1864. Pest-Pilis-Solt vármegye); Visegrád (Részó Ensel Sándor, 1881. 3.).

ER: Türe – 2 (Magyar Zoltán, 2004a. 149. – Vöö Gabriella gy., 1971).

H 404.2. Mátyás király kőszéke. Terméskőből kifaragott kőszék/szék formájú öblös kőszikla a vernári templomfal mellett/a tornai vároldalban/az egyik verespataki bánya bejáratánál, amelyről azt tartják, hogy Mátyás király is ült rajta.

FF: Verbár (Szeghalmy Gyula, 1929. 46.); Tornaújfalú (Magyar Zoltán, 2001a. 192.).

ER: Verespatak (MZA 55310. – Magyar Zoltán gy., 2001).

H 404.3. Mátyás király ágya. Ágy a bajmóci várkastélyban, amelyről azt tartják, hogy Mátyás király is feküdt benne.

FF: Rimaszécs (MZA 92535. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2006).

H 406. Itt járt Mátyás király... Mátyás király ottjártának helyi emlékei (a malom, ahol vendégeskedett, a kovácsműhely, ahol lovát patkoltatta stb.).

DT: Lendva (Vasárnapi Ujság, 1854. 382.); Göntérháza/Lendva (Magyar Zoltán, 2010. 68.); Rákospalota (Pesty, 1864. Pest-Pilis-Solt vármegye, 362.); Zsámbék (EA 7516/11. – Dobos Ilona gy., 1965); Velem (MZA 60507. – Magyar Zoltán gy., 2008); Zsigárd (MZA 90130. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

FF: Lillafüred (EA 24040/6–7. – Szabó István gy., 1989); Verpelét (Szombathy Viktor, 1984. 287.); Verpelét (MZA 65694. – Magyar Zoltán gy., 2009); Vecseklő (Magyar Zoltán, 2006b. 35.); Pohorella* (Gömörország, 2008. 4. szám, 60.); Csoltó (MZA 92549. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2011).

AF: Biharnagybajom (Szűcs Sándor, 1977. 112.).

ER: Szentmáté (Hints Miklós, 1995. 31.); Szék (Janitsek Jenő, 2009. 87.); Botháza (Magyar Zoltán, 2012a. 173.).

SZ: Barót – 2 (Magyar Zoltán, 2011b. 72–73.).

H 406.1. Mátyás király felirata. Ott jártának emlékét Mátyás király rövid feliratban („Hic fuit Matthias rex” „Itt járt Mátyás király”) örökíti meg a templom/egy pince falán.

FF: Szőlőszárd (MZA 50512. – Péter József helybeli lelkész feljegyzése, 1875–1920).

AF: Micske (Magyar Zoltán, 2011a. II. 476.).

H 408. Mátyás királlyal kapcsolatos helynévmagyarázó hagyományok.

H 408.1. Mátyás király helynévadásai. Mátyás ottjárta/valamilyen jelesebb esemény emlékére nevet ad egyes településeknek.

DT:

– Dercsika = „György, sok a'!": Dercsika (Ipolyi Arnold, 1858. 90.; Résó Ensel Sándor, 1893. 4., Nemzet, 1884. április 9.); Dercsika (Pozsony vármegye és Pozsony, 1904. 51.); Dercsika (Hét, 1969. 10. szám, 11.); Dercsika (EA 18921/5–6. – Vörösmarty Géza gy., 1975); Dercsika (N. László Endre, 1979. 56–57.).

– Nyékvárkony = „Várj, kun!": Dercsika (Ipolyi Arnold, 1858. 90.); Nyékvárkony (N. László Endre, 1979. 56.).

– Alistál, Felistál, Tőgye = „Alul is tál, felül is tál, s közöttük van a tőgye!": Csallóköz (Csiba Lajos diáriuma, 1996. 104. – Csiba Lajos gy., 1949; Presinszky Lajos, 2004. 289.); Tőnye (Hét, 1969. 10. szám, 11.); Alistál (Liszka József, 1988. 53.; Uő, 1994. 320–321.; Uő, 2002. 190.; Uő, 2005. 229.).

– Gusztus puszta = „Ilyen helyen gusztus vadászni!": Csór (Lukács László, 2013. 88. – Vakarc Kálmán gy., 1953).

– Oroszló = „Ó, te, rossz ló!": Oroszló (Pesti János szerk., 2002. 408.).

– Egyéb dunántúli településnevek: Olaszfa (EA 26240/7–8. – N. N. gy., 1994); Velence* (IKM-NA 92-12/1. – Csuti József és Kovács Gábor gy., 1992); Vitnyéd (Győr-Moson-Sopron megye földrajzi nevei I., 1998. 30.); Tés (Veszprém megye földrajzi nevei IV., 2000. 121.); Inota (Fakász Tibor, 2006. 116–117.).

FF:

– Végles = „Ez ugyan egy víg les volt!": Véglesvára (Versényi György, 1895. 234.)

– Vígtelek = „Víg telek ez nekem!": Vígtelek/Tornalja (Ujváry Zoltán, 1975. 184.).

– Egyéb felföldi helyszínek: Garbócbogdány (Pesty, 1864. Abauj vármegye, 124.; Szendrey Zsigmond, 1926. 82.); Hölvény (EA 3068/16–17. – Sáfár Sándor gy., 1941); Szilice (Magyar Zoltán, 2001a. 192.).

ER:

– Belényes = „Vigyázz, anyóka, belé ne ess!”: Kisnyégerfalva (Bihari népmondák, 1995. 19. – Fábíán Imre gy., 1984; Mezey Tibor, 1996. 6.).

H 408.2. Mátyás királyról elnevezett helyek.

H 408.2.1. Néprajzi tájak néveredete. Mátyusföld és Matyóföld („Matyóország”) az ott gyakran megforduló Mátyás királyról lett elnevezve.

DT: Mátyusföld (Kósa László, 1984. 33.).

FF: Tard (EA 3879/4. – Barabás Jenő gy., 1952).

H 408.2.2. Mátyás királyról elnevezett települések. A községet Mátyásról, illetve a király ottjárta/valamely ottani jeles cselekedete kapcsán nevezik el.

DT: Naszvad (Liszka József, 1994. 318.; Uő, 2005. 227.); Vágkirályfa (Liszka József, 2005. 230.).

AF: Fancsika/Mátyfalva (Keresztély Balázs szerk., 1992. 75. – Hudák Elvira gy.).

ER: Mezőverese gyháza (MZA 1364. – Magyar Zoltán gy., 2001); Magyarborzás, Szentmáté – 2, Tacs (MZA 60342., 60341., 60344., 76866. – Orbán Dániel gy., 2002–2008); Mezőverese gyháza, Szentmáté – 2 (Magyar Zoltán, 2011a. II. 126., Uő, 2012a. 172. – Orbán Dániel gy.).

SZ: Csókfalva (Pesty, 1864. Marosszék); Sáromberke (EA 26193/17–18. – Gub Jenő gy., 1995); Csókfalva (Pataki János, 2005. 234.).

H 408.2.3. Mátyás királyról elnevezett határrészek.

H 408.2.3.1. A Királyhágó. Az Erdély kapujának mondott Királyhágót Mátyás királyról nevezték el, mert ő volt az, aki először kelt át rajta sereggel.

ER: H. n. (Kőváry László, 1853. 72.); H. n. (Hunfalvy János, 1864. III. 3.); H. n. (Müller, Friedrich, 1885. 302.); Rév* (MZA 94202. – Magyar Zoltán gy., 2012).

H 408.2.3.2. Királyhegy, Királydomb. Mátyás királyról elnevezett magaslati helyek.

FF: Mikóháza (EA 6537/11. – Balassa Iván gy., 1958); Sárospatak (EA 21090/45. – Vinnai Katalin gy., 1981); Veresvágás* (Gömörország, 2008/4. 61.).

AF: Hajdúnánás (Draviczky Imre, 1990. 47.); Biharnagybajom (Szücs Sándor, 1977. 112.).

H 408.2.3.3. Mátyás homloka. Mátyás király lova megbotlik/megriad, minek következtében a király leesik róla, és megüti a homlokát. A baleset helyszínét Mátyás homlokának nevezik el.

FF: Jéne (Ujváry Zoltán, 1990. 77–78. – Pesty, 1864. Gömör vármegye); Jéne (Ujváry Zoltán, 1981. 129.; Uő, 1990. 74.); Jéne – 2 (MZA 92537., 92538. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009).

H 408.2.3.4. Mátyás-rét, Királyösvény. Mátyás király ottjártának emlékét őrző egyéb földrajzi nevek.

FF: Telkibánya (HOMNA 2485/20. – N. N. gy., 1970); Telkibánya (EA 21090/20. – Gömöri Sándor gy., 1981).
ER: Magyarfráta (Magyar Zoltán, 2012a. 172.).

H 408.2.3.7. Királyné tava, Királyné pallagja. Mátyás feleségének ottani sétáiról, fürdőzéseiről elnevezett helyek a Börzsönyben.

FF: Szokolya (Prohászka Mátyás, 1857. 154.); Szokolya (Hóke Lajos, 1866. 730.); Kemence (Uő, 1867a. 30–31.; Hála József, 1977. 76.); Kemence (EA 13029/26. – N. N. gy., 1962).

H 408.2.3.8. Miklós deák-völgy. Mátyás király írnokának kedvelt tartózkodási helye, amelyet utóbb róla neveznek el.

DT: Pilismarót (Pesty, 1864. Esztergom vármegye, 91.; Lukácsné Varga Eszter, 2012. 347.); Pilismarót (Komárom megye földrajzi nevei, 1985. 45.).

H 408.2.3.10. Mátyás királlyal kapcsolatos egyéb helynévmagyarító hagyományok.

FF: Zaránk (Heves megye földrajzi nevei III., 1980. 56.).
ER: Kissolymos (MZA 61248. – Zsidó Ferenc gy., 2002–2007).

H 410. Mátyás király kincsei.

H 410.1. Mátyás király kincsespincéje.

FF: Nógrád (Bosnyák Sándor, 2001. 110.).

H 410.2. Mátyás király aranyszőrű báránya.

→MZ II. H 253.

H 410.3. Mátyás király lovának aranypatkója.

AF: Tiszakeszi (Sajóvölgyi G. Péter, 1896. 174–176.); Tiszakeszi (EA 14145/4–5. – Papp Károly gy., 1965); Ároktő (HOMNA 4321/8. – Szűcs Szergej gy., 1980).

H 410.4. Mátyás király aranyekéje.

ER: Nagymoha (AFAR Mg. 1533. II. i. – Faragó József gy., 1967).
SZ: Hertelendyfalva/Andrásfalva (Ujváry Zoltán, 1975. 172.; Uő, 1990. 120–121.); Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 160.); Kibéd (Ráduly János, 2005. 18.); Csíkszentkirály (Tánczos Vilmos, 2008. 182–185.); Gyimes (Magyar Zoltán, 2011a. I. 95.).

H 410.5. Mátyás király aranyborjúja. Mátyás király várkútba rejtett kincsei, köztük egy aranyborjú.

DT: Visegrád (SZFMA 216-69/4. – Deisinger Margit gy., 1960).

H 410.7. Mátyás király aranypénze. Mátyás király által veretett hollócímeres aranypénz, amely megszabadítja a vajúdas fájdalmaiktól a szülő nőket.

KM: H. n. (Pápai Páriz Ferenc, 1801. I. 665.)

H 410.8. Mátyás király aranysípja.

DT: Zala vármegye (Bátorfi Lajos, 1877. V. 130–132. – Somogyi Antal gy.).

H 410.9. Mátyás király ezüstsarkantyúja.

DT: Szentgál (Vajkai Aurél, 1987. 268.).

H 410.12. Mátyás király törvénykönyve.

SZ: Gyergyóremete (Bosnyák Sándor, 2001. 136.).

H 410.13. Mátyás király bögréje. Ereklüként őrzött bögre/virágos pohár, amelyből inni adtak az országot járó Mátyás királynak.

AF: Tiszakürt (Kálmány Lajos, 1914. I. 144.); Doboz (EA 3979/8. – Nagy Dezső gy., 1952).

H 411–420. Mátyás király halála

H 411. Mátyás király halálának előjele. Mátyás király az országot járva az egyik faluban a háztetőn golyákat lát verekedni: az apa- és anyagólya sorra dobálja ki a fiókákat a fészekből/négy idegen golya, melyek elűzték a fészek eredeti lakóit, marakodik egymással a fészek birtoklásáért. Mátyásnak megjósolják, hogy a látottak rosszat jelentenek: a király közelgő halálát és az ország négy részre szakadását jövendölik belőle.

KM: H. n. (Bonfini, Antonio, 4. 8. 205–210.; Ipolyi Arnold, 1854. 245.).

AF: Szinyér (Magyar Zoltán, 2009b. 54.).

H 412. Mátyás király halálának jelei.

H 412.1. Mátyás király kiszaradt hársfája. A Mátyás király által még gyermekkorában elültetett hársfa, amelyre Szűz Mária képét és egy csengettyűt helyeztek el, Mátyás élete sorsát példázza. Rablók akarják kivágni, de villám sújtja agyon őket. Amikor az ellenségei Mátyás ellen támadnak, a fát férgek lepik el, de mind elpusztulnak, amint a király leveri őket. Egyszer, egy hatalmas vihar alkalmával éjszaka magától megszólal a csengettyű, s reggelre a fát tövéből letörve találják: ez jelzi, hogy Mátyás meghalt.

ER: Nagymoha (AFAR Mg. 1443. II. a. – Faragó József gy., 1967).

→MZ IX. E 46.

H 412.2. A mennyei szózat. Mátyás király halála percében mennyei szózat hallatik az égből: „A harangok szóljanak, mert meghalt Mátyás király, oda az igazság!”

AF: Szaján (Kálmány Lajos, 1891. III. 303.).

H 412.3. Mátyás király oroszlánjai. Mátyás király két oroszlánt tart a palotájában, és amikor a király váratlanul meghal, a két oroszlán is hirtelen, ugyanabban az órában pusztul el.

KM: H. n. (Bonfini, Antonio, 4. 8. 190–195.; Új és Ó Kalendárium, 1764; Kríza Ildikó, 1991. 674.; Uő, 2007. 58.).
DT: Buda (Evva Lajos, 1875. 73.); Buda (Tóth Béla, 1898. VI. 158.); Mohács (Kríza Ildikó, 1999. 61. – Bosnyák Sándor gy.).

H 413. Mátyás király meggyilkolása.

H 413.1. Mátyás király merénylői.

H 413.1.1. Mátyás királyt az egyik legfőbb udvari bizalmasa, Szapolyai János apja öli meg, azért, hogy a fia lehessen a király.

KM: H. n. (Szerémi György, 1961. 44. – 1543); H. n. (Budai Ferencz, 1805. III. 546–547. – Forgách Ferenc krónikája nyomán, 16. század); H. n. (Tóth Béla, 1898. I. 162–164.).

H 413.1.2. Mátyás királyt saját felesége, Beatrix királyné gyilkoltatja meg/mérgezi meg saját kezűleg.

DT: Zalaszentmihályfa (GMA 5/23. – Szentmihályi Imre gy., 1951).
FF: Kondó (EA 2131/2. – Igaz Mária gy., 1947); Maconka (Bosnyák Sándor, 2000. 140.); Gimes, Kolon (Magyar Zoltán, 2002. 63.).
ER: Magyarvista (Magyar Zoltán, 2004a. 155.); Zsibó (Uő, 2007a. 154.).

H 413.2. Az oroszlánok közé vetett Mátyás. Mátyás királyt egy hadgyakorlat alkalmával az ellenségei elfogják, és az oroszlánok közé vetik.

AF: Tiszabökény (Ferenczi Imre, 1984. 126–127.).

H 413.3. Mátyás király megmérgezése. Mátyás király halálát mérgezés okozza: mérget kevernek az italába/mérgezett fűgét adnak neki.

KM: H. n. (Szerémi György, 1961. 44. – 1543); H. n. (Sándor István, 1791. 109.; Szendrey Zsigmond, 1926. 85.).
FF: Kondó (EA 2131/2. – Igaz Mária gy., 1947); Hárskút (Magyar Zoltán, 2001a. 193.; Uő, 2011c. 84.); Gimes, Kolon (Magyar Zoltán, 2002. 63.).
AF: Nagykereki (MZA 71542. – Lackovits Emőke gy., 1968).
ER: Magyarvista (Magyar Zoltán, 2004a. 155.); Szilágylompért (Uő, 2007a. 154.); Nagysármás (MZA 76654. – Magyar Zoltán gy., 2010); Kolozspata (Magyar Zoltán, 2011a. I. 477.).

H 413.5. Az árnyékszéken meggyilkolt Mátyás király. Mátyás királyt az árnyékszéken ölik meg: egy merénylő (egy felbérelt cigány legény) elrejtőzik a vécében, és amikor a király a szükségét végzi, egy karddal/lándzsával felnyársalja.

KM: H. n. (Sándor István, 1791. 109.; Szendrey Zsigmond, 1926. 85.); H. n. (Budai Ferencz, 1805. II. 299. – Sámbocki János feljegyzése nyomán).
DT: Gárdony (EA 3669/19. – Nagy Géza gy., 1870–1906); Babosdöbréte* (Gönczi Ferencz, 1903. 439.; Uő, 1914. 532.); Böde – 3 (EA 2699/19., 20., 23. – Szentmihályi Imre gy., 1951); Zalaszentmihályfa (EA 2699/18. – Szentmihályi Imre gy., 1951); Csákvár (EA 8051/51. – Dobos Ilona gy., 1966.; Lukács László, 2010. 68.; Uő, 2013. 92.); Dályhegy (Bosnyák Sándor, 1975. 154.); Rácalmás (Dobos Ilona, 1984. 82.); Almamellék (Eperjessy Ernő, 2006. 518.).

FF: Ung megye* (Vrábély Mihály, 1893. 160.); Garany (Géczi Lajos, 1994. 209–210.); Maconka (Bosnyák Sándor, 2000. 140.); Becskeháza (Magyar Zoltán, 2001a. 193.); Kiskovácsvágása (Uő, 2004c. 92.); Kiskovácsvágása (MZA 1378. – Magyar Zoltán gy., 2004); Martonyi (Magyar Zoltán, 2005b. 125.); Kövecses (MZA 92532. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2009); Kisölvéd (MZA 102956. – Magyar Zoltán és Varga Norbert gy., 2015).

AF: Deszk: Kukutyini major (EA 2771/III. 531.; Kálmány Lajos, 2015. 408. – Kálmány Lajos gy., 19. század vége); Szaján (Kálmány Lajos, 1891. III. 303.; Bálint Sándor, 1963. 42.; Uő, 1980. 495.); Kiskunfélegyháza (EA 7678/43. – Szentmihályi Imre gy., 1949); Ramocsaháza (EA 7901/C. 456–457. – Erdész Sándor gy., 1960; Kríza Ildikó, 1999. 160–161.); Karcsa (Balassa Iván, 1963. 318.); Nyírvasvári (EA 8388/19. – Dobos Ilona gy., 1967); Püspökladány (Csenki Sándor, 1974. 42.); Piros (Matijevics Lajos–Veselinović Šulc Magdolna, 1980. 84–85.); Kiskunfélegyháza (HOMNA 4732/100. – Tóth Judit gy., 1983); Temerin (Burány Béla, 2007. 927.); Rad, Szinyér (Magyar Zoltán, 2009b. 55.); Ötvösd (MZA 90966. – Magyar Zoltán gy., 2010). SZ: Istensegíts (Bosnyák Sándor, 1984. 168.).

H 413.5.1. Mátyás király utolsó szavai. Miközben a vécén felnyársalják, Mátyás az utolsó erejével azt kiáltja: „Szúrjad, szúrjad, most szürod agyon az igazságot!”

DT: Dályhegy.

FF: Garany, Kövecses, Ung megye*.

AF: Deszk: Kukutyini major, Karcsa, Kiskunfélegyháza – 2, Nyírvasvári, Piros, Püspökladány, Ramocsaháza, Szaján.

H 415. Mátyás király temetése.

H 415.1. Mátyás király gyászkozsija. Mátyás király halálakor a gyászkozsija magától elindul érte.

DT: Zalaszentmihályfa (EA 2699/19. – Szentmihályi Imre gy., 1951).

→MZ II. D 193.

H 415.2. A király temetése. Mátyás király temetésekor egy miniszter elkiáltja magát: „Meghalt Mátyás király, el van veszve az igazság!”

SZ: Gyimes: Gyepece (Magyar Zoltán, 2003. 200.).

H 415.3. Mátyás király holtteste. Mátyás király testét eltemetését követően három hónapig nem kezdi ki az enyészet.

FF: Balogfalva (MZA 92533. – Varga Norbert gy., 2005).

H 415.4. Mátyás király második sírhelye. Mátyás királyt ezüstkoporsóban temetik el. Amikor a törökök elfoglalják Magyarországot, a koporsót hajóra teszik, majd a Duna és a Tisza összefolyása közelében, a folyóparton temetik el.

AF: Törökbecse/Torontáltorda (Aracsi Vajda János, 2007. 34–35.).

H 417. A hegybe rejtőzött Mátyás király. Mátyás király nem halt meg, hanem a Buda melletti Szent hegyben/a szlovén hegyekben van elrejtőzve a seregével. Ott ül egy kőasztal mellett, és akkor fog kijönni a nép megsegítésére, ha a szakálla kétszer/háromszor körüléri majd az asztalt/az asztalon lévő aranytallért.

KM: H. n. (Ipolyi Arnold, 1854. 356.), H. n.* (Kuzelya, Zenon, 1906. IX.; Századok, 1912. 143.); Budapest (Nagy Ilona, 2006. 417–418.).

DT: Dobronak (Magyar Zoltán, 2010. 69.); Szlovénia* (a szlovén nyelvterületen általánosan elterjedt folklórhagyomány).

AF: Kállósemjén-Újfalurét (JAMNA 293-67/934–937. – Erdész Sándor gy., 1963).

ER: Ördögösfüzes (MZA 106194. – Magyar Zoltán gy., 2016).

H 417.1. Az eltévedt látogatók. Mátyás királyt üldözi az ellenség, és mielőtt az utolsó szálig legyilkolnák a seregét, megnyílik előttük a hegy, és Mátyás a Fekete sereg száz vitézével a hegy belsejében rejtőzik el. Mátyás király egy nagy kőasztal mellett ül, és csak akkor fog kijönni a barlangból, ha majd a szakálla olyan hosszú lesz, hogy kétszer körüléri az asztalt. Egyszer egy kovácsmester téved a barlangba, és az asztal mellett rátalál Mátyás királyra, akinek a szakálla már majdnem körbeéri az asztalt. Mátyás kérdezi tőle: „A hangyák mászkálnak még a hegytetőn?” Az igenlő válasza a király tovább alszik. Egy másik alkalommal egy özvegyasszony fia talál rá véletlenül a barlangra. Mátyás tőle azt kérdezi: „Repkednek még a madarak?” Az igenlő válasza Mátyás ismét álomba szenderül, de előtte mindkét látogatóját gazdagon megajándékozza.

AF: Kállósemjén-Újfalurét (JAMNA 293-67/934–937. – Erdész Sándor gy., 1963. A folklór-szöveg legjellemzőbb részletét közli: Kríza Ildikó, 1994. 216–217.; Uő, 1999. 28–29.; Uő, 2007. 189–190.).

H 418. A visszajáró Mátyás király. Kossuth Lajost Mátyás király palotájában tartják fogva. Az egyik éjjel éjfélkor magától meggyullad az ablakba kitett két szál gyertya, és abban a percben mind a két őrködő német katona meghal. Két másik német katonát tesznek a helyükbe, de a következő éjjel azok is ugyanígy járnak. Harmadik éjjel két magyar őrt állítanak a börtönajtó elé. Éjfélkor ők is látják, hogy magától meggyullad a két gyertya, majd megjelenik előttük Mátyás király, és levelet nyújt át nekik azzal a meghagyással, hogy vigyék el azt a diákoknak, azok pedig a börtön felügyelőjének. A börtönparancsnok elolvassa Mátyás király levelét, és nyomban intézkedik, hogy bocsássák szabadon Kossuth Lajost.

AF: Tömörkény (Ortutay Gyula–Katona Imre, 1951. I. 275–276. – Kálmány Lajos gy., 1910-es évek; Kóka Rozália, 1990. 165–166.); Nagyszalonta (Bihari népmondák, 2001. 151–152. – Sass Erzsébet gy., 1995).

→MZ II. M 12.

H 420. Mátyás király szobra. Amikor Erdély elcsatolásakor a románok bevonulnak Kolozsvárra, kilövik Mátyás király szobrának közepéről a címert, de az újra kinő, és azóta is folyamatosan növekszik.

ER: Belényessonkolyos (Kun József, 1998. 79. – 1959).

KONKORDANCIAJEGYZÉK

MZ II. H 11. A megjövendőlt királyság.

Mot. M314. Prophecy: man (child) will become king.

MZ II. H 13. A kivirágzó ostornyel.

Mot. F971.1. Dry rod blossoms.

MZ II. H 14. A feldobott korona.

Mot. H36.2.1. Crown fits only true king.

MZ II. H 15. Az égből érkező korona.

Mot. H1261. Crown from heaven.

MZ II. H 16. Az angyali koronázás.

Mot. H1261. Crown from heaven.

MZ II. H 37. A kevély bárókisasszony.

ATU/MNK 900. King Thrusbeard / A kevély királykisasszony. – ATU 901B*. Who Works Not Eats Not. – MNK 1370A*. Aki nem dolgozik, ne is egyék. – Mot. Q 321. Laziness punished; Mot. Q485. Noble person must live in hove. – Neuland Q321.

MZ II. H 43. Solymár nevének eredete.

ATU/MNK 1351. The Silence Wager / Ki szólal meg először?

MZ II. H 46. Mátyás király okos felesége.

ATU/MNK 875. The Clever Farmgirl / Az okos lány. – Mot. J1545.4.1. The Besieged women's dearest possession. – Sinninghe: Sagen 1234. Die treuen Weiber von Weinsberg. – Dömötör 355. Weinsbergi asszonyok.

MZ II. H 54. A rettenthetetlen király.

Mot. K2378.5. Hero sleeping during first of battle.*

MZ II. H 57.3.1. A császár üdvözlete.

Mot. J2192. Messenger without message.

MZ II. H 57.3.2. A győzhetetlen szultán.

Mot. J2671.4. Foolish messenger muddles message.*

MZ II. H 60.1.7. Mátyás király feladványa.

ATU/MNK 921. The King and the Farmer's Son/Markalf.

MZ II. H 60.1.8. Toldi Miklós Mátyás király fogságában.

ATU/MNK 725. Prophecy of Future Sovereignty / Az álom.

MZ II. H 61–80. Mátyás király álruhában.

Mot. K1812. King in disguise; Mot. K1816.9. Disguise as peasant; Mot. K1817.1. Disguise as beggar (pauper).

MZ II. H 61.2. Mátyás király a török táborban.

Mot. K1812.14.1. King in disguise of merchant; Mot. K2357.5. Disguised to enter enemy's camp; Mot K2357.10. Disguise merchant to enter enemy's camp. – TSFL W160. Commander sells peas to enemy army.

MZ II. H 64. Mátyás király napszámban.

Rausmaa 85. King as day worker.

MZ II. H 65. Mátyás király és a kolozsvári bíró.

Mot. Q265.1. Unjust judges punished. – Rausmaa 85. King as day worker.

MZ II. H 68. Mátyás király a kávéházban.

ATU/MNK 1558. Welcome to the Clothes / Bagi uram frakkja. – Mot. J1561.3. Welcome to the clothes.

MZ II. H 70. Mátyás király és a gonosz miniszter.

ATU/MNK 951A. The King and the Robber / A király és a rabló. – Mot. K2248. Treacherous minister; Mot. K1613. Poisoner poisoned with his own; Mot. Q 582.8. Person drinks poison he prepared for another. – Neuland *K1812.1.2. Incognito tsar Peter helped by a soldier; Neuland Q582.8.

MZ II. H 71. Mátyás király lopni megy.

ATU/MNK 951A. The King and the Robber / A király és a rabló.

MZ II. H 72. Mátyás király és a szökött huszár.

ATU/MNK 952. The King and the Soldier / A király és a katona. – Neuland *K1812.1.2. Incognito tsar Peter helped by a soldier.

MZ II. H 73. Mátyás király és a részeges huszár (A fává változott kard).

AaTh 1763A. Sword Turns to Wood.

MZ II. H 81–100. Mátyás király vendégségben.

Mot. K1812.4. Hospitality of fisherman to incognito king rewarded; Mot. P322.2. Guest in disguise; Mot. Q1. Hospitality rewarded – opposite punished; Mot. Q1.1. Gods (saints) in disguise reward hospitality and punish unhospitality; Mot Q111.2. Riches as reward for hospitality. – Tubach 3553. Peasant, hospitality of, rewarded. – Rausmaa 70. Visiting royalty; Rausmaa 85. King and poacher. – Szendrey 50. Mátyás inkognitó lakomája.

MZ II. H 82. A szegény asszony levese (A csillagos leves).

Mot Q111.2. Riches as reward for hospitality. – MNK 750*I. A csillagos leves.

MZ II. H 88. A kőleves.

ATU/MNK 1548. The Stone Soup / A kőleves.

MZ II. H 90.1. Mátyás király és a révi fazekas.

TSFL X81. King as godfather. – Rausmaa 85. Ruler as a god-father to peasant's baby.

MZ II. H 100. Az elkergetett csavargó.

Rausmaa 85. Travelling ruler not recognized is treated in unfriendly manner in a house.

MZ II. H 101. Mátyás király megkapáltatja az urakat.

Mot. P15.7. King himself works at brick building so that subjects cannot complain of enforced labor.

MZ II. H 104. Mátyás király szántóversenye.

Szendrey 55. Mátyás, a szántó.

MZ II. H 107. Mátyás király és az önkényeskedő révész.

Szendrey 53. Mátyás és a vámos.

MZ II. H 108.1. Mátyás király és Vörös Márta.

Szendrey 53. Mátyás és a vámos.

MZ II. H 112. A megfelezett ütlegek.

ATU/MNK 1610. Sharing the Reward / A megfelezett ütlegek. – Mot. M241.1. Dividing the winnings: half the bride demanded.

MZ II. H 113. Rókafogtacsukafogtaróka.

ATU 1897. The Pike Caught by the Fox. – MNK 160A*. Róka fogta csuka.

MZ II. H 114.1. A nagy tök.

ATU/MNK 1689A. Two Presents for the King / A szegény és a gazdag ajándéka (A nagy tök és a négy ökör). – Szendrey 51. A szegény ember ajándéka; Szendrey 52. A pórul járt gazdag.

MZ II. H 115. Egyszer volt Budán kutyavásár.

ATU 736. Luck and Wealth. – Szendrey 52. A pórul járt gazdag.

MZ II. H 130.1. Az igazi anya.

ATU 926. Judgment of Solomon. – Dömötör 422. Salamon király ítélete.

MZ II. H 137.7. Mátyás király mint muzsikus cigány.

Mot. K2357.1. Disguise as musician to enter enemy's camp.

MZ II. H 151–170. Mátyás király okos bolondja.

Mot. J114. Clever servant.

MZ II. H 148. Az elásott kincs.

ATU/MNK 1617*. The Blind Man's Treasure / A vak ember pénze.

MZ II. H 151. Markalf talányos válaszai.

ATU/MNK 921. The King and the Farmer's Son/Markalf. – Mot. H561.4. Clever answers to king.

MZ II. H 156. Az akasztásra ítélt Markalf.

ATU 927D. Man Allowed to Pick Out Tree to be Hanged on. – MNK 1587. Az ember segít kikeresni a fát, amire felakasztják.

MZ II. H 157. A macska természete.

ATU/MNK 217. The Cat with the Candle / A macska és a gyertyák.

MZ II. H 171–200. Mátyás király okos alattvalói.

Mot. J1100–1129. Clever persons

MZ II. H 171. Mátyás király és a bíró lánya (A megnyúzott malomkő).

ATU/MNK 875. The Clever Farmgirl / Az okos lány. – Mot. J2070. Mot. J1111. Clever girl; Absurd wishes; Mot. L162. Marriage of lowly heroine to prince (king).

MZ II. H 171.2. Mátyás király és az okos parasztlány.

ATU/MNK 875. The Clever Farmgirl / Az okos lány. – Mot. H561.4. Clever answers to king; Mot. J1111. Clever girl; Mot. J1111.4.; Mot. J2070. Absurd wishes; Mot. L162. Marriage of lowly heroine to prince (king).

MZ II. H 171.5. Mátyás király paradox feladatai.

Mot. H1054.1. Task: coming neither naked or clad. (Comes wrapped in ne tor the like.); Mot. H1056. Task: coming neither with nor without a present (game). (Lets bird fly as the reaches it toward king.). – Neuland H1054.1.; Neuland H1056.

MZ II. H 173. Mátyás király és az okos gyerek.

Mot. H561.4. King and clever youth.

MZ II. H 174. Az okos parasztember.

Mot. J 111.4. Clever peasant daughter; Mot. J1115.6. Clever peasant.

MZ II. H 175.2. Juhán bácsi.

ATU/MNK 921. The King and the Farmer's Son/Markalf.

MZ II. H 177. Mátyás király és a cinkotai kántor.

ATU/MNK 922. The Shepherd Substituting for the Clergyman Answers the King's Questions / A cinkotai kántor. – Mot. H 511.2. King and abbot; Mot. G561.4. Clever answers to king; Mot. H711.1. How much am I (the king) worth? Twenty-nine pieces of silver, for Christ was sold for thirty; Mot. J2070. Absurd wishes; – Tubach 4025. Questions, four, of king. – Legenda Aurea 107. – Neuland H711.1.

MZ II. H 179. Mátyás király és az öreg bíró.

ATU 173. Human and Animal Life Spans are Readjusted. – AaTh/MNK 828. Man and Animals Readjust Span of Life / Az ember éveiről. – Mot. A1321. Men and animals readjust span of life.

MZ II. H 182. Mátyás király és a lovát áruló öregember.

MNK 1627*. A cigány és a zsidó a lóvásáron.

MZ II. H 191. A nyolc garas beosztása.

ATU/MNK 921. A The Sharing of Bread or Money / A nyolc garas beosztása.

MZ II. H 192. A kakas igazságos elosztása.

ATU 1533. The Wise Carving of the Fowl. – MNK 1533B* Az öt kakas szimbolikus elosztása hét ember között. A Szentháromság.

MZ II. H 195. A visszafordított pofon.

ATU 1557. Box on the Ear Returned. – Mot. K2376. The returned box on the ears.

MZ II. H 201. A megfejt bakkecskék.

ATU/MNK 921F*. Plucking Geese / Mátyás király és az öregember; ATU/MNK 922B. The King's Face on the Coin / A király arcképe a pénzen. – Mot. J1115.6. Clever peasant. – Tubach 4025. Questions, four, of king.

MZ II. H 217. Kinek lova nincs, mehet gyalog.

MNK 1283* I. Akinek lova nincs, járjon gyalog.

MZ II. H 218. Mátyás király és az oláhfalusiak (A keresztbe vitt létra).

ATU 1248. Tree-Trunks Laid Crosswise on a Sledge – MNK 1248I*. A keresztbe vitt létra.

MZ II. H 221. Szamár a csillagász, és csillagász a szamár.

ATU 921C*. Astronomer and Doctor at Farmer's House.

MZ II. H 241. Tücsök, most megszorultál!

ATU/MNK 1641. Doctor Know-All / Prücsök. – Mot. J2712. What do I hold in my hand.

MZ II. H 253. Mátyás király igazmondó juhásza.

ATU/MNK 889. Wager on the Faithfulness of the Servant / Az igazmondó juhász. – Mot. Q112. Half of kingdom as reward.

MZ II. H 255. Mátyás király és a bacsó I. (Mindenki maga elől egyen!)

Mot. P15.1. Disguised king punished by peasant.

MZ II. H 256. Mátyás király és a bacsó II. (Mindenki a magáét kínálja!)

Mot. P15.1. Disguised king punished by peasant.

MZ II. H 258. Mátyás király lustái.

ATU/MNK 1950. The Three Lazy Ones / Mátyás király lustái. – Mot. Q 321. Laziness punished.

MZ II. H 258.2. A lustasági verseny.

AaTh/MNK 1950/1. A Contest in Laziness / Lustasági verseny.

MZ II. H 259. Mátyás király lusta húga.

ATU 901B*. Who Works Not Eats Not. – MNK 1370A*. Aki nem dolgozik, ne is egyék.

MZ II. H 262. A gyomorhajos püspök.

Mot. K1955.1. Fat abbot cured by starving. – TSFL X63. Karl XI and the fat sheriff.

MZ II. H 268. A megcserélt házaspárok.

ATU/MNK 951A. The King and the Robber / A király és a rabló. – Mot. K1318. Trickster shifts married couples in bed.

MZ II. H 281. A boldog ember inge.

ATU/MNK 844. The Luck-Bringing Shirt / A boldog ember inge.

MZ II. H 282. A legszebb gyerek.

MNK 1561G*. A világ legszebb gyereke.

MZ II. H 283. A legnagyobb úr.

Rausmaa 85. Small child is mightier than king.

MZ II. H 285. Szabad rabló, szabad gyilkos, szabad koldus.

AaTh/MNK 921B*. Thief, Beggar, Murder / Szabad rabló, szabad gyilkos, szabad koldus.

MZ II. H 286. A legjobb barát és a legnagyobb ellenség.

ATU/MNK 921B. Best Friend, Worst Enemy / A legjobb barát és a legádázabb ellenség.

MZ II. H 288. Az asszonyok természete.

ATU/MNK 1416. The Mouse in the Silver Jug / Éva anyánk kíváncsisága. – Mot. T274. Wife cannot keep secret.

MZ II. H 289. A kőműves királysága.

ATU/MNK 531. Lord for a Day / Az ember, aki azt hiszi magáról, hogy a mennyben járt (Az egynapos király).

MZ II. H 294. A pecsenye illata.

ATU/MNK 1804B. Payment with the Clink of Money / Szagért hang.

MZ II. H 299. Mátyás király és a három öregember.

ATU/MNK 726. The Three Old Men / A legöregebb a tanyán. – Mot. F571. Extremely old person. – Neuland F571.

MZ II. H 319.2. Mátyás király és a rákosdiak.

MNK 1298*. A tejmérés.

MZ II. H 319.3. Mátyás király és a székelyek köszöntése.

ATU 1694A. A Foolish Welcome.

MZ II. H 319.4. Hogyan csinált Mátyás király világosságot?

ATU/MNK 1245. Sunlight Carried in a Bag (Basket, Sieve) into the Windowless House / Zsákkal hordják a világosságot az ablak nélküli házba.

MZ II. H 321. Mátyás király kardja.

Mot. F833. Extraordinary sword. – Neuland F833.

MZ II. H 323.1. Mátyás király Holdas nevű lova.

Mot. D136.43. Magic mark on forehead renders invisible.* – Neuland *B184.1.15. Magic horse with moon on forehead.

MZ II. H 333.4. A láthatatlan Mátyás.

Mot. K2357.1. Disguise as musician to enter enemy's camp.

MZ II. H 334. Mátyás király és a török szultán I. (Mátyás a Csonkatoronyban).

Mot. R41.2. Captivity in tower. – Neuland R41.2. – Bihari L/9. IV.

MZ II. H 336. Mátyás király és a pogány király lánya.

Mot. B268. Animal army.

MZ II. H 343.1. Mátyás király kerékszöge.

Mot. H1183. Carrying a wagon cixle which has broken a wheel.

MZ II. H 362.2. A visegrádi királyi palota kútja (A díszkútból folyó bor).

Mot. F718.3. Well of wine. – Neuland F718.3.

MZ II. H 403.10. Mátyás király dombja.

Mot. P14.10. King's seat on hill.

MZ II. H 417. A hegybe rejtőzött Mátyás király.

Mot. A 571. Culture hero asleep in mountain; Mot. D1960.2. Kyffhäuser. King asleep in mountain.

MOTÍVUMINDEX

- ablak:** Mátyás király által nyitott a. II. H 319.4.
- abrosz:** Mátyás király arannyal hímzett abrosza II. H 403.11.; abroszért cserébe adott földbirtok II. H 403.11.
- adó:** a Mátyás király által elengedett a. II. H 178.; az igazságosan adóztató Mátyás király II. H 292.; a lefőlözött a. II. H 292.
- adomány:** Mátyás király birtokadománya II. H 23., II. H 35.2., II. H 35.4., II. H 60.1.3., II. H 60.2.4., II. H 354.3.; Mátyás király szegényeknek tett adománya II. H 65.5.3.; Mátyás király pénzadománya II. H 135.
- ágy:** á., amelyben Mátyás király pihent II. H 404.3.
- ágyúörgés:** á. közben is nyugodtan alvó Mátyás király II. H 54.
- ágyúszó:** az építkezés befejezését jelző á. II. H 48.2–3.
- ajándék:** a királynak ajándékot vivő szegény ember II. H 112–114.; a királynak vitt különleges a. II. H 113., II. H 114.1.; Mátyás király példázatszerű ajándéka II. H 114.1–3.; a királynak vitt a. II. H 319.1.; a látogatóit megajándékozó elrejtőzött Mátyás király II. H 417.1.
- ajtónállók:** korrupt ajtónállók II. H 112.; büntetésül deresre vont ajtónállók II. H 112–113.
- akasztás:** a felakasztott önkényeskedő bíró II. H 65.5.12.; a Mátyás király által felakasztatott önkényeskedő révész II. H 107.; a Mátyás király által felakasztatott gonosz kocsmáros II. H 110.2.; a Mátyás király által felakasztatott útonállók II. H 111.; akasztásra ítélt udvari bolond II. H 156. a Mátyás király által felakasztatott török szultán II. H 335.
- alagút:** Mátyás király által épített a. II. H 363.
- alamizsna:** alamizsnálkodó Mátyás király II. H 219.
- áldozathozatal:** a kiesett kerékszög helyébe dugott saját ujj II. H 343.1.
- áldozatok:** a véres kocsma pincéjében megtalált á. maradványai II. H 110.3.
- állatok:** a Mátyás király által hadicsel gyanánt összegyűjtött á. II. H 336.
- állkapocs:** a táltos kiakasztott állkapcsa II. H 318.3.
- álom:** álomban bejelentett leendő király II. H 11.5.; megálmodott királlyá választás II. H 11.6.; ősz öregember által álomban felfedett kardok II. H 321.; Mátyás király különleges álma II. H 341.2.
- álompor:** a Mátyás király borába szeretője által kevert á. II. H 30.; a Mátyás király borába felesége által kevert á. II. H 46.1.; a kőműves italába tett á. II. H 289.
- álruha:** Mátyás király álruhában II. H 21., II. H 37., II. H 40.1–2., II. H 60.2.2., II. H 61–100., II. H 107–111., 117., 120., 127., 132., II. H 137.7., II. H. 220., 255., 259., 274., 289., 293–294., II. H 318.4., 8., II. H 335.; Mátyás király álruhás kémkedése II. H 61.; Mátyás király álruhás vendégeskedése II. H 81–100.; a nő ruhába öltözött Mátyás király

II. H 80., 220.; Mátyás király álsruhás országjárása II. H 63. 224–225.; a reverendába öltözött kántor II. H 177.; a női ruhában megejtett hozzáférhetetlen leány II. H 220.

altató: a Mátyás király borába szeretője által kevert a. II. H 30.; a Mátyás király borába felesége által kevert a. II. H 46.1.

angyal: szárnyas a. II. H 19.; az őrzőangyal figyelmeztetése II. H 70.

angyalok: az a. által bejelentett leendő király II. H 11.5.; az a. által megkoronázott Mátyás király II. H 16.; a. intelme II. H 16.1.

anya: a csecsemő igazi édesanyja II. H 130.1.; Mátyás király édesanyja II. H 341.2–3.

anyajegy: anyajegyről felismert gyerek II. H 35.3., II. H 341.4.

apát: a visszaigényelt apáti cím II. H 177.4.

apród: az okos a. II. H 216.; az a. házassága II. H 216.

aranyalma: a jutalmul kapott a. II. H 282.

aranyborjú: Mátyás király aranyborjúja II. H 410.5.

aranyeke: Mátyás király aranyekéje II. H 187., II. H 410.4.; az aranyekénél többet érő májusi eső II. H 187.

aranypatkó: a Mátyás király lovának lábáról leesett aranypatkó II. H 324.2.; Mátyás király lovának aranypatkója II. H 410.3.

aransíp: Mátyás király aransípjaja II. H 316., II. H 410.8.

aranszórú: a. bárány II. H 215., 255.

aranytálak: a felfuvalkodott kamarás lábai elé tett a. II. H 66.

aratók: az inkognitóban az a. közé álló Mátyás király II. H 64.3.

arckép: a király arcképe az aranypénzen II. H 201.2.

árnyékszék: az árnyékszéken meggyilkolt Mátyás király II. H 413.5.

árok: a Mátyás király által ásott, a Dunát és a Tiszát összekötő á. II. H 372.

ártatlan: „á.” gazemberek II. H 264.

árus: árusként kémkedő Mátyás király II. H 61.1.1., II. 61.2.

árvíz: á. által elsodort bölcső II. H 35.3.

asszony: az a. természete II. H 288.

átok: Mátyás király átka II. H 29., 398.; á. következtében elsüllyedt templom II. H 29.; a Mátyás királyt megátkozó boszorkány II. H 317.2.; a Mátyás király által megátkozott templom II. H 324.2.; a pogány király lányának átka II. H 336.

bába: vasfogú b. II. H 317.2.

bacsó: az álsruhás Mátyás királyt vendégül látó b. II. H 255–256.; ingyen enni akaró b. II. H 256.1.

bádogos: Mátyás király mint b. II. H 64.7.

bakkecskék: az udvari bolond által megfejt „b.” II. H 153.; a megfejt „b.” II. H 201.

baleset: menekülés közben halálos balesetet szenvedő gonosz úrnő II. H 108.1.

bánat: szerelmi b. II. H 21–22.

bányabáró: a Mátyás király által megbüntetett önkényeskedő b. II. H 137.2.

bárány: aranyszőrű b. II. H 215.; fekete b. II. H 215., 255.

barát: a legjobb b. II. H 286.

bárókisasszony: a kevély b. II. H 37.

Beatrix királyné: II. H 41–50., II. H 90.1., II. H 408.2.3.7., II. H 413.1.2.

Bécs: B. elfoglalása II. H 61.

becsapott: a Mátyás király által b. ellenség II. H 56.2.

befalazás: az ellenségei által befalazott Mátyás király II. H 334.

Bem József: II. H 318.4.

béres: a Mátyás király által megsegített kis b. II. H 64.12.; az okos b. II. H 177.8.

beszéd: fordított b. (mint a boszorkányok rontása) II. H 317.1.

betyár: a Mátyás királynál vendégeskedő b. II. H 318.8.

bicska: a nevezetes fa törzsébe szúrt és otffelejtett b. II. H 399.1.

bíraskodás: Mátyás király fa alatti bíraskodása II. H 396.

bíró: a Mátyás király által megbüntetett önkényeskedő b. II. H 65., 109.; őszintesége miatt kinevezett b. II. H 134.; a Mátyás király által leváltott, tisztségére alkalmatlan b. II. H 137.3.; a hivatalára igazán méltó b. II. H 179.

birtokadomány: Mátyás király birtokadománya: II. H 23., II. H 35.2., 4., II. H 60.1.3., II. H 60.2.4., II. H 343.

bognár: bognárként kémkedő Mátyás király II. H 61.1.

boldog: a b. ember inge II. H 281.

bolond: Mátyás király okos udvari bolondja II. H 151–170.

bor: a palota díszkútjából folyó b. II. H 362.2.; Mátyás király kedvenc bora II. H 403.8.

borjú: aranyborjú II. H 410.5.

borvíz: a b. nevének eredete II. H 240.

boszorkány: vasfogú b. II. H 317.2.; a b. átka II. H 317.2.; a Mátyás király által megfegyvertett boszorkányok II. H 316.

bot: Mátyás király csodás módon kivirágzó botja II. H 13.; a leszúrt pásztorbot állásából megmondott pontos idő II. H 175.1.

botlás: Mátyás király megbotló lova II. H 408.2.3.3.

bögre: Mátyás király bögréje II. H 410.13.

bölcső: árvíz által elsodort b. II. H 35.3.

bőr: az uralkodónak büntetésül küldendő, saját hátból hasított b. II. H 108.1.3.

börtön: börtönbe zárt önkényeskedő bíró II. H 65.5.8.

börtönőr: a Mátyás király által megbüntetett korrump b. II. H 137.6.

burkus király: II. H 184., 253., 315.

buta: a b. falusiak II. H 319.1–3.

büntetés: a Mátyás király által okulásképpen megdolgoztatott urak II. H 101–104.; a Mátyás király által megbüntetett vétkesek II. H 137.1–10.

büntetőbíró: az óvatlanul megsértett b. II. H 140.

cédula: a Mátyás király által tányér alatt hagyott, inkognitót felfedő c. II. H 61.1., II. H 66–67., II. H 95.1.

céger: a Mátyás király szeretőjét megörökítő c. II. H 32.

cigány: cigánynak öltözött Mátyás király II. H 37.; az inkognitóban megjelenő Mátyás királyt vendégül látó c. II. H 77.; cigány családnál megszálló áruhás Mátyás király II. H 91.; az okos c. II. H 188.2.; a Mátyás királyt szüksége végzése közben az árnyékszéken felnyársaló c. II. H 413.5.

cigány asszony: c. a. által megjövendölt királlyá választás II. H 11.3.; c. a. által megjövendölt veszély II. H 70.

cigány fiú: okos c. f. II. H 177.8.

cigányok: a Mátyás király által megréfált analfabéta c. II. H 79.

címer: Mátyás király címere II. H 341.; Mátyás király kilőtt, de újra kinövő domborműví címere II. H 420.

cipó: a Mátyás király által a vendéglátónak ajándékozott arannyal megtöltött c. II. H 95.4.; a kanálként használt c. II. H 202.; a c. mint a legfinomabb étel II. H 301.

Corvin János: II. H 35.1., II. H 356.1.

csárda: Mátyás király által látogatott cs. II. H 402.1.

csel: az urak zsebéből csellel kicsalt pénz II. H 213.

csengők: az összegyűjtött állatok nyakába hadicsel gyanánt tétetett cs. II. H 336.

csere: az urak megkapáltatása idején az árnyékba pihenni küldött szőlőmunkások II. H 101.2.; a Mátyás király által megcserélt ajándékok II. H 114.1.; a megcserélt házaspárok II. H 268.1–2.; a megcserélt szerepek II. H 289.

cserépkorsó: megfoltozott cs. II. H 171.5.

csiger: a Mátyás király által fogyasztott cs. II. H 89.

csillagász: az ostoba cs. II. H 221.

csillagkép: Mátyás királlyal kapcsolatos csillagképek II. H 340.

csillagos: az áruhás Mátyás királynak feltalált „cs.” leves II. H 82.

csónak: csónakkal kikémlt vár II. H 61.3.

csuka: rókafogtacsukafogtaróka II. H 113.

csukamáj: a Mátyás király által kedvelt cs. II. H 128.; a Mátyás király által sohasem fogyasztott cs. II. H 128.1.

csupor: a Mátyás király által a cs. fenekén hagyott aranypénz II. H 81., II. H 95.3.

dárda: dárdaszúrás nyomán fakadt forrás II. H 382.1.

deres: deresre húzott önkényeskedő bíró II. H 65.5.6.; deresre húzott cigányok II. H 79.

dézsza: a d. kávéba dobott királyi ruha II. H 68.

dézsma: a Mátyás király által biztosított dézsmamentesség II. H 89., 347.

diák: diáknak öltözött Mátyás király II. H 60.2.2., II. H 255.

dicsőség: gyerekként megjövendőlt majdani d. II. H 9.1–2.

dinnyeföld: dinnyeföldön kapáltatott urak II. H 101.7.

disznóól: disznóólra szállt korona II. H 14.1.

drótostót: drótostótként kémkedő Mátyás király II. H 61.1.; drótostótnak öltözött Mátyás király II. H 274.

Duna: a D. jegén megválasztott Mátyás király II. H 20.

ebéd: Mátyás király ebédje II. H 403.

ebédlőhely: Mátyás király ebédlőhelye II. H 76., II. H 371.2–4., II. H 393., II. H 403.1., 10–14.

egér: a boroskorsóba fulladt e. II. H 177.9.; a részeges kántor által megivott e. II. H 177.9.

egészség: az e. titka II. H 303.

egyetlen: e. csapással kétfelé vágott lovas II. H 59.3.

eke: ellenségei által e. elé fogott Mátyás király II. H 56.1.; Mátyás király megtiltja az emberek e. elé fogását II. H 118.; a férfiak által e. elé fogott asszonyok II. H 119.; aranyeke II. H 187., II. H 410.4.; e. elé fogott lusták II. H 260.

ekevas: a felfordított ekevasról ebédelő Mátyás király II. H 12.

elevenen eltemetett: a Mátyás király által e. e., ingyen nem temető pap II. H 105.

ellenség: a legnagyobb e. II. H 286.

elosztás: nyolc garas igazságos elosztása II. H 191.; a kakas igazságos elosztása II. H 192. öt kakas igazságos elosztása II. H 193.

előjel: Mátyás király halálának előjele II. H 411.

elsorvadás: szerelmi bánatában elsorvadó lány II. H 21–22.

elsüllyedés: átok következtében elsüllyedő templom II. H 29.; elsüllyedő násznép II. H 29.; elsüllyedő aranypatkó II. H 324.2.; a Mátyás király átka következtében elsüllyedő templom II. H 324.2.

emberevés: az ingyen nem temető papoknak ebédre feltálalt halott II. H 105.1.

énekszó: föld alatti é. II. H 29.

engedély: akaratlanul megadott e. II. H 216–218.

epigramma: Mátyás király által írt e. II. H 403.15.

erdész: az e. lányát megszerető álruhás Mátyás király II. H 21.

erő: hatalmas erejű történeti hős II. H 59.4., 7.

eskü: a történeti hőstől egyedül nem kívánt hűségeskü II. H 60.1.10.

eső: a legtöbbet érő májusi e. II. H 187.

étvágy: a munkával meghozott é. II. H 262.; a barátok étvágya II. H 263.

ezermester: a nem boldoguló e. II. H 144.

ezüst: ezüstsarkantyú II. H 410.9.; ezüstkoporsó II. H 415.4.

fa: csodás módon megfogant, Mátyás király által földbe szúrt faág II. H 131.; birtokhatárt jelző, csodás gyorsasággal megnőtt f. II. H 131.; Mátyás király fája II. H 391–400.; Mátyás király ebédlőhelye a f. alatt II. H 393.; Mátyás király törvénytelenül kivágott kedvenc fája II. H 398.; f. odvában rejtőző Mátyás király II. H 399.3.; Mátyás király halálakor kiszáradó, általa ültetett f. II. H 412.1.; a Mátyás király sorsát jelképező f. II. H 412.1.

fahordás: a kényszerűen fát hordó Mátyás király II. H 65.; Mátyás király kényszerű fahordásának helyszíne II. H 65.1.

falusoroló: a Mátyás király által elnevezett falvak sora II. H 319.5.

farkas: a Mátyás király által különleges módon legyőzött f. II. H 330.

farkascorda: a Mátyás királyt megtámadó f. II. H 368.

farak: a farkánál fogva kifordított farkas II. H 330.

faültetés: a fát ültető öregember II. H 298.; Mátyás király által ültetett fa II. H 391.; Mátyás király idejében ültetett fa II. H 391.1.

favágás: a Mátyás király által favágásra kényszerített urak II. H 103.; a favágásra utasított püspök II. H 262.; az eredményes f. titka II. H 305.

favágó: Mátyás király mint f. II. H 64.4.

fazék: a Mátyás király által a f. alján hagyott aranyak II. H 88., II. H 95.3.; arannyal teleltött f. II. H 107.

fazekas: az álruhában vándorló Mátyás királyt vendégül látó f. II. H 90.1.; a király komájává lett f. II. H 90.1.

fej: a történeti hős nyakára egyedül illő f. II. H 60.2.3.; az udvari bolond nyakára egyedül illő f. II. H 162.

fejjel lefelé: büntetésül f. I. kapáltatott önkényeskedő bíró II. H 65.5.2.

fekete sereg: Mátyás király fekete serege II. H 417.1.

feladvány: Mátyás király talányos feladványa II. H 60.1.7., II. H 149., 172., 179–180.; egy halálra ítélt rab talányos feladványa II. H 180.; Mátyás király lehetetlen feladványa II. H 188.1., II. H 202., 210.; a francia király lehetetlen feladványa II. H 188.2.

fele: f. királyság II. H 253.

felelet: az udvari bolond frappáns felelete II. H 187.; a juhászlegény frappáns felelete II. H 187.

feleség: Mátyás király felesége II. H 41–50.; a saját feleségének udvarló Mátyás király II. H 42.; a felesége által megleckéztetett Mátyás király II. H 42.; a feleségének megbocsátó Mátyás király II. H 46.1.; Mátyás király okos felesége II. H 46.; Mátyás király kivégeztetett felesége II. H 46.1.1.; a f. mint Mátyás király legnagyobb ellensége II. H 60.1.7., II. H 180., 286.; a rossz f. II. H 71.; a vendéglátó által éjszakára felesége mellé fektetett vendég II. H 96.1.; a Mátyás király által feleségül vett okos leány II. H 171.; egyforma feleségek II. H 127., 307.; a felesége által meggyilkoltatott/meggyilkolt Mátyás király II. H 413.1.2.

felirat: a Mátyás király által hátrahagyott, a kilétét felfedő f. II. H 66.; a bíró kapuján lévő elbizakodott f. II. H 171.1.; a plébánia kapuján lévő elbizakodott f. II. H 177., II. H 177.5.; a Mátyás király kardján olvasható f. II. H 321.; az ajtóra írt f. által felfedett inkognitó II. H 335.; a Mátyás király által egy ház/templom/pince falára írt f. II. H 403.15., II. H 406.1.; a Mátyás király ottjártára emlékeztető f. II. H 403.15.

felnevelés: felneveltetett önkényeskedő bíró II. H 65.5.16.

felségsértés: a tolerált f. II. H 343.7.

felszabadítás: a történeti hős által felszabadított / a férfiakkal törvény szerint egyenjogúvá tett asszonyok II. H 119.

féltékenység: a királyra féltékeny nemes úr II. H 28.1.

feltétel: teljesíthetetlen házassági f. II. H 29.

fentről lefelé: a hegyoldalban f. l. kapáltatott urak II. H 101.; a hegyoldalban f. l. kaszáltatott urak II. H 102.

fenyegetés: megfélemlítő f. II. H 213.

ferdeség: a Szent Koronán lévő kereszt ferdeségének eredete II. H 19.

fizetség: a múltkori f. II. H 293.; a pecsenye illatáért követelt f. II. H 294.; az aranypénz csengése mint f. II. H 294.

fogadás: Mátyás király fogadása II. H 44., 253., 315.; történeti hősök fogadása II. H 48.1–3., II. H 60.2.5.

fogadó: a Szép juhásznéhoz nevű vendégfogadó II. H 32.

foglalkozás: a szántó-vető paraszt fiainak foglalkozása II. H 285.

fogolyszabadítás: a halott Mátyás király fogolyszabadító levele II. H 418.

fogság: Mátyás király fogsága II. H 56., II. H 60.1.8., II. H 60.4., II. 107., 334–335.

font: a megsértett uralkodónak büntetésül a saját testből küldendő f. hús II. H 108.1–2.; a török szultánnak küldendő két f. hús II. H 334.1.

fordított patkó: fordított patkóval menekülő Mátyás király: II. H 141.

fordítva: a boszorkányok rontása által f. beszélő emberek II. H 317.1.

forrás: f. melletti szerelmi találka II. H 22., II. H 35.4., II. H 388.; dárdaszúrás nyomán fakadó f. II. H 382.1.; patkónyomból fakadó f. II. h 382.2–3.; a f. vizéből ivó Mátyás király II. H 383.; a f. mellett megpihenő Mátyás király II. H 384.; a f. vizéből lovát itató Mátyás király II. H 385.; f. melletti mulatozás II. H 387.

francia: párviadalban megölt f. király II. H 59.3.

fuvaros: fuvarosként kémkedő Mátyás király II. H 61.1.

fuvarozás: a megunt f. II. H 217.

füge: a mérgezett fügével meggyilkolt Mátyás király II. H 413.3.

fül: a fal füle II. H 60.2.6.

fürdés: jobbáglányok vérében fürdő nemesasszony II. H 108.1.1.; a gyógyforrás vizében megfürdő Mátyás király II. H 386.

fürdő: Mátyás király fürdője II. H 363.2.

galamb: táltos g. II. H 18.; Mátyást királlyá választó táltos g. II. H 18.; g. által küldött üzenet II. H 56.1.; két szita között ajándékba vitt g. II. H 171.5.

garas: nyolc g. igazságos beosztása II H 191.

gesztenye: a nagymarosi szelídgesztenyefák eredete II. H 49.

gólya: gólyák által megjövendőlt haláleset II. H 411.

gond: a g. nélkül élő bíró II. H 171.1.; g. nélkül élő pap II. H 177.

gondoskodás: Mátyás király humánus törvényei II. H 117–120.

gyalog: „Akinek nincs lova, járhat gyalog” II. H 217.

gyászkoCSI: Mátyás király magától elinduló gyászkoCsija II. H 415.1.

gyászoló: az álnok gy. II. H 272.

gyertya: az egybeterelt állatok hátára hadicsel gyanánt tétetett égő gy. II. H 336.

gyertyák: csodás módon maguktól meggyulladó gy. II. H 418.

gyilkos: szabad gy. II. H 285.

gyilkosság: szerelmi okból elkövetett gy. II. H 25.

gyümölcs: a tátott szájba eső gy. II. H 258.; a Mátyás királynak ajándékba vitt gy. II. H 298.

gyűrű: Mátyás király apjának származását igazoló gy. II. H 35.3.; Mátyás király által a segélykérés jeleként küldött gy. II. H 110.; Mátyás király gyűrűje II. H 341.1.

hadicsel: Mátyás király hadicsele II. H 336.; az állatok nyakába h. gyanánt kötött csengő II. H 336.; az állatok hátára h. gyanánt tétetett égő gyertya II. H 336.

haditanács: Mátyás király haditanácsa II. H 251.

hajdú: az áluhás Mátyás királyt parancsra megkorbácsoló h. II. H 65.

hála: a Mátyás király által meghálált szíves vendéglátás II. H 81–96.

halál: Mátyás király halála II. H 411–420.

halastó: Mátyás király halastava II. H 374.

halhatatlan: a h. Mátyás király II. H 417.

halom: a Mátyás király által összehordatott h. II. H 371.

halpaprikás: a halpaprikást falatozó Mátyás király II. H 403.2.

hang: a pogány király lányának hatalmas, természetfeletti hangja II. H 336.1.

harag: Mátyás király jogos haragja II. H 324.2., II. H 398.

harang: Mátyás király által ajándékozott h. II. H 355.3.

harangozás: az elmaradt h. II. H 244.

harangozó: az okos h. II. H 177.8.

harangszó: az alvás közben ellopott török szultánt felébresztő budai h. II. H 334.; a déli h. eredete II. H 379.; h. a tatárok elűzésének az emlékére II. H 379.1.

harisnyatekerő: a követjárás közben kioldódott h. II. H 319.3.

harminckettő: „Hány még a harminckettő?” II. H 201.1.

három: a Mátyás király által megjelölt h. méterfa II. H 65.; a Mátyás király által feladott h. paradox feladat II. H 171.5.; a Mátyás király által feladott h. találós kérdés II. H 177.; az egészséges háromnapos kenyér II. H 297.; a h. öregember II. H 297., 299.; Mátyás király h. hónapig romlatlan teste II. H 415.3.

háromszázhatvanöt: a királyi palota h. szobája II. H 359.; a királyi palota h. ablaka II. H 359.

háromszor: a királyválasztás során h. feldobott korona II. H 14.; háromszori segélykérő sípszó II. H 335.; az asztalt h. körbeérő szakáll II. H 417.

hat: a Mátyás király által megevett h. tojás II. H 66.; az egészséges hatéves bor II. H 297.

határ: a szultán határkijelölő papucsa II. H 334.2.; a Mátyás király által kijelölt község-határ II. H 350.

ház: Mátyás király által épített lakóház II. H 360.; Mátyás király lakóháza II. H 360.

házasság: h. egy titok megfejtése által II. H 37.; Mátyás király titkos házassága II. H 77.

házasságszerző: a h. Mátyás király II. H 314.

hazugságverseny: a hazugságversenyt megnyerő juhászlegény II. H 185.

hegedűs: a hegedűsként megjelenő Mátyás király II. H 335.

hegy: a történeti hős által félretolt h. II. H 60.1.3., II. H 343.4.; vékával/kosárral mért h. II. H 188.1–2.; h. mélyébe rejtőzött Mátyás király II. H 417.

helynévmagyarázat: Mátyás királlyal kapcsolatos h. II. H 35.2., II. H 43., II. H 48.2–3., II. H 108.1., II. H 108.1.2., II. H 166., II. H 356.1., 3., II. H 403.1.3., 10–11., II. H 404.1., II. H 408.

hetedhét ország: a Mátyás király által bejárt h. o. II. H 323.1.

híd: Mátyás király által építeni kívánt hatalmas völgyhíd II. H 317.2.; Mátyás király által épített h. II. H 364.

hírmondó: a hős által hírmondónak életben hagyott ellenséges katona II. H 59.2.

hivatalkereső: Mátyás király által udvari hivatalhoz juttatott ifjú II. H 126.

hold: Mátyás király világító/holdas homlokú lova II. H 323.1.

holló: a történeti hős gyűrűjét elcsenő tolvaj h. II. H 341.1–2.; a h. által vitt levél II. H 341.3.

holttest: Mátyás király három hónapig romlatlan holtteste II. H 415.3.

Holubár: lovagi viadalban Mátyás által legyőzött, hatalmas erejéről híres cseh vitéz, H. II. H 52.

homlok: Mátyás király világító homlokú lova II. H 323.1.; Mátyás király megütött homloka II. H 408.2.3.3.

hordó: boroshordóval koccintó történeti hős II. H 60.2.2.

húg: Mátyás király lusta húga II. H 259.

hús: az uralkodónak küldendő, a saját testből kivágott font h. II. H 108.1–2.; a török szultánnak küldendő két font h. II. H 334.1.

húshagyat: a római katolikus h. eredete II. H 379.2.

huszár: Mátyás király huszára II. H 184.; a h. és az idegen király II. H 184.

huszíták: a Mátyás király által legyőzött h. II. H 53.; a Mátyás király által kivégzett h. II. H 53.

hűség: a lehetetlen asszonyi h. II. H 158.

hűtlenség: a felesége által megleckézett hűtlen Mátyás király II. H 42.

icce: a Mátyás király által megnagyobbított i. II. H 85.,177.; a cinkotai i. eredete II. H 177., II. H 379.3.

időjós: az i. számár II. H 221.

ifjúság: Mátyás király ifjúsága II. H 1–10.

igazmondó: i. juhász II. H 253.

igazságos: igazságot szolgáltató Mátyás király II. H 46.1–3. az i. Mátyás király II. H 76., 101–140., II. H 274.; nyolc garas i. elosztása II. H 191.; a kakas i. elosztása II. H 192.; öt kakas i. elosztása II. H 193.

ijedség: az angyalok szárnyzuhogásától megijedő Mátyás király II. H 19.

ikergyermekek: a Mátyás király által örökbe fogadott i. II. H 90.1.

illat: a pecsenye illata II. H 294.

illem: az álruhás Mátyás királyt/az urakat illemre tanító bacsó II. H 255–256.

ing: a boldog ember gyógyító inge II. H 281.

ingyen: a Mátyás király által megbüntetett, i. nem temető pap II. H 105.; a Mátyás király által megbüntetett, i. nem keresztelő pap II. H 106.; i. enni akaró bacsó II. H 256.

inkognitó: parasztruhába öltözött Mátyás király II. H 40.1.; inkognitóban megjelenő Mátyás király II. H 61–100.; diáknak öltözött Mátyás király II. H 60.2.2.; az önként felfedett i. II. H 64.3.; cigánynak öltözött Mátyás király II. H 37.; az országot inkognitóban járó Mátyás király II. H 107–111., 117., 120., 127., 132. II. H 137.7.; a királyi udvarban álruhában megjelenő kántor II. H 177.

intelem: az angyalok intelme II. H 16.; Mátyás király intelme II. H 277.

írás: a Mátyás király által hátrahagyott, valódi kilétét felfedő í. II. H 87.; párna alatt hagyott í. II. H 87.

írnok: Mátyás király írnoke II. H 408.2.3.8.

Isten: Mátyás király harca Istennel II. H 338.

Itália: Itáliából származó szelídesztenyefák II. H 49.

ítélet: Mátyás király salamoni ítélete II. H 130.1–6.

itt járt: Mátyás király ottjártának emléke II. H 406.

járom: Mátyás király megtiltja az emberek járomba fogását II. H 120.

jel: Mátyás király halálának jelei II. H 412.

jótétemény: Mátyás király jótéteményei II. H 135.

jövendölés: gyerekként megjövendült majdani dicsőség II. H 9.1–2.; történeti hős (szent) által megjövendült királlyá választás II. H 11.1.; ősz öregember által megjövendült királyság II. H 11.2.; cigány asszony által megjósolt királlyá választás II. H 11.3.; a megjövendült veszély II. H 70.

juhász: okos j. II. H 175., II. H 177.8., II. H 202.; a j. által megtáncoltatott királyné II. H 343.5.

juhászbojtár: okos j. II. H 177.8.

juhászlány: Mátyás király j. szeretője II. H 41.

juhászlegény: a hazugságversenyt megnyerő j. II. H 185.

juhászné: Mátyás király j. szeretője II. H 32., 42.

jutalom: a Mátyás király által megjutalmazott emberek II. H 70–78., 81–96., 243., 259., 278., 282., 305., II. H 318.4.; a Mátyás király által tányér alatt hagyott j. II. H 95.1.; j. gyanánt kért ütlegek II. H 112–113.; frappáns válaszáért cserébe járó j. II. H 173–176.; az okosság jutalma II. H 179–193., 201–202.; a j. gyanánt kapott zsák arany II. H 185.

kabanyica: a gyetvai k. rövidségének eredete II. H 379.4.

kabát: az álruhás Mátyás király kigombolt kabátja II. H 64.3.

kacsák: versenyztetett k. II. H 315.

kakas: a k. igazságos elosztása II. H 192.; öt k. igazságos elosztása II. H 193.

kakaskukorékolás: az alvás közben ellopott török szultánt felébresztő budai k. II. H 334.

kaloda: kalodába zárt önkényeskedő bíró II. H 65.5.7.; kalodába zárt kapzsi kocsmáros II. H 130.5.

kamarás: a felfuvalkodott k. II. H 66.; a tékozló k. II. H 275.

Kampó: II. H 318.3., II. H 323.1.

kanál: a megevett k. II. H 202.

kanász: okos k. II. H 177.8.

kandúr: tarka k. II. H 210.

kántor: az okos cinkotai k. II. H 177.

kapálás: a szőlőt kapáló Mátyás király II. H 101.; a szőlőkapálásra kényszerített álruhás Mátyás király II. H 108.1.

kapáltatás: a Mátyás király által megkapáltatott urak II. H 101.

kapások: az inkognitóban a k. közé álló Mátyás király II. H 64.1.

kar: „A kard az a kard, de a kar nem az a kar!” II. H 59.3.

kard: fává változó k. II. H 73.; ősz öregember által álomban felfedett k. II. H 321.; győzhetetlen k. II. H 321.; földből kiásott csodás k. II. H 321.; Mátyás király kardjának hüvelye nyomott hagy a sziklában II. H 326.; a Mátyás király által karddal meghúzott községátár II. H 350.1.

karóba húzás: karóba húzott önkényeskedő bíró II. H 65.5.14.

kása: a k. mint a legjobb étel II. H 302.; a k. mint a Mátyás király számára ismeretlen étel II. H 302.

kastély: Mátyás király kastélya II. H 358.

kaszállás: a Mátyás király által büntetésül megkaszáltatott urak II. H 102.; a munka híján a község piacán kaszáltatott szegény emberek II. H 124.

katona: Mátyás király katonái II. H 59.; Mátyás király által megjutalmazott hűséges k. II. H 70–73.; a katonaruhába öltözött Mátyás király II. H 77.

kávé: a kávéval itatott úri ruha II. H 68.; mérgezett k. II. H 70.

kávéház: a kávéházban megjelenő álruhás Mátyás király II. H 68.

kegyelemlevél: Mátyás király kegyelemlevele II. H 135.

kegykép: Mátyás király által ajándékozott k. II. H 355.2.

kémkedés: Mátyás király álruhás kémkedése II. H 61.1.

kengyel: Mátyás király ezüstkengyele II. H 81.

képtelenség: az uralkodóval írásba foglaltatott k. II. H 178.

kérdés: Mátyás király talányos kérdései II. H 182., II. H 201.1.

kerék: Mátyás király szekerének kitört kereke II. H 171.

kerékgyártó: kerékgyártóként kémkedő Mátyás király II. H 61.1.

kerékszög: a kocsiból kiesett k. II. H 312.; a Mátyás király kocsijából kieső k. II. H 343.1.

kérés: teljesíthetetlen k. II. H 91.2.

kereskedő: a pénz nélkül maradt kapzsi k. II. H 130.2.

kereszt: a Szent Koronán lévő k. ferdeségének eredete II. H 19.

keresztapa: Mátyás király keresztapja II. H 2.

keresztelő: keresztelőben megjelenő Mátyás király II. H 90.1–2.

keresztszülő: Mátyás király mint k. II. H 90.1.

kert: Mátyás király nevezetes kertje II. H 377.

kettéhasadt: a Mátyás király imájára k. hegy II. H 328.

kevény: a k. bárókisasszony II. H 37.; a k. földesúr II. H 108.2.; a megbüntetett k. birtokos II. H 137.9.

kikosarazás: a kikosarazott Mátyás király II. H 40.1–3.

kilenc: a k. naponta javasolt együtthalás II. H 297.

kínálás: az illetlen k. II. H 256.

kincs: Mátyás király kincse II. H 77., 410.; menekülés előtt várkútba dobott k. II. H 336.

Kinizsi Pál: II. H 343.3.

király: francia k. II. H 59.3., II. H 188.2.; burkus k. II. H 184., 253., 315.; a pogány k. lánya II. H 336.

Királyhágó: a K. nevének eredete II. H 408.2.3.1.

királykisasszony: a k. mint fekete bárány II. H 215., 255.; a burkus király lánya II. H 253.; a pogány király lánya II. H 336.

királyná választás: Mátyás királyná választása II. H 11–20.

királyság: fogadásban elnyert fele k. II. H 253.; a kőműves királysága II. H 289.

kísértet: Mátyás király kísértete II. H 418.

kivágott: a történeti hős törvénytelenül k. kedvenc fája II. H 398.

kiváltság: a Mátyás király által adományozott városi cím II. H 346.; a Mátyás király által biztosított dézsmamentesség II. H 347.; a Mátyás király által kiállított kiváltságlevél II. H 347.1.

kivégzés: a kivégeztetett feleség II. H 46.1.1.; a kivégzett önkényeskedő bíró II. H 65.5.10.

kivirágzó: csodás módon k. ostornyél/bot II. H 13.

koccintás: boroshordóval koccintó történeti hős II. H 60.2.2.

kocsis: a Mátyás király által megtréfált k. II. H 206.

kocsmá: véres k. II. H 110.

kocsmáros: a Mátyás király által leleplezett gonosz k. II. H 110.; a Mátyás király által megbüntetett gonosz k. II. H 110.; a kalodába zárt kapzsi k. II. H 130.4.

koldus: koldusnak öltözött Mátyás király II. H 63., II. H 90.1., II. H 259.; a telhetetlen k. II. H 229.; szabad k. II. H 285.

koldusasszony: k. mint Mátyás király néhai szeretője II. H 24.

koldusok: k. vitája II. H 46.1.; a tetvéskedő k. II. H 219.

koporsó: Mátyás király ezüstkoporsója II. H 415.4.

korbácsolás: Mátyás király megkorbácsolásának az emlékére épített templom II. H 354.2.

korona: a Mátyás király fejére szálló k. II. H 12., 14–15.; a disznóólra szállt k. II. H 14.1.; égből érkező k. II. H 15.; angyalok által hozott k. II. H 16.

korsó: a Mátyás királlyal találkozó leány elejtett korsója II. H 22.

kosár: a kosárral megmért hegy II. H 188.2.

Kossuth Lajos: II. H 418.

kovács: a Mátyás király által megjutalmazott ügyes kovácsmester II. H 137.10.; az okos k. II. H 198.

kovácsinas: kovácsinasként kémkedő Mátyás király II. H 61.1.

kő: k. közé rakatott történeti hős II. H 60.1.8.

kőasztal: Mátyás király kőasztala/sziklaasztala II. H 403.12–13., II. H 417.1.

kőműves: Mátyás király mint k. II. H 64.5. a k. királysága II. H 289.

kőpénz: a menekülő Mátyás király által elszórt, kövé vált pénz II. H 328.

körte: vadkörtével kínált Mátyás király II. H 403.7.

körülkerítés: birtokalapítás körülkerítéssel II. H 343.2.

kőszék: Mátyás király kőszéke II. H 404.2.

kővé válás: a menekülő Mátyás király által elszórt, kövé vált pénzek II. H 328.

követ: a Mátyás király előtt ijedtségében mondandóját elfelejtő török k. II. H 57.3.1.; a Mátyás királytól megrettenő török k. II. H 57.3.1–2.; a k. feje II. H 60.2.3., II. H 162.

kukoricaföld: kukoricaföldön kapáltatott urak II. H 101.6.

kukta: Mátyás király nagy étkü kuktája II. H 59.7.

- kút:** Mátyás király kútja II. H 22., II. H 35.4. II. H 362., 382–390.; Mátyás király díszkútja II. H 362.2.; a palota kútjából folyó bor II. H 362.2.
- kutya:** a k. mint Toldi Miklós legjobb barátja II. H 60.1.7., II. H 180., 286.; Gurulj, k. II. H 202.1.; Mátyás király vadászebei II. H 375.5.
- kutyavásár:** az egyszervolt k. II. H 115., II. H 115.5*.
- küldött:** a királyi udvarba maga helyett másvalakit küldő pap II. H 177.; a királyi udvarba maga helyett másvalakit küldő bíró II. H 178.
- lábnyom:** Mátyás király csizmájának sziklába mélyedt nyoma II. H 326.
- láda:** az ellenség megtévesztéséül homokkal megtöltött kincsesláda II. H 56.2.
- lány:** szerelmi bánatában elsorvadó l. II. H 21–22.; a török szultán lánya II. H 35.3.; a bíró okos lánya II. H 171.; okos parasztlány II. H 171.2.; a női ruhában megejtett hozzáférhetetlen l. II. H 220.; a pogány király lánya II. H 336.
- lánycérés:** a kikoszarozott Mátyás király II. H 40.1–3.; a megkért lány hangulata II. H 40.2.
- lárma:** a Mátyás király által összeterelt állatok által csapott, az ellenséget megrémisztő l. II. H 336.1.
- láthatatlan:** a láthatatlanná válni képes Mátyás király II. H 333.4.
- látogató:** a hegyben alvó Mátyás királyra véletlenül rátaláló l. II. H 417.1.
- lefejezés:** a lefejezett önkényeskedő bíró II. H 65.5.13.; a pogány király lefejezett lánya II. H 336.
- lefokozás:** büntetésül szegénysorba süllyesztett gazdagok II. H 120.; büntetésül szolgasorba süllyesztett várúr II. H 121.
- legjobb:** a l. étel II. H 301–302.
- legkedvesebb:** a Mátyás király által magával vitt l. dolog II. H 46.1.
- legnagyobb:** a l. úr II. H 283.
- legszebb:** a l. gyerek II. H 282.
- légy:** a tányérral leborított l. II. H 288.
- lehetetlen:** Mátyás király l. feladványa II. H 188.1., II. H 202., 210.; a francia király l. feladványa II. H 188.2.; a török szultán által adott l. feladatok II. H 334.1.
- lencse:** a lencsefőzelékkel kínált álruhás Mátyás király II. H 85.; a király által ezüst- és aranypénzekkel „megtrágyázott” l. II. H 85.; a barátoknak adott l. II. H 263.
- lerombolt:** a Mátyás király által l. véres kocsmá II. H 110.
- leszármazott:** Mátyás király leszármazottjai II. H 35.5–12.
- létra:** a keresztbe vitt l. II. H 218.
- levél:** a király pecsétetes levele II. H 87., 89.; holló által vitt l. II. H 341.3.; fa alatt keltezett l. II. H 396.; a halott Mátyás király fogolyszabadító levele II. H 418.
- leves:** a Mátyás király által főzött „köleves” II. H 88.
- ló:** a Mátyás király által a nagygazdától elvett és a nincstelen szegény embernek adott lovak II. H 116.; a fa tetején megtalált l. II. H 197.; Mátyás király táltos lova II. H 323., 336.; Mátyás király lovának visszaszerzése II. H 323.1.; Mátyás király lovának neve II.

H 323.1.3.; a pogány király lányának táltos lova II. H 336.; a lehullott makkon elcsúszó táltos l. II. H 336.; a lovát itató Mátyás király II. H 385.; Mátyás király fa árnyékába kikötött lova II. H 395.

ló farkához kötött: l. f. k. önkényeskedő bíró II. H 65.5.15.

lopás: a lopni induló Mátyás király II. H 71.

lusta: Mátyás király lusta húga II. H 259.

lusták: Mátyás király lustái II. H 258.; a pórul járt l. II. H 258.; eke elé fogott l. II. H 260.

macska: a m. természete II. H 157.

Macskási Imre: II. H 59.4.

madár: ablakra szálló m. által jelzett veszély II. H 70.

máj: a Mátyás király által kedvelt csukamáj II. H 128.; a Mátyás király által sohasem fogyasztott csukamáj II. H 128.1.

major: Mátyás király majorja II. H 375.

makk: a lehullott makkon elcsúszó táltos ló II. H 336.

malomkő: a történeti hős malomkő tálcája II. H 60.1.2., II. H 60.2.1.; a megnyúzott m. II. H 171.

Mária Terézia királynő: II. H 318.1.

Mária-jelenés: M.-j. emlékére épített templom II. H 354.1.; M.-j. helyszínén fakadó forrás II. H 381.

Markalf: II. H 151–170.

matyó: a m. név eredete H 35.9., II. H 346.1.

matyók: a m. nagy orrának eredete II. H 35.9.

megbocsátás: a megbocsátó Mátyás király II. H 60.1.8., II. H 60.3–4., II. H 71.

megejtés: a női ruhában megejtett hozzáférhetetlen leány II. H 80.

megfejtés: a Mátyás királynak feladott találós kérdések megfejtései II. H 174.2.1–2.

megfelezzett: m. ütlegek II. H 112–113.; m. pofonok II. H 112.1.

meggyilkolás: Mátyás király meggyilkolása II. H 413.

megkeresztelés: Mátyás király megkeresztelése II. H 2.

megkoronázás: angyalok által megkoronázott Mátyás király II. H 16.; méhek által megkoronázott Mátyás király II. H 17.

megmenekülés: farkascorda előli m. II. H 368.

megrendelés: a Mátyás királyt vendégül látó mesternek adott élethossziglani m. II. H 95.7.

megtérés: a Mátyás király nagylelkűségének hatására megtérő ellenséges vezér II. H 56.1.

méhraj: a Mátyás királyt koronázó m. II. H 17.

menekülés: Mátyás király menekülése II. H 399.3.

ménés: Mátyás király ménese II. H 375.1.

mente: a jó vendéglátás kedvéért elzálogosított m. II. H 84.

merénylet: a Mátyás király elleni sikertelen m. II. H 70.

merénylők: a kihallgatott m. II. H 70.

mérgezés: Mátyás király megmérgezése II. H 413.3.

mesterség: a jó m. II. H 225.

mészáros: a Mátyás király által megbüntetett csaló m. II. H 137.5.

messze: „Messze-e még a messze?” II. H 201.1.

méz: a mézzel megvendégelt Mátyás király II. H 403.1.

mezgye: a Mátyás király által kijelölt birtokhatár II. H 131.

miniszter: nagyravagyó m. II. H 70.

miseruha: a templomi m. eredete II. H 355.1.

molnár: a m. leányát megszerető Mátyás király II. H 35.8., II. H 40.2.; a Mátyás király által megbüntetett kapzsi m. II. H 137.4.

molnárlegény: Mátyás király mint m. II. H 60.2.1.

mondás: Mátyás király nevezetes mondása II. H 9.1., II. H 57.2., II. H 60.4., II. H 65.5.13.1., II. H 128., II. H 160–164., 166., 221–250.

mulatóhely: Mátyás király mulatóhelyei II. H 387., 402.; Mátyás király fa alatti mulatóságai II. H 394.

muzsikus: Mátyás király mint az ország legjobb muzsikusa II. H 334.1.; az ellenség táborába inkognitóban muzsikálni menő Mátyás király II. H 335.

nád: „Kell-e eső a nádnak?” II. H 204.

nagy erejű: n. e. hős II. H 59.4., 7.

nagy étkű: Mátyás király n. é. kuktája II. H 59.7.

nagy orrú: a nagy/hosszú orrú Mátyás király II. H 35.9., II. H 61.1., II. H 65.2., II. H 224.1., II. H 311.; Mátyás király leszármazottainak nagy orra II. H 35.9.

nagylelkűség: a nagylelkű Mátyás király II. H 56.1.

napszám: a később érkezőknek is egész napra fizetett n. II. H 123.

napszámos: Mátyás király mint n. II. H 64.; a tiszta kezű n. II. H 125.

nemesi cím: Mátyás király által adományozott n. c. II. H 344–345.

néprajzi táj: Mátyás királyról elnevezett n. t. II. H 408.2.1.

név: Mátyás király fahasábra írt neve II. H 65.; két n. közötti különbség II. H 222.; a borvíz nevének eredete II. H 240.; Mátyás király lovának neve II. H 323.1–3.; a matyó n. eredete II. H 346.

névadás: Mátyás király által adott név/nemesi melléknév II. H 348.; Mátyás király által adott nevek II. H 379.5.; Mátyás király által elnevezett helyek II. H 408.1.; Mátyás királyról elnevezett néprajzi táj II. H 408.2.1.; Mátyás királyról elnevezett település II. H 408.2.2.

női ruha: női ruhába öltözött Mátyás király II. H 220.

nyomtatórúd: nyomtatórúddal mutatott útírány II. H 60.1.1.

okos: a másoknál okosabb Mátyás király II. H 141–150.; Mátyás király okos bolondja II. H 151–170.; Mátyás király okos alattvalói II. H 171–200.; o. lány II. H 171.; o. szakácsné II. H 172.; o. gyerek II. H 173.; o. parasztember II. H 174.; o. juhász II. H 175.; o. kántor II. H 177.; o. juhászbojtár II. H 177.8.; o. kanász II. H 177.8.; o. juhász II. H 177.8.; o. béres II. H 177.8.; o. cigány legény II. H 177.8.; o. harangozó II. H 177.8.; o. béres II. H 177.8.; o. szolga II. H 177.8.; az o. halálra ítélt rab II. H 180.; o. cigány II. H 188.2.; o. kovács II. H 198.; o. öregember II. H 201.; o. szántóvető II. H 201.; o. juhász II. H 202.; o. apród II. H 216.

óriási: a Mátyás királynak ajándékba vitt ó. méretű tök II. H 114.1.

oroszlánok: a Mátyás király halálának órájában elpusztuló o. II. H 412.3.; ellenségei által o. közé vetett Mátyás király II. H 413.2.

országjárás: Mátyás király álruhás országjárása II. H 63.

ostor: ostorral megütött álruhás Mátyás király II. H 108.2., II. H 117.

ostornyél: Mátyás király csodás módon kivirágzó ostornyele II. H 13.

ostrom: Mátyás király sikeres várostroma II. H 61.1., 3.

ökor: a nagy erejű hős által felemelt ö. II. H 59.7.; egy ültő helyben elfogyasztott ö. II. H 59.7.; a nagygazda hat ökre II. H 116.; a Mátyás király által a nagygazdától elvett és a nincstelen szegény embernek adott ökrök II. H 116.

önfeláldozás: Mátyás király ujjá mint kerékszeg II. H 312.

öngyilkos: ö. szeretőgyilkos II. H 25.

öngyilkosság: a félelmében öngyilkosságot elkövető nemesasszony II. H 108.1–2.

öregember: a három ö. II. H 297., 299.; fát ültető százéves ö. II. H 298.

örség: a fáradságtól elalvó katonája helyett örködő Mátyás király II. H 133.

ősz öregember: ő. ö. által megjövendőlt királyság II. H 11.2.; ő. ö. által álomban felfedett kardok II. H 321.

özvegyasszony: a szíves vendéglátás miatt megjutalmazott ö. II. H 81–82.; a Mátyás király által megjutalmazott ö. II. H 110.1.; a Mátyás király által férjhez adott ö. II. H 110.1.

palást: a miseruha készítésére felajánlott királyi p. II. H 355.1.

pálinka: a Mátyás király által fogyasztott porció p. II. H 91.2.

palota: Mátyás király palotája II. H 359.

pap: Mátyás király által megbüntetett, ingyen nem temető p. II. H 105.; Mátyás király által megbüntetett, ingyen nem keresztelő p. II. H 106.; aggastyánkorú p. II. H 299.1.

papucs: a török szultán elrúgott papucsja II. H 334.2.

paradox feladatok: Mátyás király által feladott p. f. II. H 154., II. H 171.5., II. H 177.2.

paraszt: parasztruhát öltő Mátyás király II. H 61.1., II. H 63.; okos p. II. H 174., lovaggá ütött p. II. H 245.

parasztlány: egy parasztlányt megszerető Mátyás király II. H 21.; okos p. II. H 171.2.

parázs: a Mátyás királynak cigarettagyújtáshoz marékkaal átnyújtott p. II. H 59.1., II. H 60.2.8.

párviadal: Mátyás király győztes párviadala II. H 51–52. Mátyás király katonájának győztes párviadala II. H 59.3.

pásztor: az egészséges p. II. H 303.

patanyom: patanyomból fakadt forrás II. H 382.2–3.

patikus: a p. lányát megszerető Mátyás király II. H 35.8.

patkó: a történeti hős által meghajlított p. II. H. 59.4.; aranypatkó II. H 410.3.

patkónyom: Mátyás király lovának sziklába mélyedt patkónyoma II. H 325.

pecsenye: a p. illatáért követelt fizetség II. H 294.

példázat: Mátyás király példázata II. H 60.2.6., II. H 120., 227.; Mátyás király példázatszerű cselekedetei II. H 125., 127.; az udvari bolond példázata II. H 157., 159., 169.; Mátyás király tréfás példázata II. H 204.; Mátyás királlyal kapcsolatos példázatok/példázatszerű történetek II. H 279., 281–310.

pihenőhely: Mátyás király pihenőhelye II. H 384., 392., 404.

pofon: Mátyás királynak adott p. II. H 77.; Mátyás király által adott p. II. H 78.; a visszafordított p. II. H 195.; az álruhás Mátyás királynak adott p. II. H 256.

pohár: Mátyás király ivópohara II. H 410.13.

porció: a Mátyás király által megszabott p. II. H 92.

prémgallér: a didergő koldusokra terített p. II. H 276.

pulyka: a Mátyás király által külföldről hozott pulykák II. H 375.3.

püspök: az étvágytalan p. II. H 262.

rab: a halálra ítélt r. leleményessége II. H 180.

rabbi: a „bátor” r. II. H 207.

rablás: az eljátszott r. II. H 318.8.

rabló: szabad r. II. H 285.

rablók: r. kincse II. H 72.; r. által megtámadott Mátyás király II. H 316.

rácok: a rácokat rontó boszorkányok II. H 317.1.

rang: az álruhás Mátyás király rangja II. H 224.

reménytelenség: a halált hozó r. II. H 295.

rettenthetetlen: a r. Mátyás király II. H 54.

révész: a Mátyás király által megbüntetett önkényeskedő r. II. H 107.

rigó: a rigópecsenyével megvendégelt Mátyás király II. H 403.4.

robot: a Mátyás király által megszüntetett r. II. H 118.

róka: rókafojtacsukafogtaróka II. H 113.

román: Mátyás király r. katonája II. H 59.5.

rúgás: a Mátyás király által haragjában a lovával oldalba rúgatott templom II. H 324.2.

ruha: kávéval itatott úri r. II. H 68.; ajándékba adott arannyal telepakolt r. II. H 95.2.

sarkantyú: Mátyás király sarkantyújának sziklába mélyedt nyoma II. H 326.; Mátyás király ezüstsarkantyúja II. H 410.9.

sebesülés: Mátyás király csatában szerzett sebesülése II. H 55.

segítő: Mátyás király ördögi segítője II. H 333.1.

sereg: hegy mélyében alvó s. II. H 417.

síp: aranysíp II. H 410.8.

sípszó: Mátyás király segélykérő sípszava II. H 111., 316., 335.

sír: a halott szerető sírja fölé épített templom II. H 354.3.

sírhely: Mátyás király második sírhelye II. H 415.4.

sólyom: Mátyás király vadászsólymai II. H 375.6.

sóskút: a szabadon használható s. II. H 347.1.

suszter: a Mátyás király által megbüntetett kontár s. II. H 137.10.

szabad: sz. rabló, sz. gyilkos, sz. koldus II. H 285.

szabadulás: természetfeletti eredetű sz. II. H 371.2.

szakácsné: a csukamáját kedvelő sz. II. H 128.; okos sz. II. H 174.1.

szakáll: a hegybe rejtőzött Mátyás király asztalt körbeérő szakálla II. H 417.

szálláskereső: a szegény ember által befogadott sz. Mátyás király II. H 78., 81–91., 95., 100.; a gazdag ember által elkergetett sz. Mátyás király II. H 100.

szalonna: szalonnát sütő Mátyás király II. H 403.3.

szalonnasütő nyárs: a juhász szalonnasütő nyársa II. H 215.

szamár: a koldus megellett számara II. H 46.1.

szántás: az inkognitóban szántó Mátyás király II. H 64.2., 12.; a szántó Mátyás király II. H 104.

szántóverseny: a Mátyás király által szántóversenyre kihívott urak II. H 104.

szántóvető: Mátyás király mint sz. II. H 12.; okos sz. II. H 201.

szarka: sz. által ébresztett Mátyás király II. H 321.; két sz. kihallgatott beszélgetése II. H 323.1.

származás: Mátyás király alacsony származása II. H 12–16.; a Mátyás király származását igazoló gyűrű II. H 35.3.; a történeti hős alacsony származása II. H 60.2.1.

szárny: Mátyás király szárnya II. H 333.2.

szárnysuhogás: az angyalok szárnysuhogása II. H 19.

szarvas: Mátyás király szarvasvadászata II. H 381., II. 382.3., II. H 399.1.

székelyek: a Mátyás királyhoz kérelemmel forduló sz. II. H 319.3.

szekér: a megrakott sz. elsőbbsége II. H 117.

szekrény: az udvari bolond sziklaszekrénye II. H 166.

szelidgesztenye: a szelidgesztenyét falatozó Mátyás király II. H 393.

Szent Gellért-hegy: a Sz. G.-h. mint a boszorkányok gyülekezőhelye II. H 317.1.

Szent György éjszakája: Szent György éjszakáján hallható föld alatti énekszó II. H 29.

Szent Korona: miért ferde a Szent Koronán a kereszt? II. H 19.

szép: a sz. juhászné II. H 32., 42.

szerelem: Mátyás király szerelmei II. H 21–40.; forrás melletti szerelmi légyott II. H 388.

szerencsejáték: szerencsejátékon nyert zsold II. H 211.

szerető: Mátyás király közrendű szeretői II. H 21–26., 32., II. H 35.1–2., 4., 7–9., II. H 41–42.; a szeretőjét meggyilkoló legény II. H 25.; a halott sz. emlékére épített templom II. H 354.3.

Szilágyi Erzsébet: II. H 341.2–3.

szobor: Mátyás király által állíttatott sz. II. H 368.; Mátyás király szobra II. H 420.

szoknya: sz. szélével kitörölt fazék II. H 78.

szólás: Mátyás királlyal kapcsolatos sz. II. H 140., II. H 140.1.

szolga: okos sz. II. H 177.8.

szószátyár: a sz. tudós II. H 266.

szózat: Mátyás királyhoz intézett angyali sz. II. H 16.1.; a Mátyás király halálakor hallható mennyei sz. II. H 412.2.

szökés: a természetfeletti képességei folytán megszökő Mátyás király II. H 333.4.

szőlő: Mátyás király szőlőbirtoka II. H 378.

szőlőhegy: a szőlőhegyen kapáltatott urak II. H 101., II. H 101.9.; a sz. mint Mátyás király nevezetes kapálásának/kapáltatásának helyszíne II. H 101.9.1–18.

szultán: Mátyás király és a török sz. lányának szerelme II. H 35.3.; a török sz. kikémelett ebédje II. H 61.2.; a saját palotájából feleségével együtt ellopott török sz. II. H 334.; a török sz. által adott lehetetlen feladatok II. H 334.1.; a Mátyás király által felakasztott török sz. II. H 335.

születés: a trónörökös születésének öröme épített vár II. H 356.1.

születési hely: Mátyás király születési helye II. H 1.

szülőház: Mátyás király szülőháza II. H 1., II. H 1.1.

szűz: a szüzességét veszített leány példázata II. H 130.2.

Szűz Mária: a Mátyás király előtt megjelenő Sz. M. II. H 381.

tábor: a török táborban kémkedő Mátyás király II. H 61.2.

tabu: a kincs meghatározott ideig való kiásásának tabuja II. H 77.

találkahely: Mátyás király fa alatti találkahelye II. H 399.2.

találkozás: forrás melletti t. II. H 22., II. H 35.4.

találós kérdés: a Mátyás királynak feladott t. k. II. H 152.; a Mátyás király által feladott t. k. II. H 171.4., II. H 174.1., II. H 175.2., II. H 177., II. H 177.1.; az okos parasztember találós kérdései II. H 174.2.1–2.

tanács: Mátyás király hasznos tanácsa II. H 115., 144–145., 236.; az udvari bolond tanácsa II. H 164–165.

tánc: a juhász által megtáncoltatott királyné II. H 343.5.; megtáncoltatásért kapott birtok II. H 343.5.

tanító: a szíves vendéglátásért megjutalmazott t. II. H 83–84.

tanítómester: Mátyás király tanítómestere II. H 5.

tatórok: harangozás a t. elűzésének az emlékére II. H 379.1.

tehenészet: Mátyás király tehenészete II. H 375.2.

tej: a megmért t. II. H 319.2.

teknő: t. alá bújtatott Mátyás király II. H 345.

telepítés: Mátyás király által telepített falu II. H 352.

temetés: a szegény ember temetésén részt vevő Mátyás király II. H 271.; Mátyás király temetése II. H 415.

templom: elsüllyedt t. II. H 29.; átok következtében elsüllyedt t. II. H 324.2.

templomalapítás: Mátyás király által szerelmese háza helyére épített templom II. H 21.1.; t. Mátyás király kényszerű fahordásának emlékére II. H 65.9.; Mátyás király által épített templom II. H 354.

térdnyom: Mátyás király térdének sziklába mélyedt nyoma II. H 326.

terméketlenség: a t. átka II. H 336.

természet: az állat természete II. H 237.; az asszony természete II. H 288.

tető: a Mátyás király büntetésének következtében lyukas tetejű házak II. H 132.

tetű: tetűkből készített tulok II. H 37.; a király és a tetvészkedő koldusok II. H 219.

tisztességes: a t. hadviselés II. H 251.

titok: a hosszú élet titka II. H 297.; az eredményes favágás titka II. H 305.

tizenkettő: az egyetlen huszár által legyőzött t. német katona II. H 59.2.

tojás: a Mátyás király által megevett hat t. II. H 66–67.

Toldi Miklós: II. H 61.1.

Tordai-hasadék: a T.-h. keletkezése II. H 328.

tőgy: Mátyás királynak ebédre feltálalt tehéntőgy II. H 403.5.

tők: a királynak vitt hatalmas t. II. H 114.1.

török: Mátyás király és a t. szultán lányának szerelme II. H 35.3.; Mátyás királytól megrettenő t. követ II. H 57.3.1–2.; a t. szultán kikémlt ebédje II. H 61.2.; a t. fogságba esett Mátyás király II. H 334–335.; a saját palotájából feleségével együtt ellopott t. szultán. II. H 334.; a t. szultán által adott lehetetlen feladatok II. H 334.1.; a Mátyás király által felakasztott t. szultán II. H 335.; a t. rabokkal ásatott várkút II. H 362.1.

törvény: a hálából megváltoztatott t. II. H 87.; a Mátyás király által meghozott törvény II. H 117–120.

törvénykezés: Mátyás király fa alatti törvénykezése II. H 396.

törvénykönyv: Mátyás király törvénykönyve II. H 410.12.

törvénytelen: Mátyás király t. fiai II. H 35.; Mátyás király t. fia II. H 77.

trágya: kakastrágya II. H 209.

tréfa: az udvari bolond tréfája II. H 168.; Mátyás király tréfája II. H 205–209.; a Mátyás király által megtréfált urak II. H 318.8.

trónörökös: a t. születésének öröme épített vár II. H 356.1.

tulok: tetűkből készített t. II. H 37.

tücsök: a szántó-vető paraszt markában tartott t. II. H 241.

tündérlány: Mátyás király t. szeretője II. H 30.

Tündérország: a Mátyás király által bejárt T. II. H 323.1.

tűzfújás: tüzet fúvó táltos II. H 318.3.

tyúk: az álruhás Mátyás király kedvéért levágott egyetlen ty. II. H 82.

tyúkhúsleves: az álruhás Mátyás királynak főzött ty. II. H 82.

ugratás: a Budáról egy távoli faluba ugrató Mátyás király II. H 324.; a hegytetőről leugrató Mátyás király II. H 324.; az egyik hegyről a másikra ugrató Mátyás király II. H 324.; a tópartról a várkastély falára ugrató Mátyás király II. H 324.

urak: a Mátyás király által megbüntetett u. II. H 137.7–8.

út: a Mátyás király által épített régi út II. H 26.; szerelmi okból épített út II. H 26.; Mátyás király által épített út/töltés II. H 366.; Mátyás király által is használt régi országút II. H 366.1–2.

útirány: nyomtatórúddal mutatott ú. II. H 60.1.1.

utolsó szavak: Mátyás király utolsó szavai II. H 413.5.1.

üdvözet: a török szultán át nem adott üdvözlete II. H 57.3.1.

üdvözülés: az ü. lehetetlen feltétele II. H 29.

ülep: a király felé mutatott meztelen ü.

ürge: Mátyás király ürgecomb-vacsorája II. H 91.2.

üsztköke: Mátyás király csodás módon kivirágzó üsztkökeje II. H 13.

üzenet: angyalok által hozott ü. II. H 11.5.; galamb által küldött ü. II. H 56.1.; Mátyás király ellenségeinek küldött üzenete II. H 61.2.

vadaskert: Mátyás király vadaskertje II. H 376.

vadász: inkognitóban vadászként megjelenő Mátyás király II. H 21–22., 75., 86., II. H 90.2., II. H 91.2., II. H 316.

vadászat: Mátyás király v. közbeni szerelmi kalandjai II. H 21–22., 32–33., II. H 35.4., II. H 42.; Mátyás király vadászatai II. H 356.1., 3., II. H 357., II. H 357.1., II. H 381., II. H 382.3., II. H 398., II. H 399.1.

vadászház: Mátyás király vadászházai/vadászkunyhói II. H 357.1.

vadászkastély: Mátyás király vadászkastélyai II. H 357.

vadászterület: Mátyás király kedvelt vadászterületei II. H 401.

vadkan: a vadkantól megmentett nemesasszony II. H 28.2.; a vadkantól megmentett pásztor II. H 324.1.; a sebzett v. által megölt királyi vadász II. H 356.3.; a nemesasszonyt megsebző v. II. H 389.1.

vakaró: a v. mint Mátyás király kedvenc étele II. H 403.6.

válasz: az okos bolond talányos válaszai II. H 151.; az okos lány talányos válaszai II. H 171.3.; az okos gyerek talányos válaszai II. H 173.1.; az okos parasztember talányos válaszai II. H 174.; az okos juhász talányos válaszai II. H 175.2.; az okos kántor frappáns válaszai II. H 177.; a lovát áruló öregember talányos/frappáns válaszai II. H 182.; Mátyás király talányos/frappáns válaszai II. H 182.; a parasztember talányos/frappáns válasza II. H 191.; az okos öregember talányos válaszai II. H 201.1.

váltságdíj: a fogságba esett Mátyás király váltságdíja II. H 56.2.; v. gyanánt küldött homok II. H 56.2.; a csak hatalmas v. ellenében elengedett ellenség II. H 334., II. H 334.2.

vályogvető: Mátyás király mint v. II. H 64.6.

vándor: vándorruhába öltözött Mátyás király II. H 293.

vándordiák: az országot vándordiáknak öltözve járó Mátyás király II. H 87.

váralapítás: Mátyás király által építtetett vár II. H 356.; a trónörökös születésének az öröme építtetett vár II. H 356.1.

varázkönyv: Mátyás király varázkönyve II. H 333.3., II. H 334.

varga: az elbizakodott v. II. H 222.

varjú: a királynak ajándékba vitt v. II. H 178.; a dorozsmai v. II. H 178.

várkút: török rabokkal ásott v. II. H 362.1.; a vár kútjába dobott kincs II. H 336.

városkapu: a városkapuban megállított álhúhás Mátyás király II. H 61.1.

várúr: a Mátyás király által megbüntetett önkényeskedő v. II. H 121., II. H 137.1.

vasasztal: vasasztalról (ekevasról) ebédelő leendő király II. H 12.

vasfogú: v. boszorkány II. H 317.2.

vaskarika: fából v. II. H 198.

végkielégítés: a lusta kapitány végkielégítése II. H 228.

végtisztesség: a méltó v. II. H 271.

véka: vékával mért hegy II. H 188.1.

vendéglő: Mátyás király kedvelt vendéglője II. H 402.1.

vendégség: Mátyás király által meghálált v. II. H 81–96.; a Mátyás király által viszonzott v. II. H 84–85., II. H 91.2.; álhúhás v. II. H 81–100.

vér: Mátyás király által a saját vérevel megjelölt fahasábok II. H 65.3.; jobbáglányok véreben fürdő gonosz úrnő II. H 108.1.1.; a megütött Mátyás király kiserkenő vére II. H 108.1.2.

veres barátok: a Mátyás király által meglesett v. b. II. H 318.2.

verseny: történeti hősök úszóversenye II. H 48.1.; történeti hősök építőversenye II. H 48.2.; történeti hősök halász- és vadászversenye II. H 48.3.; Mátyás király szántóversenye II. H 104.; lustasági v. II. H 258.2.

veszekedés: veszekedő asszonyok között igazságot tevő Mátyás király II. H 46.3.

vessző: a Mátyás király által határjelül leszúrt fűzfavessző II. H 350.2.

viselkedésminták: a Mátyás királlyal kapcsolatos v. II. H 251–280.

viSSZAVÁRT: a szerelmese által v. álruhás hős II. H 21–22.

viSSZHANG: a nevezetes v. eredete II. H 356.10.

viTÁZÓK: v. között igazságot szolgáltató Mátyás király II. H 46.1–3., II. H 76.

viTÉZ JÁnos: II. H 356.10.

víz: a v. mint erős ital II. H 297.1.

viZAFogás: a vizafogáson részt vevő Mátyás király II. H 403.2.

viZFakasztás: Mátyás király által fakasztott forrás II. H 382.

viÖlgyhíd: Mátyás király által épített hatalmas v. II. H 364.1.

viÖrös Márta: II. H 108.1.

viÖröshagyma: az egész nap csak viÖröshagymán kapáltatott urak II. H 101.1.

zsarnok: a vidék népe fölött zsarnokoskodó úrnő II. H 336.

zsidó: egy kikeresztelkedett zs. mint Mátyás király keresztapja II. H 2.

zsold: Mátyás király által szerencsejátékon nyert zs. II. H 211.

RÖVIDÍTÉSEK

AaTh: AARNE, Antti–THOMPSON, Stith: *The Types of the Folktale* (Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen Translated and Enlarged by Stith Thompson. Second Revision). *Folklore Fellows' Communications* 184. Helsinki, 1961.

AF: Alföld.

AFAR: Institutul „Archiva de Folclor a Academiei Române”, Kolozsvár.

AJMA: Arany János Múzeum Adattára, Nagykőrös.

Anonymus: *Anonymus: Gesta Hungarorum. A magyarok cselekedetei.* (Fordította és jegyzetekkel ellátta PAIS Dezső.) Budapest, 2003.

ATU: Hans-Jörg UThER: *The Types of International Folktales. A Classifications and Bibliography* I–III. *Folklore Fellows' Communications* 284–286. Helsinki, 2004.

BBE MIK D: Babeş-Bolyai Egyetem Magyar Intézetének Kézirattára, Kolozsvár.

BIMA: Báthori István Múzeum Adattára, Nyírbátor.

Bonfini: BONFINI, Antonio: *A magyar történelem tizedei.* (Ford.: KULCSÁR Péter.) Budapest, 1995.

CKMA: Kossuth Múzeum Adattára, Cegléd.

DEMNYT: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, Debrecen.

DJMNA: Damjanich János Múzeum Néprajzi Adattára, Szolnok.

DMNA: Déri Múzeum Néprajzi Adattára, Debrecen.

Dömötör: DÖMÖTÖR Ákos: *A magyar protestáns exemplumok katalógusa. Folklór Archivum* 19. Budapest, 1992.

DT: Dunántúl.

EA: Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma, Budapest.

EFMA: Erkel Ferenc Múzeum Adattára, Gyula.

ENA: Dobó István Vármúzeum Néprajzi Adattára, Eger.

ER: Erdély.

FF: Felföld.

FTIEKA: Fórum Társadalomtudományi Intézet: Etnológiai Központ, Révkomárom.

GA: Debreceni Tudományegyetem Néprajzi Tanszék: Gömör Archívum, Debrecen.

GITL: Genthon István Topográfiai Levelezése: MTA BTK Művészettörténeti Intézet Archívuma, Budapest.

GMA: Göcseji Múzeum Adattára, Zalaegerszeg.

gy.: gyűjtése, gyűjtései, gyűjteménye.

- GYINMA:** Györffy István Nagykun Múzeum Adattára, Karcag.
- HOMNA:** Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattára, Miskolc.
- IKMNA:** István Király Múzeum Néprajzi Adattára, Székesfehérvár.
- JAMNA:** Jósza András Múzeum Néprajzi Adattára, Nyíregyháza.
- KEMTK:** Konstantin Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke Kézirattára, Nyitra.
- KJNTA:** Kriza János Néprajzi Társaság Adattára, Kolozsvár.
- KM:** Kárpát-medence.
- KMFA:** Kárpátaljai Magyar Főiskola Adattára, Beregszász.
- LDMNA:** Laczkó Dezső Múzeum Néprajzi Adattára, Veszprém.
- LegendaAurea:** FLEITH, Barbara–WENZEL, Alexander: *Legenda aurea*. In: *Enzyklopädie des Märchens*. Band 8. Lieferung 2/3, (Hrsg.: Wilhelm Brednich.) Berlin–New York, 1996. 846–855.
- MFMA:** Móra Ferenc Múzeum Néprajzi Adattára, Szeged.
- MNK:** *Magyar Népmesekatalógus* 1–10. (Közreadja: Benedek Katalin, Kovács Ágnes, Dömötör Ákos et al.) Budapest, 1982–2001.
- MO:** Moldva.
- MOA:** Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet Monda Archívuma, Budapest.
- Mot.:** THOMPSON, Stith: *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends* I–VI, Bloomington, Indiana, 1955–1958.
- MTANTI K:** Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet Kézirattára, Budapest.
- MZ:** MAGYAR Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa*.
- MZA:** Magyar Zoltán Archivum, Budapest–Nagymaros.
- Neuland:** NEULAND, Lena: *Motif-Index of Latvian Folktales and Legends. Folklore Fellows' Communications*. Helsinki, 1981.
- N. N.:** névtelen, a gyűjtő személye ismeretlen.
- Pesty:** Pesty Frigyes kéziratot helynévtára 1864-ből. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára Fol. Hung. 1114., Budapest.
- PMNA:** Palóc Múzeum Néprajzi Adattára, Balassagyarmat.
- Rausmaa:** RAUSMAA, Pirkko-Liisa: *A Catalogue of Historical and Local Legends in the Folklore Archives of the Finnish Literature Society*. In: RAUSMAA, Pirkko-Liisa–ROKALA, Kristiina: *Catalogues of Finnish Anecdotes and Historical, Local and Religious Legends. Nordic Institute of Folklore Publications* 3. Turku, 1973. 63–108.
- RRMNA:** Rippl-Rónai Múzeum Néprajzi Adattára, Kaposvár.
- Sinninghe:** Jaques R. W. SINNINGHE: *Katalog der niederländischen Märchen-, Ursprungsagen-, Sagen- und Legendenvarianten. Folklore Fellows' Communications* 132. Helsinki, 1943.
- SMK:** Savaria Múzeum Kézirattára, Szombathely.

- SMNK:** Savaria Múzeum Néprajzi Kézirattára, Szombathely.
- SRKA:** Sárospataki Református Kollégium Adattára, Sárospatak.
- SZ:** Székelyföld.
- Szendrey:** Szendrey Zsigmond: Magyar népmonda-típusok és tipikus motívumok. *Ethnographia*, 1922. 45–64.
- SZFMA:** Ferenczy Múzeum Adattára, Szentendre.
- SZMMI NA:** Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet Néprajzi Archívuma, Dunaszerdahely.
- TSFL:** Bengt af KLINTBERG: The Types of the Swedish Folk Legend. *Folklore Fellows' Communications* 300. Helsinki, 2010.
- Tubach:** Frederic C. TUBACH: Index Exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales. *Folklore Fellows' Communications* 204. Helsinki, 1969.
- Uo.:** Ugyanott.
- Uó:** Ugyanó.
- VKMA:** Viski Károly Múzeum Adattára, Kalocsa.
- WMMEA:** Wosinsky Mór Múzeum Etnológiai Adattára, Szekszárd.
- XJMNA:** Xantus János Múzeum Néprajzi Adattára, Győr.
- Továbbá itt kívánjuk jelezni, hogy a * jel arra utal, hogy a hivatkozott folklórszöveg (véltetőleg) nem magyar anyanyelvű személytől származik, illetve jelentős mértékben eltér a bemutatott narratívától. Amennyiben a gyűjtés éve nem szerepel a hivatkozásban, az azt jelenti, hogy nincsen erre utaló adat.

IRODALOM

- Abaij-Torna vármegye.* (Szerk.: SZIKLAY János és BOROVSKY Samu.) Budapest, 1896.
- ANDERSON, Walter: *Kaiser und Abt. Die Geschichte eines Schwanks.* Folklore Fellows' Communications 42. Helsinki, 1923.
- ANDRÁD Elek: *Mátyás és a kolozsvári bíró.* Pest, 1807.
- ANDRÁD Sámuel: *Elmés és mulatságos rövid anekdoták I–II.* Bétsben, 1789–1790.
- Anonymus: *Gesta Hungarorum. A magyarok cselekedetei.* (Fordította és jegyzetekkel ellátta PAIS Dezső.) Budapest, 2003a.
- ANTAL Mária: *A gyimesvölgyi csángó magyarok hiedelmei.* Budapest, 2004.
- ARACSI VAJDA János: *A „mese-titkú” aracsi Pusztatemplom mondái, története.* Torda, 2007.
- ASZTALOS Miklós: *Vidám történetek Mátyás királyról.* Nemzeti Könyvtár 13. Budapest, 1942.
- BALASSA Iván: *Karcsai mondák.* Új Magyar Népköltési gyűjtemény XI. Budapest, 1963.
- BALASSA Iván: *Lápok, falvak, emberek.* Budapest, 1975.
- BALASSA Iván: Bodroglak mondavilágából. *Irodalmi Szemle*, 1977. 921–924.
- BALASSA Iván: Bodroglak mondavilágáról. *Madách Naptár 1987.* Pozsony, 1986. 128–131.
- BÁLINT Sándor: A szegedi táj mondavilágából. *Ethnographia*, 1963. 38–53.
- BÁLINT Sándor: A békési magyarság szegedi csoportjai. *Szántó Kovács Múzeum Évkönyve 1961–1962.* Orosháza, 1963. 115–122.
- BÁLINT Sándor: *Tombác János meséi.* (Jegyzetekkel ellátta: DÖMÖTÖR Ákos.) Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XVII. Budapest, 1975.
- BÁLINT Sándor: *Ünnepi kalendárium I–II.* Budapest, 1977.
- BÁLINT Sándor: *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete III.* Szeged, 1980.
- BALLAGI Mór: *Magyar példabeszédek, közmondások és szójárások gyűjteménye.* Szarvason, 1850.
- BÁN Aladár: A Toldi-monda alaprétege. *Ethnographia*, 1917. 21–35.
- BANÓ István: A magyar népi epika életformái. *Ethnographia*, 1939. 1–9.
- BANÓ István: *Baranyai népmesék.* Új Magyar Népköltési Gyűjtemény II. Budapest, 1941.
- BANÓ István: *Este, Éjjel, Hajnal.* (Baranyai népmesék.) Budapest, 1988.
- Baranya megye földrajzi nevei I–II.* (Szerk.: PESTI János.) Pécs, 1982.
- BARANYAI Júlia: *Vízbe vesző nyomokon. Fejezetek a Drávaszög történetéből.* Második, bővített kiadás. Újvidék, 1977.

- BARÁTH Ferencz: A czinkotai kántorról szóló adomának angol változata. In: *Egyetemes Philologiai Közöny*, 1889. 472–476.
- BARCZA Imre: Tavasz a Gerecsében. *Turisták Lapja*, 1937. 186–191.
- BÁRDOSI János: *Szentivánfai anekdoták*. Szombathely, 1961.
- Bars vármegye*. (Szerk.: BOROVSKY Samu.) Budapest, 1903.
- BARTAL György: *Csallóköz történeti vázlat*. Pest, 1860.
- BARTHOLOMAEIDES Ladislaus: *Inclyti superioris Ungariae comitatus Gömöriensis Notitia Historico-geographico statistica*. Leutschoviae, 1806–1808.
- BARTOS Miklós: Havad múltja. In: *Változó népi kultúra. Társadalomnéprajzi vizsgálatok Havadon*. (Szerk.: NAGY Olga.) Kolozsvár, 2000. 17–58.
- BÁTORFI Lajos: *Adatok Zalamegye történetéhez I–V*. Nagykanizsán, 1876–1878.
- BECK Zoltán: Mondák, anekdoták. *Napóra*, 1990/4. 39–40.
- BECK Zoltán: *Egyszer Mátyás király... Történeti mondák, anekdoták, históriák – Békés megyei gyűjtés*. Orosháza, 1996.
- BEKE Ödön: *A pápavidéki nyelvjárás*. Nyelvészeti Füzetek 17. Budapest, 1905.
- BÉL Mátyás: *Notitia Hungariae novae historico-geographica I–IV*. Viennae, 1735–1742.
- BÉL Mátyás: *Komárom vármegye*. (Ford.: Vilinszky László.) Tatabánya, 1989a.
- BELLOSICH Bálint: Mátyás király emléke a szlovén népmondákban. *Ethnographia*, 1891. 320–321.
- BELLOSICS Bálint: Alsó-Lendva és vidéke. *Turisták Lapja*, 1892. 199–213.
- BENCZÉDI SZÉKELY István: *Chronica ez vilagnac yeles dolgairól*. Craccoba, 1559. (Szövegkiadása: Bibliotheca Hungarica Antiqua III. Szerk.: GERÉZDI Rabán. Budapest, 1960.)
- BENEDEK Elek: *Magyar mese- és mondavilág I–V*. Budapest, 1894–1896.
- BENEDEK Elek: *Erdélyi népmondák*. Kolozsvár, 1926.
- BENEDEK Elek: *A táltos asszony*. (Válogatta, szerkesztette és a bevezetőt írta FARAGÓ József.) Bukarest, 1967.
- BENKŐ József: *Transsilvania specialis I–II*. (Fordította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi SZABÓ György.) Bukarest–Kolozsvár, 1999. [1778]
- BERECZ Károly: *Bodrogközi rigódalok*. Sátoraljaújhely, 1925.
- BERECZKI Ibolya: Mátyás királyról szóló történetek Tiszaföldvárról. *Múzeumi Levelek* 49–50. Szolnok, 1985. 119–121.
- BÉRES András: *Rozsályi népmesék*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XII. (A jegyzeteket készítette KOVÁCS Ágnes.) Budapest, 1967.
- BEREZNAI Zsuzsa: *A félegyházi mesekirály*. Seres József, félegyházi parasztgazda meséi. Kecskemét, 1999.
- BEREZNAI Zsuzsanna: *Kecskeméti népi elbeszélések*. Kecskeméti Füzetek 12. Kecskemét, 2001.

- BEREZNAI Zsuzsanna: Népi elbeszéléskultúra Érsekcsanádon (XX. század). In: *Cumania* 19. Kecskemét, 2003. 225–256.
- BEREZNAI Zsuzsanna: Népi epika a magyarság körében. In: *Lapádi vendégség. Néprajzi tanulmányok Magyarlapád és környékéről*. (Szerk.: BÁRTH János.) Kecskemét, 2007. 313–370.
- BERTA Gábor–MOLNÁR Ferenc–VOHRADNYIK Géza: A Zempléni-hegység mondáiból. In: *Abauj és Zemplén népeletéből*. (Szerk.: KOVÁTS Dániel.) Sátoraljaújhely, 1971. 279–284.
- BERZE NAGY János: *Baranyai magyar néphagyományok*. I–III. Pécs, 1940.
- BERZE NAGY János: *Magyar népmesetípusok* I–II. Pécs, 1957.
- BESZÉDES Valéria: *Seregek szárnyán. Szőcs Boldizsár meséi*. Szabadka, 2005.
- Bihari népmondák*. (Közzéteszi FARAGÓ József és FÁBIÁN Imre.) Nagyvárad, 1995.
- Bihari népmondák*. (Közzéteszi FARAGÓ József és FÁBIÁN Imre.) Második, bővített kiadás. Nagyvárad, 2001.
- BINDER Jenő: *Néhány Mátyás királyról szóló trufánk s rokonaik*. Brassó, 1893.
- BINDER Jenő: A cinkotai kántor és rokonsága. In: *Mátyás király Emlékkönyv*. (Szerk.: MÁRKI Sándor.) Budapest, 1902. 226–235.
- BINDER Jenő: Az okos leány. *Egyetemes Philologiai Közlöny*, 1902. 515–521.
- BODNÁR Bálint: *Kisvárda környéki népmesék*. Nyíregyháza, 1980.
- BOGDANOVA, L.–BOJADZIJEVA, S.–KAUFMAN, N.: *Blgarski narodni balladi* I–II. (Bulgarian Folk Ballads.) Sofija, 1993.
- BOGNÁR András: *Pesty Frigyes kéziratos helységnévtárából. Pest-Pilis-Solt vármegye és kiegészítések*. Szentendre, 1984.
- BOGNÁR András: *Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából. Hont vármegye és kiegészítések*. Szentendre, 1984a.
- BONFINI, Antonio: *A magyar történelem tizedei*. (Ford.: KULCSÁR Péter.) Budapest, 1995. [1496]
- BORNEMISZA Péter: *Ördögi kisirtetekről, avagy röttenetes utalatossagarol ez megferteztetett vilagnac es azbol valo ki tisztogatasarol az mi urunc Iesus Christusnak*. Sempte, 1578.
- BOSNYÁK Sándor: A mohácsi hajósok, komposok és gátmunkások meséi. *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1967. Pécs, 1968. 89–101.
- BOSNYÁK Sándor: Kabai István mesél. In: *Folklór Archívum* 1. Budapest, 1973a. 18–39.
- BOSNYÁK Sándor: Kisteleki mondák. In: *Folklór Archívum* 1. Budapest, 1973b. 78–90.
- BOSNYÁK Sándor: A pécskörnyéki bányászok meséi és elbeszélései. *Honismeret*, 1975/5–6. 85–87.
- BOSNYÁK Sándor: A Szlavóniából és Boszniából Majsra települt magyarok mondái. *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei* 23–24. Újvidék, 1975. 147–156.
- BOSNYÁK Sándor: *A bukovinai magyarok hitvilága II. (Orvoslás, a születéstől a halálig, történelmi emlékek)*. Folklór Archívum 16. Budapest, 1984.

- BOSNYÁK Sándor: Bezdán néphite a Bosnyák nemzetség emlékeiben. 1. rész. *Cumania* 10. Kecskemét, 1987. 485–512.
- BOSNYÁK Sándor: A magyarok krónikája napjaink szájhagyományában. *Örökség*, 1993/2. 1–61.
- BOSNYÁK Sándor: *1100 történeti monda*. Folklor Archívum 20. Budapest, 2001.
- BUDAI Ferencz: *Magyarország polgári históriájára való Lexicon* I–III. Nagy-Váradonn, 1804–1805.
- Bukovinai székely népmesék*. I–IV. (Gyűjtötte SEBESTYÉN Ádám, jegyzetekkel és mutatókkal ellátta KOVÁCS Ágnes.) Szekszárd, 1979–1981–1983–1986.
- BURÁNY Béla: *Mé piros a gólya csőre? Erotikus és obszcén népmesék a Délvidéken*. Budapest, 2007.
- CAMMAN, Alfred–KARASEK, Alfred: *Donauschwaben erzählen* 1–4. Marburg, 1976–1979.
- CAMMAN, Alfred–KARASEK, Alfred: *Volkserzählung der Karpathendeutschen*. Slowakei 1–2. Marburg, 1981.
- CARLYLE Tamás: *Hősökről*. Budapest, 1943.
- CHADWICK, Owen: *The Growth of Literature* II. Cambridge, 1940.
- COCCHIARA, Giuseppe: *Az európai folklór története*. Budapest, 1962.
- CSÁKI Árpád–PÁL-ANTAL Sándor: *Pesty Frigyes helynévgyűjteménye 1646–1865. Székelyföld és térsége II. Hargita megye*. Budapest–Sepsiszentgyörgy, 2013.
- CSEFKÓ Gyula: Négy kis monda Mátyás királyról. *Ethnographia*, 1927. 266–268.
- CSENKI Sándor: *Cigány népmesék*. (Ford.: Mészáros György és Vekerdi József.) Püspökladány, 1972.
- CSENKI Sándor: *A cigány meg a sárkány. Püspökladányi cigány mesék*. (Ford.: MÉSZÁROS György és VEKERDI József.) Budapest, 1974.
- CSÉPLŐ Ferenc: *Réte – bástya és menedék. Helytörténet két egyházi könyv köré építve*. Dunaszerdahely, 1995.
- CSIBA Lajos: *Csiba Lajos Diáriuma. Felső-csallóközi gazdaregulák, babonák, mesék és népszokások*. (CSIBA Lajos kéziratát sajtó alá rendezte és szerkesztette PRESINSZKY Lajos.) Somorja, 1996.
- CSIFFÁRY Gergely: *Pesty Frigyes: Heves vármegye helynévtára*. Eger, 2005.
- CSÍKVÁRI Antal (szerk.): *Ungvár és Ung vármegye*. Budapest, é. n.
- CSORBA Béla: *Temerini néphagyományok*. Újvidék, 1988.
- CSURY Jenő: A történelmi Gerecse. *Turisták Lapja*, 1937. 181–185.
- CZUCZOR Gergely: *Czuczor Gergely összes költői művei* I–III. Budapest, 1899.
- CZUCZOR Gergely–FOGARASI János: *A magyar nyelv szótára*. I–III. Pest, 1862–1865.
- DALA Sára (szerk.): *Mesék, mondák, anekdoták Oromhegyesről*. Budapest, 2006.
- DARNAY Kálmán: *Bujdosó gyöngysor*. Budapest, é. n.

- DÁVID András: Mátyás király alakja a közép-európai folklórban. *Helikon*, 1971. 308–321.
- DÁVID András: Hunyadi János származáslegendájának magyar–délszláv párhuzamai. *Tanulmányok. Az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékének kiadványa*, 1973. 57–74.
- DÁVID András: *Délszláv epikus énekek – magyar történeti hősök*. Újvidék, 1978.
- DÉGH Linda: *A szabadságharc népköltészete*. Budapest, 1952.
- DÉGH Linda: *Kakasdi népmesék I–II*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény VIII–IX. Budapest, 1955–1960.
- DÉKÁNY Ráfael: *A pityke és a kökény. Dékány Ráfael válogatott meséi a 1800-as évek második feléből*. (A kötetet szerkesztette, a képeket válogatta és az utószót írta KRISTON VÍZI József.) Budapest, 2004.
- DEMETER Dénes: Udvarhelyi népmondák. *Ethnographia*, 1895. 240–241.
- DEMETER Dénes: Csallóközi és fejérmegyei népmondák. *Ethnographia*, 1895. 242–244.
- DEMJÉN Kálmán: Mátyás és az öreg szántó. *Magyar Nyelvőr*, 1887a. 187–188.
- DEMJÉN Kálmán: Mátyás király és a Vörös Márta. *Magyar Nyelvőr*, 1887b. 471.
- S. DOBOS Ilona [Dobos Ilona]: *Egy somogyi parasztcsalád meséi*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény X. Budapest, 1962.
- DOBOS Ilona: A történeti mondák rendszerezéséhez. *Ethnographia*, 1970. 97–112.
- DOBOS Ilona: A „csodarabbi” a magyar népmondában. In: *Évkönyv 1970*. (Szerk.: SCHEIBER Sándor.) Budapest, 1970. 211–221.
- DOBOS Ilona: *Tarcal története a szó hagyományban*. Budapest, 1971.
- DOBOS Ilona: Kyffhäuser-mondatípus. In: *Magyar Néprajzi Lexikon 3*. (Főszerk.: ORTUTAY Gyula.) Budapest, 1980. 377–378.
- DOBOS Ilona: *Gyémántkígyó. Ordódy József és Kovács Károly meséi*. Budapest, 1981.
- DOBOS Ilona: *Egy folklórgyűjtő feljegyzései*. Budapest, 1984.
- DOBOS Ilona: *Paraszi szájhagyomány, városi szóbeliség*. Budapest, 1986.
- DOBOS Ilona: *Bodrogkeresztúri mesék és mondák*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XXII. Budapest, 1988.
- DOBOSY László: *Várak, várhelyek és őrhelyek Ózd környékén*. Miskolc, 1975. Borsodi kismonográfiák 1.
- DOBOSY László: *Templomok a magyarországi Gömörben*. Gömör néprajza XLII. Debrecen, 1993.
- DOBROVOLNI Antal: *Szakállos község Emlékkönyve*. (Kézirat, 1935.)
- DORNYAY Béla: *Bakony*. Budapest, 1927.
- DÖMÖTÖR Ákos: *Hősök és vértanúk. Mondák és visszaemlékezések a szabadságharcról*. Budapest, 1998.

- DÖMÖTÖR Ákos: A népi elbeszéléskultúra változásai a Hangony völgyében. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXVIII*. Miskolc, 1999. 1199–1228.
- DÖMÖTÖR Tekla: A mondakutatók nemzetközi értekezlete Budapesten. *Ethnographia*, 1964. 166–167.
- DRAVICZKY Imre: *Hajdúnánás földrajzi nevei* I. Hajdúnánás, 1990.
- DUGONICS András: *Magyar Példa-Beszédek és Jeles Mondások* I–II. Szegeden, 1820.
- DUGONICS András: *Toldi Miklós*. (Második kiadás.) Budapest, 1894.
- DUKA János: *Elsüllyedt kincs*. Bukarest, 1993.
- DUNDES, Alan: The Hero of Tradition. In: *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, 1965. 142–157.
- DUNDES, Alan: The Hero Pattern and the Life of Jesus. In: *Interpreting Folklore*. Bloomington, 1980. 223–261.
- DUPKA György–ZUBÁNICS László (szerk.): *Szépasszony dombja. Kárpátaljai történeti és helyi mondák*. Ungvár–Budapest, 2014.
- DUSANEK, Ján–GABRIEL, Frantisek: *Povesti ze zakarpatske Ukrajnini*. Praha, 1946.
- ELIADE, Mircea: *Az örök visszatérés mítosza*. Budapest, 1993.
- EPERJESSY Ernő: *Puszták népe a Zselicben (1900–1950)*. Budapest, 2006.
- EPLÉNYI Anna–FORRÓ Edit–REMÉNYI Mária Lujza: A balatonakarattyai Magaspart-Fő tájtörténete. In: *A táj változásai a Kárpát-medencében*. (Szerk.: FÜLEKY György.) Gödöllő, 2002. 274–280.
- ERDÉLYI János: *Népdalok és mondák* I–III. Pest, 1846–1847–1848.
- ERDÉLYI János: *Magyar közmondások könyve*. Pest, 1851.
- ERDÉSZ Sándor: *Ámi Lajos meséi* I–III. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XIII–XV. Budapest, 1968.
- ERNYEY József: A cseh heraldika magyar vonatkozású mondái. *Ethnographia*, 1906. 129–140.
- ERNYEY József: Mátyás király a cseh néphagyományban. *Ethnographia*, 1921. 92–100.
- ERNYEY József: A túróci várhelyek és Szklabina. *Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve* I. (Szerk.: GEREVICH Tibor.) Budapest, 1923. 104–128.
- Esztergom vármegye*. (Szerk.: BOROVSZKY Samu.) Budapest, 1908.
- EVVA Lajos: Szent-Gellérthegy. *Vasárnapi Ujság*, 1875. 73–74.
- FAKÁSZ Tibor: Palotai Mátyás király. Fakász Tibor mondagyűjteménye. *Új Horizont*, 2006/4. 115–122.
- FARAGÓ Jánosné: *Jászárokszállási cigány népmesék*. Ciganisztikai tanulmányok 2. Budapest, 1985.
- FARAGÓ József: Két román népballada Mátyás királyról. In: *Helikon*, 1997. 234–236.

- FARAGÓ József: Két román népballada Mátyás királyról. In: *Az együttélés évezrede a Kárpát-medencében.* (Szerk.: EPERJESSY Ernő–GRIN Igor–KRUPA András.) Békéscsaba–Debrecen, 1998. 405–410.
- FEHÉRVÁRY István: *Magyarok a nyelvhatáron.* Rozsnyó, 1937.
- FÉL Edit: *Kocs 1936-ban.* Budapest, 1941.
- FÉNYES Elek: *Magyarország geographiai szótára* I–IV. Pest, 1851.
- FERENCZI Imre: Rákóczi alakja az abaúj-zempléni néphagyományban. *Ethnographia*, 1960. 389–436.
- FERENCZI Imre: Mondaterminológiák és műfajkritériumok. *Néprajz és Nyelvtudomány* X. Szeged, 1966. 5–18.
- FERENCZI Imre: Adatok a Mátyás-mondakörhöz. *Néprajz és Nyelvtudomány* XII. Szeged, 1968. 11–27.
- FERENCZI Imre: Magyarok között Kárpátalján. *Tiszatáj*, 1973/2. 45–50.
- FERENCZI Imre: Tiszaháti és felső-tiszai történeti népmondák. *Néprajz és Nyelvtudomány* 28. Szeged, 1984. 115–130. Néprajzi dolgozatok 46.
- FERENCZI Imre: A deszki major népe. (Hagyományok, visszaemlékezések.) In: *Deszk története és néprajza.* (Szerk.: HEGYI András.) Szeged–Deszk, 1984. 581–664.
- FLUDOROVICS Zsigmond: A matyókról. *Néprajzi Értesítő*, 1913. 219–248.
- FÖLDINÉ VIRÁNY Judit: *A bodrogközi Láca népmeséiből.* Sárospatak, 1957.
- FRANKOVIĆ, Djuro: *Drvo nasred Podravine. Usmene pripovijetke.* Budapest, 1986.
- FRANKOVIĆ, Djuro: *Zlatne niti. Usmene pripovijetke iz Podravine.* Budapest, 1989.
- FRICS Gyula–VARGA Norbert: Mondák a tájban. In: *A Karancs-Medves és a Cseres-hegység Tájvédelmi Körzet Nógrád és Gömör határán.* (Szerk.: KISS Gábor, BARÁK Csaba, GAÁLOVÁ, Katrina, JUDIK Béla.) Eger, 2007. 235–240.
- FRIDVALDSZKY János: *Minerologia Magni Principatus Transilvaniae. Claudiopoli*, 1767.
- GAÁL Károly: *Kire marad a kisködmön? Adatok a burgenlandi uradalmi béresek elbeszélő kultúrájához.* Szombathely, 1985.
- GAÁL Károly: *Aranymadár. A burgenlandi magyar faluk elbeszélőkultúrája.* Szombathely, 1988.
- GAÁL Károly: Adatok a kelet-közép-európai Lorettó-kultuszhoz. In: *Kultúra a régióban. Válogatott néprajzi tanulmányok.* Szombathely, 2006. 111–120.
- GABÁNYI János: *Magyar várak legendái* I–IV. Budapest, 1924.
- GABÁNYI János: *Magyar várak legendái.* Budapest, 1991.
- GÁBOS Rezső: A czinkotai kántorról szóló adomához. *Erdélyi Múzeum*, 1911. 77–78.
- GAJZÁGÓ Aladár: Hollókő. *Nógrádi Népiújság*, 1958. 62. szám, 6.
- GÁL Péter József–MOLNÁR V. József: *Idvezlég, kegyelmes Szent László király, Magyarországnak édes oltalma.* Budapest, 1999.

- GARAY János: *Összes munkái* I. (Sajtó alá rendezte, jegyzetek, életrajz: FERENCZY József.) Budapest, 1886.
- GAVALLÉR Lajos: *Micske a helynevek tükrében*. Partiumi Füzetek 48. Nagyvárad, 2007.
- GÉCZI Lajos: *Ungi népmesék és mondák*. (Jegyzetekkel ellátta DÖMÖTÖR Ákos.) Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XXIII. Budapest, 1989.
- GÉCZI Lajos: *Ondava menti népmesék és mondák*. Pozsony, 1994.
- GNATJUK, Volodimir: *Etnografičnii zbirnik t. XXIX. – Etnografični materijal z Ugorsko Ruszii, t. v. Kazki z Bački*. Lvov, 1910.
- GNATJUK, Volodimir: *Etnograficsni materiali z Ugorszkoi Ruszi. Etnograficsnij zbirnik VI*. Lvov, 1911. 191–194.
- GÖMÖRI L.: „Az ismeretlen fürdők.” *Budapesti Hirlap*, 1883. 180. szám, melléklet 2.
- Gömöri népmesék*. (Gyűjtötte és összeállította B. KOVÁCS István.) Pozsony, 1990.
- Gömör-Kishont vármegye*. (Szerk.: BOROVSKY Samu.) Budapest, 1903.
- GÖNCZI Ferencz: *Göcseji mondák Mátyás királyról és Toldiról*. *Ethnographia*, 1903. 438–440.
- GÖNCZI Ferencz: *Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése*. Kaposvár, 1914.
- GÖRCSÖNI Ambrus: *Mátyás király históriája*. In: *Régi Magyar Költők Tára* 9. (Szerk.: HORVÁTH Iván et alii.) Budapest, 1990. 217–359., 556–570.
- GRABER, Georg: *Sagen und Märchen aus Kärnten*. Wien, 1935.
- GRACZA György: *Kossuth Lajos élete, működése és halála*. Budapest, 1903.
- GREXA Gyula: *A Csaba-monda és a székely hunhagyomány*. Budapest, 1922.
- GRIMM, Brüder: *Deutsche Sagen*. München, 1956.
- GRIN Igor: *Jajfi Meseországban. Lakatos János sarkadi cigány meséi*. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 27. Békéscsaba, 2005.
- GRÜN, Anastasius: *Gesammelte Werke* I–V. Berlin, 1877.
- GÜNTER, Heinrich: *Psychologie der Legende. Studien zu einer wissenschaftlichen Heiligen-Geschichte*. Freiburg, 1949.
- Győr vármegye*. (Szerk.: BOROVSKY Samu.) Budapest, 1908.
- Győr-Moson-Sopron megye földrajzi nevei* I. A Kapuvári járás. (Közreadta: HEGEDŰS Attila. Szerk.: BALOGH Lajos és ÖRDÖG Ferenc.) Győr, 1998.
- GYÖRGY Lajos: *A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai*. Budapest, 1934.
- GYÖRGY Lajos: *Világjáró anekdoták*. Budapest, 1938.
- HAAS Mihály: *BARANYA földirati, statistikai és történeti tekintetben*. Pécssett, 1845.
- HAAS Mihály: *Emlékek a ’Duna’ mentén Földvártól Vukovárig*. In: *Emlék-Könyv*. (Kiadja DANIELIK János.) II. Pesten, 1852. 343–400.
- HAJDÚ Mihály: *A Csepel-sziget helynevei*. Budapest, 1982.

- Hajdú-Bihar megye földrajzi nevei. I. A Polgári járás.* (Szerk.: PAPP László és VÉGH József.) Debrecen, 1970.
- HÁLA József: Földrajzi nevek az Ipoly mentén. In: *Börzsöny néprajza.* (Szerk.: IKVAI Nándor.) Studia Comitensia 5. Szentendre, 1977. 585–626.
- HALÁSZ Péter: *Klészse (Cleja) helynevei.* Budapest, 1986.
- HALÁSZ Péter: *Pusztina (Pustiana) helynevei.* Magyar Névtani Dolgozatok 68. Budapest, 1987.
- HANGAY Oktáv: A Gyerőffiek hantjain. *Erdély*, 1913.165–169.
- HANUSZ István: Hazánk csodakútjai. *Földrajzi Közlemények*, 1894. 1–15.
- HANUSZ István: A természet játéka. *Turisták Lapja*, 1897. 25–28.
- HANUSZ István: Néhány szó történeti nevezetességű fáink érdekében. *Turisták Lapja*, 1889. 271–273.
- HANUSZ István: *A magyar haza föld- és néprajzi jellemképekben.* Kecskemét, 1900.
- HANUSZ István: Csodakútak hazánkban. *Földrajzi Közlemények*, 1902. 67–77.
- HANUSZ István: *A fák birodalmából.* Budapest, 1903.
- A három muzsikusz cigány. Babos István meséi. Babócsai cigány mesék.* (Gyűjtötte és a bevezetőt írta SZUHAY Péter; a kísérő tanulmányt írta GÖRÖG-KARÁDY Veronika; az utószót és a jegyzeteket írta BENEDEK Katalin.) Budapest, 2003.
- HATOS Gusztáv: Mátyás király gyűrű-pecsétje. *Századok*, 1876. 167–169.
- HATVANY Pál: *Némelly fel-jegyzésre Méltó Történetek.* Kassa, 1796.
- HEGEDŰS Lajos: *Népi beszélgetések az Ormánságból.* Pécs, 1946.
- HEGEDŰS Sándor: *A II. kerület földrajzi nevei. A domborzati és városrésznevek eredete.* Módszertani Füzetek III. Budapest, 1995.
- HEGYALJAI KISS Géza: Mátyás király Monokon. *Ethnographia*, 1929. 58–59.
- HELLER Bernát: A Kiffhäuser-mondafaj magyar vonatkozásai. *Ethnographia*, 1908. 12–24., 372–373.
- HELLER Bernát: Magyar mese- és mondaelemek egyetemesebb kapcsolatban. I. Micz bán mondája. *Ethnographia*, 1909. 65–73., 129–134.
- HELLER Bernát: A Mátyás-mondabeli vasasztal. *Ethnographia*, 1909. 269–271.
- HELLER Bernát: Mátyás király megfejt bakkecskéi. *Ethnographia*, 1936. 290–293.
- HELTAI Gáspár: *Chronica az magyaroknac dolgairól.* Coloswar, 1575.
- HELTAI Gáspár: *Magyar Krónika.* Kolozsvár, 1789.
- HELTAI Gáspár: *Krónika az magyaroknak dolgairól.* (Sajtó alá rendezte KULCSÁR Margit. A bevezetőt írta KULCSÁR Péter.) Budapest, 1981.
- HERRMANN Antal: Rudolf királyfi a mondában. *Ethnographia*, 1916. 1–16.
- Heves megye földrajzi nevei. I. Az egri járás.* (Szerk.: PAPP László és VÉGH József.) Budapest, 1970.

- HEYMAN, Karl: *Phantasie*. Stuttgart, 1862.
- HINTS Miklós: *Mezőségi magyar falvak helynevei*. Magyar Névtani Dolgozatok 121. Budapest, 1993.
- HINTS Miklós: Helynevekhez kapcsolódó mondák a Mezőségeen. *Művelődés*, 1995/4–5. 29–31.
- HOLÉCZY Mihály: Az Aranykert. *Tudományos Gyűjtemény*, 1837. XI. 3–16.
- HOLLÓ Domokos: Néhány népi Mátyás-anekdótánk forrása. *Ethnographia*, 1937. 405–422.
- Hont vármegye és Selmezbánya*. (Szerk.: BOROVSKY Samu.) Budapest, 1906.
- HONTI János: *A mese világa*. Budapest, 1937.
- HORVÁTH Zsigmond: *Elmedesítő, szívképző 's characterfestő történetek 's adatok' füzetére*. I–II. Pesten, 1840.
- HŐKE Lajos: Adatok Hontvármegye egyházi archaeológiájához. *Magyar Sion*, 1866. 822–845.
- HŐKE Lajos: Királykútak, csodakútak. (Adatok Hontvármegye ismertetéséhez.) I–III. *Fővárosi Lapok*, 1866. 181. sz. 730., 182. sz. 734., 183. sz. 738–739.
- HŐKE Lajos: Kemence (Hontmegyében). I–II. *Fővárosi Lapok*, 1867a. 8. sz. 30–31., 9. sz. 34–35.
- HŐKE Lajos: Hontmegye mythológiájából. *Fővárosi Lapok*, 1867b. 149. sz. 594–595.
- HŐKE Lajos: Ősemlékek és egyéb régiségek Hontmegyében. *Pesti Napló*, 1867c. 176. sz. 2.
- HŐKE Lajos: Palást. *Vasárnapi Ujság*, 1868a. 347., 371.
- HŐKE Lajos: Drégely-Palánk. *Vasárnapi Ujság*, 1868b. 605–606.
- HŐKE Lajos: Tárca a turistáknak. (Ipoly-Ság vidékéről.) *Fővárosi Lapok*, 1890a. 1701–1702.
- HŐKE Lajos: Palást. (Történelmi emlékek.) *Fővárosi Lapok*, 1890b. 1983–1985.
- HÖLBLING Miksa: *Baranya földirati, statistikai és történelmi tekintetben*. Pécs, 1845.
- HUNFALVY János: *Magyarország és Erdély*. I–III. Darmsadt, 1856–1860–1864.
- HUNFALVY János: *Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyék leírása*. Pest, 1867.
- HUNYADY András: *Erővel is, ésszel is. Zselyki és décsei népmesék*. Bukarest, 1956.
- IMRE Lajos: Adalékok a czinkotai kántorról szóló adomához. *Erdélyi Múzeum*, 1909. 307–308.
- IPOLYI Arnold: *Magyar mythologia*. Pest, 1854.
- IPOLYI Arnold: Csallóközi úti-képek. *Vasárnapi Ujság*, 1858. 30–31., 41–42., 77–79., 89–90., 99–102., 114–115., 126–127.
- IPOLYI Arnold: Fehérhegységi utiképek. *Vasárnapi Ujság*, 1859. 421–423., 434–437., 448–450., 458–459., 474–475., 483–484., 495–496., 507–509.
- ISTVÁNFY Gyula: A borsodi matyó nép élete. *Ethnographia*, 1896. 447–459.
- ISTVÁNOVITS Márton: „Rex Iustus.” Traianus, Khosrau Anushirvan, Melik Shah and the unfortunate widow. In: *Acta Ethnographica* 36. (1991) 199–210.
- JAKAB Elek: *Kolozsvár története*. Budapest, 1888.

- JANCSIK Ede: Dunántúli tájrajzok. In: *A magyar ember könyvtára*. (Szerk.: Pákh Albert.) Pest, 1863. 263–347.
- JANITSEK Jenő: A Kolozs megyei Szék helynevei. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, 2009/1. 79–88.
- JANITSEK Jenő–HINTS Miklós: *Az erdélyi Melles-völgy helynevei*. Magyar Névtani Dolgozatok 102. Budapest, 1992.
- JÓKAI Mór: *A magyar nép élcze szép hegedűszóban*. Pest, 1854.
- JÓKAI Mór: *A magyar nép adomái*. Pest, 1856.
- JÓKAI Mór: A magyar Tempevölgy. *Vasárnapi Ujság*, 1858. 195–197., 207–209., 221–222., 233–234., 241–242., 249–250., 258–259., 268.
- JÓKAI Mór: Mátyás király forrása. *Vasárnapi Ujság*, 1887. 574–575.
- JÓKAI Mór: *A magyar nép élcze szép hegedűszóban*. Budapest, 1914.
- JUHÁSZ Viktor–JUHÁSZNÉ ORTH Ibolya: *Rév. Bihar megye*. Rév, 2002.
- JUNG Károly: Királyválasztás feldobott koronával. (A horvát szájhagyomány Mátyás királynak alakjához – némi összehasonlító kitekintéssel.) *Néprajzi Látóhatár*, 1999/1–4. 279–305.
- JUNG Károly: Két Mátyás-monda regressziója idegen nyelvi közegben. (Délszláv egybevető adatok.) In: *Ünnepi kötet Faragó József 80. születésnapjára*. (Szerk.: DEÁKY Zita.) Budapest, 2002. 240–258.
- JUNG Károly (szerk.): *Mátyás király országglása*. (Jugoszláviai magyar gyűjteményekből válogatta Jung Károly. Elmesélte Bognár Antal.) Mondavilágunk 1. Újvidék, 1990.
- KALLÓS Zoltán: Ismeretlen balladák Moldvából. *Néprajzi Közlemények*, 1958. 51–70.
- KÁLMÁNY Lajos: *Szeged népe* I–III. Arad, Szeged, 1881, 1882, 1891.
- KÁLMÁNY Lajos: *Hagyományok* I–II. Vác, 1914.
- KÁLMÁNY Lajos: *Pingált szobák. Borbély Mihály meséi. Kálmány Lajos gyűjtése*. (Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta KATONA Imre.) Hagyományaink VI. Újvidék, 1976.
- KÁPLÁNY József, ifj.: Az okos leány. *Magyar Nyelvőr*, 1873. 275–276.
- KAPOCSY György: *A magyarság nevezetes fái. Barangolás történelmi és irodalmi emlékhelyeken*. Budapest, 2000.
- KARADŽIĆ, Vuk: *Srpske narodne pjeseme* I–II. (Serbian Folk Songs). Beograd, 1964.
- KARCSAY [Csaplár Benedek]: Ismét a magyar helynevekről. *Új Magyar Muzeum*, 1851–1852. 768–772.
- F. KARDOS Kálmán: *A magyar múlt országútjai*. Budapest, 1943.
- KASSAI Ferenc: *Jánoshalma néprajza*. Kecskemét, 1987.
- KASZTNER Andor: Királykútja Telkibányán. *Turisták Lapja*, 1943. 151.
- KATONA Imre: *Sárköz*. Budapest, 1962.

- KATONA Imre: Prózai epikus hagyományok. In: *Tápé története és néprajza*. (Szerk.: JUHÁSZ Antal.) Tápé, 1971. 643–669.
- KATONA Imre: *Sárkányölő ikertestvérek. Kopácsi népmesék*. Hagyományaink III. Újvidék, 1972.
- KATONA Imre: Parasztságunk történelemszemlélete. In: *Hiedelemrendszer és társadalmi tudat*. I. (Szerk.: FRANK Tibor–HOPPÁL Mihály.) Budapest, 1980. 242–254.
- KATONA Imre: *Tengőri Hereberi atyámuram. Palásti Annuska meséi. Katona Imre csongrádi népmese gyűjtése 1941–42-ből*. (Szerkesztette BEREZNAI Zsuzsanna–GEORGIÁDES Ildikó. A szöveget gondozta, a kísérő tanulmányt írta, a szómagyarázatokat összeállította BEREZNAI Zsuzsanna.) Csongrád, 2011.
- KATONA Lajos: A czinkotai kántor. *Ethnographia*, 1900. 191–192.
- KELECSÉNY József: A bajmóczi várkastély és az óriási hársfa. *Napkelet*, 1857. 37–38.
- KELECSÉNY József: A bajmóczi ős-hársfa. *István bácsi naptára 1858*. Pest, 1857. 144–146.
- KELEMINA, Jakob: *Pripovedke Slovenskega. Ljudstva z Mitoloskim Uvodom Uredil Jakob Kelemina*. Ljubjana, 1930.
- KERESKÉNYI Gyula: *Érd (Hamzsabég) és Batta (Százhalom) községek történeti vázlata*. Székesfejérvár, 1874.
- KERESZTÉLY Balázs (szerk.): *Rákóczi virágai. Kárpátaljai történeti és helyi mondák*. Ungvár–Budapest, 1992.
- KESZEG Vilmos: *Aranyosszék népköltészete I–II*. Marosvásárhely, 2004.
- KIS János: *Kellemetes időöltésre való elmés nyájasságok, ugymint: egynéhány regék Mátyás királyról, válogatott anekdoták, és külömbkülömbféle kérdések 's feleletek*. Sopronyban, 1806.
- KISGYÖRGY Zoltán: *Háromszéki vártúra-kalauz*. Barót, 2008.
- KISS Lajos: *Vásárhelyi hétköznapiak*. Budapest, 1958.
- KÓKA Rozália: *Mátyás király rózsát nyitó ostor nyele*. Budapest, 1990.
- KÓKA Rozália: *Aranyhajú ikergyermek. Moldvai csángó mesék, mondák, legendák*. Budapest, 2004.
- KÓKA Rozália: *Mátyás király neve napja. Száz szép mese Mátyás királyról Gyulai Líviusz metszeteivel*. Budapest, 2014.
- KOLACSKOVSKY Lajos: Vándorúton a Hegyközben. *Turisták Lapja*, 1936. 307–317.
- KOLOZSI Gergely István: *Kolozsi mesék. Báró nagyapám, édesanyám és édesapám meséi nyomán*. Kolozsvár, 1996.
- KOLUMBÁN Samu: Markal. *Ethnographia*, 1901. 225–227.
- Komárom vármegye és Komárom*. (Szerk.: BOROVSZKY Samu.) Budapest, 1907.
- Komárom megye földrajzi nevei*. (Szerk.: BALOGH Lajos és ÖRDÖG Ferenc.) Budapest, 1985.
- KOMOROVSKÝ, Ján: Poznáňky k l'udovej tradícii o kráľ'ovi Matejovi. *Slovenský Národopis*, 1954. 176–191.

- KOMOROVSKÝ, Ján: Vznik ľudovej tradície o kráľovi Matejovi Korvínovi. *Slovensky Národopis*, 1955. 309–316.
- KOMOROVSKÝ, Ján: *Matej Korvin v ľudovej prozaickej Slovenosti*. Bratislava, 1957.
- KOMOROVSKÝ, Ján: *Kratochvil'ne príbehy kráľ'a mateja*. Bratislava, 1972.
- KONSZA Samu: *Háromszéki magyar népköltészet*. Marosvásárhely, 1957.
- KÓNYA László (szerk.): *Mesék és legendák a Kárpátok Eurorégió történelméből*. (A mesék és legendák gyűjtését megszervezte és a könyvet összeállította KÓNYA László.) Szatmárnémeti, 2003.
- KORABINSKY, Johann Matthias: *Geographisches-Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn*. Pressburg, 1786.
- KÓSA László: *Hagyomány és közösség*. Budapest, 1984.
- KÓSA László: *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920)*. Debrecen, 1991.
- KOVÁCS Ágnes: Nógrádsipeki mesemondók. In: *Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórájáról*. (Szerk.: SZEMERKÉNYI Ágnes.) Budapest, 1980. 33–73., 431–485.
- KOVÁCS Ágnes: Mátyás-mese. In: *Magyar Néprajzi Lexikon 3*. (Főszerk.: ORTUTAY Gyula.) Budapest, 1980a. 533–534.
- KOVÁCS Ágnes: Vásárhelyi mesék és mondák Kálmány Lajos gyűjtéséből. In: *Kiss Lajos Emlékkönyv*. (Szerk.: DÖMÖTÖR János és TÁRKÁNY SZÜCS Ernő.) Hódmezővásárhely, 1983. 351–378.
- KOVÁCS Ferenc: *Aradvégi mondák*. Újkígyós, 1995.
- B. KOVÁCS István: *Baracai népköltészet*. Új Magyar Népköltési gyűjtemény XXV. Budapest–Pozsony, 1994.
- B. KOVÁCS István: *Hervadatlan rózsagyűker. Gömör-Kishont magyar népköltészete*. Duna-szerdahely, 1998.
- KOVÁCS József: *A Balatonvidék multja és regevilága*. Budapest, 1944.
- KOVÁCS Dániel: *Az abaúji Hegyköz helynevei*. Sátoraljaújhely, 2000.
- KÖRNYEI Elek: *Vörösmarty Emlékmúzeum Kápolnásnyéken*. Székesfehérvár, 1960.
- KÖRÖSI Sándor: A „cinkotai kántor” meséjének ősei. *Ethnographia*, 1923–1924. 149–151.
- KÖVÁRY László: *Erdély régiségei*. Pest, 1852.
- KÖVÁRY László: *Erdély földje ritkaságai*. Kolozsvár, 1853.
- KÖVÁRY László: *Száz történelmi rege*. Kolozsvár, 1857.
- KÖVÁRY László: *Történelmi adomák*. Kolozsvár, 1857a.
- KÖVESDI KISS Ferenc: *Riadóra szól a harang. A Mezőség településeinek helyzetképe (1891–1991)*. Pomáz, 2006.

- KRÍZA Ildikó: Rex iustus – rex clarus. (Mátyás király a néphagyományban.) In: *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára.* (Szerk.: RÁZSÓ Gyula, V. MOLNÁR László.) Budapest, 1990. 363–410.
- KRÍZA Ildikó: A sokarcú Mátyás-hagyomány. Ismeretlen Mátyás-ének és monda a XVIII. századból. In: *A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére.* (Szerk.: HALÁSZ Péter.) Budapest, 1991. 671–676.
- KRÍZA Ildikó: A ponyvairodalom és a szájhagyomány kapcsolata a parasztság körében a 19. század végén. In: *A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében II.* (Szerk.: JANKOVICS József–KÓSA László–NYERGES Judit–Wolfram SEIDLER.) Budapest–Wien, 1991. 881–887.
- KRÍZA Ildikó: A Mátyás-hagyomány szlovén és magyar kapcsolatai. *Néprajzi Látóhatár*, 1992/3–4. 64–71.
- KRÍZA Ildikó: Egy ismeretlen Mátyás-história a XVIII. századból. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1992. 607–615.
- KRÍZA Ildikó: Mátyás-hagyomány az irodalom és folklór határán. Adatok a Mátyás-folklór XVI. századi történetéhez. *Ethnographia*, 1993. 581–590.
- KRÍZA Ildikó: Egy Mátyás-színmű kapcsolata a néphagyománnyal. In: *Az iskolai színjáték és a népi dramatikus hagyományok.* (Szerk.: PINTÉR Zsuzsanna Márta és KILIÁN István.) Debrecen, 1993. 169–178.
- KRÍZA Ildikó: Mátyás-hagyomány a Dél-Alföldön. In: *Régi és új peregrináció.* (Szerk.: BÉKESI Imre–JANKOVICS József–KÓSA László–NYERGES Judit.) Budapest–Szeged, 1993. 1734–1740.
- KRÍZA Ildikó: A szlovén és magyar Mátyás-hagyomány kapcsolatai. In: *Folklór és Tradíció VII.* (Szerk.: KISS Mária.) Budapest, 1994. 212–220.
- KRÍZA Ildikó: Egy moldvai balladáról. *Néprajzi Látóhatár*, 1994. 1–2. szám, 245–252.
- KRÍZA Ildikó: Narratívátípusok a Mátyás-hagyományban. *Néprajz és Nyelvtudomány XXXVI.* Szeged, 1995. 39–52.
- KRÍZA Ildikó: A fehér lóért vett ország. *Néprajzi Értesítő*, 1995. 45–60.
- KRÍZA Ildikó: A Mátyás-hagyomány a 18. században. *Népi Kultúra–Népi Társadalom XVIII.* Budapest, 1995. 119–145.
- KRÍZA Ildikó: Ruszin–magyar folklórkapcsolatok. (A kárpátaljai néphagyomány Mátyás királyról.) In: *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából 2.* (Szerk.: EPERJESSY Ernő.) Budapest, 1998. 130–140.
- KRÍZA Ildikó: A nemzetekfelettség a kelet-európai népek folklórában. In: *Ünnepi kötet Szabó László tiszteletére.* (Szerk.: UJVÁRY Zoltán.) Debrecen, 1999. 227–236.
- KRÍZA Ildikó: Mátyás király házassága a rabszabadító leánnyal. In: *Tűzcsiholó. Írások a 90 éves Lükkő Gábor tiszteletére.* (Szerk.: POZSGAI Péter.) Budapest, 1999. 367–389.
- KRÍZA Ildikó: *A Mátyás-hagyomány évszázadai.* Budapest, 2007.
- KRÍZA Ildikó (szerk.): *Mátyás, az igazságos.* (A szövegeket válogatta és az utószót írta KRÍZA Ildikó.) Budapest, 1990.

- KRÍZA Ildikó (szerk.): *Mesék és mondák Mátyás királyról*. Budapest, 1999.
- KRSTIĆ, Branoslav: *Indeks motiva narodnih pesama balkanskih slovena*. (Motif Index of Folk Songs of Balkan Slavs.) Beograd, 1984.
- KUBINYI Ferenc–VAHOT Imre (szerk.): *Magyarország és Erdély képekben I–IV*. Pest, 1853–1854.
- KULCSÁR Ferenc: *Kígyókő. Bodroghközi legendák, mondák, regék és hiedelmek a honfoglalástól a huszadik századig*. Dunaszerdahely, 1995.
- KUMER, Zmaga et alii: *Slovenske ljudske pesmi I*. Ljubjana, 1970.
- KUN József: *A tárkányi sudár torony*. (Fekete-Körös-völgyi folklór.) Miskolc, 1998.
- KUZELYA, Zenon: *Uhorskij korol Matvij Korvin v szlavjanszkij usztnij szlovesznosztj*. Lvov, 1906.
- LÁBADI Károly: *Kopács – a víz melletti falu*. Budapest, 1994.
- LÁBADI Károly: Vörös Márta. Egy néveredetető monda a Drávaszögben. *Néprajzi Látóhatár*, 1999/1–2. 132–138.
- LAMI István: Mátyás király huszárja. *Ifjúságunk*, 1944. I.
- LANDGRAF Ildikó (szerk.): „Beszéli a világ, hogy mi magyarok...” *Magyar történeti mondák*. (Szerkesztette és a bevezetést írta Landgraf Ildikó.) Budapest, 1998.
- N. LÁSZLÓ Endre: Itt járt Mátyás király! *Honismeret*, 1979/4. 55–57.
- LENGYEL Dénes: *Régi magyar mondák*. Budapest, 1972.
- LENGYEL Dénes: Történeti monda. In: *Magyar Néprajz V*. (Főszerk.: VARGYAS Lajos.) Budapest, 1988. 148–166.
- LINTUR, Petro: *Tri zoloti szlova*. Uzsgorod, 1962.
- LINTUR, Petro: *Legendi Karpat*. Uzsgorod, 1968.
- LINTUR, Petro: *Legendi nasogo kraju*. Uzsgorod, 1972.
- LINTUR, Petro: *Zacsarovani kazkju. Ukrainszki narodni kazki*. Uzsgorod, 1984.
- LISZKA József: „Fíról fira maradt”... (Adalék a gömöri Mátyás-hagyomány ismeretéhez. *Hét*, 1982/28. 14.
- LISZKA József: Magyar Mátyás-mondák Szlovákiából. *Múzeumi Kurír* 52. 1988. 50–54.
- LISZKA József: Mátyás király alakja a csallóközi néphagyományban. *Hét*, 1990/17. 11.
- LISZKA József: Mesélő helyneveinkről. *Hét*, 1990a/48. 11.
- LISZKA József: Mátyás király és a madiak. (Adalékok a néphagyomány működési mechanizmusához.) In: *Kultúra és tradíció. I. Tanulmányok Ujváry Zoltán tiszteletére*. (Szerk.: VIGA Gyula.) Miskolc, 1992. 413–417.
- LISZKA József: *Fejezetek a szlovákiai Kisalföld néprajzából*. Budapest, 1992a.
- LISZKA József: „Róla Vajkának nevezték el.” Szent István alakja a kisalföldi néphagyományban. *Új Szó*, 1993. augusztus 19. 4.

- LISZKA József: Mátyás király alakja a kisalföldi néphagyományban. *Arrabona*, 31–33. (1994) 317–326.
- LISZKA József: *A szlovákiai magyarok néprajza*. Budapest–Dunaszerdahely, 2002.
- LISZKA József: *Két Duna keríti... Tanulmányok a Csallóköz néprajzához*. Pozsony, 2005.
- LISZKA József (szerk.): *Tündérrózsza. (Csallóközi mondák és anekdoták)*. Dunaszerdahely, 2007.
- LISZNYAI Kálmán: *Palóc dalok*. Pest, 1851.
- LÓCZY Lajos: A Balaton-vidék leendő turistaútjairól. *Turisták Lapja*, 1906. 132–140.
- LŐRINCZY György: *Mátyus földjén*. Budapest, é. n.
- LUBY Margit: Népünk történeti tudásáról. *Társadalomtudomány*, 1938. 169–176.
- LUKÁCS István: *A megváltó Mátyás király színeváltozásai a szlovén néphagyományban és szépirodalomban. A világ archetipikus víziója*. Budapest, 2001.
- LUKÁCS István: A „A legjobb történet” a szlovén Mátyás királyról. In: *Erdély reneszánsza I.* (Szerk.: GÁBOR Csilla–LUFFY Katalin–SIPOS Gábor.) Kolozsvár, 2009. 218–223.
- LUKÁCS László: Történeti mondák a Káli-medencéből. *Ethnographia*, 1998. 215–223.
- LUKÁCS László: A Mátyás-hagyomány Fejér megyében. *Ethnica*, 2010/3. 67–71.
- LUKÁCS László: Üdvözlégység oh szentséges Fő... Szent István király tisztelete a székesfehérvári egyházmegyében. In: *Tanulmányok a 60 esztendő Barna Gábor tiszteletére*. (Szerk.: MÓD László és SIMON András.) Szeged, 2010. 141–148.
- LUKÁCS László: *Ezer év gyöngye. A magyar történeti néphagyomány köréből*. Székesfehérvár, 2013.
- LUKÁCSNÉ VARGA Eszter: *A letűnt paraszti világ nyomában, Pilismaróton. Életmódtörténeti, néprajzi tanulmányok*. Budapest, 2012.
- LÜTHI, Max: *Volksmärchen und Volkssagen*. Bern, 1961.
- Lyrum, Larum, Lyrissimum*. Leipzig, 1700.
- Lyrum, Larum, Lyrissimum*. Leipzig, 1726.
- Magyar népköltési gyűjtemény VI. Somogy megye népköltése*. (Gyűjtötte, rendezte és világosító jegyzetekkel kísérte VIKÁR Béla.) Budapest, 1905.
- Magyar népköltési gyűjtemény VIII. Dunántúli gyűjtés*. (Gyűjtötte és szerkesztette: SEBES-TYÉN Gyula.) Budapest, 1906.
- Magyar népköltési gyűjtemény X. Hétfalusi csángó népmesék*. (Gyűjtötte és jegyzetekkel kísérte HORGER Antal.) Budapest, 1908.
- Magyar népköltési gyűjtemény XIII. Ipolyi Arnold népmese-gyűjteménye*. (Szerkesztette: KÁLMÁNY Lajos.) Budapest, 1914.
- Magyar népmesék*. (Szerkesztette és a bevezetőt írta ORTUTAY Gyula; a meséket válogatta és jegyzetekkel ellátta DÉGH Linda és KOVÁCS Ágnes.) Budapest, 1960.
- MAGYAR Zoltán: *Szent László a magyar néphagyományban*. Budapest, 1998a.

- MAGYAR Zoltán: *Koppány*. Budapest, 1998b.
- MAGYAR Zoltán: *Szent István a néphagyományban*. Budapest, 2000.
- MAGYAR Zoltán: *Torna megyei népmondák*. Magyar Népköltészet Tára I. Budapest, 2001a.
- MAGYAR Zoltán: *Halhatatlan és visszatérő hősök. Egy nemzetközi mondatípus kárpát-mendencei redakciói*. Budapest, 2001b.
- MAGYAR Zoltán: *A mindentudó fű*. Dunaszerdahely, 2002.
- MAGYAR Zoltán: *A csángók mondavilága. Gyimesi csángó népmondák*. Magyar Népköltészet Tára III. Budapest, 2003.
- MAGYAR Zoltán: *Kalotaszegi népmondák*. Magyar Népköltészet Tára V. Budapest, 2004a.
- MAGYAR Zoltán: *A herencsényi mesemondó. Herencsényi mesék, mondák és tréfás népi elbeszélések*. Magyar Népköltészet Tára IV. Budapest, 2004b.
- MAGYAR Zoltán: *Bucsek József mesél. Kiskovácsvágási mesék és mondák*. Gömör néprajza LIX. Debrecen, 2004c.
- MAGYAR Zoltán: *Népmondák a Kis-Küküllő mentén*. Marosvásárhely, 2005a.
- MAGYAR Zoltán: *Ésik István meséi. Mesék, mondák és tréfás elbeszélések Martonyiból*. Perkupa, 2005b.
- MAGYAR Zoltán: A magyar történeti mondák katalogizálásának kérdései. In: *Ethno-Lore XII.* (Szerk.: VARGYAS GÁBOR–BERTA PÉTER.) Budapest, 2005c. 345–386.
- MAGYAR Zoltán: *A Habsburgok a magyar néphagyományban. Narratívátípusok és történelmi emlékezet*. Budapest, 2006a.
- MAGYAR Zoltán: *Népmondák a Medvesalján*. Dunaszerdahely, 2006b.
- MAGYAR Zoltán: *Szent György a magyar kultúrtörténetben*. Budapest, 2006c.
- MAGYAR Zoltán: *A Szilágyság mondahagyománya*. Magyar Népköltészet Tára VII. Budapest, 2007a.
- MAGYAR Zoltán: *Népmondák a Bekecsalján*. Marosvásárhely, 2007b.
- MAGYAR Zoltán: Adottságok és lehetőségek a történeti mondák rendszerezésében. In: *Ethno-Lore XXIV.* (Szerk.: VARGYAS GÁBOR–BERTA GÁBOR.) Budapest, 2007c. 51–88.
- MAGYAR Zoltán: *Népmondák Erdély szívében. Alsó-Fehér megye mondahagyománya*. Magyar Népköltészet Tára VIII. Budapest, 2008a.
- MAGYAR Zoltán: *Így beszéltek Farkasok patakán... Tankó Fülöp Gyugyu történetei*. Marosvásárhely, 2008b.
- MAGYAR Zoltán: *Csinódi népköltészet. Az Úz-völgyi csángók folklórhagyománya*. Magyar Népköltészet Tára IX. Budapest, 2009a.
- MAGYAR Zoltán: *A rétiember. Bodrogközi népi elbeszélések*. Dunaszerdahely, 2009b.
- MAGYAR Zoltán: *Szilágysági dekameron. Szilágysági tréfás népi elbeszélések*. Marosvásárhely, 2009c.
- MAGYAR Zoltán: *Hunyad megyei népmondák*. Marosvásárhely, 2009d.

- MAGYAR Zoltán: *Muravidéki népmondák*. Lendva, 2010.
- MAGYAR Zoltán: *Az Árpád-kori szentek legendái. Motívum-index*. Budapest, 2010a.
- MAGYAR Zoltán: *Erdélyi népmondák*. I–II. Marosvásárhely, 2011a.
- MAGYAR Zoltán: *Erdővidéki népmondák*. Barót, 2011b.
- MAGYAR Zoltán: *Bebek juhász kincse. Népmondák Rozsnyó vidékén*. Dunaszerdahely, 2011c.
- MAGYAR Zoltán: *Népmondák a két Homoród mentén*. Barót, 2011d.
- MAGYAR Zoltán: *A magyar népi kultúra régiói. II. Felföld, Erdély, Moldova*. Budapest, 2011e.
- MAGYAR Zoltán: *Mezőségi népmondák*. Magyar Népköltészet Tára XIII. Budapest, 2012a.
- MAGYAR Zoltán: *Mátyás király Körösréven. Géczy Hegedűs Sándor történetei*. Rév, 2012b.
- MAGYAR Zoltán: *Érmelléki népmondák*. Barót, 2012c.
- MAGYAR Zoltán: *Népmondák a Fekete-Körös völgyében*. Barót, 2013a.
- MAGYAR Zoltán: Mondák a végső időkről. A magyar folklór eszkatologikus hagyományai. In: *Ethno–Lore XXX*. (Szerk.: BERTA Péter–ISPÁN Ágota Lídia–MAGYAR Zoltán–SZEMERKÉNYI Ágnes.) Budapest, 2013b. 138–196.
- MAGYAR Zoltán: *Erdőháti népmondák*. Marosvásárhely, 2014.
- MAGYAR Zoltán (szerk.): *Tatárok, betyárok, bányarémek. Folklórhagyományok Nagybánya vidékén*. (Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Magyar Zoltán.) Nagybánya, 2010.
- MAGYAR Zoltán (szerk.): *Őrségi mesék és mondák*. Magyar Népköltészet Tára XV. (Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Magyar Zoltán.) Budapest, 2013.
- MAGYAR Zoltán–VARGA Norbert: *Három szem klokocska. Egy gömöri pásztor hiedelemvilága és történetei*. Budapest, 2006.
- MAGYAR Zoltán–VARGA Norbert: *Amikor még szűk vót a világ... Mondák és hiedelmek Fülek vidékén*. Dunaszerdahely, 2007.
- MARCZELL Béla: Mondák hajdani Aranykertje. *Hét*, 1968/42. 14.
- MARCZELL Béla: *A Csallóköz hiedelemvilága*. Dunaszerdahely, 1994.
- MARGITTAI Gábor: Mátyás és a barlangi báró. *Magyar Nemzet*, 2008. augusztus 30. 39.
- MÁRIÁSSY Béla: Tompa Mihály Eperjesen. In: *Sárosmegyei Közlöny*, 1890. 48. szám, 1–2., 49. szám, 1–2.
- MÁRKI Sándor: A borsodi Bükkhegységben. *A Magyarországi Kárpát-Egyesület Évkönyve IX*. Budapest, 1882. 247–273.
- MARZIO, Galeotto: *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv*. (Ford.: KARDOS Tibor.) Budapest, 1979. [1485]
- MÁTÉ Gábor: Migráció és népességcsere a tulajdonnevek (családnevek, helynevek) és a történeti mondák tükrében Észak-Baranyában. In: *Folklór és nyelv*. (Szerk.: SZEMERKÉNYI Ágnes.) Budapest, 2010. 193–214.

- MATIČETOV, Milko: Kralj Matjaž v luci novega slovenskega gradiva in novih raziskavaj. *Razprave 2. Razreda IV.* Ljubjana, 1958a. 101–155.
- MATIČETOV, Milko: Niccolettijevo sporečieo o toéminich in kralju Matjažu. I dati di M. Nicoletti sugni Sloveni die Tolminese. *Slovenski Etnograf*, 1958b. 47–59.
- MATIJEVICS Lajos–VESELINOVIC ŠULC Magdolna: Mátyás király alakja egy mai bácskai mesemondó mondáiban. *Hungarológiai Közlemények* 45. Újvidék, 1980. 77–89.
- MEDNYÁNSZKY Alajos: *Malerische Reise auf dem Waagflusse*. Pest, 1826.
- MEDNYÁNSZKY Alajos: *Erzählungen, Sagen und Legendens aus Ungarns Vorzeit*. Pesth, 1829.
- MEDNYÁNSZKY Alajos: *Elbeszélések, regék 's legendák a' magyar előkorból* I–II. Pesten, 1832–1834.
- MEDNYÁNSZKY Alajos: *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungarn*. Pesth, 1844. (Második, bővített kiadás.)
- MEDNYÁNSZKY Alajos: *Festői utazás a Vág folyón, Magyarországon (1825)*. (Ford.: SOLTÉSZ Gáspár.) Budapest, 1981.
- MEZEY Tibor: *Hagyományok a Belényesi-medencében. Fekete-Körös menti szokások*. Nagyvárad–Sonkolyos, 1996.
- MIKSZÁTH Kálmán: *Magyarország lovagvárai regékben*. Budapest, 1890.
- MIKSZÁTH Kálmán: *A szelistei asszonyok*. Budapest, 1901.
- MIKSZÁTH Kálmán: *Összes művei VIII.* Budapest, 1958.
- MIKSZÁTH Kálmán: *Összes művei XII.* Budapest, 1959.
- MITRULY Miklós: *Szóból ért az ember. Népszerű elbeszélések Krasznáról*. Székelyudvarhely, 1999.
- MOCSÁRY Antal: *Nemes Nógrád Vármegyének Históriai, Geographiai és Statistikai Esmeretése* I–IV. Pesten, 1826.
- MOLNÁR János–KOSSÁNYI István: Csallóközi képek. Mit beszél a Csallóköz Mátyás királyról. *Hét*, 1966/10. 10–11.
- MÓRA Ferenc: *Göröngykeresés. Parasztjaim*. Budapest, 1984.
- MORAVCSIK Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1984.
- MÓRICZ Zsigmond: *Ifjúági írások*. Budapest, 1958.
- MÜLLER, Friedrich: *Siebenbürgische Sagen*. Wien–Hermannstadt, 1885.
- MUSKETIK, Leszja: Magyar elemek a kárpátaljai ruszin népmesében. *Néprajzi Látóhatár*, 1993. 4. szám, 70–76.
- MUSKETIK, Leszja: Magyar történeti hősök a kárpátukrán folklórban. In: *Az együttélés évezrede a Kárpát-medencében*. (Szerk.: EPERJESSY Ernő–GRIN Igor–KRUPA András.) Békéscsaba–Debrecen, 1998. 203–206.
- MUSKETIK, Leszja: Mátyás király a kárpátaljai népi prózában. In: *Erdély reneszánsza I.* (Szerk.: GÁBOR Csilla–LUFFY Katalin–SIPOS Gábor.) Kolozsvár, 2009. 210–217.
- MUSKETIK, Leszja: *Folklor ukrainszko-ugorszkogo porubizsja*. Kijiv, 2013.

- NAGY Géza: *Karcsai népmesék* I–II. (Gyűjtötte és a bevezetést írta NAGY Géza, válogatta és a jegyzeteket írta ERDÉSZ Sándor.) Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XX–XXI. Budapest, 1985.
- NAGY Géza: A Bodrogköz két történeti mondája a szépirodalomban. *Néprajzi Látóhatár*, 1998/3–4. 172–185.
- NAGY Ilona: A magyar mondakutatás fehér foltja: a modern mondák. In: *Ethno–Lore* XXIII. (Szerk.: VARGYAS Gábor–BERTA Péter.) Budapest, 2006. 397–435.
- NAGY István, Ny.: *Pesty Frigyes kéziratoss helynévtára. Történelmi Veszprém vármegye*. Pápa, 2000.
- NAGY Iván: Történeti Népregék. *Divatcsarnok*, 1854. 114–115., 255–257., 808–809.
- NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* I–XIII. Pest, 1857–1868.
- NAGY Miklós (szerk.): *Magyarország képekben*. I–II. Pest, 1867–1868.
- NAGY MOLNÁR Miklós: Adalékok az Ung-vidék folklórához. In: *Varia ethnographica et folkloristica. Ujváry Zoltán 65. születésnapjára*. (Szerk.: SZABÓ László és KEMÉNYFI Róbert.) Debrecen, 1997. 14–17.
- NAGY Zoltán: *A megpatkolt boszorkány*. Budapest, 1987.
- NAGY Zoltán: *Póruházi szerelmesek*. Salgótarján, 1987a.
- NAGY Zoltán: *Az elvarázsolt királyfi*. Salgótarján, 1994.
- NAGY Zoltán: *Az aranyhajú lány. Palóc népmesék*. Salgótarján, 1995.
- NAGY Zoltán–BENEDEK Katalin: *Fanyűvő Jankó. Palócföld meséi és mondái*. Magyar Népköltészet Tára X. Budapest, 2001.
- NAGY-MÁTÉ András (szerk.): *Bihar-Bihor eurorégió diákjai helyi értékek nyomában*. Nagyvárad, 2007.
- NÁNÁSI Zoltán: *Székelyhíd történeti monográfiája*. Székelyhíd, 2003.
- NAUMANN, Hans: *Primitive Gemeinschaftskultur. Beiträge zur Volkskunde und Mythologie*. Jena, 1923.
- NÉMETH Mária: A madi bicska. *Hét*, 1983/23. 22.
- Nógrád vármegye*. (Szerk.: BOROVSKY Samu.) Budapest, 1911.
- Nyitra vármegye*. (Szerk.: BOROVSKY Samu.) Budapest, 1899.
- OLÁH János: Balaton mellyéki tudósítások barátságos levelekben. *Tudományos Gyűjtemény*, 1834. III. 51–96.
- OLÁH Miklós: Hungaria [1536]. In: *Hungária. Athila*. Budapest, 2000a. 9–52.
- OLÁH Miklós: Athila. In: *Hungária. Athila*. Budapest, 2000b. 55–99.
- ORBÁN Balázs: *A Székelyhíd leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népmeséi szempontból* I–VI. Pest–Budapest, 1868–1873.
- ORBÁN Balázs: *Torda város és környéke*. Budapest, 1889.

- ORTUTAY Gyula: *Nyíri és rétközi parasztmesék*. Gyoma, 1935.
- ORTUTAY Gyula: *Rákóczi két népe*. Budapest, 1939.
- ORTUTAY Gyula: *Fedics Mihály mesél*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény I. Budapest, 1940.
- ORTUTAY Gyula: Ruszin–magyar kapcsolatok a népköltészetben. In: *Ung vármegye*. (Szerk.: CSÍKVÁRI Antal.) Vármegyei szociográfiák IX–X. Budapest, 1940a. 119–129.
- ORTUTAY Gyula: Mátyás király és Kossuth Lajos nyomában. *Szabad Nép*, 1955. május 22. 5.
- ORTUTAY Gyula: Variáns, invariáns, affinitás. (A szájhagyományozó műveltség törvényszerűségei.) *Az MTA II. Osztályának Közleményei X*. Budapest, 1959. 195–238.
- ORTUTAY Gyula: *Halhatatlan népköltészet*. Budapest, 1966.
- ORTUTAY Gyula–KATONA Imre: *Magyar parasztmesék*. I–II. Budapest, 1951–1956.
- ORTUTAY Gyula–KRÍZA Ildikó: *Magyar népballadák*. Budapest, 1976.
- Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen XIII*. Budapest, 1896.
- Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen XVIII*. Budapest, 1900.
- PAÁL Jób: Mátyás legendák a szlovén hegyek között. *Ellenzék*, 1938. 295. szám, 10.
- PÁKAY Zsolt: Néprajzi vonatkozású helynevek. *Ethnographia*, 1942. 152–154.
- PALÁDI-KOVÁCS Attila: *A Barkóság és népe*. Borsodi kismonográfiák 15. Miskolc, 1982.
- PÁPAI ISTVÁNNÉ PÁHI Emma–HUSZÁR Andrea Magdolna: *Tündértánc*. Budapest, 2008.
- PÁPAI PÁRIZ Ferenc: *Dictionarium Latino–Hungaricum...* I. (Intentiona ac labore Petri BOD de F. Tsernaton V. D. Ministri M. Igeniensis.) Posonii et Cibini, 1801.
- PARÁK Endre: *Mátyás király Kéménden*. Pozsony, 1994.
- PÁRNICZKY Józsefné: Pesty Frigyes helységnévtára, Fejér megye. *Fejér Megyei Történeti Évkönyv* II. Székesfehérvár, 1977. 161–305.
- PASTINSZKY Miklós–TAPOLCAINÉ SÁRAY SZABÓ Éva: *Pesty Frigyes 1864. évi helynévgyűjtése. Komárom megye*. Tatabánya, 1977.
- PATAKI János: *Székelyföld. A legendák világa*. Budapest, 2005.
- PÉCZELI József: Magyar Országnek négy nagyobb Folyó-Vizei. Minden Gyűjtemény, 1790. 156–167., 182–191., 209–219., 236–245., 253–258.
- PELKÓ Péter: *Eredeti magyar közmondások és szójárások*. Rosnyó, 1864.
- PENAVIN Olga: Mátyás-mondák a Vajdaságból. *Néprajzi Közlemények*, 1959. 1. szám, 107–112.
- PENAVIN Olga: *Jugoszláviai magyar népmesék*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XVI. Budapest, 1971a.
- PENAVIN Olga: Néhány baranyai, drávaszögi község földrajzinév készlete. *A Novi Sad-i Bölcsészeti Kar Évkönyve XIV/2*. Újvidék, 1971b. 639–652.
- PENAVIN Olga: *Néprajzi tanulmányok*. Újvidék, 1983.
- PENAVIN Olga: *Jugoszláviai magyar népmesék II*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XIX. Budapest–Újvidék, 1984.

- PENAVIN Olga: *Jugoszláviai magyar diakrón népmesegyűjtemény I–II*. Újvidék, 1993–1995.
- PENAVIN Olga–KOVÁCS Ágnes: Mátyás-mondák a Vajdaságból. *Néprajzi Közlemények*, 1959/3. 107–115.
- PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ Mária: *Tűzoltó nagymadár. Beregújfalusi népmesék és mondák*. Ungvár, 1993.
- PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ Mária: *Tűzoltó nagymadár. Beregújfalusi népmesék és mondák*. Budapest–Beregszász, 1995.
- PERFECKIJ, Eugen [Jevgen]: Podkarpatské a haličkoruské tradice o krali Mátyásovi Corvinovi. In: *Sbornik Filosoficke Fakulty University Komenského Bratislava IV*. Bratislava, 1926. 3–55.
- Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye I–II*. (Szerk.: BOROVSZKY Samu.) Budapest, 1910., 1911.
- PESTI János (szerk.): *Az ördögszántotta hegy. Baranyai mondák, hiedelmek és történetek*. Pécs, 2002.
- PESTY Frigyes: *Krassóvármegye története I–IV*. Budapest, 1882–1885.
- PESTY Frigyes: *Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben I*. Budapest, 1888.
- PETÁNOVICS Katalin: *Az elfeledett örökség. Vállus summásfalu népköltészete*. Budapest, 1991.
- PETŐ Margit: *Rozmaring ága, virágnak virága*. Budapest, 1984.
- PETZOLDT, Leander: *Historische Sagen I–II*. München, 1976.
- PETZOLDT, Leander: *Märchen–Mythos–Sage. Beiträge zur Literatur und Volksdichtung*. Marburg, 1989.
- PEUCKERT, Will-Erich: *Deutsche Sagen I–II*. Berlin, 1961–1962.
- PEUCKERT, Will-Erich: Sage. In: *Deutsche Philologie im Aufriss III*. (Hrsg.: STAMMLER, W.) 1641–1676. Berlin, 1962.
- PFUHL Ágost: Helynevek. *Magyar Nyelvőr*, 1874. 565–566.
- POLÍVKA, Jiří: *Súpis slovenských rozprávok I–V*. Turčiansky Svätý Martin, 1923–1931.
- POLÓNYI Péter–Polónyiné Bocskay Katalin: *Nagykállói mesék. Népiünk hagyományaiból*. Budapest, 1956. 152–159.
- Pozsony vármegye és Pozsony*. (Szerk.: BOROVSZKY Samu.) Budapest, 1904.
- PRÉM József: Mátyás király és Marko Krajina népköltészetében. *Fővárosi Lapok*, 1868. január 28. 86–87.
- PRÉM József: Mátyás király a krajinai népköltészetben. In: *Mátyás király emlékkönyv*. (Szerk.: MÁRKI Sándor.) Budapest, 1902. 236–241.
- PRESINSZKY Lajos: *Múltunkról a jelennek. Alistál, Felistál, Tőnye*. Somorja, 2004.
- PROHÁSZKA Mátyás: *Bakabánya. István bácsi naptára 1857*. Pest, 1856. 153–156.

- PRÜTTING, Hildegunde: Zur geschichtlichen Struktur der volkstümlichen Geschichtsüberlieferung untersucht an den Sagen der Pfalz. In: *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde*, 1955. 16–26. Berlin.
- PURMAN József: Vörös Mártha. Néprege az Al-Duna mellékén. *Bácska*, 1884. 84. szám, 3.
- PUSKÁS Péter–VÉGH József: *Sisa Pista, az utolsó nógrádi betyár*. Horpács, 1997.
- RADNÓTI Dezső: *Erdélyi Kalauz*. Kolozsvár, 1901.
- RÁDULY János: *Szép Magdolna*. Kolozsvár, 1994.
- RÁDULY János: *A király táncos lovai. Székely tréfás mesék*. Sepsiszentgyörgy, 1995.
- RÁDULY János: *Vettem gyöngyöt. Népköltészeti tanulmányok*. Székelyudvarhely, 1997.
- RÁDULY János: *A hencegő völgegy. Népi tréfák, mondák, anekdoták*. Marosvásárhely, 2005.
- RÁDULY Márta: *Solj már. Népszabadság*, 1958. január 12. 13.
- RAFFAI Judit: *A mesélő ember. Szűcs László bácskai parasztember meséi*. Magyar Népköltészet Tára II. Budapest, 2001.
- RAFFAI Judit: *Vajdasági történetek Mátyás királyról*. Újvidék, 2008.
- RAFFAI Judit: Epika. In: *Vajdasági Magyar Néprajzi Atlasz*. (CD) Szabadka, é. n.
- RAPAICS Raymund: Öreg fák, ősi legendák. *Természettudományi Közlöny*, 1929. 721–735.
- RATKÓ Lujza: *Mesék, mondák Biriből*. Nyíregyháza, 1987.
- RECHNITZ Ignác: Egy zsidó krónika adatai a hunok és magyarok történetéhez. *Ethnographia*, 1897. 211–213.
- REDFIELD, Robert: *The Little Community and Peasant Society and Culture*. Chicago, 1960.
- RELKOVIĆ Davorka: Hun és magyar vonatkozású mondák nyugati szomszédainknál. *Ethnographia*, 1939. 55–65.
- A Répce mente meséi és mondái*. (Szerk.: HETYÉSI Katalin–SUDÁR László. A típusmutatót készítette NAGY Ilona.) Csepreg, 1996.
- RÉSELY [Mihály]: Csallóköz ismertetése. *István bácsi naptára 1857*. Pesten, 1856. 145–151.
- RÉSŐ ENSEL Sándor: *A helynevek magyarzója I–IV*. Pest–Budapest, 1861., 1862., 1890., 1893.
- RÉSŐ ENSEL Sándor: Királyok emlékei. *Budapesti Hirlap*, 1881. 98. szám, 3.
- ROHRBACHER Miklós: *Tata története*. Tata, 1888.
- ROXER Vilmos: Öt nap a Magas-Tátrában. *A Magyarországi Kárpátgyesület Évkönyve XX*. Igló, 1893. 104–120.
- RUFF Andor: *Mosonmegyei és környékbeli népregek, mesék és mondák*. Magyaróvár, 1928/1938.
- RUPP Jakab: *Buda-Pest és környékének helyrajzi története*. Pesten, 1868.
- RUPP Jakab: *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre I–III*. Pest–Budapest, 1870–1876.
- SAJÓVÖLGYI G. Péter: Borsodmegyei népmondák. *Ethnographia*, 1896. 174–176.

- SALAMON Anikó: *Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák*. Budapest, 1987.
- SÁNDOR István: *Sokféle*. Győrött, 1791.
- SÁNDOR István: Épületmonda. In: *Magyar Néprajzi Lexikon* 1. (Főszerk.: ORTUTAY Gyula.) Budapest, 1977. 700–702.
- SÁNDOR Kálmán: Mátyás király és a szegény ember. Egy népmonda elbeszélése. *Erdélyi Képes Naptár 1874dik közönséges évre*. Kolozsvárt, 1873. 43–48.
- SÁNDOR László: *Pallag Rózsa. Kárpát-ukrajnai magyar népmesék*. Budapest, 1988.
- SÁNTHA György: *A harcok szentek legendái*. Budapest, 1943.
- SCHEINIGG, János: A szlovének mythosai, mondái és népdalai. In: *Az Osztrák–Magyar Monarchia irásiban és képmiben VI. (Karinthia és Krajna.)* Budapest, 1891. 378–392.
- SEBŐ József: *A bakony-balatoni táj beszélő nevei*. (Kézirat, 2012.)
- SÉDEL Ferencz: A' szőlőművelők. Ballada. *Felső Magyar-Országi Minerva*, 1826. 599–600.
- SEEMAYER Vilmos: Mátyás király és a molnárléány. *Ethnographia*, 1938. 218–219.
- SEREGI György: Néphit és valóság. *Nagymaros*, 2004/2. 16.
- SIEGMETH Károly: *Az Abaúj-torna-gömöri barlangvidék*. Eperjes, 1887.
- SIEGMETH Károly: Kirándulás a Polonina-Runára. *A Magyarországi Kárpátgyesület Évkönyve XV*. Igló, 1888. 31–50.
- SIEGMETH Károly: *A Magyar Keleti Kárpátok*. Budapest, 1889a.
- SIEGMETH Károly: *A Magas Tátra és az abauj-torna-gömöri barlangvidék*. Budapest, 1889b.
- SIEGMETH Károly: *Az Abaúj-torna-gömöri barlangvidék különös tekintettel Torna vidékére és az Aggteleki-barlangra*. Kassa, 1891.
- SILLING István: Kupuszinai mondák. *Néprajzi Látóhatár*, 1993/1–2. 177–182.
- SIMONYI Zsigmond: *Tréfás népmesék és adomák. Nyelvjárási olvasókönyv*. Budapest, 1902.
- SINGER Ábrahám: *Palota város történetéből*. Veszprém, 1976.
- SIRISAKA Andor: *Magyar közmondások könyve*. Pécs, 1890.
- SOERENSEN, Asmus: Prilog istoriji razvinja srpskih junačkih pesama. *Prosvetni Glasnik*, 1897/7–8. 513–515.
- SOLYMOSSY Sándor: A Toldi-monda keletkezése. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1924. 1–18., 81–96.
- SOLYMOSSY Sándor: Monda. In: *A magyarság néprajza* III. Bp., é. n. [1935] 183–255.
- Somogy megye földrajzi nevei*. (Szerk.: PAPP László és VÉGH József.) Budapest, 1974.
- Somogy vármegye*. (Szerk.: CSÁNKI Dezső.) Budapest, 1914.
- SVINGER István: A helységnevek beszélnek. *Hét*, 1990/39. 11.
- SYDOW, Carl Wilhelm von: *Selected Papers on Folklore*. Copenhagen, 1948.
- SZABÓ Gyula, N.: *Zalaországban* I–IX. Nagykanizsa, 1925–1927.
- S. SZABÓ József: Szép Ilonka és a Peterdyek. *Ország-Világ*, 1900. 50. szám.

- SZABÓ Lajos: *Taktaszadai mondák*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény. Budapest, 1975. (A jegyzeteket készítette DOBOS Ilona, KÖRNER Tamás és NAGY Ilona.)
- SZABÓ T. Attila: Meghalt Mátyás király... *Magyar Nyelvőr*, 1958. 235–236.
- SZATHMÁRY József: *Királyhelmece (Kráľovský Chlmec) és környéke helynevei*. Magyar Névtani Dolgozatok 76. Budapest, 1987.
- SZEGEDY Rezső: Mátyás királlyá választása a délszláv népköltészetben. *Ethnographia*, 1916. 47–60.
- SZEGHALMY Gyula: *Felvidéki regék*. Debrecen, 1929.
- SZÉMÁN István: Mátyás király a magyarországi ruthén népmondában. *Ethnographia*, 1911. 236–240.
- SZÉMÁN István: Kuzelya, zenon: Uhorskij koroly Matvij Korvin z Szlavjanszkik szlovesznosztí. *Századok*, 1912. 138–194.
- SZENDREY Zsigmond: Történelmi népmondák. *Ethnographia*, 1920. 45–59.
- SZENDREY Zsigmond: Történelmi népmondák. *Ethnographia*, 1921. 130–133.
- SZENDREY Zsigmond: Magyar népmonda-típusok és tipikus motívumok. *Ethnographia*, 1922. 45–64.
- SZENDREY Zsigmond: Történeti népmondáink. *Ethnographia*, 1923–1924. 143–149.; 1925. 48–53.; 1926. 29–35., 78–86., 132–138., 183–187.; 1927. 193–198.
- SZENDREY Zsigmond: Zemplén vármegyei néphagyományok. *Zempléni Ujság*, 1925/7. 2–20.
- SZERÉMI György: *Magyarország romlásáról*. (ERDÉLYI László fordítását átdolgozta JUHÁSZ László; a bevezetést és a jegyzeteket írta SZÉKELY György.) Budapest, 1961. [1543]
- SZILÁGYI Ferenc: *Elméti vidító elegy-belegy dolgok rövidebb és hosszabb csipős históriák*. Budapest, 1983.
- SZILÁGYI Miklós: Történeti emlékek Magyarakanizsáról. *Bácsország – Vajdasági Honismereti Szemle*, 2009/3. 43–47.
- A szlovén irodalom kistükre*. Budapest, 1973.
- SZOMBATHY Viktor: *Az északi hegyek ölelésében*. Budapest, 1984.
- SZÖLLŐSY Tibor: Mátyás király és az öt kiváltságos máramarosi város. *Honismeret*, 1992/5. 36–38.
- SZÚCS Sándor: *Régi magyar vízivilág*. Budapest, 1977.
- SZVORÉNYI József: A magyar nép eszejárása és eszmeköre közmondásaiban s egyéb elméműveiben elétűntetve. In: *A ciszterci rend egri kath. Főgymnasiumának értesítője az 1888–89. évről*. Eger, 1889.
- TAGÁNYI Károly–RÉTHY László–KÁDÁR József: *Szolnok-Dobokavármegye monographiája I–VII*. Deésen, 1900–1905.
- TAMÁSKÓ Ödön: *Zempléni-hegység*. Budapest, 1958.
- TÁNCZOS Tibor: *A nagymegyeri Mátyás legendák*. Dunaszerdahely–Nagymegyer, 1997.

- TÁNCZOS Vilmos: *Elejtett szavak. Egy csiki székely ember nyelve és vilásképe*. Csikszere-
reda, 2008.
- TARDY János (szerk.): *Magyarországi települések védett természeti értékei*. Budapest, 1996.
- TATÁR Erzsébet Tímea: Szabóné Tatár Erzsébet álom- és látomástörténetei. In: *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. (Szerk.: KESZEG Vilmos és SZABÓ Zsolt.) Kolozsvár, 2010. 159–181.
- TATÁR Péter: *A czinkotai nagy itcze, vagy: a kántor és Mátyás király*. Pesten, 1857.
- TAXONYI János: *Az emberek erköltseinek és az Isten igazságának tükörei*. Kassán, 1759.
- A tengeri kisasszony. Ipolyi Arnold kéziratos folklórgyűjteménye egész Magyarországról 1846–1858*. (Közreadja BENEDEK Katalin.) Magyar Népköltészet Tára VI. Budapest, 2005.
- THALY Kálmán: Jóslatok és babonás hiedelmek a Rákóczi-korban. *Századok*, 1881. 40–60., 115–132.
- THIRRING Gusztáv: *Budapest környéke*. Budapest, 1900.
- THIRRING Gusztáv: *Budapest*. Budapest, 1919.
- THOMPSON, Stith: *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends*. I–VI, Bloomington, Indiana, 1955–1958.
- THURÓCZY János: *Chronica Hungarorum*. Augsburg, 1488.
- THURÓCZY János: *A magyarok krónikája*. (Ford.: Horváth János.) Budapest, 1978.
- TIMAFFY László: Történelmi mondák a Kisalföldről. *Arrabona* 18. (1976) 75–87.
- TIMAFFY László: *Tündérek, táltosok, boszorkányok. Kisalföldi népmondák*. Győr, 1992.
- TIMÁR Kálmán: Magyar szentek legendái és a Gesta Romanorum. *Ethnographia*, 1910. 51–52.
- TISOVSZKI Zsuzsanna: A kéméendi Tóth Istvánné meséi. In: *A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére*. (Szerk.: HALÁSZ Péter.) Budapest, 1991. 701–702.
- Tolna megye földrajzi nevei*. (Szerk.: VÉGH József–PAPP László–ÖRDÖG Ferenc.) Budapest, 1981.
- TOLNAI Vilmos: A sátorhalom. *Ethnographia*, 1918. 130–133.
- TOLNAI Vilmos: A Toldi-monda és a lovageposzok rokonságához. *Ethnographia*, 1919. 100–101.
- TOMPA Mihály: *Népregék, népmondák*. Pesten, 1846.
- TOMPA Mihály: Király kútja. In: *Magyar- és Erdélyország Képekben* III. Pest, 1854. 123–124.
- TOMPA Mihály: *Tompa Mihály összes költeményei*. Budapest, 1870.
- TÓTH Béla: *Mendemondák*. Budapest, 1896.
- TÓTH Béla: *A magyar anekdotakincs* I–VI. Budapest, 1888–1903.
- TÓTH Béla: Szájrul szájra. A magyarság szálló igéi. Budapest, 1901.

- TÓTH Péter: *Pesty Frigyes: Borsod megye leírása 1864-ben*. Miskolc, 1988.
- TÓTH Sándor: *Sáros vármegye monográfiája I–III*. Budapest, 1909–1910–1912.
- TÖMÖRKÉNY István: Mária-legendák Szegeden. *Ethnographia*, 1909. 160–164.
- TRUGLY Sándor: Mátyás király a Csallóközben. *Új Szó*, 1990/78. 5.
- TRUSKOVSKY: *Bükkvidéki kalauz*. Miskolc, 1898.
- UDVARDY János: Mondák. *Magyar Nyelvőr*, 1912a. 198–199.
- UDVARDY János: Mondák. *Magyar Nyelvőr*, 1912b. 431–432.
- ÚJFALVI László: *Erdőszentgyörgy kincsei*. Budapest, 2011.
- UVJÁRY Zoltán: Ján Komorovsky: Kratochvil'ne príbehy král'a Mateja. *Herman Ottó Múzeum Közleményei* 11. 1972. 20–21.
- UVJÁRY Zoltán: *Varia Folkloristica*. Debrecen, 1975.
- UVJÁRY Zoltán: Gömöri adatok a Mátyás mondakörhöz. *A Herman Ottó Múzeum Közleményei* 19. Miskolc, 1981. 125–130.
- UVJÁRY Zoltán: Népmonda, népi emlékezés és helytörténet. *Jósa András Múzeum Évkönyve XXIV–XXVI*. (1981–1983) Nyíregyháza, 1989. 33–40.
- UVJÁRY Zoltán: *Mátyás király Gömörben*. Gömör néprajza XXIII. Debrecen, 1990.
- UVJÁRY Zoltán: *Miscellanea* I. Debrecen, 1991. Folklor és etnográfia 89.
- UVJÁRY Zoltán: A csóri csuka mája. *Ethnica*, 2008a. 27.
- UVJÁRY Zoltán: Meztelen törökök egy Mátyás mondában. *Ethnica*, 2008b. 27.
- UVJÁRY Zoltán: Dugonics acéllevele és Mátyás kölevele. *Ethnica*, 2008c. 28.
- UVJÁRY Zoltán: Néhány monda Hunyadi Jánosról. In: *Élet/út/írások. Szilágyi Miklós tiszteletére*. (Szerk.: BALI János–TURAI Tünde.) Budapest, 2009. 352–356.
- Ungarische Volksmärchen*. (Hrsg.: ORTUTAY, Gyula.) Budapest, 1957.
- UNTI Mária: *Csallóköz földrajzi nevei. Dunaszerdahelyi járás*. Dunaszerdahely, 2002.
- VAJKAI Aurél: *Szentgál. Egy bakonyi falu folklórja*. Budapest, 1987.
- VÁLYI András: *Magyar Országának Leírása I–III*. Budan, 1796–1799.
- VÁRADY Ferencz: *Baranya multja és jelenje I–II*. Pécssett, 1896–1897.
- VARCHOL, Nadija–VARCHOL, Joszif: Korvin Mátyás és a Rossz Lány az ulics-ublyai völgy szájhagyomány útján terjedő népköltészetében. In: *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon*. (Szerk.: KUNT Ernő–SZABADFALVI József–VIGA Gyula.) Miskolc, 1984. 179–184.
- VARGA Ignác: Népi szövegek. *Magyar Nyelvőr*, 1903. 178–184.
- VARGYAS Lajos: *A magyar népballada és Európa I–II*. Budapest, 1976.
- VAS Gereben: Régi képek. *Vasárnapi Ujság*, 1856. 317., 322–323., 330.
- Vas megye földrajzi nevei*. (Szerk.: BALOGH Lajos és VÉGH József.) Szombathely, 1982.

- VEDRES István: *Nemes, szabad, királyi Szeged várossa 'meg nagyobbítandó tanáts-háza' talp-kövének le-tétele alkalmatosságára készült versek.* Pest, 1799.
- VÉGH József: *Sárréti népmesék és népi elbeszélések.* Debrecen, 1944.
- VÉGH József: *Rablóból pandúr. Legendák és történetek Sisa Pista kalandos életéből.* H. n., 2012.
- VÉGH Kálmán Mátyás: *Hortobágyi apátságaink. Egyháztörténeti tanulmány.* Eger, 1903.
- VÉGHÁZI: *Szent László király.* Népiratkák 65. szám. Budapest, 1892. 26–29.
- VÉGVÁRY Tibor: Mátyás király meg a paraszt. Palóc népmese. *Budapesti Hirlap*, 1885. április 4. 9–10.
- VEREBÉLYI Kincső (szerk.): *Néphit szövegek. Néphit szövegek a Folklore Fellows Magyar Osztályának gyűjtéseiből.* Magyar Népköltési Gyűjtemény XIX. Budapest, 1998.
- VERSÉNYI György: Felvidéki népmondák. *Ethnographia*, 1895. 123–132., 230–239.
- VERSÉNYI György: Mátyás király a magyar költészetben. In: *Mátyás király Emlékkönyv.* (Szerk.: MÁRKI Sándor.) Budapest, 1902. 212–221.
- VESELINOVIC ŠULC Magdolna–MATIJEVIC Lajos: Egy magyar mesemondó szövegei Márkó királyról. In: *Hungarológiai Közlemények* 35. Újvidék, 1978.
- VESELINOVIC ŠULC Magdolna–MATIJEVIC Lajos: Mátyás király és Márkó király a Vajdaságban. In: *Jugoszláviai magyar népköltészet* III. (Szerk.: BOSNYÁK István.) Újvidék, 1995. 161–173.
- Veszprém megye földrajzi nevei I. A tapolcai járás.* (Szerk.: BALOGH Lajos és ÖRDÖG Ferenc.) Budapest, 1982.
- Veszprém megye földrajzi nevei II. A pápai járás.* (Szerk.: BALOGH Lajos és ÖRDÖG Ferenc.) Budapest, 1987.
- Veszprém megye földrajzi nevei IV. A veszprémi járás.* (Szerk.: BALOGH Lajos, ÖRDÖG Ferenc, VARGA Mária.) Budapest, 2000.
- VIKÁR Béla: Mátyás király emléke a szlovén népmondákban. *Ethnographia*, 1890. 306–307.
- VILLÁNYI Péter: *Zabari mesék és mondák.* Debrecen, 1992. Gömör néprajza XXXIV.
- VOIGT Vilmos: Hős. In: *Magyar Néprajzi Lexikon* 2. (Főszerk.: ORTUTAY Gyula.) Budapest, 1980. 592–593.
- VOIGT Vilmos: Reformkori mondák. *Acta Museologica* 1–2. 1994. 73–98.
- VOIGT Vilmos: Ezeréves-e a magyar folklór? *Ethnica*, 2000. 97–99.
- VOIGT Vilmos: Nem vagyunk mink (rablók) Szent István szolgái. 2000, 2001. 49–61.
- VOJTH Simon: Offenbánya. *Vasárnapi Ujság*, 1857. 319.
- VÖÖ Gabriella: *Többet ésszel, mint erővel. Mesék, tréfák, anekdoták a romániai magyar népköltészetből.* Bukarest, 1969.
- VÖÖ Gabriella: *Tréfás népi elbeszélések.* Bukarest, 1981.
- VÖRÖSMARTY Mihály: *Vörösmarty Mihály összes művei* 9. *Drámák IV.* (Sajtó alá rendezők: FEHÉR Géza–STAUD Géza–TAXNER-TÓTH Ernő.) Budapest, 1989.

- VRÁBÉLY Mihály: Rutén népmondák Mátyás királyról. *Ethnographia*, 1893. 160.
- VRIES, Jan de: *Die Märchen von klugen Rätsellösern. Eine vergleichende Untersuchung.* Folklore Fellows' Communications 73. Helsinki, 1928.
- VUJKOV, Balint: *Do neba drvo. Hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine.* Subotica, 1963.
- ZÁBRÁTZKY Éva: Történeti mondák Bakó Ferenc gyűjtéséből. *Agria XL.* Eger, 2004. 313–346.
- ZÁCH József: *Fehér-megye topographiai statistikája politikai-, egyházi- és nemzetgazdászati helyreirása.* Székes-Fehérvárott, 1863.
- Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely.* (Szerk.: BOROVSKY Samu.) Budapest, 1905.
- ZOLNAI Béla: Mátyás mondáink eredete és fejlődése. *Irodalomtörténet*, 1921. 126–137.
- ZOMBORY Gusztáv: Sárospatak és régi vára. *Vasárnapi Ujság*, 1860. 271–272.
- ZRÍNYI Miklós: *Mátyás király életéről való elmélkedések.* (A szöveget gondozta KLANICZAY Tibor.) Budapest, 1983.
- ZRÍNYI Miklós: *Zrínyi Miklós prózai művei.* (Szerk.: KOVÁCS Sándor Iván.) Budapest, 1985b.
- ZSIDÓ Ferenc: *Szent Anna tavától a bihari Asszonyszigetig. Erdélyi magyar mondák.* Székelyudvarhely, 2000.
- ZSIGMOND Győző: A népi történelemszemléletről. Felsőboldogfalvi történeti néphagyomány ma és Orbán Balázs idejében. *Néprajz és Nyelvtudomány XXXVI.* Szeged, 1995. 85–102.
- ZSIGMOND Győző: Az emlékező Harasztos. In: *Harasztos.* (Szerk.: ZSIGMOND Győző.) Sepsiszentgyörgy, 2000. 46–76.
- ZSIGMOND Győző: *Orbán Balázs idejében és ma.* Székelyudvarhely, 2001.

A kiadásért felel a Balassi Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Balázs Jenő
Műszaki szerkesztő Harcsár Magda
Borítóterv Szák András
Tördelte Hollós János

A nyomdai munkálatok
a TAMA Solutions Kft.-ben készültek